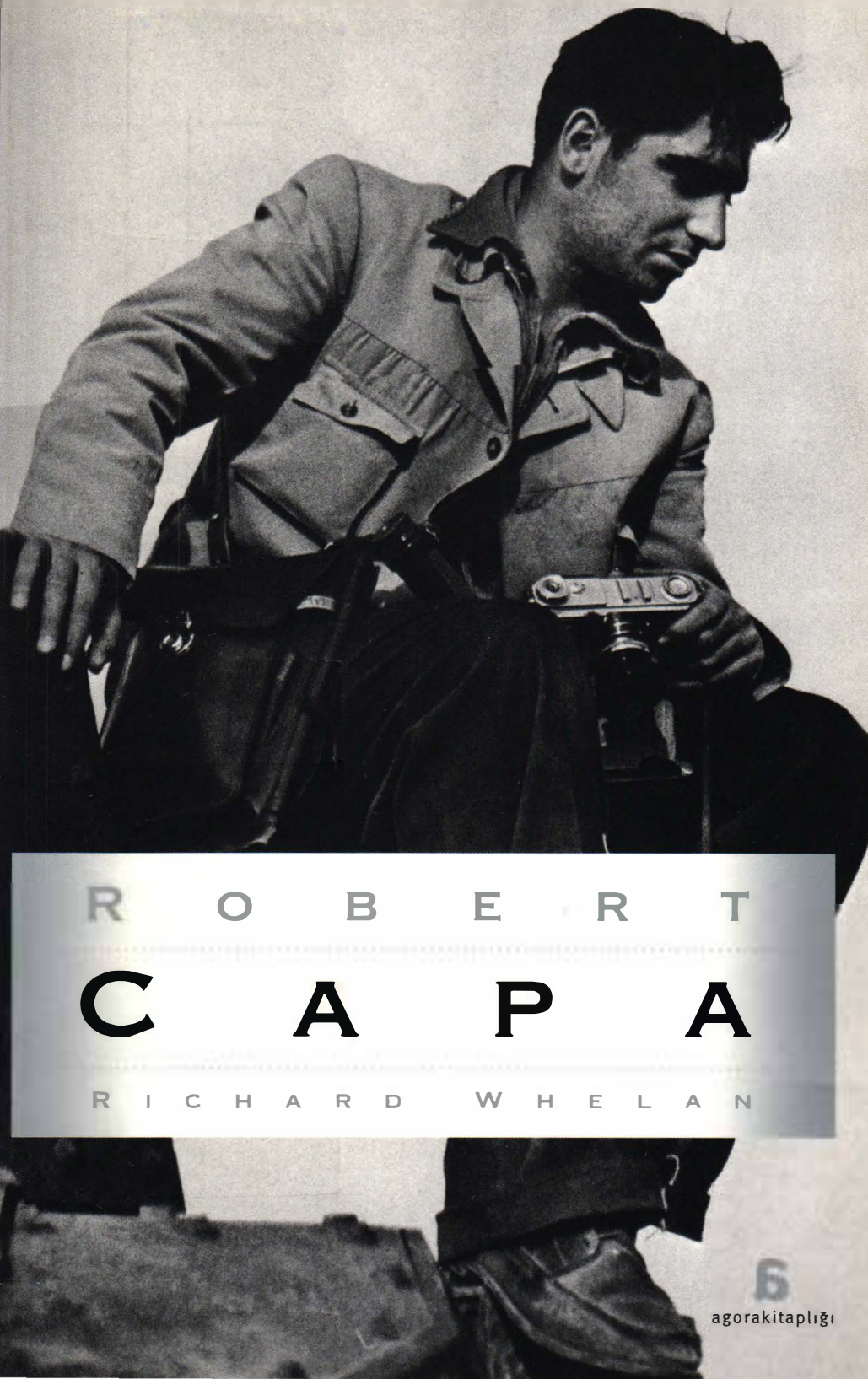

ROBERT CAPA

RICHARD WHELAN

agorakitaplığı

agorakitaplığı
106

RICHARD WHELAN

1946 New York, Bronxville doğumlu. Yale University'de sanat tarihi öğrenimi gördü. *Artnews, Art in America, Portfloio, Camera Arts* ve *Art in Auction* gibi dergilere yazan ve New York City'de yaşayan yazarın diğer kitapları arasında, *Anthony Caro, Double Take: A Comparative Look at Photograps* ve Cornell Capa'yla birlikte yayına hazırladığı *Robert Capa – Photographs* sayılabilir.

MEHMET HARMANCI

1932 doğumlu. English High School ve Işık Lisesi mezunu olup, Hukuk Fakültesi'ni yarım bırakmıştır. İlk hikâye çevirileri 1952'de *Varlık*'ta basılmış, Yaşar Nabi Nayır'ın teşvikiyle yaptığı ilk çeviri kitabı 1953'te yayımlanmıştır. 1953'te askerliğini Kore'de Abdi İpekçi ve Can Yücel'le tercüman olarak tamamlamış, 1965'te Köprü Yayınları'nı, 1973'te Tarık Dursun K.'yla birlikte Koza Yayınları'nı kurmuştur. 1990'da emekli olana kadar özel bir kuruluşta yöneticilik yapmıştır. Şimdiye kadar 400'ü aşkın kitap çevirmiştir.

Richard Whelan

ROBERT CAPA

Türkçesi: Mehmet Harmancı

a
agorakitaplığı

Biyografi 3

Robert Capa
Richard Whelan

Kitabın Özgün Adı:
Robert Capa
Alfred A. Knopf, New York, 1985

İngilice'den çeviren: Mehmet Harmancı
Kapak tasarım: Mithat Çınar
Dizgi: Sibel Yurt

© 1985, Richard Whelan
© 2005; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Kesim Ajans aracılığıyla Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci Basım: Nisan 2006
ISBN: 9944 - 916 - 14 - 5

Baskı ve Cilt: Kitap Matbaacılık
Tel: (0212) 501 46 36

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

TEŞEKKÜRLER

Sanırım hiçbir biyografi yazarı, ele aldığı kişinin ailesiyle, benim Cornell Capa ve karısı Edie'yle kurduğum yakınlıktan daha iyi bir ilişki kuramaz. Başından itibaren benim projeme coşkuyla yaklaşan Cornell'le karısı, Robert Capa'nın dosyalarını incelemede beni tamamen serbest bıraktılar ve kendileri de editoryal açıdan ellerinden hiçbir yardımı esirgemediler. Eğer onların sıcak kalpli işbirlikleri olmasaydı bu kitabı kaleme alamazdım. Bu yüzden, bana gösterdikleri nezaketlerinden dolayı kendilerine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Ayrıca, benimle görüşmeyi kabul eden veya sorularıma mektupla cevap veren Robert Capa'nın arkadaşlarıyla meslektaşlarının hepsine tek tek teşekkür etmek isterim. Burada bana yardım ederken olağanüstü çaba harcayan bazılarının isimlerini verebileceğim an-

cak: Eve Arnold, Eva Besnyö, Rossellina Bischof Burri, John Fernhout, Erich Hartmann, Seiichi Inouye, Geza Korvin, Millard Lampell, Alexander Liberman, Susie Marquis, Hansel Mieth, John Morris, Hans Namuth ve Diana Forbes-Robertson Sheean.

Jozefa Stuart, 1950'li yılların sonlarında üzerinde çalışmaya başladığı Capa biyografisinin müsveddesini bana okutma nezaketini gösterdi. Özellikle, bitirmiş olduğu bölümleri kapsayan 1913'ten 1936'ya kadar olan dönemle ilgili olarak onun anekdotlarından çok yararlandığımı söylemeliyim. Bu cömertliğinden dolayı kendisine minnettarım.

Bu projenin her aşamasının başarıyla yürütülmesini sağlayan ve beni cesaretlendirmekten hiç bıkmayan menajerim Melanie Jackson'a özellikle teşekkür ederim.

Carol Shookhoff, elyazımı daktiloya geçirmekte çok titiz çalıştığı gibi, seve seve benimsediğim değerli editoryal tavsiyelerde de bulundu. Phillip Pocock, dergilerde çıkan mizanpajlı bölümlerin ve kişisel resimlerin düzenlemesini çok iyi ayarlarken, bunları ve diğer negatiflerin özenli baskılarını da Cheung Ching Ming gerçekleştirdi.

Bu kitaba katkıda bulunan ve isimleri sayılamayacak kadar olan arkadaşlarla meslektaşlarıma teşekkür etmeyi ihmal etmemenin yanı sıra, bir görev duygusuyla yüklenmiş gibi bütün koleksiyonları etraflıca taramamı sağlayan New York Public Library çalışanlarına da özel bir minnet borcu duyuyorum.

Son olarak, yol göstericiliği ve zahmetli çabalarıyla muazzam bir veri yığınını anlamlı bir metne dönüştürmemde büyük rolü olan editörüm Robert Gottlieb'in adını anmak isterim. Chuck Elliott ile Martha Kaplan da elyazımı titizlikle düzelttiler. Son olarak, Knopf'ta çalışan herkese kalpten teşekkür ediyorum.

MİZANPAJLI RESİMLER

s. 41: "Trtzki betritt das rednerpult" ("Troçki Konuşmacı Kürsüsüne Çıkıyor"), *Der Welt Spiegel*, 11 Aralık 1932 (Prof. Diethart Kerbs koleksiyonu).

s. 93: "Les Incidents de Genève Vus par *Vu*" ("*Vu*'nün Cenevre'de Gördüğü Olaylar"). *Vu*, 8 Temmuz 1936 (Alexander Liberman koleksiyonu).

s. 102-103: "La Guerre Civile en Espagne: Comment Ils Sont Tombés, Comment Ils Ont Fui" ("İspanya İç Savaşı: Nasıl Düştüler, Nasıl Kaçtılar") *Vu*, 23 Eylül 1936 (Alexander Liberman koleksiyonu).

s. 112-113: "La Capitale Crucifiée" ("Çarmıha Gerilmiş Başkent"), *Regards*, 10 Aralık 1936.

s. 122-123: "Bilbao Sous le Feu" ("Bilbao Ateş Altında"), *Regards*, 27 Mayıs 1937.

s. 162-163: "This Is War!" ("İşte Savaş"), *Picture Post*, 3 Aralık 1938.

s. 222: "It's a Tough War" ("Çetin Bir Savaş"), *Life*, 31 Ocak 1944.

s. 284: "Palestine War: First Frontline Pictures" ("Filistin Savaşı: Cepheden İlk Resimler"), *Illustrated*, 19 Haziran 1948.

Aksi belirtilmedikçe bütün özgün sayfalar Robert Capa koleksiyonundandır.

ROBERT CAPA

1

Endre Ernö Friedmann, 22 Ekim 1913'te Budapeşte'nin Peşte yakasında doğdu. Doğumu üç olağandışı işaret taşıyordu: annesinin rahminden çıktığında başı hâlâ zarla kaplıydı; zar çıkarılınca birkaç aylık kadar siyah saçı olduğu görüldü; bir elinde de altıncı bir parmak vardı. Annesiyle arkadaşları bu durumu çocuğun ünlü bir kişi olacağına yordular. Çocuk gerçekten de ünlü bir kişi oldu: Fakat Endre Friedmann olarak değil de, Robert Capa adıyla.

Budapeşte, 1913'te hâlâ bölünmüş kişilikli bir kentti. Tuna'nın iki yakasında kurulmuş olan Buda ve Peşte kentleri birleşeli henüz sadece kırk yıl olmuştu. Üstelik onlarınki, sevgiden çok bir çıkar evliliğiydi.

Tepeler üzerine kurulmuş ve Macar krallarının yaptırdığı ortaçağ şatolarıyla çevrili Buda, devletin, feodal aristokrasinin ve zengin Al-

man Lutheryen burjuvazinin mekânıydı. Doğu kıyısının düzlüğünde kurulmuş olan Peşte'yse, entelektüel ve sanat âleminin, ticaret ve sanayinin, liberal Yahudi orta sınıfının ve artık zenginliklerinden eser kalmamış Macar Calvinist kibar sınıfın oturduğu bölgeydi.

İyi oteller, en iyi mağazalar ve bütün tiyatrolar Peşte'deydi. Peşte gelişmiş, kozmopolit, kalabalık ve giderek Macar ovasına yayılan bir kentti. Çok kalabalıktı, çok da yoksulu vardı. Ancak Peşte'de görüntü önemliydi ve sakinleri varlıklı, göz alıcı ve nazik görünmek için ellerinden geleni yaparlardı. Peşte'nin en yoksul orta sınıf sakinleri bile kentin son modaya uygun sokaklarında gezmek için gardroplarını düzmede hiçbir masraftan kaçınmazlardı. Bu geleneklerin ardında sadece gurur değil, belki de 250 yıl sürüp 1686'da sona eren Türk işgalinin çarşılarının mirası olan bir kurnazlık unsuru vardı. Geleneksel Macar düşünüşüne göre, insanın para kazanması için önce zengin olduğu izlenimini yaratması gerekirdi.

Peşte'ye kıyasla Buda, bir masal kentini andırırdı. Sarayları ve devlet daireleri eski ve zarifti; iki ve üç katlı evlerinin kerpiç cepheleri sarıya, pembenin, yeşilin ya da grinin çeşitli tonlarına boyanmıştı; geniş parkları güneş ışınlarıyla yıkanırdı; dar sokakları kentin genişlemesini sınırlayan tepelere döne döne yükselirdi. Kentin büyük bir kısmı bir köy havasını korumaktaydı.

Buda ile Peşte birlikte, Avusturya-Macaristan ikili monarşisinin bir mikrokozmosunu oluştururlardı. Büyük Alman nüfusu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ikinci başkenti olması sebebiyle Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Buda'da çoğunlukla Almanca, Peşte'deyse Macarca konuşulurdu. İmparator, Macar yüksek sınıflarına iyi davrandığı için Buda, Viyana'daki Habsburg sarayına boyun eğmekten memnunken, orta sınıf Peşte, Macar milliyetçiliğinin ve anti-emperyalizmin merkeziydi. Çok özen gösterilen neşeli ve mutlu zenginliğin ardında büyük bir burukluk, hüzün ve isyankârlık yatıyordu. Robert Capa, Buda'nın aristokratça lüksüne yükselmek istese de bir Peşte'liydi.

Robert Capa'nın annesiyle babası, birbirlerinden Buda ile Peşte kadar farklıydılar. Annesi Julia çalışkan, dediğim dedik, ailesine konforlu bir hayat sağlamaya kararlı, güçlü bir kadındı. Başarılı bir moda salonu sahibi olarak çok iyi bir iş kadınıydı; müşterilerin sevgisini, yanında çalışanların saygısını kazanmıştı. Çocuklarına karşı da talepkâr, özenli ve sahipleniciydi. Evinde ve işinde patron oydu.

Kocası, salonun ortağı ve baş terzisi Dezsö'yse, ufak tefek, sorumsuz, neşeli, işten erken çıkıp geç saatlere kadar iskambil oynama mazeretlerinde usta bir adamdı. Julia bir şeyler elde etmek için çalışmak gerektiğine inanırdı; oysa Dezsö sevimliliğin, zekânın ve ilişkilerin, çok çalışmaktan önemli olduğu fikrindeydi.

Julia ile Dezsö (içgüdüsel olarak ilkin Julia adını anmak geliyor akla) sürekli çatışırlardı. Capa daha sonraları onların ilişkilerini uzun bir savaşa benzetecekti. Ancak ikisini de çok severdi ve birbirlerinden o kadar farklı olmalarına rağmen, ikisinin de kişiliklerinin pek çok niteliğini kendisine birleştirmişti. Bu nitelikler hayatının sonunda kadar içinde savaşacaklardı.

Julianne Henrietta Berkovits, 1 Mayıs 1888'de* o zaman Macaristan sınırları içinde olan, ancak şimdi Çekoslovakya'nın doğu ucunda, Ukrayna sınırının birkaç mil berisinde kalan (ve artık Vel'ke Kapusany diye bilinen) Nagy Kapos köyünde doğmuştu. Bu Carpatho-Ruthenia bölgesinin hemen hemen bütün toprakları, orada ikamet etmeyen toprak sahiplerinin elindeydi ve bölge, ekonomik ve kültürel açıdan o dönemde Avrupa'nın en geri kalmış köşelerinden biriydi. Bölgenin çoğunluğunu elinde tutan Katolik köylüleri geçimlerini güçlükle sağlarlardı; Karanlık Çağlar'da yaşamış atalarından ne daha fazla okumuş ne de daha kör inançlıydılar. Sadece kasabalardaki Yahudi esnaf, doktor ve öğretmenler on dokuzuncu yüzyıl kültürü standartlarına sahiptiler ve sadece onlar Macarca konuşurlardı. Ancak hayat onlar açısından da çok güçtü. Nagy Kapos ilçe merkezi olmasına rağmen, toprak ana cadde üzerinde birer katlı ilkel dükkânları ve ahşap ya da kütük evlerine bitişik samanlıklarıyla sakin bir taşra köyüydü.

1920'de Trianon Anlaşması, Macaristan topraklarının üçte ikisini koparana kadar ülkenin bileşimi etnik ve dil açısından o kadar farklıydı ki, Macarlar kendi ülkelerinde Macarca konuşan çoğunluğu sağlamak için diğer etnik grupların yaygın ve hızlı asimilasyonunu teşvik etmekteydiler. Bunların içinde en hevesli ve en kolay asimile edilen grup Yahudilerdi. Julia'nın babası -fotoğraflarından yakışıklı ve zeki görünüşlü olduğu anlaşılan bir kunduracı- Herman Berkovits Macarca konuşuyordu ama Hıristiyan olmamıştı. Ancak büyük oğlu o kadar Macarlaşmıştı ki, soyadını Yahudi olmayan Bartos'a çevirdi ve hukuk okumak üzere gittiği Peşte'de üniversiteyi bi-

*) Bazı kayıtlarda 25 Nisan 1888 olarak geçer.

tirdikten sonra Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan İmparatorluk Ordusu'nda subay oldu.

Julia'nın annesi Betti (doğumu Klein) on çocuk doğurmuştu; Julia bunların dördüncü ya da beşincisiydi. O bölgede kadınların on çocuk doğurmaları normaldi ve çocukların bir kısmı henüz kundaktayken ölürdü. Julia'nın da en az dört kardeşi ölmüştü. Betti Berkovits'in fotoğrafında, güçlü ama müthiş yıpranmış ve çok erken yaşlanmış bir köylü kadın görülmektedir.

Kente kaçıp bir meslek edinemeyen Nagy Kapos'un genç kadınları annelerinin kaderlerini paylaşırlardı gerçi, ama Herman Berkovits, kızlarına ailenin inatçılık ve kararlılık huylarını aşılamış, onları çıraklık etmek üzere Budapeşte'ye göndermişti. Julia on iki yaşında olduğu 1900'da bir terzinin yanına çırak girdi. Orada zamanı gelince bakımlı bıyığı ve iyi kesim giysileri, kendisine Budapeşteli bir terziden çok bir İngiliz centilmeni görüntüsü veren yakışıklı ve zarif Dezsö David Friedmann'la tanıştı.

Alçakgönüllü bir Yahudi tüccarın oğlu olan Dezsö Friedmann, 7 Haziran 1880'de, o zaman Macaristan'a ait olan ve şimdi Romanya'da bulunan batı Transilvanya'da küçük Csucsa (şimdi Ciucea) köyünde doğmuştu. Aile belleğinde onun ilk yılları hakkında fazla bilgi yoksa da, herhalde bir kadın terzisine çırak olarak Budapeşte'ye gönderilmeden önce bir süre okula devam etmiş olsa gerektir. Yirmi yaşına gelmeden çıraklığını tamamlamış, bir süre Avrupa'da dolaşmış, Paris'te kaldıktan sonra Londra'ya gitmişti. Tahsilsiz sayılmasına rağmen İngilizce ve Fransızca öğrenmiş, yol boyunca kendini geliştirmişti. Ayrıca, Macar yemeklerinden olmayan soğan çorbası ve çiğ domatese merak salmıştı. (Soğan çorbasını kendisi yapacak kadar çok severdi ve Paris nostaljisine tutulduğunda Friedmann'ların evi bu çorbanın kokusuyla dolup taşardı.)

Julia ile Dezsö 1910 Mayıs ayında evlendikten kısa bir süre sonra, Peşte'nin lüks Belvaros (Kentiçi) bölgesinde Tuna'dan birkaç blok ötedeki Varoshaz Utca'da (Belediye Caddesi) bir ısmarlama terzihane açtılar. Usta işi yapımı muhafazakâr giysileriyle ünlenen salon, sadece Peşte'nin zengin tüccar ve meslek sahibi erkeklerinin eşlerini değil, aynı zamanda Buda'dan devlet memuru ve aristokratlarının eşlerini de çekmeyi başarınca, çok geçmeden Julia ve Dezsö yirmiye yakın terzi, makasçı ve dikişçi istihdam etmeye başladılar. Julia müşterilerle ilgileniyor, kumaş satın almaktan modellere ve he-

sap tutmaya kadar her şeye koşturuyordu. Resmi kayıtlarda mesleğini 'usta kadın terzisi' olarak gösteren Dezsö, atölyenin başındaydı. Karı koca her yıl yeni modaları görmek ve model satın almak için birlikte Viyana'ya giderlerdi.

Julia ile Dezsö çok geçmeden Varishaz Utca 10 numarada, salonlarının hemen yakınında Pilvax Pasajı köşesinde* büyük bir apartmanın üçüncü katına taşındılar. Bina tipik bir Peşte apartmanıydı: dört köşeli, her katın önündeki koridorların üstü camlı bir merkezi avluya baktığı bir apartman. Binanın hoş bir meydana bakan öndeki büyük dairelerinde doktorlar ve avukatlar gibi saygın meslek sahipleri oturuyorlardı; Friedmann'ların dairesi geniş ve rahat olmakla birlikte arkaya bakmaktaydı.

Julia ile Dezsö'nün üç çocuğunun birincisi olan Lazslo 1911'de doğdu. Esmer teni, kara saçları, kara kaşları ve iri kara gözleriyle biraz da Çingeneye benzeyen Endre, iki yıl sonra dünyaya geldi. Julia ikinci oğluna hayrandı; arkadaşlarına hep onun ne kadar güzel ve erken gelişmiş olduğunu söylerdi. Zar içinde ve gür saçlı olarak doğmuş olması, altıncı parmağı (ki çok geçmeden ameliyatla alınacaktı), kadının Endre'nin özel biri olduğuna duyduğu inancın kanıtlarıydı.

Endre'nin doğumundan bir yıl sonra Birinci Dünya Savaşı patlak verince Macaristan kendini savaşın içinde buldu. Aile içinde Dezsö Friedmann'ın savaşta askere alındığı söylenirse de, onun nerede ya da hangi rütbeyle hizmet ettiği bilinmemektedir. Dezsö 1914'te otuz dört yaşında olduğundan cepheye gönderilmeyecek kadar yaşlıydı ve eldeki kanıtlara göre eğer Budapeşte dışına gönderilmişse bunun fazla uzun süreli olmadığı anlaşılmaktadır. 1915'te Budapeşte emniyetinde kimlik kayıtlarını yenilemişti ve o belgelerde asker olduğunu gösteren bir işaret yoktur. Ayrıca, Julia ve Dezsö'nün üçüncü oğulları Kornel de 1918 ilkbaharında dünyaya gelmişti.

Julia hem savaş sırasında hem de savaştan sonra işiyle o kadar meşguldü ki, oğullarıyla birlikte olacak fazla vakti yoktu. O salonda çalışırken oğlanlara bir dadı baktı ve onlara bütün eğitimli Macarların ikinci dili olan Almanca'yı öğretti. Ancak Julia, Pazar günleri hava iyiyse oğullarına Eton ceketleri ya da kısa pantolonlu denizci elbiseleri giydirir ve Tuna'nın Peşte tarafında boylu boyunca uzanan,

*) 1848 Macar Devrimi önderlerinin toplandıkları Pilvax Café, apartmanın köşesinde hâlâ çalışmaktaydı.

muhteşem bir manzaraya sahip Corso'daki lüks kafelerden birine götürürdü.

Ailesinin ve arkadaşlarının adının kısaltılmışıyla Bandi diye çağırdıkları Endre'nin, annesinin gözde çocuğu olduğu kuşkusuzdu. İkinci çocuk genellikle annesinin sevgisinde birincinin yerini alır; Bandi de beş yıl boyunca ailenin bebeğiydi. Julia üçüncü çocuğunun kız olmaması yüzünden düş kırıklığına uğradığından oğlanın gelişi Endre'nin gözden düşmesine yol açmamıştı.

Bandi, her açıdan Julia'nın büyük aşkıydı. Annesi onu kocasından, kendi anne babasından ve diğer çocuklarından fazla severdi. Onunla müthiş gurur duyar ve şımartırdı; ona göre oğlu, kötü bir şey yapamazdı. Onu o kadar şımartmıştı ki, pislik ve sakarlık gibi çocuklarda hoşlanılmayan huylarına bile hayrandı. 1961'de ölümünden kısa süre önce bir röportajda şöyle demişti: "Pantolonu hep yırtıktı. Çok konuştuğu için sokakta hep lamba direklerine toslardı. İyi huylu bir çocuktu, hiç kaba değildi. Hep gülümserdi. Kimi zaman sakardı ve bu da onu çekingen kılıyordu. Emeklerken bile kızlarla arası iyiydi." Julia'nın bu mutlak bağlılığı -ailenin bütün erkekleri içinde onun gözdesi olma Oedipus zaferi- Bandi'ye hayatı boyunca yararını göreceği o olağanüstü özgüveni sağlamış olmalıdır.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 1918'de çöküşünün ardından Macaristan bağımsız bir cumhuriyet oldu ve liberal Kont Michael Karolyi başbakan seçildi. Savaştan galip çıkan Mihver devletlerinin Macaristan topraklarının üçte ikisini Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya'ya verecekleri ortaya çıkınca, Macar mülteciler akın akın Budapeşte'ye gelmeye başladılar. Ekonomik sıkıntılar, siyasal huzursuzluklar ve kıtlıklar başladı. Kentte o kadar az kömür vardı ki, insanların çoğu soğuk kışı hiç ısınamadan geçirdiler.

Sağ ile Sol arasında ılımlı bir yol tutturmaya çalışan Karolyi, 1919 Mart ayı ortalarında hükümetini koruyamayarak istifa etti ve yönetimi bir Sosyalist-Komünist koalisyonuna bıraktı. Dışişleri bakanı Bela Kun liderliğindeki Komünistler, kısa zamanda iktidara sahip oldular ve Macaristan'ın bir komünist cumhuriyeti olduğunu ilan ettiler.

Komünist hükümetin iktidarda kaldığı dört ay içinde Budapeşte bir iyimserlik ve bayram havasına girdi, sokaklarda sık sık karnavalları andıran yürüyüşler ve gösteriler yapıldı. Yine sokaklar yeni rejimin kâğıt parasına güvenmeyip tavuklarını, yumurtalarını, peynir,

sucuk ve sebzelerini giyim eşyası, mobilya ve diğer öteberiyle değiş tokuş yapmaya gelen çevre köylüleriyle doluydu. Devlet lahana, şalgam ve vanilyalı dondurma dışında hemen her şeyi karneye bağladığından bu insanlar iyi iş yapıyorlardı.

1919 Temmuz ayı sonunda Romen ordusu Macaristan'ın doğu sınırını koruyan Kızılordu birliklerini dağıtarak Budapeşte'ye doğru yürümeye başladı. Macaristan'ın Komünist hükümetinin paniğe kapılan liderleri kaçtılar, pek çoğu Sovyetler Birliği'ne gitti. Aynı derecede panik içinde olan köylüler, Budapeşte'ye yiyecek getirmek yerine mallarını yaklaşan kötü günlere karşı saklamaya başladılar. Budapeşte'de açlık başladığı sırada Dezsö Friedmann, genellikle sabahları evden bir sırt çantası dolusu kumaşla çıkıp akşam yiyecekle döner ve gençlik becerikliliği hikâyelerinin boşuna olmadığını gösterirdi. Onun bu örneği Bandi'yi etkilemiş ve Bandi de dersini iyi öğrenmiş olmalıydı ki, ileriki yıllarda savaştan yıkıntıya dönmüş yerlerde bile hiç akla hayale gelmeyecek şeyler bulup getirmedeki becerisiyle arkadaşlarını şaşırtacaktı.

Romen ordusu 3 Ağustos'ta Budapeşte'yi işgal etti ve Kızıllara karşı bir terör fırtınası estirmeye başladı. Gerici Macarlarla birleşen gerici Romenler, Yahudilerle Solcuları eşit tuttukları için Beyaz Terör'ün aşırı bir anti-semitik yanı vardı. Friedmann'lar evlerinin camlarının kepenklerini indirdiler ve çocuklara fırtına geçene kadar dışarı çıkılmayacağını bildirdiler. İşyerinde çalışanlar sürekli olarak çeşitli şiddet olayları bildiriyorlardı: Yahudilerin tramvaydan indirildiklerini görmüşler, daha sonra onların ormana götürülüp dövüldüklerini, hatta öldürüldüklerini duymuşlardı. Çeteler işçi mahallelerinde sokak sokak dolaşıp dövecek Yahudi arıyorlardı.

Friedmann'lar orta sınıfın yaşadığı bir semtte oturduklarından şanslıydılar, ancak orada bile terör çok yakınlarına kadar gelmişti. Apartmanlarının birinci katında Yahudi yardımseverler, Yahudi öğrencilere bedava yemek veren bir *mensa* kurmuşlardı. Burası gözünü kan bürümüş çeteler için bir hedef oldu. Julia bir öğleden sonra binanın orta avlusunda bir gürültü işitip kapısını açınca, aşağıda, kalabalığın *mensa*'ya dalarak öğrencileri dışarı çıkartıp dövdüklerini gördü.

Beyaz Terör Macaristan'ın pek çok kırsal kesiminde dinmeden iki yıl devam ettiyse de, Budapeşte'de –ve özellikle orta sınıfın yaşa-

dığı semtlerde- birkaç hafta sonra sona erdi. Eylül ayında durum düzelince Friedmann'lar, artık altı yaşına gelmiş olan Bandi'yi seçkin Evanjelist Okulu'na yazdırdılar. Liberal Kalvinci eşrafın gözdesi olan bu okulda, öğrencilere haftada birkaç saat dini eğitim de veriliyordu. Budapeşte'nin küçük sinagoglarının birinden gelen bir haham, Yahudi çocuklarına İbranice ve Yahudiliğin temellerini öğretmekteydi. Ancak Friedmann'lar adama her yıl Viyana'dan çok sevdiği purolar getirttiklerinden, İbranice ve din derslerine fazla aldırış etmeyen Bandi'ye karşı hoşgörülü davranmaktaydı.

Eylül 1923'te dördüncü sınıfı bitiren Bandi, Barcsay Utca'daki İmre Madach Cimnazyumu'na girdi. Adını on dokuzuncu yüzyıl Macar oyun yazarından alan okulda standart olan sekiz yıllık eğitim verilmekteydi: her yıl Latince, matematik ve Macar edebiyatı okunmaktaydı; tarih ve Alman edebiyatı üçüncü sınıfta, Yunanca beşinci, fizik yedinci ve felsefe sekizinci sınıfta başlıyordu. O dönemde yaşayan dillerden hiçbiri öğretilmez, Macarca ve Almanca konuşma dili olarak değil, edebiyat dersinde öğretilirdi. Evanjelist Okulu'ndaki haham, burada da İbranice ve Yahudiliği öğretmekteydi. Bandi'nin üzerinde Madach Cimnazyumu'nun resmi mührü olan yeşil ciltli karnesinde sekiz yılı boyunca notlarının iyi ile orta arasında olduğu, birinci yılında matematik ve geometriden kaldığı ve amcası Adolf'tan ders aldığı görünmektedir.

Julia ve Dezsö 1920'lerde çocuklarıyla yakından ilgilenemeyecek kadar yoğundular. O kadar çok sipariş geliyordu ki, Julia ile işçileri çoğunlukla geceyarısına kadar çalışıyorlardı. Dezsö ise hayatta çalışmaktan başka şeyler de olduğuna inandığından her akşam kafesine yollanmaktaydı.

Buda ile Peşte'yi birleştiren Elizabeth Köprüsü'nün altındaki Café Moderne için Capa daha sonraları şöyle yazacaktı: "Budapeşte terzileri iş hakkında şikayetlerle başlayıp, iskambil oynayarak sona eren toplantılarını orada yaparlardı." Bu oyunlarda yüksek parasına oynanmazdı, ama Julia, kocasını işinin başında tutmak için, kayıpları yüzünden kendisini acımasızca azarlardı. Dezsö'nün kumar oynayacak para bulmaması için kasayı elinde tutmaya kararlıydı ve müşterilerine faturalarını doğrudan doğruya kendisine ödemelerini söylemişti. Ancak kadının bütün çabalarına rağmen Dezsö hemen her akşam arkadaşlarıyla oyuna oturmaktan vazgeçmedi. Capa, Julia'nın kocasını beklerken sinirlendiğini, geldiğinde kendisini kocaman bir makasla

tehdit ettiğini anlatmaktan hoşlanırdı. Dezsö, "Ama ben oyun oynamıyordum, hasta olan Bay Hertz'i ziyarete gittim," derdi. Julia sabah, "Bay Hertz hasta demek," deyince, Dezsö de, "Hayır, hayır, ben Bay Kurtz dedim..." diye kıvırırdı ve bu hikâye böyle devam edip giderdi.

Anne babasının kontrolünden uzak kalan Bandi, giderek başına buyruk oluyordu ve on yaşından sonra evde çok az kalıyordu. Epey terbiyeli bir öğrenci olmasına rağmen okuldan sonra arkadaşlarıyla -Ferenc Molnar'ın Budapeşte'deki çocukluğunu anlattığı romanındaki 'Paul Sokağı çocukları' gibi- küçük şeytanlara dönüşürler, yabancılara oyunlar oynarlar, tramvayların arkasına takılırlar, yakalanacaklarını anlayınca zevkten çığlıklar atarak çil yavrusu gibi dağılırlardı.

Bandi on iki yaşına geldiğinde kendi katlarında bir dairede oturan üç kızı o kadar sevmişti ki, hayallerinde onları haydutların ellerinden kurtarır ve anneleri ödül olarak kendisini evlenmek için içlerinden birini seçmesini söylerdi. Ancak kızların annesi, Bandi'den hoşlanmıyordu. Macar toplumu gayet katı bir tabakalaşma içindeydi ve bir avukat ailesi ile, bir salona sahip olsa bile bir terzi ailesi arasındaki uçurum çok derindi. O yüzden Bayan Besnyö, kızlarının Bandi'yle vakit geçirmelerine şiddetle karşıydı; bir de kadının, Bandi'yi, dağınık saçları, okuldan döndüğünde kirli ve yırtık üst başıyla bir sokak çocuğundan farksız gördüğünü düşünürseniz.

Bandi, kadının kendisinden duyduğu memnuniyetsizliğin farkındaydı, ama bu durum onun her öğleden sonrası kızları ziyaretine engel olmuyordu. Babaları kadın özgürlüğü konusunda ilerici düşüncelere sahip olan kızların hepsi de klasik bir Cimnazyum'a giderlerken, Bandi'nin en iyi arkadaşı olan Eva, derslerinden çok Kodak Brownie fotoğraf makinesiyle resim çekmeye meraklıydı ve Bandi de çok geçmeden onunla Budapeşte sokaklarını ve çevresini arşınlamaya başladı.

Eva, Bandi'den üç yaş büyük olmasına rağmen onun arkadaşlığından hoşnuttu. "İyi bir insandı," diye hatırlıyor onu. "Birini sevdiği zaman onun için yapmayacağı şey yoktu. Şakacıydı da. Çok akıllı ve öğrenme heveslisiydi. Çok hoş bir çocuktu, olayları ilginç bir anlatış tarzı vardı, komik ve abartılı. Hayat kendisi için çok sıkıcıydı. Ama onu ilginç kılmayı becerirdi."

Eva Besnyö 1928'de fotoğrafçılık yapmaya karar verip, stüdyo ve mimari fotoğraflarında uzman Budapeşteli fotoğrafçı Jozsef Pecsi'nin

yanına girdi. Pecsi öncelikle on dokuzuncu yüzyıl tablolarını taklit eden Resimselci üslûpla çalışıyorsa da, daha çok modern fotoğrafçılıkla ilgilenmekteydi.

1920 sonlarıyla 1930'ların başlarında belgesel fotoğrafçılık -yani, sosyo-ekonomik reformlar yüzünden yoksullaşan insanların duygusal olmayan fotoğrafları- pek modaydı. 1929 yılı geldiğinde Eva, boş zamanının çoğunu yeni Rolleiflex makinesiyle kömür boşaltan liman işçilerini, günlerini Budapeşte'nin park sıralarında uyumakla geçiren yoksul kadın ve erkekleriyle yakın köylerde çalışan köylü kadınları çekerek geçirmekteydi. Bu tür fotoğraflar o sırada toplumsal ve siyasal reformlarla ciddi bir şekilde ilgilenmeye başlamış olan Bandi'yi etkilemiş olmalıdır.

Eva 1930'da Pécsi'yle çalışmalarını tamamladıktan sonra Berlin'de yaşamaya gitti. Ancak Bandi'nin hayatında ve mesleğindeki etkisi sona ermeyecek, ikisinin yolları daha uzun yıllar kesişecekti.

Bandi yeniyetmelik yıllarında huzursuz, aşırı enerjik bir çocuktu ve bu enerjisinin bir kısmını spor yaparak harcardı. Özellikle atletik olmasa da, futbolu öyle bir kararlılık ve ustalıkla oynardı ki, lise takımlarının aranan oyuncusuydu. Arkadaşlarına olan sadakati ve eliaçıklığıyla da sevilen bir çocuktu. Örneğin, bir maç sırasında bir çocuk yaralananınca Bandi oğlanı tramvaya bindirmiş, kendisine yetecek bilet parası olmadığından tramvayın yanı sıra koşmuş, arkadaşının durağına gelince çocuğu indirip evine götürmüştü.

Bandi'yle arkadaşları yazları Tuna'da yüzerler, kışları Peşte'nin Varosliget Parkı'nda taklit ortaçağ binaları olan ve bir bandonun durmadan müzik çaldığı küçük adanın çevresinde patenle kayarlardı. Her kış Buda tepelerinde birkaç hafta kayacak kadar kar olurdu. Bu tepelerden bazıları epey yüksek ve dikti; Bandi'yle arkadaşları tehlikeye aldırmadan meşin kayışlı kaba saba tahta skileriyle kayarlardı. Annesi Julia, Bandi'yi spor yapması için teşvik etse de, gözüpek oğlunun bir kaza geçireceğinden korkarak kaymasına izin vermezdi.

Bandi bir Pazar sabahı erkenden kalkıp ağabeyinin parlak renkli içi müflonlu ceketini giydi. Beline annesinin yeşil kırmızı kareli krepdöşin eşarbını sardı. Her zamankinden daha fazla Çingene'ye benzeyen bu haliyle anne babasının kapısında belirip onlara kaymaya gittiğini söyledi ve ciddi olduğunu göstermek için bir arkadaşından ödünç aldığı skileri gösterdi.

"Ben kaymaya gidiyorum, anne," dedi Bandi.

"Hayır, kaymaya gidemezsin," diye cevap verdi Julia.

"Lütfen, bana tramvay parası ver."

"Ben sana para falan vermem ve gitmeni yasaklıyorum. Çok tehlikeli bir şey bu."

Bandi öfkelendi ama öfkesine hâkim olup yatak odasının kapısını yavaşça kapattı. Julia zafer kazandığına sevinerek tekrar uykuya daldıysa da, aradan beş dakika geçmeden Bandi yine kapıyı açtı.

"Julika, bana izin verecek misin, yoksa sana yalan söylememi mi istiyorsun?"

Böyle yumuşak bir bağımsızlık ilanı karşısında güçlü Julia savunmasız kalmıştı. Başka seçeneği olmadığını anlayarak Bandi'ye izin ve bilet parası verdi. Ancak oğlu adına o kadar kaygılanmıştı ki, o sabah onun arkasından gitti ve kendisini göstermeden onu izledi.

Bandi on altı yaşına geldiğinde artık dik Svabhegy tepesinde kayıyordu ve kaymak, hayatının tutkusu olarak kalacaktı hep.

1929 Ekim ayında Amerikan borsasının çöküşünün hemen ardından Macar ekonomisi de sarsılmaya başladı. Friedmann'ların müşterilerinin artık güzel yeni giysilere harcayacak fazladan paraları yoktu; kumaş ve günlük hayat için gerekli her şeyin fiyatı artmış, kısa vadeli kredi bulmak imkânsızlaşmıştı. Friedmann'lar sıkı bir tasarruf uygulamaya başladılar, ama işçilerini çıkarmak yerine işyerini dairelerine taşıdılar. Ev, eski salonu dekore eden brokar kaplı koltuklar, ağır perdeler ve altın çerçeveli boy aynalarıyla bir moda salonuna dönüştü. Oğlanlar yatak odalarını dikişçilere verdiler ve Dezsö, Julia, Laszlo ve Kornel bir odada yatmaya başladılar. Ancak Bandi bu kalabalığa itiraz etti; kış ortasında bile ısrarla açık pencereler karşısında salonda bir divanda çıplak yatıyordu.

Julia ile Dezsö'nün otuz-kırk işçileri olduğu ve bunların çoğu geceyarısına kadar çalıştığı için, ev, sürekli olarak müşterilerin yanı sıra işçilerle dolu oluyordu. Bandi artık hep evin dışında yaşıyor, çalışma saatlerinde evdeyse banyoya kapanıyor, suyun içinde kitap okuyordu. Hayatının geri kalanında fırsat buldukça her sabah küvette kitap okuyarak bir-iki saat geçirecekti.

Bu koşullarda Bandi sadece evini değil, ailesini de kaybettiğini düşünmüş olmalıdır. İşi sürdürebilmek için Julia'nın her zamankinden

fazla çalışması gerekiyordu ve Dezsö, Café Moderne'de giderek daha fazla zaman geçirmeye başlamıştı. Aile parasız olduğundan, Dezsö'nün bu tavrı, kumar kayıpları küçük de olsa Julia'yı çılgına çeviriyordu.

Bu sırada Dezsö'nün atölyedeki rolünü büyük ölçüde oğlu Lazslo üstlenmişti. Lazslo 1926'da on beş yaşındayken hastalanıp okulu bırakmış, iyileşince de aile işinde çalışmaya başlamıştı.

Bandi ise burjuva yaşantısının sıkıcı tekdüzeliğinin kendisine göre olmadığını düşünmekteydi. Annesinin ölesiye çalışmasına rağmen faturaları ödeyemediğini görüyordu. Sonunda Dezsö haklı olmalıydı: çok fazla çalışarak hayatın tadını çıkaramamanın bir anlamı yoktu. Hayatta ödüller çok çalışana değil, akıllı olanlara gitmekteydi.

Bir yuva duygusundan yoksun kalan ve burjuva değerlerine isyan eden Bandi, eski arkadaşlıklarını pekiştirdi ve kendisi gibi düşünen gençlerle yeni arkadaşlıklar kurdu. Bu genç asilerin gözünde arkadaşlık her şeydi. Olağanüstü bir dostluk duygusu geliştirip birbirlerine yardım sorumluluğunu üstlendiler ki, daha sonra Berlin'de, Paris'te, İspanya'da ve yollarının kesiştiği her yerde siyasal sığınmacılar olarak birbirleriyle dayanışma göstermeye devam edeceklerdi.

Bandi'nin yakın arkadaşlarından biri de, zengin bir bankacının güzel ve asi kızı Kati Deutsch'tu. 1930 yazında bir gün Bandi'ye sokakta rastlayan kız, çok sıkıldığını ve Budapeşte'nin kuzeydoğusundaki Marta tepelerinde bir tatil köyüne bisikletle gidip bir hafta kamp kuracağını söyledi. Kati ertesi gün köye vardığında, Bandi ile ortak arkadaşları olan Zoltan Kellerman'ın orada kendisini beklediklerini görünce çok şaşırdı. Bandi, kızın yalnız başına kalmasını istememiş, Zoltan'ı alıp köye gitmişti. Bu dostluk gösterisi karşısında Kati'nin keyfi hemen yerine geldi.

Üç arkadaş lüks otelleriyle ün salmış köyün dışındaki küçük ırmağın kıyısında bir çadır kurdular. Birkaç gün sonra orada oldukları haberi yayıldı; yerel halkın gözünde böyle bir davranış serbest aşk ve komünizm kokuyordu. Bandi bir gün alışveriş etmeye gittiğinde dükkân sahipleri kendisine satış yapmayacaklarını bildirdiler. Durumu arkadaşlarına anlatan Bandi esnafın dar kafalılığına küfretti ve onlara ihtiyacı olmadığını söyledi; yiyecek elde etmenin yolunu bulacaktı. Hemen köyün en lüks oteline gitti, güzel kızı olan bir aile görene kadar bahçede bekledi, sonra da onlarla dostluk kurdu. Öğle saatiydi. Yalnız mıydı? Evet mi? Öyleyse neden onlara katılmıyordu? Seve seve katılırdı. Aile kendisine şahane bir kaz kızartması ziyafeti çekti. Aç ve bü-

yümekte olan bir çocuk olarak epeyce fazla kalmış yemekleri alabilir miydi? Elbette. Bandi böylece -babasının becerikliliğinin izinden giderek- aç arkadaşlarını doyurmayı da becermişti.

Bandi 1929 sonbaharında Madach Cimnazyumu'nda yedinci ve son yılını okurken hayatının yönünü değiştirecek bir insanla karşılaştı. O sırada kırk iki yaşında olan Lajos Kassak, şair, romancı, ressam, grafik sanatçısı ve editör, sosyalist ve Macaristan'da avangard hareketi başlatan kişiydi. 1928'de *Munka* (Emek) adında bir dergi çıkarmış ve Budapeşte'nin on dört ila elli yaş arasındaki en zeki ve en radikal kişilerini bünyesinde toplayan Munkakör (Emek Çevresi) adlı siyasal bir grup kurmuştu. Bir eczacı ile bir çamaşırcı kadının büyük ölçüde kendini yetiştirmiş oğlu olan Kassak, okulu erken yaşta bırakmış, bir nalbandın yanına çırak girmiş, sonra da Macar sosyalist ve sendika hareketlerine karışmıştı. 1909'da yürüyerek Paris'e gitmiş, sanatta yeni olan her şeyi görmüştü. Birinci Dünya Savaşı'nda Macaristan'da barışçı ve sanatçı hareketlerin lideri olmuş, ancak 1919'da komünist hükümat resmi tutum olarak, onun grubundan Fütürizm üslûbunu benimsemesini isteyince, Bela Kun tarafından 'dekadan burjuva' etiketiyle suçlanmış, bunun üzerine Komünist Parti'ye düşman olmuş ve ondan sonra da genel olarak bütün partilere kuşkuyla bakmıştı.

Kassak'ın Kun rejimiyle ilişkisi marjinal olarak kalsa da, komünistlerin düşmesi üzerine Viyana'ya sığınmış, orada *Ma* adlı aktivist bir sanat dergisi çıkarmış ve arkadaşı Lazslo Moholy-Nagy'yle o sırada Avrupa'da yaratılan avangard sanatın bir antolojisi üzerinde çalışmıştı. Kassak'ın Budapeşte'ye dönmesine ancak 1926 sonbaharında izin çıkmıştı; burada sadece Konstrüktivist sanat, Bauhaus mimarisi, Rus filmleri ve Sürrealist edebiyatla değil, o güne kadar sanatın dışında kabul edilen belgesel ve gazete fotoğrafçılığı, radyo yayıncılığı, kent hayatının sosyolojisi, spor ve havacılık gibi çeşitli konuları içeren bir dergi olan *Dokumentum*'u çıkaracaktı. Dergi birkaç sayı sonra iflas ettiyse de, Kassak hemen arkasından *Munka*'yı çıkardı.

Kassak, 1929'da dergide, Amerikan reform fotoğrafçıları Jacob Riis ve özellikle Lewis W. Hine'dan etkilenen Macar fotoğrafçılarının çok güçlü yoksul görüntülerine, düzenli olarak yer vermeye baş-

lamıştı. Kapitalizmin ve kırsal feodalizmin korkunç eşitsizlikleri karşısında dehşete düşen Tibor Bass, Karoly Escher, Sandor Gönci (Frühof), Kata Kalman, Lajos Lengyel ve Lajos Tabak gibi fotoğrafçılar, kameralarını yoksul erkek, kadın ve çocukların yıpranmış yüzlerine, insanlıkdışı çalışma koşullarına, sefil evlerine, yetersiz giyimlerine ve boş sofralarına çevirmişlerdi. Hepsi de Munkakör'le ilişkili bu 'Szociofoto' (Sosyo-foto) fotoğrafçılarının duygudan uzak şeffaflık, grafik cüret ve tutkulu reformculukları, hiç kuşkusuz Robert Capa'nın çalışmalarının en eski doğrudan etkileridir.

Munka'ya katkıda bulunanlar Munkakör'ün iç çevresini oluşturuyordu. Grubun genelde Budapeşte'nin işçi sendikası salonlarından birinde yapılan toplantılarında konferans verip tartışmalar yapıyorlar, şiir okuma, sanat sergisi, koro konseri, piknikler ve spor karşılaşmaları düzenliyorlardı. Kırk-elli kişilik bu çekirdek grubun dışında, aralarında Bandi'nin de bulunduğu *Munka* okuru sadık bir gençler grubu Munkakör'ün etkinliklerinden mümkün olana katılır, gösteri yürüyüşlerinde dövüşürler ve öğleden sonrasıyla akşamları Kassak'ın, geleneksel Budapeşte modasına uygun olarak şiirlerini yazdığı ve dergisini yönettiği Corona Café'deki masası çevresinde toplanırlardı.

Kassak, 1930'da kendi fotoğrafının fotomontajında kaygılı ifadesi, geniş alnı, arkaya taranmış kısa saçları, siyah balıkçı kazağı ve siyah ceketiyle bugün bir kent merkezi gençlik grubunun başında olabilecek bir Katolik papazını andırmaktadır. Gerçek bir devrimci, estetik anlayışı gibi politikaları da radikal fikirleriyle ödün vermez bir idealistti. Karl Marx, Thomas Jefferson, Voltaire, Lajos Kossuth (büyük on dokuzuncu yüzyıl Macar yurtseveri) ve Walt Whitman gibi insanlara hayranlığı, sosyalizme ve sendikal harekete bağlılığıyla Kassak, demokratik, eşitlikçi, barışçı, yarı kolektivist, emek yanlısı, otorite karşıtı ve anti-faşist bir siyasal felsefe geliştirmiş, insan onuru ve toplumda kişinin haklarını vurgulamıştır. Bandi, işte bu liberal ve dogmatik olmayan felsefeyi benimseyecek ve ömrünün sonuna kadar onu muhafaza edecekti.

Capa, o günlere ilişkin olarak daha sonra şöyle yazacaktır: "Lisedeki son iki yılımda edebiyat ve politikayla ilgilenirken gazeteci olmaya karar verdim." Bandi'nin edebiyata ve siyasete giderek artan

bu ilgisi, hiç kuşkusuz Kassak'la ilişkisinin hem sebebi hem de sonucuydu. Gazeteciliği meslek edinme kararı sadece Kassak'ın yazar ve editör olarak örnek olmasından değil, mesleğin seyahat ve serüven için sağladığı fırsatlardan da etkilenmişti. Macar diktatörü Amiral Miklos Horthy'nin Yahudi düşmanlığına kızıyor, burjuva hayatının kısıtlamalarına tahammül edemiyor ve iş bulma ihtimali hakkında karamsarlığa kapılıyordu.* Bandi'nin arkadaşlarından birinin daha sonra hatırlayacağı gibi, gitme arzusu 'âdeta bir humma' gibi yakalamıştı onu. Bir Macar üniversitesinde ikinci sınıf yurttaş olmak istemeyen bu gençler, öğrenimlerine yurtdışında devam etmek ve meslekleriyle geleceklerini orada aramak istiyorlardı.

Bandi'nin Macaristan'da gazeteci olma niyeti bulunmasa bile, büyük Macar gazetecilik geleneğinin kendisini etkilemesi doğaldı. 1 milyon nüfuslu Budapeşte'nin o sırada on iki sabah ve yedi akşam gazetesi vardı. Macar basını çok güçlüydü ve sansür yasaları çok gevşekti; gazetelerin büyük çoğunluğu hükümeti eleştirirdi, epey solcuydu ve hükümete doğrudan doğruya katılamadıklarından en iyi alternatif olarak gazetecilikte karar kılan Yahudilerce çıkarılmaktaydılar.

Bu dönemde Bandi'nin en iyi arkadaşı, herkesin Csiki diye çağırdığı İmre Weisz'dı. Müzisyenliğe hazırlanan Csiki, Bandi gibi huzursuz ve cüretliydi. İki çocuk birlikte Angyalföld işçi mahallesine giderler, orada her inançtan evanjelistleri niteleyen cesaret ve dürüstlükle, işçilerle Hurty hükümetinin baskıcı uygulamalarından konuşurlar, haklarını ve adil ücret istemeleri için onları teşvik ederlerdi.

Bu tür siyasal ajitasyon tehlikeli bir oyundu. Eğer polis tarafından yakalanmış olsalardı iki çocuk hemen okuldan kovulurlardı ve ondan sonra da Macaristan'da hiçbir okul onları kabul etmezdi; dolayısıyla, üniversite giriş sınavlarına katılmaları da imkânsızlaşırdı. Bandi, Angyalföld işçilerini kışkırtarak kendi geleceğiyle kumar oynamaktaydı.

---

*) Hükümet Yahudilere Macar üniversitelerine girme hakkı vermesine rağmen, Horthy'nin işsiz bir solcu entelektüel sınıfının ortaya çıkması korkusundan ve üniversite mezunlarına fazla iş olmadığından buna teşvik edilmemekteydiler. Yahudilere karşı resmen söylenen, onlara üniversite öğreniminin gerekmediği ve iş imkânlarının bulunduğu ticaret, bankacılık ve sanayi alanlarına girmeleriydi. Hukuk, tıp ve gazetecilik, üniversite öğrenimi görmüş Yahudilere açık başlıca mesleklerdi ve 1930 yılında bu alanlarda da ciddi bir yoğunluk söz konusuydu.

Siyasetle ilgilenmek başka bir açıdan da tehlikeliydi. 1929'da başlayan ekonomik kriz, Sağ ve Sol'daki eylemcilerin çeşitli gösteriler düzenlemelerine yol açtı ve Munkakör sokaklara döküldü. Bandi on yedi ve on sekiz yaşlarını Budapeşte'nin işçi mahallelerinde ateşli sloganlar atıp pankartlar taşıyarak geçirdi. Gösteriler kuşkusuz sadece destekçi dostlar değil, düşman da getirmişti ve sokak kavgası yaşanmayan bir hafta bile olmuyordu. Bandi, kimi zaman esaslı bir dövüş havasında oluyor ve büyük bir keyifle kavgalara katılıyordu. Kimi zaman da bir lamba direğine tırmanıp tepeden arkadaşlarını teşvik etmekteydi. Dövüşten sonra kimsenin kendisini suçlamasına fırsat vermeden, "Bugün korkaklığım üstümdeydi," derdi.

Kassak ve Munkakör'e bağlı olmasına rağmen sadece siyasal söylemlere inanıp yetinmeyecek kadar da kuşkucuydu. Ayrıca, kurnazdı. Bir keresinde, kalabalığın gerçek isteklerini bağırarak talep ettiği bir gösterinin ortasında, Bandi elinden geldiğince güçlü bir sesle, "Hurda demir!" diye bağırmaya başladı. Çok geçmeden herkes "Hurda demir! Hurda demir!" diye bağırıyor ve neden böyle bağırdıklarını da bilmiyorlardı. Bandi daha sonra arkadaşlarına, "Bu bir deneydi," diye açıklama yapacaktı. "Onlara istediğimi bağırtacağımı biliyordum." Bu deneyim siyasal slogancılığın yıkıcı bir eleştirisi ve heyecanlı bir kalabalığın düşünmeden tepki vermesinin gayet açık bir örneğiydi.

Macar İşçi Sendikaları Konseyi 1 Eylül 1930'da işsizliği protesto etmek üzere Budapeşte'de genel grev ve büyük bir gösteri düzenleyince, Kassak'ın sendikal hareketin destekçisi olmasından dolayı Munkakör de gösteride yer aldı. Bandi ile arkadaşları o sabah erkenden kalktılar ve tramvayla işçilerin Peşte'deki Varosliget Parkı'na yürüyecekleri sanayi varoşlarından birine gittiler. Kitle yürüyüşleri yasak olduğundan katılanlar sadece birerli ikişerli gruplar halinde yürüyorlar, "İş, ekmek," diye bağırıyorlardı. Ciddi ama barışçıydılar.

Gösterinin büyük ve kitlesel olacağını haber alan hükümet rahatsızdı. Birkaç bin kişilik kalabalık parka girince her ihtimale karşılık atlı polise çevrelerinin sarılması emri verildi. Polisle dramatik bir çatışma isteyen Komünist Parti ajitatörleri, çok geçmeden devrimci sloganlar atmaya başladılar ve yer yer şiddet olayları çıkartmayı başardılar. Polis kılıç çekerek saldırıya geçtiğinde kalabalık paniğe kapılıp kaçmaya başladı. Gösteriyi düzenleyenler sakin olunması çağrısında bulundularsa da bir yararı olmadı. Kalabalık parktaki lüks Gundel restoranına girdi, masa ve iskemlele-

ri dışarıya taşıyarak barikatlar kurdu. Bazıları bir kömür arabasını devirip polise kömür yağdırmaya başladılar. Bandi de eline uzun bir sopa geçirmişti.

Kalabalık çok geçmeden parktan çıkıp geniş caddeden Bandi'lerin yaşadığı Belvaros mahallesine doğru koştu. Yoksul giyimli aç kalabalık bir yandan da yağmaya girişmişti. Ancak iki taraf da silaha başvurmadı; polis, kılıcının sadece yayvan tarafıyla vuruyordu. Gösteriyi bastırmaya kararlıydılar ama Kazak değillerdi.

Bandi sopasını atlı bir polise sallayınca polis kendisini omzundan hafifçe yaraladı. Bandi tedavi için hastaneye veya bir doktora gittiği takdirde yetkililere ihbar edilme ve okuldan atılma riskiyle karşı karşıya olduğunu biliyordu. Onun yerine yarasını bir arkadaşına tedavi ettirdi ve bu yaranın izini ömrünün sonuna kadar taşıdı. Bandi, yarasıyla Munkakör'deki arkadaşlarına övündüyse de, siyasal eylemciliğinden ve bunun risklerinden dehşete düşecek olan ailesinden olayı sakladı. Julia oğlunun faaliyetlerini ancak ertesi baharda öğrenecekti.

Capa, 1940'larda yazdığı bir mektupta, on yedi yaşındayken bir gece eski Lanc Köprüsü'nde bir Komünist Parti yetkilisiyle buluştuğunu anlatmıştır. Hem 'dünya devrimiyle yakından ilgilendiğinden' hem de heyecanlı bir serüven yaşamak istediğinden yapmıştı bunu. Diğer serüvenlerin pek o kadar heyecanlı olmadığını söylüyordu: Birkaç ay önce bir öğleden sonra, annesinin orta yaşlı müşterilerinden birine elbisesini götürdüğünde, kadın kocasının daha saatlerce dönmeyeceğini söyleyerek kendisine tecavüz etmişti. Ancak seks "beklentilerini tam olarak karşılamamıştı" ve şimdi bütün o 'aşk saçmalığı'ndan düş kırıklığına uğradığından, belki de Komünist Parti'nin ona aradığı heyecanı verebileceğini söylüyordu. Capa'ya kulak verelim:

> Randevumu ayarlayan adam sonucun başarılı olacağından epeyce kuşkuluydu. Komünist Parti'nin proletaryanın ayrıcalıklı bir kolu olduğunu söylemişti. Babamın terzihanesinin olması bana burjuva damgasını yapıştırmaya yettiği gibi, tavırlarım da beni bir entelektüel yapıyordu...
>
> 'Önemli adam' geldiğinde onun epey genç olduğunu gördüm; önemini sadece sık sık omzu üzerinden arkasına bakması gösteriyordu. Sabahın dördünde Budapeşte'nin bomboş sokaklarının çoğunu ve dünya devriminin tüm alanlarını dolaşmıştık. Benim beş yarım hazmedilmiş kitaplı ve burjuva babalı, aklı karışık bir genç ol-

duğumu öğrendi. Ben de, onun görüşlerinin benim umduğumdan çok daha az radikal ve omzu üzerinden arkasına bakmasının da daha çok gösteriş olduğunu fark ettim. Komünist Parti'ye katılmamaya karar verdim.

Macar Komünist Partisi'nin, burjuva geçmişi ve entelektüelliği yüzünden Bandi'yi üyeliğe kabul etmeyeceği düşünülemez tabii. Beyaz Terör ve sürgünlerle safları iyice boşalan partiye, 1930 başlarında bir polis muhbiri bile girmişti; bu kişi öyle başarılı bir radikallik sergilemişti ki, çok geçmeden Budapeşte Komitesi'nin sekreterliğine getirilmişti. Onun yardımıyla polis, 1 Eylül 1930 gösterisini isyana dönüştüren yüzden fazla komünisti tutuklamış ve bunun üzerine zayıflayan parti 1931'de bir tek gösteri bile yapamamıştı. Kısacası, parti Bandi kadar genç bir radikali reddedecek durumda değildi. Ayrıca, Bandi'nin gençliği de üyeliğine engel olmazdı, çünkü parti o sırada on sekiz-on dokuz yaşlarındakileri bile saflarına almaktaydı. Partinin en sadık ve aktif destekçileri de, her zaman olduğu gibi burjuva kökenli tatmin olmamış entelektüellerdi.

Bandi eve dönüp yattıktan kısa süre sonra anne babası ve 'melon şapkalı iki iriyarı adam' tarafından uyandırıldı. Julia oğluna ne yaptığını anlatmasını söyledi, Bandi hiçbir şey yapmadığını söylediğinde de hayatında ilk olarak iki tokat yedi. Annesi, polislere oğlunu kendisine bırakırlarsa onu gerektiği gibi cezalandıracağını söylediyse de, adamlar Bandi'nin giyinip kendileriyle gelmesinde ısrar ettiler.

Capa daha sonra şöyle yazacaktı: "Emniyet müdürlüğünde Horty'nin polis şefi Peter Heim, uzun saçlı gençleri döverken ıslıkla Beethoven'in beşinci senfonisini çalıyordu... Ben de çok uzun saçlı, on yedi yaşında bir gençtim." Bandi'nin daha sonra Eva Besnyö'ye söylediğine göre, sorgulama odasına girerken kapıda duran bir adam kendisine vurmuş, Bandi ona gülerek karşılık verince adam bir kez daha vurmuştu. Bandi elinden gelen bütün küstahlığı ve horgörüsüyle kendini zorlayarak bir daha gülmüş ve bu gülme ve dayak faslı bir süre devam etmişti. Daha sonra iki adam kendisini yakalayıp, baygın yere düşene kadar kafasını duvara çarpmışlardı.

Çok sonraları uyandığımda emniyetin zemin katındaki küçük bir hücrede yerde yatıyordum. Kapı açıktı ve iki düşman bakışlı şişman Macar polisi kapı önünde oturuyorlardı. Duvarda pek çok isim

yazılıydı. Son ikisi Sallai ile Fürst'tü.* Bunlar altı ay önce Moskova'dan dönüşlerinde yakalanıp idam edilen iki genç Macar komünistiydi. Kendi önemimi keşfetmem beni çok huzursuz etmişti.

Capa'nın anlattığına göre, babası o sabah emniyete gitti, bazı memurlara rüşvet vererek oğlunun hücresine girdi, gizli polis taklidi yaparak (saklamaya gerek görmediği bir tiksintiyle, "Seni Yahudi serserisi, beni takip et," diyerek) Bandi'yi hücreden ve sonra da binadan çıkarttı. Capa şöyle yazıyor: "Hücrem hakkında bilgi elde etmenin çok paraya mal olduğunu ve bunu geri almak için çok kumar oynaması gerektiğini ima etmişti."

Ancak Bandi'nin kurtarılmasının bu kadar dramatik bir senaryoyla gerçekleşmemiş olması da mümkündür. Friedmann'ların terzihanesinin en iyi müşterilerinden olan Bayan Hetenyi'nin kocası Imre Hetenyi, Kraliyet Devlet Polisi'nin müdür vekili ve siyasi masasının başı olarak, Horty hükümetinde yüksek mevkide bulunan az sayıdaki Yahudiden biriydi. Bayan Hetenyi, Friedmann'larla dosttu ve Dezsö, ondan daha talihsiz Macarlara 'küçük iyiliklere karşılık pasaport almayı' başarmıştı. Bandi bu işler için babasıyla sık sık emniyete gitmişti. O nedenle, Dezsö'nün Hetenyi'den çocuğun ilk fırsatta Macaristan dışına çıkması koşuluyla serbest bırakılacağı sözünü almış olduğu anlaşılmaktadır.

Capa serbest bırakıldıktan yirmi dört saat sonra yurdundan ayrılmak zorunda kaldığını iddia etmişse de, Eva Besnyö bunun böyle olmadığını söylemektedir. Capa'nın hikâyesine dramatik bir hava vermek için değiştirdiği tek şey bu değildir. Gizli polis tarafından tutuklandığı, dövüldüğü, hücreye atıldığı, babasının aracılığıyla kurtulduğu ve derhal Macaristan'ı terk etmesi emredildiği doğruysa da, bütün bunlar bir gece birkaç saatini bir Komünist Parti üyesiyle Budapeşte sokaklarında geçirdiği için değildi. Besnyö, Bandi'nin kendisine bir gösteriye katıldığı için tutuklandığını söylediğini hatırlamaktadır. Bandi'nin arkadaşı Csiki de, mezuniyetlerinden kısa süre önce bir muhbirin Bandi ile eylemci arkadaşlarını polise ihbar ettiğini söylemiştir; grup dağılmış, fakat polis çok geçmeden yakalayabildiği eylemcileri tutuklamıştı.

*) Capa'nın bu ayrıntıyı hikâyesini geliştirmek için uydurduğu bellidir. İmre Sallai ve Sandor Fürst, Bandi'nin Macaristan'dan ayrılmasından bir yıl sonra tutuklanmışlardı. Bir demiryolu köprüsünü havaya uçurmakla suçlanmışlar, kısa süren göstermelik bir yargılamanın ardından idam edilmişlerdi.

Bandi'nin Mayıs'ta mezuniyetinden önce veya sonra tutuklanmış olmasını bir kenara bırakırsak, okulunu bitirdiği ve olgunluk sınavlarını verdiği anlaşılmaktadır. O zaman Berlin'e gitmesi ve sonbaharda orada okula devam etmesi kararlaştırılmıştır. Çok iyi konuşmasa bile Almanca onun ikinci diliydi. Lisede altı yıl Alman edebiyatı okumuştu ve geçer not aldığı için dili kolaylıkla okuyabildiği düşünülebilir.

Julia ile Dezsö, Bandi'yi Berlin'de okutmak için çok para ayıramazlardı. O sırada tren biletini alacak paraları bile yoktu. Bir arkadaşının annesi, Bandi'ye Viyana'ya kadar tren bileti parası ödünç vermiş ve geri kalanı için de yol boyundaki Yahudi yardım örgütlerine verilmek üzere eline mektuplar sıkıştırmıştı. Bandi önüne çıkan her kentte yardım arayacaktı. Tren için para bulamazsa otostop yapacak ya da yürüyecekti.

Julia onu yeni giysiler almaya götürdü: bir-iki gömlek, bir ceket, çok yürüyeceğini bildiği için çift tabanlı sağlam bir dağ ayakkabısı ve bir kısa pantolon; oğlu, siyasal mülteci olacak kadar büyümüş, ancak henüz uzun pantolon giyecek yaşa gelmemişti. Eğitimi ve gündelik giderleri için ona her ay para bulup göndereceğine de söz verdi. Onun evden ayrılmasını görmeye dayanamadığından oğluna önceden veda edip, birkaç günlüğüne Budapeşte'den ayrıldı ve ancak o gittikten sonra evine döndü.

Bandi, terzihane çalışanlarından yiyecek ve biraz da para armağanları almış olarak 12 Temmuz 1931 sabahı artık özgürlüğüne kavuşmuştu. Yıllarca Macaristan'dan ayrılmayı düşlemişti ve şimdi o düşü gerçek oluyordu. Özgürlüğüne kavuşmaktan duyduğu sevincin, kendisini yurdundan uzaklaştıran duruma duyduğu öfkeye karışmış olduğu kuşkusuzdur. Devletin Yahudi aleyhtarlığına ve baskısına, burjuva yaşantısının kısıtlılıklarına ve ikiyüzlülüğüne, annesinin kendi üstüne çok düşmüş ve yeteri kadar düşmemiş olmasına duyulan bir öfkeydi bu. Bandi, bilip bileceği tek yuva olan evinden ayrılırken bu duygular içinde olmalıydı. Nitekim ondan sonra, hayatının geri kalanında hep göçebe gibi yaşayacak, genellikle otel odalarında kalacak, herhangi bir dairede birkaç aydan fazla oturamayacaktı. Ancak böyle bir yaşantıya hazırdı: Başında esen bağımsızlık rüzgârlarıyla kendini böyle bir hayata hazırlamıştı.

2

Bandi'nin Budapeşte'den Viyana, Brno, Prag ve Dresden yoluyla Berlin'e ulaşması iki-üç hafta sürdü. Daha sonraları bir arkadaşına Prag'dan Berlin'e kadar yürüdüğünü söylemişse de, başkalarına da Prag'da bir hahamın kendisine Berlin için tren bileti parasını verdiğini anlatmıştı. Kuşkusuz, bu iki anlatımın birbiriyle çelişmesi gerekmez: haham tren bileti parasını vermiş, Bandi de parayı başka yere harcamış olabilir ki, bu onun hayatında çok sık görülecek bir şeydir. Eline bir miktar para geçince bunu tren bileti gibi sıradan bir şeye harcayacağına, mutlaka arkadaşlarına yemek ısmarlamak gibi bir gösterişte bulunmayı yeğlerdi ve eğer Prag'da birkaç saatten fazla kalmışsa ayaküstü birkaç dostluk kurmuş olma ihtimali çok yüksekti. Gerçekten de, annesine Prag'dan yazdığı mektupta, parkta bir bankta bir dilencinin yanına oturduğunu ve adamın kara ekmeğini kendisiyle paylaştığını anlatıyordu.

Berlin'e ister yayan isterse trenle varmış olsun, Capa'nın oradaki hayatı hakkında anlatmayı çok sevdiği hikâyelerinden biri tren istasyonunda başlamıştır. Kendisine ucuz bir oda bulmanın yolunun, pansiyoncuların istasyona gönderdikleri kişiler aracılığıyla olduğu söylenmişti. Bandi trenden inince, çok alımlı bir sarışın genç kız yanına yaklaşarak ona çok ucuz bir oda verebileceğini söyledi. Bandi, kızın teklifini kabul etti. Pansiyon kentin çok sefil bir mahallesindeydi; sahibi olan şişman ve çok çirkin kadın kendisine mutfağın hemen yanında, yılların bayat lahana kokusu sinmiş küçük, karanlık bir oda gösterdi. Bandi oda kötü de olsa sarışını her gün görebilmenin hoş bir duygu olacağını düşünerek odayı tuttu. Ancak hemen o anda kendisini şaşırtan ve düş kırıklığına uğratan bir şey oldu: Güzel kız komisyonunu aldı ve Bandi'ye 'hoşça kal, enayi' der gibi bakarak oradan uzaklaştı.

Bandi, Berlin'e varır varmaz, annesine odasından çıkmayıp okul açılana kadar Almanca çalışacağını yazdı. Ancak koşulları çok kötü olduğu için odasında olabildiği kadar az kalıyordu. Sokakları daha şimdiden üniformalı Nazilerle kaynayan yabancı ve hiç de dost olmayan bu kentte arkadaşa ihtiyacı vardı.

1930'ların siyasal kargaşalarının Avrupa'da -ve sonra da dünyada- oradan oraya atacağı mülteciler açısından dostluklar, olağanüstü yoğunlukta, âdeta cephedeki siperlerde kurulanlara eşdeğer dostluklardı. İnsanın en yakın dostları, onun ailesiydi. O, arkadaşlar için her şeyi yapardı. Bir arkadaşın paraya ihtiyacı varsa ve sen beş parasızsan, yine ona bir şey vermenin yolunu bulurdun. Bir arkadaşın tehlikedeyse kendini onun uğruna riske atardın. Yemeğin varsa, paylaşırdın. Eğer biri sana bir iyilik yaparsa, ne zaman olursa olsun sen de onun için bir şeyler yapardın. Çoğunlukla da epeyce büyük bir çevre oluşturan bu arkadaşlıkların ötesinde, mutlaka başka tanıdıklar ve arkadaşların arkadaşlarıyla da ilişkiler kurulurdu.

Arkadaşlık ve memleketlisini kollama konusunda en fanatik olanlar Macarlardı. Horthy rejiminin baskısı altında bunalan ve ana dillerinde çalışmaya devam ettikçe sadece küçük bir taşra grubuna hitap edebilen sanatçılar ve aydınlar, Macaristan'ın Avrupa ve Amerika'ya yönelik en belli başlı ihracatıydı. 1930'larda gazetecilik ve sinema alanlarında o kadar çok Macar etkili yerlerdeydi ki (ve hepsi

de yeni gelen değerli ve muhtaç haldeki Macar mültecilere yardıma hazırdılar), Berlin, Viyana, Paris, Londra, New York ve Hollywood'da ve benzer kentlerde bağlantıları olan yaygın bir Macar ağı kurulmuştu. Fakat içlerinde hiçbiri Bandi'den daha sadık ve daha eli açık bir arkadaş değildi; ayrıca, hiç kimse Macar kökenli olmasını onun kadar iyi kullanamazdı.

Bandi'nin Berlin'in genç, sanatçı, solcu Macar mülteci çevrelerine girmesini Eva Besnyö sağlamıştı. Eva, 1930'da Berlin'e gelişinden bir yıl sonra fotoğrafçı-gazeteci Dr. Peter Weller'in yanında çalışmaya başlamıştı. Weller kızın çektiği fotoğrafların birçoğunu, kendi imzasıyla ünlü *Berliner Illustrierte Zeitung*'a satıyordu. Bandi'nin geldiği sırada Eva, karanlık odalı bir stüdyo kiralamıştı ve solcu basın bürosu Neofot aracılığıyla sattığı gazete röportajlarının yanı sıra bağımsız portre fotoğrafçılığına da başlamıştı.

O güne değin siyasal açıdan muhafazakâr düşüncelere sahip olan Eva, Berlin'de solcu dünya görüşünü benimsemişti. Sanatta olduğu kadar politikada da yol göstericisi, Budapeşte'de de, Berlin'de de yakın dostu olan György Kepes'ti. Kepes'in Bandi üzerinde de büyük etkisi olacaktı. Bandi ile Kepes'in (1906 doğumluydu) aralarındaki yedi yaş fark, Budapeşte'de arkadaş olmalarını önlemişti, ancak Berlin'de ortak Macar mültecilikleri iki genci bir araya getirecekti.

Ressam, fotoğrafçı, desinatör, öğretmen ve görsel sanatlar konularında yazar olan György Kepes, 1924'ten 1928'e kadar Budapeşte Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim okumuş, Munkakör'e üye olmuş ve konstrüktivizmle ilgilenmişti. Devrim sonrası Rus soyut ressamları, Sovyet proletaryasıyla dayanışmalarını vurgulamak ihtiyacıyla eserlerini *inşa* ederlerse -özellikle sanayi malzemeleri ve mekanik teknikler kullanırlarsa- kendilerinin de emekçi ve gerçek proleterler olacaklarını düşünmüşlerdi. Bir sanatçı ancak mimarlık, fotoğrafçılık ve tekstil, kitap, poster ve ilan dizaynıyla uğraştığı takdirde komünist bir devlette varlığını haklı gösterebilirdi. Onların getirdikleri yeniliklerin hayale dayalı geometrisi, bütün Avrupa sanatçılarını kısa zamanda etkilemeye başlamıştı.

1920'lerin sonlarında Sovyetler Birliği'ndeki yönetim sadece güzel sanatlarda değil, grafik ve dekoratif sanatlarda da soyutlamayı kınamaya başlayınca, konstrüktivistlerin çoğu sinema ve fotoğrafa döndüler. Bu iki alan da bilimsel olarak objektif görünümlüydü (bu yüzden, 'tehlikeli' bireycilikten uzaktı) ve kitlelerce kolay an-

laşılabilirdi; üstelik, mekanik araçlar (yani, kameralar) vasıtasıyla esere ulaşılmaktaydı. Ruslar, Almanya ve ABD'de geliştirilen fikirleri alarak kameranın ürettiği tek tek görüntüleri, tamamlanmış eser (bu film de olabilirdi, farklı fotoğrafların birleştirilmiş parçaları da) olan görsel 'makine'de kullanılacak mekanik parçalar olarak kabul ettiler. Görüntülerin bu şekilde işlenmesine Fransızca'dan 'birleştirme süreci' (bir makinede olduğu gibi) demek olan 'montaj' *(montage)* adını verdiler.

Kepes, Munkakör'e katılıp da konstrüktivizmin etkisine girince, ondan sonra kendisine siyasal veya toplumsal bir etkinliği bulunmayan bir sanat formu gibi gelen resmi bıraktı. Folk sanat ve hayatına meraklı olduğu için Macar kırsalının ve kırsal köylerin fotoğraflarını çekmeye başladı. Fotoğrafa ve siyasal içerikli fotomontajlara devam etmesine rağmen, çok geçmeden 'görsel iletişimin en ileri ve dinamik, bu yüzden en güçlü toplumsal formu' olarak kabul ettiği sinemaya döndü. 1930'da Kassak'ın teşvikiyle bir mektup yazdığı Moholy-Nagy, kendisini Berlin'e asistanı olmaya çağırdı.

Moholy-Nagy, o dönemin Avrupa'sında en çok saygı gören mülteci Macar sanatçısıydı. Savaştan sonra Berlin'e gitmiş, avangard sanatçıların arasına karışmış, Rus konstrüktivistleriyle yakın temaslar kurmuştu. Daha sonra, önce Weimar'da, arkasından Dessau'da Bauhaus'ta çalıştı. 1928'de Berlin'e dönünce film çekimiyle ilgilendi, 1929'da ilk filmi *Marseilles Vieux Port*'u yaptı. Aynı yıl Deutsche Werkbund'un Stuttgart'taki devasa "Film und Foto" sergisinin organizasyonuna yardımcı olarak, son on yıl içinde Avrupa ve Amerika sinema ve fotoğraf dünyasında gerçekleştirilmiş olan en heyecan verici gelişmelerin bir kesitini sundu.

György Kepes, Berlin'de Bandi için, Budapeşte'de Kassak'ın oynadığı yol gösterici rolünü üstlendi. Moholy-Nagy'yle her gün temasta bulunan Kepes aracılığıyla Bandi, sol politikalara ve toplumsal içerikli sanata yaklaştı. Hemen her gün Kepes'in dansöz sevgilisi Chaja Goldstein'la paylaştığı pansiyon odasında öğle veya akşam yemeğine gider, orada toplanan dostların saatlerce süren siyasal ve sanatsal tartışmalarına tanık olurdu.

Bandi'nin Moholy-Nagy'yle doğrudan ilişkisi olmasa bile Kepes sayesinde bu verimli sanatçının fikirlerinin bir özetini öğrenebiliyor-

du. Elbette, o sırada Berlin'de sansasyon yaratan bütün kitapları okumamış ve kentte gösterilen avangard Alman ve Rus filmlerinin hepsini görmemiş olabilirdi, ama Kepes ve arkadaşları aracılığıyla bütün bu şeylerin farkındaydı, neler içerdiklerini anlamıştı ve önemlerinin en azından bir kısmının farkına varmaştı. Dahası, Weimar Cumhuriyeti'nin temellerini sarsan en son siyasal krizleri ve parti içi çekişmeleri de yakından takip ediyor olmalıydı. 1931 yılında Alman siyaseti o kadar karışmıştı ki, Alman komünistleri bile kendilerini, Almanya ve uluslararası komünizm açısından en iyi şeyin Nazilerin hükümete geçmeleri olduğuna inandırmişlardı. Sosyal Demokrat Parti önemli bir gücü elinde bulundurduğu takdirde, bu partinin kötülüklerini göremeyen işçilerin bir başkaldırıya yöneltilemeyeceğini düşünüyorlardı. Ancak Naziler iktidara gelirlerse kötülükleri o kadar aşikar olacaktı ki, hemen arkasından bir proleter devrim sökün edecekti.

Oysa Bandi, yabancı olarak, solcu ve Yahudi olarak kendisinin Nazilerin nefret ettikleri ve ortadan kaldırmak istedikleri her şeyi simgelediğini biliyordu. Bu nedenle, her şeyden önce ateşli bir anti-faşistti: faşizme doğrudan doğruya karşı çıkan herkes onun dostu, çıkmayanlar da düşmanıydı. Yıllar sonra Berlin günleri için şöyle yazacaktı: "Sosyalizmin genel hedefleri beni hâlâ çekiyorsa da, bence Hitler'in iktidara gelmesine yardım eden Komünist Parti'ye karşıydım."

Durumu göz önüne alındığında Bandi'nin, Berlin'de Stalin ve faşizm aleyhtarı Marksist filozof Karl Korsch'un konferanslarına katılması doğaldı.

Alman Komünist Partisi'nde üst mevkilere yükselmiş olan Korsch, 1926'da Stalin'i eleştirdiği için partiden atılmıştı. Bunun üzerine o da bağımsız ve solcu işçi sendikalarıyla yakın bir çalışmaya girdi. 1920'lerin sonunda ve 1930'ların başlında 'alternatif' okullarda, sendika salonlarında, hatta Bertolt Brecht gibi dostlarının evlerinde tartışma grupları kurdu ve konferanslar verdi. Bandi'nin kendisini dinlediği 1931 ve 1932 eğitim programlarında Korsch, Nazilerin Almanya'da mutlak iktidarı ele geçirebilecekleri ve bunu yapınca bir daha yerlerinden oynatılamayacakları uyarısında bulundu. Alman Komünist Partisi'ni, içinde gayet tehlikeli bir sonucu barındıran "Hitler'den sonra, Biz!" sloganını benimsediği için şiddetle eleştirmekteydi. Fakat komünistler, onun uyarılarını aforoz edilmiş bir sapkının saçmaları sayıp görmezlikten geldiler.

Kassak gibi Korsch da ideal olarak, anti-otoriteryen (bir başka deyişle, anarşizan) bir toplum istiyordu. Görebildiği kadarıyla Sovyetler Birliği'nde böyle bir toplum umudu ölmüştü ve Almanya'da da fazla bir umut yoktu. Ancak yeni ve umut vaat eden bir devrim deneyiminin henüz başladığı bir ülke dikkatleri üzerine çekiyordu o sırada. İspanya halkı 12 Nisan 1931'de seçime gitmiş ve cumhuriyetçi bir hükümeti yönetime getirmişti. Kral XIII. Alfonso iki gün sonra tahttan feragat etmiş ve İspanya'da cumhuriyet ilan edilmişti. Ülkenin dört bir yanındaki geniş ve militan devrimci fraksiyonları hemen radikal reformlar istemeye başlamışlardı.

Korsch 1931 Haziran ayında, anarşist sendikalar (anarko-sendikalistler) örgütü Confederacion Nacional del Trabajo'nun (CNT) kongresine katılmak üzere Madrid'e davet edildi. Orada gördüklerinden büyük heyecan duyarak Berlin'e döndüğünde, İspanya'nın Sovyetler'le ittifakın dışında ve Stalinci çizgide olmayan bir komünizm geliştirebileceği konusunda bir yazı yayınladı. Bandi'nin Korsch'un yazısını okuduğu, İspanya'daki durumu anlatışını dinlediği ya da Korsh'un görüşlerini ikinci elden duyduğu hakkında bir fikrimiz yoksa da, beş yıl sonra İspanya Cumhuriyeti'nin mücadelesine tutkuyla atılmasının tohumlarını Korsch'tan aldığı tahmin edilebilir. Gerçekten de Capa, 1936'da iç savaşın başlamasından hemen sonra Cordoba çevresinde çarpışan anarşist-sendikacı tümenlerinin bulunduğu yerleri aramıştır. Capa'nın bütün kariyerinin en ünlü resmi olan 'vurulup yere düşen asker fotoğrafı'ndan hemen önce çektiği fotoğraflarda, o askerin başında 'CNT' işlemeli bir kasket olduğunu görürüz.

Bandi Berlin'e, üniversite'ye değil, Deutsche Hochschule für Politik'e girmeye gelmişti. Hochschule, 1920'de savaştan, ekonomik felaketlerden ve siyasal karışıklıklarda yıkılmış ülkeyi yeniden inşa etmek için yeni kuşağa gerekli pratik siyasal eğitim vermek amacıyla kurulmuş liberal bir yüksek okuldu.

1930'ların başında öğrenciler Merkezciler, Sosyal Demokratlar, Komünistler ve Naziler olarak bölünmüşken, bir siyasal merkez kurumu olarak Hochschule, ilk başlarda öğretim üyeleri ve öğrenciler arasına Komünistleri ve Nazileri almamıştı. Okul Berlin'in, hatta bütün Almanya'nın karşıt gruplar arasında düzenli tartışmaların yapı-

labildiği pek az yerinden biriydi. Bir Alman dergisi boş bir iyimserlikle Hochschule'deki böyle bir tartışmanın fotoğrafını yayınlamış ve başlığına "Böyle de olabilir" diye yazmıştı. Ne yazık ki bu iyimserlik fazla uzun sürmeyecekti.

Bandi'nin Olgunluk diploması varsa da, kurucularının işçilerin çoğunlukta olduğu Sosyal Demokrat Parti'den olduğu Hochschule'de buna ihtiyaç yoktu; bir Cimnazyum'dan mezun olsun olmasın (öğrencilerin sadece üçte biri lise mezunuydu) okulun kapıları herkese açıktı. Normal müfredat dışında akşam kursları ve konferansları verilmekteydi. Ücret düşük tutuluyordu, öğrencilerle birinci sınıf öğretim üyeleri arasında, Alman üniversitelerinde pek sık rastlanmayacak derecede yakın bir ilişki vardı. Kısacası, Hochschule radikal bir okul, Alman yüksek eğitiminin gerici, seçici ve hiyerarşik dünyasında bir aykırı örnek olarak görülmekteydi. (1920'lerin sonunda, Nazilerin parlamento seçimlerinde büyük oy toplamaya başlamalarından önce Alman üniversiteleri, Nazilerin yatağı olmuştu. 1931'de Alman üniversite öğrencilerinin yarısı Naziydi; Yahudi profesör ve öğrencilere saldırılar o kadar artmıştı ki, Bandi bir Alman üniversitesine girmeyi aklından bile geçiremezdi.)

Bandi, Hochschule'ye 27 Ekim 1931'de kaydını yaptırdı. Bir on dokuzuncu yüzyıl İtalyan Rönesans palazzo'su stilinde inşa edilmiş dört katlı bina, daha önce mimarlık akademisi olarak hizmet vermişti ve Avrupa'nın en iyi gazetecilik fakültelerinden birine sahipti. Bandi'nin arkadaşları kendisini fazla çalışkan bir öğrenci olarak hatırlamıyorlar. Hep huzursuzdu ve sıkıcı derslerde kıpırdamadan oturmak ya da çok okuma gerektiren ödevleri yapmak kendisine güç geliyordu. Ancak Hochschule'ye kayıtlı olmanın avantajları da vardı. Öğrenci kimliği kent tramvay ve metrosunda önemli indirim sağlıyor, öğrenci kafeteryasında çok az paraya doyurucu bir yemek yiyebiliyordu. Polisin fazla meraklı olduğu durumlarda Berlin'de bulunmasının geçerli mazeretini de sağlamaktaydı.

Bandi, ailesinin her ay yolladığı küçük harçlıkla rahatça geçinmekteydi. Odası kötü kokuyor olabilirdi ama ucuzdu. György Kepes ve Chaja Goldstein ile Eva Besnyö kendisini sık sık yemeğe davet ediyorlardı. Okul ücreti de çok azdı. Temel giderlerini karşıladıktan sonra cebine harçlık da kalıyor olmalıydı ki, öğrenci kimliğindeki resminde gayet derli toplu görünmektedir. Uzun saçları alnından geriye taranmış, ceket, kravat ve kazak giymiştir: burjuva giysileri için-

de bir radikal. Gerçekten de, o fotoğrafta sırıtan yüz, kendini siyasal davasına adamış ciddi bir gençten ziyade, okul kayıt işlemini ciddiye almayacak kadar gelişmiş görünmeye çalışan küstah bir ukalaya benzemektedir.

Bandi tabii ki bu rahat burjuvalığını uzun süre devam ettiremeyecekti. Büyük Bunalım'ın ilk yıllarında ağır yara almış olan Macar ekonomisi 1931'in sonuna doğru neredeyse bir gece içinde çöktü ve Julia oğluna artık aylık harçlığını gönderemeyeceğini yazdı. Budapeşte'ye dönmesi hâlâ söz konusu olmadığından aç kalmamak için bir iş bulmak zorundaydı ve bu da işsizliğin yüzde 30'u bulduğu, dilini iyi konuşamadığı bir ülkede pek kolay değildi. (Bandi zamanını sürekli Macar arkadaşlarıyla geçirdiğinden Almanca'sını geliştirmeye gerek duymamıştı.) Birden meteliksiz olarak ortada kalakalmıştı. Arkadaşları eli açık insanlardı ama hayat artık herkes için çok güçtü ve onu sürekli olarak besleyemezlerdi. Kiraya gelince, Bandi, ev sahibesi Fray Bohen'i mazeretler ve vaatlerle idare edebilmekteydi.

Bandi her gün biraz daha fazla açlık çektikçe mutfağın yanındaki odasının yeni bir avantajını keşfetti. Frau Bohen köpeğine her gün bir sığır pirzolası verir, Bandi de kadın gider gitmez bunu kapardı. Şişman ve şımarık köpek çok geçmeden sıskalaştı, tüyleri parlaklığını kaybetti. Sahibi hayvanı veterinere götürüp de köpeğin tek derdinin açlık olduğunu öğrenince çok şaşırdı. Bir şeylerden kuşkulanan kadın mutfaktan çıktıktan sonra ne olduğunu görebilmek için kapıyı aralık bıraktı. Kiracısının pirzolayı köpeğin ağzından kapmaya çalıştığını görünce bağırarak içeri daldı. Bandi'nin sonradan anlattığına göre, o kadar korkmuştu ki (ya da kendisi öyle iddia ediyordu) arka pencereden sokağa atlamıştı. Fakat daha sonra geri dönüp de eşyalarını alacak cesareti bulamayınca her şeyini de kaybetmiş oldu.

Kalacak bir yeri olmayınca, annesinin başarılı bir sanayicinin eşi olan kuzeni Piri Moscowicz'i aramak zorunda kaldı. Daha önce bu akrabası kendisine umutsuz bir burjuva olarak göründüğü ve Bandi de bağımsızlığının keyfini çıkardığı için kadını arama zahmetine katlanmamıştı. Fakat böyle çaresiz bir durumda gururunu çiğneyerek kadının evine gitti. Ancak evde kimseyi bulamadı, açlıktan ve yorgunluktan bitkin düştüğü için Piri dönene kadar koridorda kıvrılıp uyudu. Kadının evinde birkaç hafta oturduktan sonra bir gün geldiği kadar aniden ve esrarlı bir şekilde ortadan kayboldu.

Bandi'nin para kazanmaya başlaması gerekiyordu. Hochschule'de iyi tanıdığı bir profesöre danışarak, tarım ve fotoğraftan hangisini seçmesi gerektiğini sordu. (Bandi'nin bir çiftçi, hatta tarım alanında idareci olarak çalışması fikri akıl alacak şey değildir.) Capa son kararı için daha sonra en basit ve aşikar açıklamayı yapmıştır: "Öğrenimime devam ederken anne babamın imkânları tükendi ve ben de dil bilmeyen biri için gazeteciliğe en yakın meslek olan fotoğrafçılığı seçtim." Böylece, bulundukları yer neresi olursa olsun, müzik veya resim, fotoğraf ve sinema gibi görsel sanatlarda kendilerini ifade edecek evrensel bir dil bulan, yurdundan uzaklaştırılmış Macarlar arasına o da katıldı.

Bandi kesin kararını vermeden bir gün önce Eva Besnyö'ye giderek, "Bu fotoğrafçılık nasıl bir şey? Senin hoşuna gidiyor mu? Ben de yapmayı düşünüyorum," dedi. Hâlâ gelenekçi bir kafada olan Eva, "Ama bunun için fotoğrafçılık okuman gerekir ve senin paran yok," karşılığını verdi. Bandi'nin tavrı onu hayrete düşürmüştü, çünkü kendi gözünde fotoğrafçılık, yetenek ve yıllarca eğitim isteyen bir şeydi.

Bandi ise yeni fotoğraf makinelerinin kullanılmasının kolay olduğunu, fotoğrafçı olmak için sadece bir makinenin yeterli geleceğini biliyordu. Durumunu György Kepes'e anlatınca Kepes fazla bir kamerası olduğunu (6x9'luk Voigtlaender makineyi Budapeşte'de bir fotoğraf makinesi mağazasının vitrinini düzenleme karşılığında almıştı) ve onu kendisine ödünç verebileceğini söyledi. Bandi artık fotoğrafçıydı. Geriye sadece, para kazanmanın bir yolunu bulmak kalıyordu.

3

Capa 1931-1932 kışı için şunları yazıyor: "Kış kötü başladı. İlk başlarda yoksulluğun ayakkabıyla bir ilgisi olduğunu sanmıyordum. Ama şimdi yoksullarla karşılaşınca önce onların ayaklarına bakıyorum. Berlin'in gri taşları yağmurdan ıslanmıştı. Yüzümde yağmuru hissetmeyi oldum olası severim de, artık yağmur yüzüme değmeden doğruca ayakkabılarıma giriyordu. Yağmurdan önce herkes ayakkabılarıma hayrandı. Annem onları evden ayrılmadan almıştı ve yıllarca dayanacağından emindik. Ayakkabılar dağ için yapılmışken, annem on yedi yaşında bir delikanlının bunları hiç kaygı duymadan kentte de giyebileceğini söylemişti. O günün üzerinden henüz birkaç ay geçmişti ve bu kentte hâlâ yolumu bulmakta zorlanıyordum, günler de hep birbiri ardından gelen Pazar öğleden sonralarından farksızdı. Ama bu kere artık Pazartesi olmuştu ve ilk işime başlamak

için acele ediyordum." Sözünü ettiği iş, Alman Fotoğraf Servisi'nin kısaltması olan Dephot (Deutscher Photodienst'in kısaltmasıydı) adında bir fotoğraf ajansının karanlık odasındaydı. Ajansın sahibi ve Bandi'yi işe alan Simon Guttmann, Capa'nın hayatındaki bir dizi haminin en etkililerinden biri olacaktı.

1890'da Budapeşte'de doğan ve 1928'de Dephot'u kuran Guttmann, yıllardır Alman avangard sanatında ve radikal siyasette aktif rol oynamıştı. 1910'da Berlin'de, öncü tiyatro Die Neue Bühne'yi kurmuştu. O sırada Der Neue Club adındaki bir edebiyat ve felsefe grubunun üyesiydi; onlar kulübün avangard eğlence akşamları (bunlara Neo-Bombastic Cabarets adını vermişlerdi) için ekspresyonist sanatçılar posterler ve programlar tasarlarlarken, grup üyesi yazarlar da pasajlar ve şiirler okurlardı.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, bu seçkin grubun, aralarında Guttmann'ın da olduğu üyelerinden çoğu Zürih'e geçtiler; orada Avrupa'nın dört bir yanından gelen sanatçılarla 'Dada' adı verilen sanat-karşıtı hareketi kurdular. Belli başlı Dadaistlerden Hans Richter, anılarında, Dada grubunun üyesi olmasa da, Guttmann'ın James Joyce ile Lenin'in sürekli müşterileri olduğu Café Odeon'daki Dada masasında oturduğunu yazar. Richter, Guttmann'ı tanıdığı 'en zeki ve iyi sohbetçilerden biri' olarak tanımlar ve 'parlak fikirlerinin sanki bir saniye dursa unutacağından korkarmış gibi çağlayan misali boşaldığı'nı anlatır.

Guttmann savaşın sonunda Almanya'ya döndü, Alman Komünist Partisi'nin çekirdeğini oluşturan radikal sosyalist grup Spartakistlere katıldı, bir sanat galerisinde çalıştı, serbest gazetecilik yaptı ve bir haber fotoğraf ajansı kurdu. 1928'de zengin bir sanayicinin oğlu olan Alfred Marx'ın parasal desteğiyle Berlin'de Friedrichstrasse ve Jâgerstrasse'nin birleştiği köşedeki apartmanda bir daire kiralayarak Dephot'un kurulduğunu bildirdi.

Guttmann'ın hatırladığına göre, Bandi, Friedmann'la ilk olarak numerolog Dr. Oskar Goldberg'in başını çektiği bir tartışma grubunda tanıştı. Guttmann, Goldberg'i Der Neue Club ve New Bombastic Cabarets günlerinden beri tanıyordu. Goldberg, 1930'larda numerolojinin ve Kabala'nın diğer esrarlarının insanı 'doğaüstü devrimci' yapacağını ve elde edeceği güçle dünyanın doğal kaynaklarının tükenmesi konusunda kaygıya gerek kalmayacağını iddia ediyordu.

Bandi'nin -Yahudiliğe pek gevşek yaklaşımıyla- Goldberg toplantılarında ne aradığını anlamak güçtür; ancak biri kendisine bu yolla bir

iş bulabileceğini söylemiş olabilir. Sebebi ne olursa olsun, tek kelime konuşmadan birkaç toplantıya katıldıktan sonra Guttmann'a kendini tanıtıp ajansında bir iş istedi. Guttmann önce isteksizdi ama elinden geldiğince Macarlara yardım etmeye çalışırdı. Karanlık odadaki adamı bir yardımcıya ihtiyaç duyduğunu söylediğinde Bandi'yi işe aldı.

Bandi, Dephot'ta heyecan dolu bir atmosferle karşılaştı. Buraya dünyanın dört bir yanından fotoğrafçılar gidip geliyordu, sürekli bir haber yetiştirme telaşı vardı ve herkes saate bağlı olmadan çalışıyordu. Zamanın Alman bürolarının karakteristiği olan resmiyetten ve sistematik organizasyondan eser yoktu. Ama her nasılsa her iş de yapılıyordu.

Bu kaosun tam ortasında Simon Guttmann duruyordu. Ufak tefek bir adamdı (bazıları ona 'Homunculus' derler, bazıları da bir örümceğe benzediğini söylerlerdi); sert yüz hatları, geniş bir alnı, bakımlı bıyığı, tel çerçeveli kalın camlı gözlükleri ardında delici gözleri vardı. Genelde giyimine dikkat etmez, düğmeleri kopuk eski ve buruşuk ceketler giyerdi. Fotoğraflı röportajlar için o kadar çok fikri vardı ki, editörler kendisine güvenirler, güç ve eksantrik kişiliğine bu nedenle tahammül ederlerdi. Örneğin, bir gün *Der Welt Spiegel* adlı haftalık resimli derginin editörüyle görüşmeye gitmişti; bir kadın olan editörün üzerinde apoletli bir elbise vardı, bunun kadına verdiği askeri havadan hoşlanmayan Guttmann, masanın üzerinden aldığı makasla kadının apoletlerini kesmişti.

1931 yılı geldiğinde Dephot, aralarında Umbo, Felix H. Man, Harald Lechenperg, Walter Bosshard ve Kurt Hübschmann'ın bulunduğu fotoğrafçı gazetecilerle temsil edilmekteydi. Bandi, ajanstan çalışırken bunlardan ilk ikisiyle dost oldu. (Genelde hep dış görevde olan Lechenperg ve Bosshard'la daha sonra tanışacaktı.)

Umbo (1902 doğumlu Otto Umbehr), on sekiz yaşında Essen yakınlarında bir kömür madeninde işe girmiş, ancak bir yıl sonra Weimer Bauhaus'ta tasarımcılık okumuştu. 1923'te Berlin'e gitmiş, ev boyacısı, palyaço, ticari ve tiyatro tasarımcısı, gazeteci Egon Erwin Kisch'e yardımcılık ve Walter Ruttmann'a, kentin şafaktan geceyarısına kadar portresinin çizildiği ünlü, *Berlin: Büyük Bir Kentin Senfonisi* filminde kamera asistanlığı yapmıştı. Tasarım, gazetecilik ve sinema meraklarını birleştiren Umbo, çok yönlü bir fotoğrafçı olmayı başarmış, Dephot'ta portre ve reklam fotoğrafçılığında uzmanlaşmış, aynı zamanda pek çok röportaj yapmış ve sürrealizme yakınlaşmıştı. Bohem, solcu, neşeli, parayla yakından uzaktan

alakası olmayan gerçek bir Dadaistti; çılgıncasına dekore edilmiş bir Dada arabası bile vardı.

Umbo, Dephot'un portre ve reklam işlerini yönetiyorsa da, ajansın yıldız fotoğrafçısı Felix H. Man'dı. Hans Felix Sigismund Baumann 1893'te doğmuş, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Münih ve Berlin'de resim öğrenimi görmüştü. Savaşta Alman ordusunda bir subay olarak Kodak makinesiyle siperlerdeki hayatı görüntülemiş, 1920'lerde Almanya'nın en büyük dergi yayıncısı Ullstein şirketinde illüstratör olarak çalışırken çizimleri için yine fotoğraf makinesini kullanmıştı. Ullstein'ın yayınladığı fotoğraflardan etkilenen Guttmann, kendisini Dephot için çalışmaya ikna etmişti. Baumann'ın Ullstein'dan ayrılmadan önce yaptığı bir mahkeme röportajını Guttmann, Ullstein'ın *Berliner Illustrierte*'sinin baş rakibi *Münchner Illustrierte Presse*'e sattı. Baumann, haberini Felix H. Man takma adı altında yazmıştı ve bundan kısa süre sonra Dephot'a katılınca yeni adını sürekli kullanmaya karar verdi.

Man'ın özel dehası, kentin gündüz ve gece dünyasına, işsizlerden büyük sanatçılara kadar her türlü insana yönelikti. Konserlerden fabrikalara ve Berlin'in Luna Park'ının zevklerinden Rhineland'daki işsiz kömür madencilerinin ıstıraplarına kadar her şeyi resimliyordu. Ancak en ünlü fotoğraf dizisi, 1931 başlarında *Münchner Illustrierte*'deki "Mussolini'nin Hayatında Bir Gün"dü. Mussolini'yi, balo salonu büyüklüğünde ve göz aldatıcı renklere boyanmış sütunlarla dolu çalışma odasında, masasının başında gösteren resmi, İtalyan diktatörünü emellerinin aldatıcı sahteliği önünde cüceleşmiş bir megaloman olarak ortaya çıkarmaktaydı.

Öte yandan, Bandi'nin Dephot'ta en yakın dostu bir fotoğrafçı değildi; Ladislaus Glück, Guttmann'ın muhasebe müdürü, fikir danışmanı ve fotoğrafçılarla birlikte göreve gidip haberleri yazan kişisiydi. Tolgi ya da Budapeşte'de Lazslo Fekete adıyla doğmuş olan Glück, öğrenciliğinde radikal Galileo Derneği'nin üyesi olmuş, daha sonra Bela Kun'un kısa ömürlü komünist rejiminde resmi bir görev üstlenmişti. 1920'lerde Peter Koester adıyla *Berliner Börsen Courier* gazetesinin hafta sonu ilavesinde editörlük yapmıştı. Dephot'ta Glück adıyla çalışırken (bu ad değiştirmelerinin sebebi Komünist Partisi'yle ilişkisinden dolayıydı herhalde) Bandi'yi teşvik etmiş ve ona elinden gelen yardımı esirgememişti. Yıllar sonra yolları New York'ta kesiştiğinde Bandi kendisine duyduğu şükran borcunu ödeyecekti.

Bandi karanlık oda yardımcısı olarak işe başladıysa da, çok geçmeden telefonlara cevap vermek, editörlere fotoğrafları götürmek, hatta görevdeki fotoğrafçıların malzemelerini taşımak gibi çeşitli işler yüklendi. Çok çalışmasına rağmen parasal sıkıntıları geçmemişti, hâlâ çok yoksuldu. Ancak Dephot'ta çalışmak biraz da gizli bir derneğe kabul edilmek gibiydi. Bandi artık Almanya'nın en yaratıcı ve en başarılı fotoğrafçı gazetecilerinin arasındaydı.

Dephot'un parasal durumu kâğıt üzerinde epey sağlıklı görünüyorsa da, sürekli nakit akışı krizi vardı: kimi zamanlar şirket pul alacak parayı bulamazdı. Guttmann çoğunlukla şirketin fotoğraf makinelerini ve karanlık oda araç gerecini rehin bırakmak zorunda kalır, yayıncılardan gelen para da kısa sürede kiraya ve diğer masraflara giderdi. (Dephot 1932 sonbaharında iflas ettiyse de, Guttmann şirketi Degephot -Deutsche Photogemenschaft- adı altında tekrar kurdu.)

En genç ve işe en son alınan kişi olması nedeniyle Bandi parasını en son alırdı. Ancak becerikli bir gençti: büronun kış boyunca ısıtılması gerekirdi ve o da kömürü merkez deposundan alıp kovalarla taşıdığı, bunun için de taşıma şirketinden daha az para istediği takdirde haftada 2-3 mark kazanacağını keşfetmişti. Bu çok az bir paraysa da, Bandi'nin nazarında ayakta kalmak ile kalmamak meselesiydi.

Birkaç hafta Piri Moscowicz'in evinde kaldıktan sonra bulduğu soğuk ve çıplak tavanarası odasında değerli bağımsızlığını yine kazanmıştı. Kirasını ödeyecek parası yoksa da sevimliliği vardı. Haftalar boyunca ev sahibi kadını parayı ödeyeceğine ikna etmeyi beceriyordu. Ancak sevimliliğinin de bir sınırı olduğunun farkındaydı ve o yüzden kadınla mümkün olduğunca karşılaşmamaya çalışmaktaydı. Sabahları erkenden yola koyulur, Dephot'ta on iki saat çalışır, sonra Deutsche Hochshule für Politik'te akşam derslerine devam eder, ardından da odasına gizlice süzülmeden önce György Kepes'in odasında ya da bir kafede saatlerce arkadaşlarıyla konuşurdu. Okulun harçlar konusunda esnek bir sistemi vardı; parasızlıktan kimse okuldan çıkarılmıyordu. Bandi'nin öğrenci kimliği 1931-1932 kışı ve 1932 bahar dönemleri için geçerliydi.

Felix Man, Bandi için, "Çok parlak ve zekiydi, herkesçe sevilirdi. Çok yoksul ama yakışıklı olduğundan Dephot'ta çalışan kızlar ona sandviç getirirlerdi," der. Ya da Bandi öğle yemeğinde bir tas bezelye çorbası içebilmek için fotoğrafçılardan birinden birkaç fenik borç alırdı. Arada sırada da piyango vururdu. Simon Guttmann para gel-

diği zaman keyifliyse masrafı falan düşünmez, bütün çalışanları Café Jaedicke'ye yemeğe davet ederdi. Bandi daha çok avangard sanatçıların ve Macar göçmenlerin merkezi olan, birinin kendisine bir yemek ya da en azından bir fincan kahve ısmarlayacağı Romanisches Café'ye takılırdı. Bunu bulamazsa bol şeker atılmış bir bardak suyun daha iyi bir şey bulana kadar idare edebileceğini öğrenmişti.

1931-1932 kışında başkanlık seçimi için kararlaştırılmış 13 Mart yaklaşırken, sokaklar kampanyalar, gösteriler, mitingler ve parti içi kavgalarla dolup taşıyordu. Partileri ve adayları Adolf Hitler'in (ki, seçimden iki hafta öncesine kadar Alman yurttaşı bile değildi) kazanacağına inanan Naziler sokaklarda broşür dağıtmak, kitle gösterileri yapmak, "Horst Wessel Lied"i okuyarak yürümek ve muhalefeti tartaklamak için militanlarını seferber etmişlerdi.

Sık sık sokak kavgaları çıkıyordu. Bunlar çaresizlik ve nefreti boşaltmaya yarıyor, ama siyasal bakımdan bir başarı getirmiyordu. Bandi ile solcu arkadaşlarından bir grup, Nazilere en büyük zararı onları gülünç göstererek verebileceklerini düşündüler. Mart ayı başlarında Berlin'de hava hâlâ çok soğuk olduğu için geceleri, Nazilerin ertesi sabah yürüyüş yapacakları yollara kova kova su döktüler. Kabaralı çizmelerin donmuş sokaklarda kaymasının, ilk dizeleri *"Bayrak havada, saflar sık/Sağlam, cesur adımlarla yürürüz"* olan Nazi marşı söylenirken çok komik olacağını umuyorlardı.

Budapeşte'deki siyasal faaliyetleri yüzünden polisle ciddi sorun yaşamış olan Bandi, bu gerilla faaliyetleri konusunda kaygılıydı; polisler ya da Naziler tarafından yakalandığı takdirde kendisi açısından sonuçların çok ciddi olacağını biliyordu. Bu nedenle paranoyak bir ruh halindeydi. Bir gün György Kepes'le yürürlerken bir gösteriyle karşılaştılar. Olay o kadar sıradandı ki, ikisi de pek önemsemediler; ancak polis aniden ve herhangi bir uyarıda bulunmadan göstericilere saldırdı. Bandi içgüdüsel olarak kaçmaya başladı, Kepes de sebebini bilmeden onun arkasından koştu. Koşan birine köpeklerin tilkiye gösterdiği tepkiyle hareket eden polisler de peşlerine düştüler. İki genç her nasılsa polisin elinden kurtulup bir binanın üst katına sığındılar. Kepes orada arkadaşına soğukkanlı olmanın erdemleri hakkında uzunca bir konferans çekti.

Seçimleri, Sosyal Demokratların desteklediği muhafazakâr Paul von Hindenburg kazandı ve üç gün sonra hem üniformalı Nazi

gruplarını hem de kahverengi gömlekli SA'ları ve kara gömlekli SS'leri yasakladı. Almanya bir an için faşist lanetinden kurtulacakmış gibi göründü. Ama iki ay sonra danışmanları değişen Hindenburg, Nazi paramiliter gruplar üzerindeki yasağı kaldırdı. Yeniden üniformalarına kavuşan Naziler, yenilenmiş öfkeleriyle Berlin sokaklarını doldurdular. 1932 yazında Naziler, Komünistler ve Sosyal-Demokratlar arasında pek çok kanlı kavga yaşandı. Berlin artık iç savaşa girmiş gibiydi. Temmuz sonunda yapılan meclis seçimlerinde Naziler, ikinci sıradaki Sosyal Demokratlardan 100 sandalye fazla kazanarak çoğunluğu ele geçirdiler.

Berlin'in bu atmosferinden dehşete kapılan Eva Besnyö, yazı geçirmek üzere Macaristan'a, ondan bir süre sonra ciddi bir hastalık geçiren György Kepes de nekahet devresi için Transilvanya'ya gitti. Giderek kendisine düşmanlaşan bu kentte yalnız kalan Bandi, sevgi arayışını Dephot'ta çalıştığı ilk gün gördüğü bir fahişeye yöneltti. Daha sonra hikâyeyi (hiç kuşkusuz süsleyerek) anlattığında, o karanlık ve rüzgârlı sabah işe koşarken bu sarı saçları omzuna dökülen, sade giysili kadını Dephot'un önündeki köşede gördüğünü söyleyecekti. Kadın bir fahişeden çok Greta Garbo'ya benziyordu. Capa, "Berlin bana birden dost ve sevecen göründü," diye yazıyor. Ama ne yazık ki, kadın öyle değildi. Ücreti 5 marktı ve bu kadar az bir paranın bile bu kıvırcık kara saçlı, kirli deri ceketli delikanlının imkânlarının ötesinde olduğunu görebiliyordu. Bandi yoksulluğun başlamasıyla o zarif ve iyi giyimli görünüşünü kaybetmişti.

Ancak o yılmadan köşedeki kadın hakkında hayaller kurmaya devam etti. Kadının fahişe olduğunu bilmesine rağmen onun kollarında gerçek mutluluğu bulacağına inanıyordu. Kadın artık Berlin'de eksikliğini çektiği her şeyin simgesi olmuştu. Ve ona beş dakikalılığına da olsa sahip olması için sadece 5 marka ihtiyacı vardı. 5 mark!

Baharın gelmesiyle Bandi'nin başlıca gelir kaynağı da ortadan kalktı: Dephot bürosunun bütün kış taşıdığı kömüre ihtiyacı kalmamıştı. Sonra bir gün, New York'taki iki teyzesinden taahhütlü bir mektup geldi.* Zarfın içinde sanki ilahlardan bir armağanmış gibi iki tane 10 dolarlık vardı. Bandi hemen bunu 80 marka çevirince kendini milyoner gibi hissetti.

---

*) Julia Friedmann'ın kız kardeşlerinden Gladys ve Lenke, New York'a yerleşmişlerdi. Lenke ortopodik tabanlar üreten Ignacka Herskovits adında biriyle evlenmişti. Bu akrabalar Bandi'ye bazen küçük miktarlarda para gönderirlerdi.

İlk işi sürekli dırdır eden ev sahibesinin çenesini kapatmak oldu. Sanki daha çok parası gelecekmiş gibi elindeki tomardan kadına borcu olan 55 markı ödedi. Ancak kadın onu hemen orada sokağa attı. Parasını ele geçirdikten sonra bir daha aynı durumla karşılaşmak istemiyordu. Bandi ancak o anda borcunun eğer yarısını ödemiş olsaydı kadının oturmaya devam etmesine izin vereceğini fark etti. Yıllar sonra bu olayı hatırlarken, aynı anda hem sığınağını hem de ahlâklılığa olan inancını kaybettiğini yazacaktı.

55 markı böylece havaya savurduktan sonra kalanından en iyi şekilde yararlanmaya karar verdi. 15 markı görünümünü düzeltmek için kullanacaktı, 5 markı aşka gidecek, kalan 5 markı da sermaye olarak ayıracaktı. İlk iş olarak kendisine gri bir pantolon aldı. Sonra umumi hamama koşup kendini temiz hissedene dek bir saat sıcak suyun içinde kaldı. Ardından berbere gidip saçlarını kestirdi. Dephot'dakiler saatler sonra gelen Bandi'den o kadar etkilenmişlerdi ki, o gün onu dışarıya göndermeye kıyamadılar ve o gün saat beş buçukta kendisi çıkmak isteyince hiçbiri ona engel olmadı.

Karanlık odada çalışırken bütün gün, artık erişilebilir olan hayalinin kadınına ne söyleyeceğini düşünmüştü. Kendisini tanıyacak mıydı? Beklentiyle neredeyse çıldıracaktı. Saat beş buçukta aşağı koştu, köşeye gitti. Kadın yoktu.

Son altı aydır her türlü havada ve her saatte hep o köşede olmuştu. Şimdiyse yoktu. Bandi şaşkın bir halde karşıdaki saate baktı. Nerede olabilirdi? Belki de bir kafeye oturmuştu. Dönüp arkasındaki ayakkabıcıya bakınca vitrinde çok zarif ve rahat görünümlü bir çift kahverengi deri ayakkabı gördü. Bir de kendi delik dağ botlarına baktı ve, "Yeni pantolonuma çok yakışır," diye söylendi.

Saat altıda tam mağaza kapanırken kadın görünürlerde mi diye bir an sağına soluna bakındıktan sonra içeri girip 9,5 mark olan ayakkabıları aldı. Cebinde 50 fenik kalmıştı. Mağazadan çıkıp da son bir kez iyi bir seçim yaptığından emin olmak amacıyla vitrine bakınca camda kadının aksini gördü. Yine köşesine dönmüştü kadın. Bandi kendisine bakınca gülümsedi. Bandi bir an kadına baktı, sonra bütün hızıyla koşmaya başladı.

Parası ve kalacak yeri olmayan, kendisine eli açık davranan arkadaşlarından da yoksun kalan Bandi, 1932 yazının büyük kısmını

park sıralarında uyuyarak geçirdi. Ancak bu sıcak, bunaltıcı ve siyasal açıdan ürkütücü yazın ortasında Bandi'nin bütün hayatını değiştirecek bir şey oldu. Harald Lechenperg, Pencab'tan Patna mihracesinin düğününde çektiği filmleri göndermişti. Bunlar Dephot'ta banyo edilip basıldıktan sonra Ullstein'a teslim edilecekti. Karanlık odada çalışan Bandi basılan fotoğrafları görünce o kadar heyecanlandı ki, kartları kaptığı gibi dışarı koştu ve Guttmann'ın odasının buzlu camına vurarak bunların o güne kadar gördüğü en mükemmel fotoğraflar olduğunu haykırarak içeri girdi.

Kimse Simon Guttmann'ın odasına öyle kolay kolay dalamazdı. Guttmann son yıllarda Dephot'un, patronu olmayan bir eşitler topluluğu olduğunu sık sık tekrarlamasına rağmen gayet despot biriydi. Bürosu kutsaldı; hiç kimse önceden telefon etmeden -hatta yazıyla randevu istemeden- içeri giremezdi. Ama Bandi top gibi dalmıştı işte.

Guttmann genellikle mahremiyetine tecavüz eden birini acımasızca azarlardı ama Bandi'nin bu heyecanından hoşlanmıştı. Lechenperg'in fotoğrafları gerçekten kusursuzdu ve Bandi'nin bunu takdir etmiş olması Guttmann'ı bu genç karanlık oda yardımcısında birinci sınıf bir fotoğrafçı yeteneği olduğuna ikna etmişti. Bandi'ye bir Leica ödünç vererek basit işlere göndermeye başladı. Dephot hiçbir zaman bir haber fotoğrafı ajansı olmamıştı; fotoğrafçılar her zaman değilse de, bazen günlük olaylarla ilgili olabilen insani yanı ağır basan hikâyeler üzerinde yoğunlaşırlardı. Ancak ajans arada sırada gelecek bir yerel enteresan haberin parasını da her zaman kullanabilirdi.

Ladislaus Glück gibi Dephot'ta 'gezici editör' olan Pete Petersen, Guttmann'ın Bandi'yi ilk günlerinde bir yüzme yarışmasına gönderdiğini hatırlıyordu. Bandi çektiği fotoğrafları patronuna gösterince Guttmann çok berbat olduklarını söylemiş, delikanlıyı acımasızca eleştirmişti. Fotoğrafların gayet iyi olduğunu düşünen Petersen ise, daha sonra genç adama neden bu kadar acımasız davrandığını sorunca, Guttmann, "Eh, ona bir usta olduğunu söyleyecek değildim ya," cevabını vermişti.

Guttmann, Bandi'yi giderek daha önemli işlere göndermeye başladı. Guttmann, Glück, Petersen ve Dephot'un diğer fotoğrafçıları Bandi'ye öğütler veriyorlar, resimlerine bakıp eleştiriyorlar, iyi bir röportajın temellerini öğretiyorlardı. Bandi boş zamanların-

da Berlin sokaklarını arşınlıyor, gözüne çarpan her şeyin resmini çekiyordu.*

Guttmann, Bandi'ye Kasım sonlarında ilk büyük işini verdi. Capa daha sonra, hâlâ Dephot karanlık odasında çalıştığı günlerden birini şöyle anlatacaktı:

> ...gazetelerde Troçki'nin Kopenhag'da konuşacağı haberi vardı. Patronlarım heyecanlanmışlardı ama çevrelerine bakınca bütün fotoğrafçıları Almanya'daki olayları izlemeye gönderdiklerini gördüler. Sadece ben kalmıştım. Bana bakıp, "Git!" dediler.

Ne var ki, Leon Troçki aniden Kopenhag'da ortaya çıkmış ve bir konuşma yapacağını bildirmiş değildi. Sovyetler Birliği'nden kovulmasından bu yana geçen üç yıl içinde İstanbul'daki adalardan birinde yaşamış ve ABD ya da herhangi bir Avrupa ülkesinden vize alamamıştı. Fakat 1932 sonbaharında Danimarkalı bir grup öğrenci kendisini konuşmaya davet etmişler ve hükümetlerinin sekiz günlük vize vereceğini söylemişlerdi. Troçki kuşkularını korumakla birlikte, yaşadığı tecrit hayatından kısa süreliğine de olsa kurtulmak istiyordu; bu yüzden vize başvurusunda bulunmuş ve başvurusu kabul edilince de çok şaşırmıştı. Yanında karısı ve üç sekreteri olduğu halde Kopenhag'daki konuşmasından iki hafta önce, 14 Kasım'da, İstanbul'dan deniz yoluyla hareket etmişti.

Troçki kılık değiştirerek yola çıkmışsa da, Avrupa basını seyahati hemen haber almış ve muhabirleriyle fotoğrafçılarını göndermişti. Gazeteler haber ve söylenti doluydu. Troçki'nin Danimarkalı öğrencilere konferans vermek için ta Türkiye'den geldiğine kimse inanmıyordu; bu fikir herkese çok saçma görünmekteydi. Gazeteler konferansın bir bahane olduğundan emindiler: Troçki mutlaka dünyanın dört bir yanından gelecek taraftarıyla Stalin'i devirme planları yapacaktı. Oysa Troçki'nin amacı hiç de öyle melodramatik değildi: oraya vardıktan sonra Danimarka hükümetinin ikamet hakkı vereceğini, ya da Avrupa'ya ayak basınca başka bir devleti varlığının o kadar da korkulacak bir şey olmadığına ikna edeceğini umuyordu.

---

*) Bandi'nin ressam Heinrich Zille'nin sergisini dolaşan insanlar hakkındaki Berlin röportajlarından biri 12 Mart 1933'te *Der Welt Spiegel*'de (s. 3) çıkmıştır. Bu dönemdeki diğer çalışmaları kaybolmuştur.

Capa, Troçki olayını anlatırken tesadüfen karşısına büyük fırsat çıkan bir karanlık oda çalışanından başka bir şey olmadığını söylemişse de, Guttmann kendisini aylardır böyle bir iş için yetiştirmekteydi. Guttmann yakın zamanlarda, yeteneklerinden emin olmamış olsaydı Bandi'yi asla böyle bir göreve göndermeyeceğini söylemiştir. Bir *Welt Spiegel* editörünü (bir zamanlar apoletlerini kestiği kadını) genç fotoğrafçının bu işi yapabileceğine ikna etmiş, Kopenhag yolculuğunun parasal gelirini arttırmak için Ullstein'dan da kendisine bir iş kopartmıştı: Danimarka başkentine gelecek olan Amerikalı komedyenler Laurel ve Hardy'nin resimlerini de çekecekti.

İşleri ayarlayan Guttmann, Bandi'yi Kopenhag'a gönderdi. Capa olayı yıllar sonra şöyle anlatmıştır:

> Gidişim tam bir komediydi. Elimde vizesiz eski bir pasaport vardı. Bana birinci sınıf bileti aldılar ve ben de bir bakan havasında yolculuk ettim. Kondüktör, pasaport ve vize kontrolüne geldiğinde cebimden bir lokanta mönü kartı alıp diğer evraklarımla birlikte uzattım. Adam önce şaşırdı ama ben o güne kadar gördüğü bütün birinci sınıf yolcularından daha hızlı ve daha fazla konuştum, o da sonunda başını sallayıp geçip gitti.

Bu, Bandi'nin babasının anlatmaktan çok hoşlandığı hikâyenin bir başka şeklidir. Bandi'nin 1932'de geçerli bir Macar pasaportu vardı ve şu veya bu nedenle bir vize alamamış olması mümkündür; o yüzden hikâyesinde bir gerçek payı olabilir.

Troçki'nin Danimarkalı öğrencilere konferans vereceği 27 Kasım Pazar günü epey yoğun geçti. Ünlü siyasetçi çok uzaklardan gelmişti ve kendisine yöneltilen ilgiden yararlanmak istiyordu. Fikirlerini mümkün olduğunca yaymak amacıyla konuşmasının Fransızca, İngilizce ve Almanca çevirilerini hazırlamış, Fransızca'sını o sabah bir Fransız yönetmenin kamerası karşısında okumuştu. İngilizce'sini de öğleden sonra ABD'ye radyoyla yayınlamıştı. Son olarak o akşam 2 bin kişilik dinleyici kitlesine "Rus Devriminin Anlamı" üzerinde konuşmak üzere Kopenhag Stadyumu'na gitti.

Stalinci bir suikasttan korkan Troçki'ye 200 atlı ve yaya polis eşlik ediyorsa da, bu önlemlere gerek kalmamış, toplantı boyunca herhangi bir olay çıkmamıştı. Buna rağmen Capa şöyle yazıyor:

Trotzki betritt das Rednerpult

Photographische Ausdrucksstudien von seinem Vortrag auf einer soziolistischen Studentenversammlung in Kopenhagen

„Ich will nicht leugnen, dass mein Leben in nicht ganz geregelter Weise verlief. Die Gründe dafür sind jedoch eher in den Zeitverhältnissen zu suchen als in mir."

„Die Gesetzmässigkeit der Ereignisse erkennen und in dieser Gesetzmässigkeit seinen Platz finden, ist die erste Pflicht des Revolutionärs."

„Jeder echte Redner kennt Augenblicke, wo aus seinem Munde etwas Stärkeres spricht, als er selbst in seinen gewöhnlichen Stunden ist. Das ist „Inspiration". Sie entsteht aus der höchsten schöpferischen Anspannung aller Kräfte. Das Unbewusste erhebt sich aus tiefen Höhlen und unterwirft sich die bewusste Gedankenarbeit, verbindet sich mit ihr zu einer höheren Einheit."

Die Texte sind Leo Trotzkis Autobiographie „Mein Leben" (erschienen im S. Fischer Verlag, Berlin) entnommen.

Aufnahmen Friedmann-Dagophot.

...Troçki fotoğraf çekilmesini istemediğinden kimse resim çekemiyordu. Dünyanın dört bir yanından büyük kutu kameralarıyla fotoğrafçılar gelmişti, ancak hiçbiri içeri alınmadı. Benim yanımda küçük Leica'm olduğundan fotoğrafçı olabileceğimden kimse kuşkulanmadı. Bazı işçiler salona uzun çelik borular taşırlarken ben de makinemle aralarına karıştım ve Troçki'yi aramaya koyuldum.

İşin gerçeği şudur ki, Capa bu son ayrıntıyı, Paris'te 1936 Mayıs ayında Leon Blum'un konuştuğu bir toplantıya giremediği olaydan almıştır. Kopenhag'da Troçki konferansına bileti vardı ve herkes gibi elini kolunu sallayarak girmişti. Ama olayı böyle, olduğu gibi anlatmak, diğer hikâye kadar ilginç olmazdı.

Capa'nın sözlerinin aksine, Troçki hiç de fotoğraf makinelerinden çekinen biri olarak görünmüyor. Yolculuğu sırasında resimlerinin çekilmesine razı gelmişti ve konferans günü Fransız sinemacıyla işbirliği halindeydi. Ayrıca, radyo mikrofonu önündeyken de resmini çektirmişti. Ama doğal olarak güvenlik konusunda kaygılıydı. Amerikalı gangsterlerin keman kutularında silah taşımaları gibi, büyük bir kutu kamera içinde de salona bir silah sokulabilirdi. Keza, Troçki büyük bir hatipti. Konuşmasının en önemli yerinde flaşların patlamasıyla sözünün kesilmesini istemezdi. Bandi'nin Leica'sı küçüktü ve flaşa ihtiyacı yoktu.

Troçki konuşmasına iki soruyla başladı: "Birincisi, bu devrim neden yapıldı? Ve ikincisi, devrim sınavı geçti mi?" Siyasal açıdan çok hassas olan bu sorulardan ikincisi üzerinde konuşurken, bütün konuşması boyunca Stalin'in adını ağzını almayan Troçki önce kürsüyü yumrukladı, sert hareketler yaptı ve Sovyetler Birliği'nin son durumunu kınadı. Bu onun bir hatip olarak en parlak ve heyecanlı performanslarından biriydi ve podyuma yakın olan Bandi de basılan bütün diğer fotoğraflardan çok daha iyi olan gayet dramatik bir dizi fotoğrafla Troçki'nin hitabet karizmasının gücünü ortaya koydu. *Der Welt Spiegel* onun fotoğraflarını tam sayfa olarak bastı ki, bu da genç fotoğrafçı açısından çok hayırlı bir başlangıç olmuştu.*

*) Laurel ve Hardy haberinin izine hiçbir yerde rastlanmamıştır.

4

Bandi'nin Dephot'taki (o zaman artık Degephot'tu) talihli dönemi uzun sürmedi. Bunak cumhurbaşkanı Hindenburg'un danışmanları, 30 Ocak 1933'te onu Hitler'i şansölyeliğe ataması için ikna ettiler. Naziler o gece muazzam bir meşale alayı düzenleyerek kitle fanatikliğini gözler önüne serdiler. 'Ari' olmayan Bandi, zaten sokaklarda hakaret görmeye başlamıştı. Dephot'un bulunduğu binanın kapıcısı Herr Pieck, işe her gün SA üniformasıyla geliyordu ve Bandi'ye ters bakmakla yetinmeyeceği, bir gün ihbar edeceği de anlaşılıyordu. Bandi, Berlin'de kalarak hem kendini hem de Dephot'u tehlikeye sokmaktaydı.

Beklenen son, 27 Şubat'ta Alman parlamento binası Reichstag'ın yanmasıyla geldi. Hitler, kundaklamadan dolayı komünistleri suçladı, Komünist Parti'yi yasakladı ve kendisine diktatörlük gücü veren

olağanüstü hal ilan etti. O gün binlerce solcu Almanya'yı terk etmeye başladılar. Simon Guttmann, Bandi'ye hemen gitmesini tavsiye etti. Bandi doğruca kendisine Berlin'e gelmesi için yardım eden Yahudi yardımsever derneğine gitti, orada kendisine Viyana'ya tren bileti parası verdiler.*

Bandi, Viyana'ya gidince annesiyle oturan Dephot fotoğrafçısı Haral Lechenperg'in dairesinin kapısını çaldı. Simon Guttmann'a iyilik yapmaya hazır olan Lechenperg, Doğu'dan dönmüştü, Bandi'yi kendisiyle oturmayı önermenin yanı sıra yardımcısı olarak işe aldı. Bandi kısa zamanda ailenin ferdi haline gelmişti. Lechenperg'in evinde, Berlin'de György Kepes'in yanında yaşadığı heyecan ve dostluğu bulmuştu. Lechenperg, annesi ve arkadaşlarıyla yemek yedikten sonra o da sofrada oturur ve saatlerce konuşurlardı. Lechenperg'in annesi genç Macardan hoşlanmış ama siyasal fikirlerini dinlemekten o kadar sıkılmıştı ki, Bandi'ye o konuları gecede sadece bir saat konuşmasını rica etmişti.

O bahar Viyana'da ve Avrupa'nın her yerinde meydana gelmekte olan siyasal olaylar, her gecenin bir saatlik tartışmasını fazlasıyla doldurmaktaydı. Reichstag yangınından bir hafta sonra Avusturya meclisi kendini feshetti ve durumdan yararlanan Engelbert Dollfuss iktidarı ele geçirdi. 7 Mart sabahı uyanan Viyanalılar, Dollfuss'un toplantı ve gösteri yasağı koyduğunu, basına sansür getirdiğini öğrendiler. Meclis bir hafta sonra toplanmaya kalkıştığında parlamento binasının polislerce kapatıldığı görüldü. Bu arada Alman meclis seçimlerinde Naziler daha büyük bir çoğunluk sağlamıştı.

Hitler, Avusturyalı olmasına rağmen, 1933'te ne o ne de partisi Avusturya hükümetince sevilirdi. Bir Katolik olup Hitler'in Pan-Germen emellerinden haklı olarak korkan Dollfuss, Protestan Almanya'ya karşı Katolik İtalya'yla ittifak kurdu. Bandi'nin Viyana'da olduğu 1933 baharında Dollfuss, Nazi ve Alman aleyhtarı olmasına rağmen yine de faşist 'Anavatan Cephesi'ni kurmaya çalıştı. Viyana'da da Yahudi aleyhtarlığı başlamıştı ama henüz Almanya'daki kadar zararlı değildi. Avusturya pek rahat olmasa da, şimdilik epeyce güvenli bir sığınaktı.

*) Geçerli bir Macar pasaportuna sahip olan Bandi, Almanya'dan istediği anda çıkabilirdi. Naziler mümkün olduğu kadar çok solcu yakalamak istiyorlar, ama (ileride bir ittifak yapmayı da umdukları) Macar hükümetinden korktukları için Macarlara dokunmuyorlardı.

Münchner Illustierte Presse'in müdür yardımcısı Fritz Goro ve eşi, Nazilerin parlamento zaferini duyduklarında Tirol'de tatildeydiler ve Münih'teki her şeylerini bırakarak Avusturya'da kalmaya karar verdiler. Viyana'ya geldiklerinde Harald Lechenperg karı-kocayı birlikte oturmaları için davet etti.

Daha sonra dünyanın en iyi bilim fotoğrafçılarından biri olacak olan Goro, o sırada sadece hevesli bir amatördü. St. Anton'da epey fotoğraf çekmişti ve artık parası hızla tükenmekte olduğundan onları satmayı umuyordu. Lechenperg filmi yıkayıp basmayı genç yardımcısına verdi. Bandi filmi çok kötü banyo edip çizikler oluşturunca resimler satılmadı. Goro çok kızmıştı ama Bandi her kusurunu affettirebilirdi. Lechenperg onun bu kaybına karşılık o yıl Bombay'dan Berlin'e geldiği Model-A Fordu'yla Münih'e gidip Goro'nun önemli kâğıtlarını evinden aldı. Alman sınır muhafızları arabanın Hindistan plakasından o kadar etkilenmişlerdi ki, gidiş ve dönüşünde Lechenperg'e hiçbir güçlük çıkartmayarak selama durdular.

Goro, Viyana'da iki-üç hafta kaldıktan sonra Paris'te Hug Block'la iş anlaşması yaparak karısıyla Fransa'nın başkentine doğru yola çıktı.

Dollfuss'un 'Anavatan Cephesi'ni resmen ilanından kısa bir süre sonra, Haziran başlarında Bandi, Tuna yoluyla Budapeşte'ye gitti. Yurdundan ayrılmak zorunda kaldığı yaklaşık iki yıl boyunca Macar Solu o kadar güçsüzleşmişti ki, Macar hükümetince artık bir tehdit bile sayılmıyordu. Şimdiki siyasal iklimde Dezsö Friedmann, oğlunun herhangi bir siyasal faaliyete katılmama koşuluyla dönmesine izin alabilmişti.

Bandi'nin o yaz Kassak'la görüşüp görüşmediğini bilmiyoruz. (O sırada Budapeşte'de bulunan Arthur Koestler şöyle yazıyor: "Kassak kafedeki masasında Marksist dergisinin editörlüğünü yapmaktaydı. Edebiyatçı kaldıkları ve düşmanları olan yeraltı partisiyle ilişkileri olmadığı sürece polis, komünist edebiyatçılara dokunmuyordu.")

Bandi'nin, Munkakör'den arkadaşı ve Berlin'de iki yıl yaşadıktan sonra Reichstag yangınından hemen sonra kenti terk eden Kati Deutsch'u görmesine hiçbir engel yoktu. O sırada kız da meslek olarak fotoğrafçılığı seçmişti ve Eva Besnyö'nün çıraklık dönemini geçirmiş olduğu Pésci'den ders almaktaydı. Bandi her sabah Pesci'nin stüdyosuna uğrar, onu izler, konuşur ve dedikodu yapardı.

Terzihanelerinin iflasından sonra ailesi büyük ekonomik sıkıntılara düşmüştü; eskisinden çok daha küçük ve uzak mahalledeki bir dairede oturuyorlardı. Julia, Dezsö ve Laszlo hâlâ terzilik yapıyorlarsa da, eski şaşaadan ve çalışanlardan eser kalmamıştı. Ailesiyle birlikte kalmasına rağmen Bandi, hele kendisini uzaklara götüren bir iş bulabildiği durumlarda, evde mümkün olduğu kadar az bulunuyordu. Peşte'nin en lüks meydanlarından Vörösmarty'deki Gerbeaud'nun ünlü kafesinin tam karşısında olan Veres seyahat bürosu, Bandi'yi broşürlere konmak üzere Budapeşte'nin binalarıyla gündelik hayatının resimlerini çekmek için işe almıştı. Resim başına değil de 35 mm.'lik filmin metresi başına (26 negatif) para aldığı için çok çalışıyordu. Eskiden evdeki banyoda saatlerce su içinde yattığı gibi, şimdi de yine banyoya karanlık odası olarak el koymuştu ve oda sürekli olarak kurumaları için asılmış filmlerle doluydu.

Bandi o yaz Budapeşte'nin ünlü manzaralarını çekti. Ailesinden birinin hatırladığına göre, bunların arasında Peşte rıhtımı merdivenlerine oturmuş karpuz yiyen insanların resimleri de vardı. Kadın, Bandi'nin hemen yanıbaşlarındaki Corso'nun kafelerinde oturacak kadar varlıklı olmayan bu insanların iç burkan fotoğraflarını çekmiş olduğunu hatırlamıştır. Ne yazık ki bu fotoğrafların hepsi kaybolmuştur.

Bandi'nin o yazki fotoğrafçılığında en önemli anı, dünyanın dört bir yanından binlerce izcinin Macar krallarının sarayının bulunduğu ve Budapeşte'nin on yedi mil kuzeydoğusunda olan Gödöllö kentine gelmeleri oldu. Amiral Horthy artık yazlarını o sarayda geçiriyordu. İzcilerin çadırlarını kraliyet parkında kurmalarını da o istemişti. Bandi'nin bu toplantı resimleri de günümüze ulaşmamıştır. Ancak ertesi kış Paris'te bunları görmüş olan bir fotoğrafçı, resimlerin fazla heyecan verici olmadığını hatırlamaktadır. Bandi bu kişiye fotoğrafları Fransız basına satmaya çalışmasını söylemişse de adam başarılı olamamıştı.

Solcularla ilişkileri ne kadar kısıtlanmış olursa olsun, Bandi o yazın büyük kısmını eski arkadaşı eylemci Csiki Weisz'la geçirmişti. Csiki gibi Bandi de kendisini ailesi ve devlet tarafından tasmalanmış hissediyor, ülkesinden ayrılmak istiyordu. Sonunda izci toplantısının 15 Ağustos'ta dağılmasından kısa süre sonra Paris'e gitmeye karar vererek bir Tuna vapuruna bindiler. Csiki'nin

parası olmasa da, Bandi ikisinin de Viyana'ya gidebilecekleri kadar para biriktirmişti.*

Harald Lechenperg yine Doğu seyahatlerinden birine gittiği için Bandi ile Csiki onun evinde değil de, herkesçe Marthe Teyze diye bilinen iyi yürekli şişman bir kadının evinde kaldılar. Marthe ile yine onun kadar şişman olan kız kardeşi, Viyana sürgünü sırasında Kassak'la iyi bir dostluk kurmuşlar ve o zamandan beri küçük dairelerini onun taraftarlarının kalabileceği bir tür otele dönüştürmüşlerdi. O günlerde genç solcu entelektüeller güvenli bir sığınak arayarak Avrupa'da oradan oraya giderlerdi ve Viyana en önemli duraklarından biriydi. Marthe Teyze ile kız kardeşinin paraları yoktu, ama konukseverlikleri için de asla bir ücret talep etmezlerdi. Herkesi mümkün olduğunca ucuza besleyebilmek için yemek olarak kocaman bir kâse fasulye salatası yapıp sofraya koyarlardı.

Yolculuğun geri kalan bölümü için para kazanmak üzere Bandi, Viyana gazetelerine günlük fotoğraf sağlayan bir haber fotoğrafı ajansına girdi. Genelde yerel ilgi çekecek olayların peşinden koşuyor ama fazla çalışmıyordu. Onun yerine Csiki'yle sokaklarda aylakça dolanıyorlar, parklarda oturuyorlardı. Bir ay kadar sonra artık iyice sabırsızlandıklarında Bandi'nin tren bileti alacak parası hâlâ toplanmamıştı; bunun üzerine şirketin makinelerinden bir kısmını rehinciye verdi ve düşünceli davranıp rehincinin makbuzlarını bürodaki bir masanın üzerinde bıraktı. Friedmann'ların salonlarının müdavimi olan ve Viyana'ya taşındıktan sonra bile yılda birkaç kere Budapeşte'ye gelip yeni giysiler diktiren Rozsi Strasser'i ziyaret edip paranın üstünü denkleştirdi. Julia'nın yazdığı bir mektup üzerine Bayan Strasser Bandi'ye borç vermişti. Cepleri dolan iki arkadaş Paris'e doğru yola çıktılar.

---

*) Iddia edildiği gibi, Bandi ile Csiki'nin Macar ordusunda mecburi hizmet dönemleri geldiği için Budapeşte'den gizlice kaçtıkları ya da kısa süreli turist vizesiyle çıktıkları doğru değildir. O sırada Macaristan'da mecburi askerlik yoktu. Bandi ile Csiki normal çıkış vizesi alabilirlerdi. Hatta Macar hükümeti ülkeden bir an önce çıkmaları için tanınmış solculara çıkış vizesi vermekte oldukça gönüllü davranmaktaydı. Bandi ülkeden on yıl geçerli bir pasaportla çıkmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı kayıtları onun 1940'da bile Macar pasaportu olduğunu göstermektedir.

5

Tren, soğuk ve yağmurlu bir Eylûl günü Paris'e, Doğu Garı'na girdi. Gençlerin ikisi de Paris'i tanımıyorlardı ve Fransızca'ları yetersizdi. Ama bu noktada adının 'André'* olduğunu söyleyen Bandi hiç de kaygılı değildi. Dephot'ta çalıştığı bir yıl içinde akıcı bir Almanca'ya kavuşmuştu; çok kolay dil öğreniyordu ve çok geçmeden Fransızca'nın da üstesinden gelecekti.

André ile Csiki'ye en ucuz odayı Sorbonne yakınlarında, Quartiere Latin'de bulacakları söylenmişti. Pantheon ile Rue Mouffetard arasındaki Rue Lhomond'daki Hotel Lhomond'un çatı katında bir oda buldular. Burası telefon ve ticaret rehberlerinde yer almayacak kadar sefil bir yerdi. Odanın çiçekli duvar kâğıdı solmuştu, iki de-

*) Deutsche Hochschule für Politik kayıt kartında Bandi'nin adı 'André Friedmann' olarak yer almaktaysa da, adını Paris'e gelene kadar pek kullanmamıştır.

mir karyola, kırık dökük bir dolap, ucuz bir leğen ve testisiyle bir yıkanma yeri vardı. Ama oda, delikanlılar için sadece bir hareket üssü olacağından hiçbirine aldırış etmiyorlardı. Orada mümkün olduğu kadar az kalmaya niyetliydiler.

Dünyanın bütün kentleri içinde Paris, herhalde aç ve parasız biri için olabilecek en kötü yerdi. André ile Csiki bunu birkaç hafta içinde paraları tamamen suyunu çekince öğrenmişlerdi. Hemen her sokakta bir fırın, bir pastane, kasap, mezeci, peynirci, manav, kafe ve lokanta vardı ve bunlardan yayılan kokular bile aç bir insanı çıldırtabilirdi.

André ile Csiki her gün olmasa da, arada sırada odalarındaki küçük gaz ocağında pişirdikleri patates ve yumurtalarla yaşamaya çalışıyorlardı. Patates ve yumurta alamayınca, lokanta ve dükkânlarda kredileri dolunca ve borç bulamadıklarında André, Macar bir çikolatacıyı genellikle ikna edip hesaba yazdırılmak üzere bir-iki parça çikolata alıyordu. O da olmazsa Berlin'deki günlerine dönüp şekerli su içiyordu.

Çaresizlikleri artıp Fransızca'ları ilerledikçe giderek daha cüretli oldular. Para için çalışmak ya da dilenmek istemediklerinden çalmaya karar verdiler. Bu amaçla tek çalışanı olan bir bakkala girerler, yüksek bir raftan indirilmesi gereken bir şey isterler ve kurbanları merdivenin tepesindeyken ceplerini doldurup kaçarlardı. Bu plan gayet güzel işlemekteydi.

Bundan sonraki adım ekmek bulmaktı. André bir gün bir fırının önünde dururken aklınca plan kurdu. Csiki'ye, "Ben içeri girip tezgâhın üzerine eğilerek o şişko kadının görüş alanını kapatırım," dedi. "Ondan dükkânda olmayan bir tip ekmek isterken sen de arkamda durur ve ceplerini sandviçle doldurursun. Kadının dikkatini çekmiş olacağımdan seni görmez bile."

Dükkâna girince André ağır aksanlı, gramerden yoksun Fransızca'sıyla konuşmaya başladı. Arkasında Csiki büyük boy sandviçleri kaptı ama hem büyük olmaları hem de heyecanı ceplerine doldurmasını güçleştiriyordu. Başını kaldırınca patronun gözlerinin tam karşıdaki aynaya dönük olduğunu gördü. Durumu anlamayan André bir an duraklayınca, kadının, "Polis! Hırsız var!" diye bağırdığını duydu. Hemen Csiki'nin ardından dışarı fırladı ve yakalandıkları

takdirde sınırdışı edileceklerini bildiklerinden arkalarına bakmadan koştular. Sonunda bitkin bir halde yere serildiklerinde çevrelerinde polis falan yoktu.

İki arkadaş yiyecek dükkânlarında hırsızlığın tehlikeli olduğunu görünce Seine nehrinde balık avlamayı denediler. Oltalarını sabırla suya daldıran yaşlı insanları saatlerce seyretmişler ve böyle kirli sularda yaşayan balıkların işe yaramaz olduğunu düşünmüşlerdi. Ancak artık böyle titizlenecek durumları yoktu. Bir arkadaşlarından bir olta bulup rıhtıma oturup beklemeye başladılar. Sonunda iki küçük, çamurlu balık tutmuşlar, onları da uyuyakalmış bir balıkçının kovasındaki iki büyük balıkla değiştirmişlerdi. Otele dönünce balığı kızartacak yağları olmadığını fark ettiler. André biraz yağ bulmaya gitti ve bir komşusunun kızartma yağı olarak kullanılabileceğini söylediği bir şişe briyantinle döndü. Öylesine umut besledikleri yemek, nehir çamuru ve ucuz parfüm kokusuyla son buldu. Böylesine iç bulandırıcı yemek karşısında açlık artık gözlerine o kadar kötü görünmüyordu.

André çok geçmeden gururunu bir kenara bırakıp Paris'teki kendisinden büyük akraba ve tanıdıklarını aramak zorunda kaldı. Viyana'da Fritz Goro'nun fotoğraflarını berbat ettiği için adama biraz da korkuya yanaşmış olmalıdır. Fotoğrafçı Hug Block tatildeyken onun epey lüks dairesinde yaşamakta olan Goro genci bağışladı ve onun kendisininkinden ancak biraz daha fazla olan sıkıntısını anlayarak bir-iki kere yemeğe davet etti. Yemekler çoğunlukla sadece patatesten ibaretti ve André de patatesleri soymak için Goro'nun karısına yardım ediyordu.

Arada sırada ziyaret ettiği bir yer de, annesinin kuzeni Szeren Fischer'di. Kadının kocası, Romen ressam ve iç tasarımcı, 1925 Dekoratif Sanatlar Sergisi'nde Romen pavyonunu yaparken Paris'e âşık olmuştu. Bela bir hayalciydi, asla çok başarılı olmamış ve başarıyı da aramamıştı ve aile, Madeleine yakınlarında fahişeleriyle ünlü bir sokakta basit bir hayat sürdürmekteydi. (André sokakta kendilerini sergileyen kadınları görmek için onları ziyaret ettiğini söyleyerek şakalaşırdı.) Amatör bir fotoğrafçı olan Bela, evinde bir karanlık oda kurmuştu ve André, kimi zaman filmlerini banyo etmeye, bir yemek yemeye, biraz borç almaya ya da ömrü boyunca sevgi, armağanlar ve öğütler vereceği Bela ile Szeren'in küçük kızları Susie'yi görmeye giderdi.

André borç almayı becerebildiğinde parayı uzun süre elinde tutamazdı. Borcunu öder ödemez kendisini kapı dışarı eden Berlin'deki ev sahibinden aldığı dersle, parasını pratik ihtiyaçlarına harcamak istemezdi. Cebinde para olduğu takdirde arkadaşlarına yemek ve içki ısmarlamayı tercih ederdi ki, bu kısmen eli açıklığından, kısmen de gösteriş merakından kaynaklanmaktaydı. Çok eli açık olduğu kuşkusuzdu, ancak yersiz yurtsuz mülteci André'nin bu cömertliğini bir tür güvenlik duygusu, bir yere ait olma, kendisine ihtiyaç duyulması için arkadaş bulma yolunda kullanmış olması da mümkündür. Diğer yandan o bir sosyalistti. Ödünç alma, paylaşma, kaynaklarını ortaya koyma -hatta hırsızlık- ile belki de sosyalizmi kendi çapında hayata geçirdiğine inanıyordu. Her ne olursa olsun, André'nin hep paraya ihtiyacı vardı ve epey varlıklı göçmenlerle tanışacak kadar Paris'te bulunduktan sonra para bulma konusunda dahice teknikler geliştirmişti.

Montparnasse'da Budapeşte'den eski okul arkadaşı Geza Korvin'le karşılaşınca kendisine bir öneride bulundu. Borç konusunda artık epey ün saldığı ve onu gören kişinin yolunu değiştireceğini bilen André, Korvin'e kendisi bir kaldırımda, onun da diğer kaldırımda yürümesini söyledi. Böylece işlerine yarayacak biri André'yi görünce karşı kaldırıma geçecek ve orada da Korvin'e yakalanacaktı. Bu plan bayağı iyi işledi.

Korvin ile André kimi zaman çinko kaplı uzun tezgâhında her sabah bir sepet dolusu kruasan olan Café Capulade'da kahvaltı için buluşurlardı. Her biri birer kruasan alıp yarısını yerler ve durumu garsonun görmesini sağlarlardı. Garson arkasını dönünce hemen ellerindeki yarım kruasanı ağızlarına tıkarlar, sepetten birer tane daha alıp yarısını ısırırlardı. Garson tekrar kendilerine dönünce ellerinde hâlâ ilk kruasanın yarısını tutuyormuş gibi olurdu. Bu numarayı birkaç kere tekrarlayarak bir kruasan parasına üç-dört tane yemeyi başarırlardı.

André ile Csiki otel odalarının parasını ödeyemiyorlardı ama neyse ki, yasalar ev sahiplerine borçlarından dolayı kiracılarını çıkartma hakkını vermiyordu. Onun yerine elektriği, gazı ve suyu kesebilir, bundan da sonuç alamazsa eşyalarını rehin olarak alabilirlerdi. İki genç Hotel Lhomond'un sahibine arada sırada birkaç frank vererek tümüyle asalak olmadıklarını gösteriyorlarsa da, her hafta borçları biraz daha artmaktaydı ve sonunda otele girip çıkarken

ayakkabılarını ellerine alarak merdivenleri sessizce çıkmaya başlamışlardı. André yakalandığında bütün sevimliliğini takınırak kendisine para gönderecek Amerikalı zengin teyzeleri hakkında hikâyeler anlatır, Budapeşte'den her an çek beklediğini ve iş bulmak üzere olduğunu söylerdi. Birkaç ay böyle yaşadıktan sonra arkadaşları, André ile Csiki'nin yeni bir kira ödememe rekoru kırdıklarını ilan ettiler. Bu şöhretten memnun olan ikili şanslarını biraz daha zorlamaya karar verdiler. Herkese her an yardıma hazır olduklarından, odalarını karşılarına çıkan her yoksul mülteciye açıyorlardı. Bu haber yayılınca oda Macar fotoğrafçılar, Romen ressamlar, Polonyalı öğrenciler, kısacası yatacak bir yer arayan herkesle dolup taştı. Ortası çökmüş yataklar gece olsun gündüz olsun hep doluydu ve yatakta yer bulamayanlar yerde yatıyorlardı. André ve Csiki çoğunlukla gece geç saatte geldiklerinde yataklarında yatanları uyandırmak zorunda kalıyorlardı; ancak bir gece geldiklerinde yataklarda iki kara sakallı adam buldular ve adamlar uyandırılınca kalkmayı reddettiler. Sabah olunca iki yabancı kalktı, giyindiler ve tek kelime etmeden çıkıp gittiler. Adamların kim olduğunu bilen yoktu. Belki de ev sahibi, André ve Csiki'nin odalarını paylaşmalarını görüp, yatakları böylesine garip bir düzenlemeye aldırış etmeyen iki kişiye kiralayıvermişti.

Sonunda ev sahibinin sabrı tükendi. Bir sabah erkenden, daha Csiki kalkmamışken içeri girdi ve eline geçen her eşyayı toplamaya başladı ve toplayabildiklerini de rehin aldı. Neyse ki André o sabah kamerasıyla erkenden çıkmıştı; böylece, hâlâ dönüşümlü giyebilecekleri bir takım elbise ile, André kullanabilirse para kazanma imkân ve ihtimali sağlayan bir fotoğraf makineleri vardı. Otelde birkaç gün daha kaldılar ama sadece birinin dışarı çıkabilmesi çok rahatsızlık vericiydi. Sonunda ev sahibinin kendilerini polise bildirecek kadar kızdığını anlayınca, el konmuş eşyalarını ve borçlarını bırakarak kaçmaya karar verdiler. André, Csiki'ye bir yerlerden giyecek ve ayakkabı buldu ve bir gün sessizce Hotel Lhomond'dan çıkıp gittiler.

Ondan sonra bir otelde birkaç haftalığına kalıyorlar, para ödememe sınırına geldiklerinde kaçıp yeni bir yere yerleşiyorlardı. Bu döngü, kurnaz bir mal sahibinin bir geceyarısı odalarını basarak ayakkabılarını almasıyla sona erdi. Çaresiz kalan André, Amsterdam'da bir fotoğraf ajansı olan ve Paris'e geldiğinde kendisine borç verip yemeğe çıkartan Macar göçmenlerinden İmre Rona'ya telgraf çekti; Rona gereken parayı gönderip ikisini de kurtardı.

André bu arada iş bulmaya çalışıyor, gazeteleri, dergileri ve fotoğraf ajanslarını dolaşıyordu ama Troçki fotoğrafları dışında portföyü boş sayılırdı. Ayrıca, rekabet çok fazlaydı ve Paris'teki göçmenlerin neredeyse yarısı fotoğrafçı olarak geçimlerini sağlama derdindeydiler. İlk birkaç ay André'nin bütün girişimleri boşa çıktı. Durumunu örtmek için arkadaşlarına çalışma gerekliliğini saçma gördüğünü, bunun dar kafalı burjuvazinin uydurduğu bir çıkmazdan öteye gitmediğini söylerdi. Bazı arkadaşlarının az bir para karşılığında ne kadar çalıştıklarını görünce kendilerine, "Gülünç oluyorsunuz," derdi. "Para getirmeyen bu küçük işlerde neden çalışıyorsunuz ki? Büyük şeyleri, satabileceğiniz büyük olayı beklemelisiniz. Şimdi boşuna bu kadar çok çalışıyorsunuz. Hâlâ açsınız işte."

Ne kadar yoksul olsalar da, Fransa'ya sığınanların hepsi gibi André ile Csiki de yetkililer için saygın bir görünümde olmak, yasalara göre belirli aralıklarda Emniyet Müdürlüğü'ne giderek geçim imkânlarına sahip olduklarını göstermek zorundaydılar. Ancak yine yasalara göre tam gün çalışmaları yasaktı. Fransa hâlâ ekonomik bunalımın izlerini taşıyordu ve bütün Fransızlar istihdam edilene kadar yabancılara iş verilmesi düşünülemezdi. Göçmenlerin iki yasal seçenekleri vardı: Serbest işlerde çalışabilirler ya da Fransa dışındaki arkadaş veya akrabalarından para aldıklarını belgeleyebilirlerdi. Ülkelerinden para gelmeyen ya da kendilerini geçindirecek kadar serbest iş bulamayanlar hile yoluna başvuruyorlardı. Örneğin, aileleri kendilerine çek gönderiyor, onlar da bu çekleri yetkililere gösterip sonra geri postalıyorlardı. Ya da biri varlıklı bir arkadaşından bin franklık bir banknot alıyor, belgelerini yenileyene kadar parayı elinde tutuyor, sonra parayı ya iade ediyor ya da başka bir ihtiyaç sahibi arkadaşına veriyordu. Böyle bir banknotun kırk el dolaştıktan ve polis müfettişine artık tanıdık geldikten sonra sahibine geri döndüğü söylenir. Bir göçmen ne kadar yoksul olsa da, belgelerini düzenli tutmak zorundaydı. Bir otel odası tutmaktan malını belediyenin işlettiği Credit Municipal'e rehin vermeye kadar her işlem için mutlaka geçerli bir kimlik kartı gösterilmesi isteniyordu.

André bir iş çıktığı takdirde hazır olmak için fotoğraf makinesini elden çıkarmamaya çabalıyordu. Ayrıca, omzundan sarkan makine dünyaya onun bir fotoğrafçı, ya da en azından bir fotoğraf heveslisi olduğunu ilan etmekteydi. Makine kendisini bir meslek sahibi olarak gösteren kıskanılacak bir statü simgesiydi. Ancak durumu bazen

o kadar kötüleşiyordu ki, makinesini genelde Boulevard Port-Royal'deki Crédit Municipal'e rehin bırakmak zorunda kalıyordu. Bazı eşyalarını o sıralarda rehin bırakmış olan George Orwell da bu binanın içini, "Büyük ve boş bir derslik gibi, bir tezgâh ve sıralar," diye anlatır. Müşteri eşyasını tezgâha bırakır, bir numara alır ve oturup beklerdi. Bir süre sonra bir memur, odadaki herkesin duyabileceği bir sesle, "Şu şu numara, şu kadar frank kabul ediyor musunuz?" diye bağırırdı. Rakam kesindi, itiraz etmeye kalkanın malı iade edilirdi. André'nin pek de ince düşünüşlü olmayan bazı arkadaşları, kamerasına ne olduğunu sorduklarında, o Paris argosuyla *"chez ma tante"* (teyzemin evinde) ya da numaraların rehincide asılı olduğu çiviyi belirtmek için *"au clou"* (çivide) derdi.

Kamerasının rehinde olduğu zamanlar André'nin bütün cesareti kırılır, bunalıma girer, mesleğini asla geliştiremeyeceğini, hep bu yoksulluk, açlık ve kaçış yaşantısı içinde sıkışıp kalacağını düşünürdü. Herkes savaşın er geç başlayacağını biliyordu ve André savaşın kendisi gibi yurtsuz yabancıların sonu anlamına geleceğinden korkuyordu. Otelinin çevresindeki sokaklarda gördükleri, Berlin'de bıraktıklarından pek farklı değildi. Paris -özellikle de üniversite semti- Naziler kadar şiddet düşkünü üniformalı faşist gruplarıyla doluydu. Neyse ki, hiçbir grup Almanya'daki Naziler kadar güçlü değildi; fraksiyon tartışmaları kralcı Action Française, Mussolini yanlısı Solidarité Française, Bonapartçı Jeunesses Patriotes ve militarist, cumhuriyet ve Yahudi aleyhtarı Croix de Feu gruplarını Sol'un partileri kadar bölünmüş durumda tutmaktaydı.

Bu birliklerin üyeleri çoğunlukla öğrenciler ve fanatiklerdi, ama ekonomik ve siyasal durum da normalde muhafazakâr burjuvaziyi radikal çözümler aramaya yöneltmekteydi. Ekonomik bunalımın 1931'de Fransa'yı vurmasından bu yana hükümetler birbiri ardından devriliyor, ülkeyi krizden çıkaracak lider arayışı sürüyordu. Bu iktidar değişiklikleri daha fazla kaosa yol açınca pek çok Fransız -özellikle frankın düşüşünden korkarak- demokratik sürece olan inançlarını kaybetmiş, etkin ve iyi bir diktatörlük özlemine kapılmışlardı.

Bu istikrarsızlık ve düşük gerilimli isteri havası yetmezmiş gibi, Parisliler sevgili kentlerinin Alman istilası altında olduğunu görüyorlardı. Birinci Dünya Savaşı sadece on beş yıl önce sona ermişti ve pek çok Fransız hâlâ Almanca konuşan herkesten nefret etmek-

teydi. Bu Almanların ya da Doğu Avrupalı Almanca konuşan göçmenlerin bir işgal ordusu değil, aksine Nazilerden kaçan barışçı insanlar olması önemli değildi kendi gözlerinde. Bu insanlar yabancıydılar, Yahudiydiler ve entelektüellerdi; üstelik, göründüğü kadarıyla hepsi komünistti.

Sığınmacıların şimdi Paris içinde kendi yerlerini bulmaları ve kendi adlarına bir cemaat duygusu yaratmaları gerekiyordu. Çoğu Left Bank'in ucuz otellerinde kalıyorlardı. Montparnasse, Paris'in yabancı semti, Alman ve Doğu Avrupalı gettosu olmuştu ve sokaklarında Fransızca'dan çok Almanca, Macarca, Rusça, Çekçe, Romence ve Lehçe konuşuluyordu.

Montparnasse kafeleri, özellikle de Montparnasse ve Raspail Bulvarlarının kesiştiği yere yakın olanlar, göçmen kolonisinin sosyal merkezleriydi. Bunlardan en ünlüsü, bambu iskemleleri ve yuvarlak mermer üstlüklü masaları köşenin güneybatısında kaldırımlara yayılan Café du Dome'du. Paris'in Dome'u, Berlin'in Romanisches Café'si sayılırdı: göçmen merkezi, toplantı yeri, iş bulma bürosu, en yeni fikirlerin konuşulduğu forum ve avangard'ın yurdu.

Otel odaları küçük ve sefil olduğundan göçmenler buralarda fazla kalmazlar ve arkadaşlarını kabul edemezlerdi; bu yüzden kafeler, onların ortak oturma odaları ve sosyal kulüpleriydi. Gündüzleri orada gazete okurlar, satranç oynarlar, roman, günlük, makale ve mektup yazarlardı; işletme sahipleri bir fincan kahve parasına bir de kafenin adı yazılı mektup kâğıdı verirlerdi. Akşamları arkadaşlarla buluşmak, sanat ve politika tartışmak ve en dirençli insanı bile pençesine alan yalnızlık ve umutsuzluk duygusunu dağıtmak amacıyla yine kafeye gidilirdi. Çevresinde arkadaşları olan André, en azından geçici olarak boşuna yaşamışlık duygusunu atar ve gülmeye başlardı.

Kafeler düşman bir kentte insanlara yakınlaşabilme vahalarıydı. Dil engelleri ve Fransızların yabancı korkusu, göçmenleri çoğunlukla kendi dünyalarında yaşamak zorunda bırakırdı. Bu yalnızlığı gören ve üstesinden gelmeye çalışan tipik örgütlerden biri de, Schutzverband Deutscher Schriftsteller im Exil'di (Sürgündeki Alman Yazarları Koruma Derneği –SDSE). Derneğin ilk etkinliği, 1933 Eylül ayındaki Alman-Fransız Dostluk Gecesi'ydi. SDSE'nin kurucularından Alfred Kantorowicz, İç Savaş sırasında İspanya'da André'yle karşılaşınca onu Boulevard S. Germain'deki Cafe Mephisto'da yapılan toplantılarda gördüğünü hatırlamıştı. André, Almanca konuştuğu ve

yazar olma hayalini hiç kaybetmediği için toplantılara katılması doğaldı. SDSE siyasal açıdan resmen tarafsızdı ama aslında aralarında Kantorowicz, Arthur Koestler, Egon Erwin Kisch, Gustav Regler ve Bodo Uhse'nin de bulunduğu bir komünist grubun yönetimindeydi ve André'nin bu simaların hepsiyle zamanla bir ilişkisi olacaktı. Tipik bir toplantıda gruptan biri ya da konuk bir yazar, eserlerinden parçalar okur veya günlük olaylar hakkında bir konferans verirdi (örneğin Kisch "Röportajın Teorik ve Pratik Sorunları" hakkında konuşur, Kantorowicz "Savaşı Hazırlayan Edebiyat" konulu bir nutuk atar ya da Paul Westheim, siyasi fotomontajcı John Heartfield'ı anlatırdı).

SDSE'nin toplantıları André'nin ünlü düşünürlerle karşılaşma ihtiyacını karşılıyorsa da, arkadaş bulmak için Cafe du Dome'a güveniyordu. Orada karşılaştığı genç göçmen fotoğrafçılardan biri de, 1933 Mayıs ayında bir sabah, o gece tutuklanacağını öğrenince apar topar Almanya'dan kaçan Gisèle Freund'du. Kız büyük riske girerek Naziler tarafından dövülen öğrenci arkadaşlarının fotoğraflarını getirmişti. Frankfurt'un ünlü Sosyal Araştırma Enstitüsü'nde öğrenci olan Freund, Paris'te Sorbonne'da sosyoloji okuyor, portre fotoğrafları ve röportajlarla geçiniyor, sonunda bu iki işini on dokuzuncu yüzyıl Fransa'sında fotoğrafın sosyolojisi hakkındaki tezinde birleştiriyordu. Freund daha sonra fotoğrafçı gazeteci ve fotoğraf tarihçisi olarak ün kazanmıştır. 1940'ların sonunda ve 1950'lerin başında, o sırada artık Capa adıyla bilinen André'yle arkadaşlığını tazelemiş ve André'nin kurucularından olduğu fotoğraf ajansı Magnum'da çalışmıştı.

André'nin bu dönemde tanıştığı başka bir genç fotoğrafçı, sonradan sanatçı portreleriyle ünlenen Hans Namuth'tu. On sekiz yaşındaki Namuth, 1933 Temmuz ayında Essen'de komünist broşürleri dağıttığı için Gestapo tarafından tutuklanmış, on gün kadar hapis yatmış ve babası SA üniformasıyla emniyet müdürlüğüne gidince bırakılmıştı. Eylül'de iki haftalık turist vizesiyle Paris'e gitmiş, Latin Mahallesi'ne yerleşmiş ve bulaşıkçılık yapmıştı. André'yle yirminci doğum günü olan 22 Ekim 1933'te tanışmışlar, arkadaşlarıyla bütün paralarını ortaya koyup kafeleri dolaşarak bu olayı kutlamışlardı.

André'nin gözünde o zaman -ve aslında bütün hayatı boyuncadaha önemli olan kişi, arkadaşlarınca 'Chim' olarak bilinen David Szymin adındaki zeki, hassas, neşeli, çok dil bilen ve çok yetenekli bir Polonyalıydı. 1911'de Varşova'da doğan Chim, İbranice ve Yidiş

dilinde kitaplar yayınlayan birinin oğluydu. Edebiyat, politika ve Yahudilikle ilgilenmiş, bunun yanında piyanoda da yetenekli olduğu için gençliğinde müzik kariyerine atılmak istemişti. Ancak babası aile şirketine katılması için yayıncılığın teknik yanını öğrenmesini istediğinden 1929 sonbaharında baskı teknikleri, grafik sanatı ve fotoğrafçılık öğrenmek üzere üç yıllık bir öğrenim için Leipzig'e gitmişti. 1932'de Paris'e gelmiş, matbaa mürekkepleri ve litografi araştırmalarına hazırlık olarak Sorbonne'da kimya okumaya başlamıştı. Ancak çok geçmeden André'nin Berlin'de düştüğü duruma düşmüştü; ekonomik krizden ağır darbe yiyen ailesi artık ona para gönderemiyordu. Gence Paris'te bir fotoğraf ajansı olan aile dostları David Rapaport'la görüşmesini tavsiye ettiler. Chim kendisine söyleneni yapmış ve iyi bir fotoğrafçı gazeteci olmuştu.

André ile Chim kadar birbirine benzemeyen iki kişinin, birbirleriyle sıkı arkadaş olabileceğini hayal etmek çok güçtür. André dost canlısı, konuşkan ve Yahudilikle pek ilgilenmeyen bir insandı. Chim ise utangaçtı ve Yahudi geleneğinin omuzlarındaki ağırlığını hissediyordu. Bir Talmud araştırmacısının ya da hahamın görüşüne, bir matematikçi ya da satranç oyuncusunun analitik zihnine sahipti. André, ciddi yazarların arasında bulunmasına rağmen polisiye romanları tercih ederdi; Almanca, Fransızca ve İngilizce bilen Chim, James Joyce ve Romain Roland okurdu. André romantik ve yakışıklıydı, Chim ise baykuşa benzerdi. Orta boyluydu ama kısa görünürdü; yüzü toparlak, alnı geniş, burnu gaga gibi, dudakları dolgundu, çok kalın camlı gözlük takardı. Ancak Chim sadece hem çok zeki hem de çok nazik olanlarda görülen o meleksi fiziki cazibeye sahipti.

André ile Chim birbirleriyle çok yakın dost, hatta kardeş oldular. Arkadaşları onlardan ay ve güneş olarak söz ederlerdi. Ancak André bu arkadaşlıkta kendini üstün görmez, iki genç birbirlerini çok farklı ama eşitler olarak kabul ederlerdi. André'nin Chim'in zekâsına, ahlâki yargılarına ve gözüne sonsuz saygısı vardı; her zaman Chim'in daha iyi fotoğrafçı olduğunu söyler, Chim'in öğüt ve eleştirilerini ciddiye alırdı. Ayrıca, tanıştıkları sırada Chim, André'den daha başarılıydı, Fransız gazeteciliğine girecek kadar iyi Fransızca konuşuyordu ve komünist haftalık *Regards* gazetesine kadrolu fotoğrafçı olarak girmiş, böylece André için bir örnek oluşturmuştu.

André ile Chim'in birbirleri üzerinde öyle derin etkileri vardı ki, onların ilk fotoğraflarının koleksiyonlarına bakan biri, hangisini kimin çektiğini ayırt etmekte güçlük çeker. Chim, André'den özgüven almış, konularına yaklaşacak kadar saldırgan olmayı öğrenmişti. André de Chim'den bir fotoğrafçının en dramatik fotoğrafları çekmek için saldırgan, hatta duygusuz olması gerekmesine rağmen, resmi çektiği anda cesaretin yerine duyarlılığını ve sevecenliğini geçirmediği takdirde bütün çabasının boşa gideceğini öğrenmişti.

Arkadaşlıklarının ilk aylarında Chim, André'ye sürekli olarak olağanüstü arkadaşı Henri Cartier-Bresson'dan söz ederdi. Ama her nasılsa Cartier-Bresson hep ya çok meşgul ya da bir yerlere gitmiş olurdu. Uzun boyu, ince boynunda her an düşecekmiş gibi duran koca kafası ve zekâ fışkıran gözleriyle Cartier-Bresson gerçekten olağanüstü bir gençti. İplik ve dokuma işinde zengin bir Norman ailesinin çocuğu olarak 1908'de dünyaya gelmişti. Mezunları arasında Marcel Proust ile André Malraux'nun da yer aldığı Lycée Condorcet'te okuduktan sonra 1928 sonbaharında bir yıl edebiyat okumak üzere Cambridge'e gitmişti.

Çocukluğunda bir Brownie kutu kamerası kullanmıştı ve 1920'lerde resme karşı tutkulu bir ilgi duymuş, 1927-1928'de Kübist André Lothe'nin yanında çalışmıştı. 1931'de Fildişi Sahili'nde bir av seferi sırasında kara su hummasına tutulmuş, nekahet devresi için geldiği Marsilya'da fotoğrafla ciddi olarak ilgilenmeye başlamıştı. Sürrealizmi ve fotoğrafın süper-realizmini benimsemiş, bunun kendisi açısından mükemmel bir uğraş olduğuna inanmıştı. Varlıklı olduğundan Sürrealist görüntülerini 1932 ve 1933'te Fransa, İspanya, Belçika, İtalya ve Almanya'da arayabilmişti. Chim'in Paris'te onu André'yle tanıştırmak için o kadar beklemesinde şaşılacak bir şey yoktu. Ancak bir kere tanıştıktan sonra Cartier-Bresson ve André sıkı dost oldular.

Varlıklı, iyi eğitim almış ve âdeta aristokrat bir Fransız olan Cartier-Bresson, çoğu göçmenin asla yakın dostluk kuramayacağı türde bir tipti. Fakat özgür bir ruha sahipti ve sınıfına isyan eden biri olarak André ile Chim'in yabancı olmaları umurunda bile değildi. Chim gibi Cartier-Bresson da Joyce ve Rolland hayranıydı ve iki genç aynı çekingenliğe, aynı hassasiyete, aynı zekâ ve zarafete sahiptiler. İkisi de André'nin sınırsız coşkusuna, iyimserliğine, insanlar karşısındaki rahatlığı ve doğallığına ihtiyaç duyuyorlardı.

André, Chim ve Cartier-Bresson, Dome'da bir araya geldiklerinde fotoğrafçılıktan, ya da fotoğraf teknikleri ve estetiğinden pek söz

etmezlerdi. André daha çok çıktığı ya da çıkmak istediği kızları konuşurdu. Fotoğraftan söz ettiklerinde bu genelde haber konuları, editörlerle ilişki kurma, para kazanma konularında olurdu. Chim'in düzenli ama küçük bir geliri vardı, André'nin hiç geliri yoktu ve Cartier-Bresson da gururu ve siyasal görüşü sebebiyle ailesinin servetinden bağımsız olmak isterdi. Resim eğitimi görmüş ve kendisini fotoğraf makinesi kullanan bir ressam olarak görse de, resimli basında yer almak istiyordu. Bunun üzerine kurnaz André, kendisine şu tavsiyede bulundu: "Eğer Sürrealist fotoğrafçı olarak tanınırsan daha ileri gidemezsin. Sera çiçeği gibi olursun, kimse sana iş vermez. Kendine fotoğrafçı gazeteci de, ondan sonra canının istediğini yap."

Ancak üç arkadaş arasında en çok konuşulan mevzu, politikaydı. Bu konu açıldığında sonu gelmeyen hararetli tartışmalara girerlerdi. Chim'in *Regards* kadrosunda yer alması için mutlaka Komünist Parti üyesi olması gerekiyordu. Cartier-Bresson'un da sadece üst sınıftan olup ayrıcalıkları hakkında suçluluk duyan birinde görülen bir Sol hayranlığı olduğu söyleniyordu. André'nin o dönemden bir arkadaşı, Cartier-Bresson'un sabahları *L'Humanité*'yi okuyup günün resmi söylemini öğrenmeden telefonu açmadığının söylendiğini anlatmıştır. Ancak Parti'nin, Sürrealizmi, idealizm ve Freudçuluğun dekadan bir şekli olarak nitelemesiyle parti hakkındaki fikirleri epey karmaşık olsa gerekirdi. André'ye gelince, Fransız partisinin faşizme karşı savaşı kendisini komünizme Berlin'de olduğundan daha fazla yaklaştırıyorsa da, hâlâ kuşkuculuğunu korumaktaydı. Chim ve Cartier-Bresson gibi o da partiyle ilişkili Association des Ecrivains et des Artistes Révolutionnaires'in toplantılarına gidiyordu. Ancak Sol'un daha ılımlı partileri komünistlerle bir cephede birleşene kadar komünist basın adına çalışmadı ve Komünist Parti'ye hiç katılmadı. Arkadaşlarından biri kendisine baskı yaparak partiye katılmadığı takdirde faşizme olan nefretinin sorgulanabileceğini söylediğinde, André, "Partideki kızların hepsi çok çirkin. Bacakları çarpık çurpuk. Onlarla nasıl bir arada olabilirim ki?" diye sudan bir cevapla gerçek konuyu geçiştirmişti. Aslında gerçek olan, Kassak ve Korsch ve kendisinin Berlin'deki gözlemlerinin komünistlere çekincesiz güvenilmeyeceğini öğretmesiydi. Komünistler Almanya'da Naziliğin öne çıkmasını sağlamışlardı ve bir devri başlatacak her türlü muhalefeti teşvik etme saplantılarıyla Fransa'ya nasıl bir hasar verecekleri bilinemezdi.

6

André'nin komünistlerin nasıl bir kargaşa yaratacaklarını görmesi için çok beklemesi gerekmedi. 1934 Ocak ayında hem komünistler hem de faşistler, belediye tahvilleriyle ilgili büyük bir dolandırıcılığı örtmek amacıyla yüksek devlet memurlarının da karıştıkları Stavisky skandalını bir devrime kalkışmak için mazeret olarak görmüşlerdi. Her gün yapılan gösterilerin akabinde, ay sonu geldiğinde Başbakan Camile Chautemps istifa etmek zorunda kaldı.

Paris'te bu karışıklıklar hüküm sürerken André'nin durumunda hafif bir düzelme oldu. O sırada Hug Block'un yanında çalışmaya başlamıştı. Leica fotoğraf makinesini profesyonel olarak ilk kullananlardan biri olan Block, röportajlarını en prestijli Fransız, İngiliz ve Alman dergilerinde yayınlıyordu. Avrupa basınında çok tanıdığı

olduğu için kendisininkilerin yanı sıra başka fotoğrafçıların çalışmalarını da dağıtmak üzere küçük bir ajans -Agence Hug Block- kurdu ve ajansın başına Fritz Goro'yu getirdi. Block fotoğrafçı olarak o kadar çok aranıyordu ki, malzemelerini taşıyacak, filmlerini yıkayıp basacak, hatta kendi talimatları doğrultusunda fotoğraf çekecek bir yardımcıya ihtiyacı vardı. Goro, Viyana'da André'yle kötü bir deneyim yaşamış olmasına rağmen, Block'a onu işe almasını önerdi. Block genç Macarın portföyünden pek etkilenmediyse de, işi 'kayıtlı olmamak koşuluyla' André'ye verdi.

Capa'nın daha sonraları anlattığına göre, Hug Block'un yanında 6 Şubat 1934'te çalışmaya başlamıştı. Bu gün, aynı zamanda Meclis'in yeni kabineyi oylamak üzere toplanacağı gündü. Faşistler çok büyük bir gösteri yapacaklarını, yeni başbakan Edouard Daladier Palais Bourbon'da kabinesini sunarken milletvekillerinin dışarıdaki göstericilerin seslerini duyacaklarını ilan etmişlerdi. Sol'un çeşitli fraksiyonları da dev bir karşı gösteriye hazırlanmışlardı.

O gün hava mevsiminden beklenmeyecek kadar ılık ve nemliydi, her an yağmur yağacağa benziyordu. Belediye personeli, şiddet olayları çıkacağı beklentisiyle Parisli göstericilerin geleneksel olarak yerlerinden söküp üzerlerine saldıran polislere attıkları ağaçların demir parmaklıklarından uzakta duruyorlardı. Hug Block'un Pont Mirabeau'nun hemen yanı başında yer alan büyük apartmanına uğrayan arkadaşları son gelişmeleri bildiriyorlardı. Block, saat altıya doğru André'ye bir fotoğraf makinesi ve bol miktarda film alarak kendisiyle gelmesini söyledi. Arabayla Cours-la-Reine'e gittiler, arabayı park edip yayan olarak Place de la Concorde'a yürüdüler. Güneş batmış, ısı hızla düşmüştü. Meydanda toplanan binlerce göstericinin üzerine buz gibi bir sis çökmekteydi. Seine üzerinde Palais Bourbon'a giden Concorde Köprüsü'nde altı büyük polis kamyoneti, beş sıra yaya polis ve iki yüz atlı polis bekliyordu. Huzursuz kalabalık ilk önceleri pek sessizdi ama çok geçmeden slogan atıp "Marseillaise"i söylemeye başladılar. Polis köprüyü geçmek isteyenleri birkaç kere püskürttü. Saat altıyı yirmi geçe kalabalık bir otobüsü durdurdu, yolcularını indirdi, camlarını kırıp yaktı. Polis ve itfaiye yangını söndürmeye çalışınca göstericiler üzerlerine taş ve hemen yandaki Tuillerie parkından getirdikleri demir sıraları atmaya başladılar. Birkaç dakika içinde gösteri tam bir savaşa dönüşmüştü. Kılıçlarını çeken atlı polisler kalabalığa

saldırınca, göstericiler de uçlarına jilet taktıkları süpürge sopalarıyla atlara ve polislere karşı koydular.

Sahne André'ye, Budapeşte'deki çok daha küçük ve sakin gösteriyi hatırlatmış olmalıydı. Bir göstericinin atlı bir polise isabet ettirdiği taşı görüp intikam coşkusuyla bağırmaya başlayınca Block kendisini azarladı ve polisin cumhuriyeti faşist düşmana karşı savunduğunu söyledi. Ancak André'nin tepkisinin, o andaki politikayla hiçbir ilgisi yoktu.

Karanlık basınca meydanın durumu daha da kötüleşti. Göstericiler sokak lambalarının çoğunu kırdıklarından meydan sadece meşaleler ve yangınların alevleriyle aydınlanıyordu. Göstericiler köprüye saldırmak için yeniden toplandılar. Polis ateş etti. Göstericilerden bazıları öldü, çoğu yaralandı. Yakınlardaki kafeler ilk yardım istasyonlarına dönüştürüldü. Keskin nişancılar köprüdeki polislere daha iyi ateş edebilmek için Cours-la-Reine boyunca çıplak kestane ağaçlarına çıktılar. André olaylara daha yakın olmak istiyordu ve güvenliğini hiçe sayarak kalabalığın arasına dalmak istedi. Ancak Block, "Ağır yaralanmaktan başka bir şey elde edemezsin. Hava fotoğraf çekemeyecek kadar karanlık," dedi ve André de onun sözünü dinledi. Bu, işi uğruna canını tehlikeye atmayı hesap etmesi gerektiği konusunda ilk dersiydi. Geceyarısı olduğunda göstericiler de, polisler de bitkin düşmüşlerdi; 16 gösterici ve 1 polis ölmüş, 500 gösterici ve 400 polis yaralanmıştı. Daha küçük çaplı gösteriler günlerce sürecekti.

Sovyet Komintern'i Almanya dersini pek çabuk hazmedemedi. Ancak sonunda, 1934 Haziran ayında pragmatizm, Sol içindeki partizanca farklılıkların en azından faşizm yenilene kadar bir kenara konmasını gerektirdi ve Moskova, Fransız komünistlerine sosyalistlere yanaşmaları emrini verdi. Komünistlerin saldırı, iftira ile hilekârlıklarına alışmış olan sosyalistler, bu kuzu kılığındaki kurttan korktular. Ancak bir ay sonra 27 Temmuz'da sosyalistler ve komünistler bir birlik paktı imzaladılar. Böylece André'nin toplantılarıyla kullanmalarını çok geniş çaplı olarak görüntüleyeceği Front Populaire (Halk Cephesi) doğmuş oluyordu.

Fransız Solu güçlerini tahkim ederken, André de Hug Block'la kişisel bir çekişme içindeydi. O adını duyurmak ve ün kazanmak istediği için Block'un yanında çalışmaktan hoşlanmıyordu. Ayrıca, bu arzusunu saklamıyordu da. Block, daha sonraları, André'nin kendi-

sine karşı küstah, küçümseyici ve alaycı olduğunu hatırlıyor. Block'un röportajlarının çoğunda yer alan toplumsal eleştirilerinde sol bir eğilim vardı, ama André, Block'u Sol'a yeterince bağlı olmamakla suçluyordu. Daha sonra Block'u para konusunda hile yapmakla suçladı; ayrıca, belirli röportaj fikirleri konusunda kimin adının geçeceği tartışmaları yapıldı. Aralarında bir çatışma çıkması kaçınılmazdı. Çok büyük ve gürültülü tartışmalar sonunda neredeyse dövüşeceklerdi. André birkaç ay sonra Block'tan ayrıldı ve kendi yoluna gitti.

André, Fransa'nın, hatta bütün Avrupa'nın en başarılı ve saygın fotoğrafçılarından biri olan André Kertész'le 1934 ilkbaharında tanışmış olmalı. Block gibi Kertész de, eserleri bütün büyük Avrupa ve İngiliz resimli dergileri tarafından sürekli aranan bir kişiydi. Ancak André, Block'u kıskanmışken, Kertész'i hepsi de baba figürü ve hepsi de Macar olan Kassak, Kepes ve Guttmann'ın yerini tutabilecek biri olarak gördü. 1894'te Budapeşte'de doğan Kertész, ilk fotoğraf makinesini 1912'de satın almış ve Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan ordusundayken askerlerin günlük yaşantıları hakkında gayet dokunaklı belgeler yapmıştı. Savaştan sonra bir borsa komisyoncusunda çalışırken fotoğrafçılığa devam etti ve eserlerini ilk kez 1917'de yayınladı. Fotoğrafçılığı meslek olarak seçince Paris'e gitti ve birkaç yıl içinde aralarında Mondrian, Collette, Brancusi ve Man Ray olan geniş bir arkadaş çevresine sahip oldu. Portrelerinin ve Paris yaşantısına dair hassas gözlemlerinin yanı sıra fotoğrafçı gazeteciliği de yapmıştı. 1928'de bir Leica makine aldı. Kullanımı kolay, hızlı ve rahat taşınan bu makineyle çektiği fotoğraflar o kadar güzeldiler, öylesine bir yakınlık ve mahremiyet içeriyorlardı ki, editörler rötuş yapması çok güç küçük formatlı negatiflere rağmen hayran kalmışlardı. Alman resimli dergilerine Fransızların cevabı olan *Vu* o yıl yayınlanmaya başlayınca, Kertész dergiye katkıda bulunanların başında yer aldı. Kertész 1930'ların başında, içlerinde Henri Cartier-Bresson, Chim, Brassai ve André Friedmann'ın da bulunduğu Parisli genç fotoğrafçıları büyük ölçüde etkilemişti.

André, Kertész'den kendisine iş bulmasını isteyince Kertész ona bazı baskı işleri verdi ama sonuçlar pek tatmin edici olmadı. Ayrıca, André hem sorumsuzdu hem de işe vaktinde gelmiyordu; sabah uyandığında yağmur yağıyorsa yatağından kalkmıyordu. Ancak Kertész, André'nin karanlık oda performansından memnun olmamasına

rağmen, fotoğrafçı olarak büyük bir potansiyel taşıdığının farkındaydı. Fakat o sırada sadece küçük fotoğraf ajanslarından bir-iki önemsiz işten fazlasını alamadı.

André 1934 yazının ilk yarısında küçük işlerde çalıştı, kâh karanlık oda yardımcısı oldu, kâh bir-iki fotoğraf sattı. Fakat Ağustos'ta, yapmaya değer bulduğunda ısrar ettiği büyük iş önüne çıktı. Kurt ve Hans Steinitz adında Almanya'dan gelmiş iki kuzen, yakınlarda Agence Centrale adıyla bir fotoğraf ajansı kurmuşlardı. Hans resimlerin metin ve başlık yazılarını yazıyor, Kurt ise dağıtım işiyle uğraşıyordu. İkisi de fotoğrafçılığın teknik yanını bilmediklerinden, André'nin çok iyi arkadaşı olan Macar Taci Czigany'yi karanlık oda teknisyeni olarak işe aldılar. André'ye, Agence Centrale'in son zamanlarda moda olan Riviera sayfiye bölgesi St. Tropez hakkında bir röportaj yapacak fotoğrafçı aradıklarını bildiren kişi, ya Taci ya da Steinitz'lerin kuzeni Gisèle Freund oldu. Ajans ünlü bir fotoğrafçının isteyeceği ücret ve masrafları ödeyecek durumda olmadığından, işi paradan ziyade deneyim olsun diye yapacak yetenekli bir genç arıyorlardı. Hans Steinitz, André'nin aklına koyduğu şeyi yapabileceğine inanan bir insan görüntüsü verdiğini hatırlıyor. Üstelik, karşı konulmaz bir gülümsemesi vardı. Steinitz'ler kendisine masraflarına yetecek kadar parayla iyi bir Plaubel Makina marka bir fotoğraf makinesi verdiler (o dönemde katlandığı zaman küçülebildiği ve tek plaka yerine on iki levha film aldığı için basının gözdesiydi) ve birkaç günlüğüne Riviera'ya gönderdiler.

Aradan bir hafta geçmesine rağmen André Paris'e dönmediği gibi, ajansa çalışması hakkında bir bilgi de göndermemişti. Steinitz'ler kaygılanmaya başladılar. Telgraf çekmelerine rağmen St. Tropez'den haber çıkmıyordu. Sonunda André'den bir paket geldi; ancak içinde 35 mm.'lik film vardı, Plaubel'in levha filmleri değil. Ayrıca, görüntüler çok amatörce çekilmişti, ışık ayarları yanlıştı, kompozisyonları kötüydü. Kısacası, hiçbir işe yaramazdı. Steinitz'ler ihanete uğradıklarını düşündüler. Plaubel marka fotoğraf makineleri için de doğal olarak endişeliydiler.

André sonunda Paris'e döndüğünde bir sürü mazeret ve açıklama sıraladı. Riviera, Paris'ten bile pahalıydı. St. Tropez'in havasını hissedebilmek için çok para harcamak zorunda kalmıştı. Aldığı avans tükenince Plaubel'i rehin bırakmıştı ama yine de parası yetmemişti. Bir gün plajda Leica'sını ve giysilerini kumsala bırakıp yüzmeye git-

miş, döndüğünde hepsini çalınmış bulmuştu. Her nasılsa bir Leica ödünç almayı başarmış, onu da suyun altında kullanarak mahvetmişti. Akdeniz sularında yüzerken gördüklerine hayran kalmış, o güzellikleri filme geçirmek istemişti. Felaket listesi uzadıkça uzuyordu. André olanlar için kendisinin sorumlu tutulamayacağını düşünüyorsa da işverenleri aynı fikirde değillerdi. Onlara göre André onların cebinden iyi vakit geçirmiş ama verdiği sözü tutmamıştı. Ona bir daha iş vermeyeceklerini bildirdiler.

Agence Centrale, kurulduktan birkaç ay sonra kapandı. André'nin St. Tropez fiyaskosunun ajansın iflasında katkısı olmuşsa da, sevimliliği yine galip geldi ve Kurt Steinitz onu bağışladı; yıkayıp basacak filmi olduğunda yardımını esirgemedi. Steinitz'ler ajans binasının kirasını peşin ödedikleri ve karanlık oda malzemesinin de sahipleri oldukları için karanlık odalarını fotoğrafçılara ücret karşılığında kullandırmaya karar verdiler. André, küçük işler için dayısı Béla Fischer'in karanlık odasını kullanıyordu ama dayısının sadece elle çalışan bir kurutucusu olduğundan, küçük kuzeni Susie dahil bütün ailenin yardımıyla da olsa bir kerede basabileceği fotoğraflar sınırlıydı. Steinitz'lerinse kısa zamanda çok fotoğraf kurutacak aletleri vardı. André zaman zaman Dephot'tan arkadaşı Pete Petersen'den çok miktarda baskı siparişi alıyordu. Petersen'in Avrupa otomobil sanayii için reklam fotoğraflarında uzmanlaşmış bir ajansı vardı ve ortağıyla Rolls-Royce, Citroen, Shell ve Pirelli gibi müşterileri için Avrupa'nın her köşesine gidiyorlardı. Hareket üsleri Paris olmasına rağmen orada kendi karanlık odaları olmadığından, filmlerini yıkama ve basma işi için André'yi görevlendirdiler. Bazen Paris'e bir öğleden sonra gelirlerdi, ertesi sabaha birkaç yüz baskıya ihtiyaçları olurdu. André ve Taci işi bitirmek için sabaha kadar çalışırlardı. Karanlık odada çalışmak André'yi sıksa da iyi para aldığı için Petersen'in işlerinden memnundu. Ancak bu paranın pek azının Steinitz'lerin cebine girdiği anlaşılmaktadır: Steinitz'ler alacaklarına karşılık André'nin negatiflerinin çoğunu ellerinde tutuyorlardı. André o borcunu hiç ödemedi ve onlar da bir süre sonra hepsini çöpe attılar.

7

Macar pasaportu sayesinde zamanının çoğunu Berlin ve Zürih'te geçiren Simon Guttmann, 1934 Eylül ayında Paris'i ziyaret ettiğinde André'yle görüştü ve kendisine İsviçre şirketleri için reklam fotoğrafları çekme işi bulabileceğini söyledi.

Bu işlerden birinde André'nin, bir park sırasında oturan güzel, mavi gözlü, atlet yapılı, kısa sarı saçlı, Germen görünüşlü bir kızın resmini çekmesi gerekiyordu. Tanıdığı kızların hiçbiri bu tanıma uymadığından öyle birini bulması ve bulduğu kişiyi kendisine poz vermesi için ikna etmek zorundaydı. Bir gün La Coupole'da arkadaşlarıyla oturmuş kahve içerken, tam aradığı gibi bir kız görünce yanına gidip kendini tanıttı. Adı Ruth Cerf olan genç kadın da André'yi bir fincan kahve içmeye davet etti; görünüşünden gencin hiç parası olmadığını anlamıştı.

André derdini anlattı: Montparnasse'da bol ağaçlıklı bir parkta bir saat kadar kendine poz vermesini istiyordu. Ciddi olduğuna inandırmak için yanındaki birkaç fotoğrafı gösterdi. Kız sonunda ertesi öğleden sonra poz vermeyi kabul etti.* Ancak henüz tanıştığı bu gençle yalnız kalmak istemediği için oda arkadaşı Gerda Pohorylles'i de yanında getirdi. İşte o Gerda, André'nin hayatının en büyük aşkı olacaktı.

Zamanın popüler artisti Elizabeth Bergner'e şaşılacak derecede benzeyen Gerda'nın, bir oğlan çocuğu kadar kısa kestirdiği kınalı açık kestane rengi saçları vardı. Alınmış kaşları, ela gözlerinin epey üzerindeydi. Boyu bir elli beşti ama sanki daha uzunmuş gibi gösteriyordu. André kadar yoksul olduğu halde her zaman zarif görünmeyi beceriyordu.

Gerda'nın kişiliği de görünüşü kadar çarpıcıydı. Arkadaşları onu canlı, hayat dolu, neşeli ve zeki olarak tanımlıyorlar. Minyondu. Çok güzel bir gülümsemesi vardı ve bir ceylan kadar çevikti. Ancak André ile kızın mutluluğunu kıskananlar, Gerda'nın hırslı, kurnaz ve hırçın yanlarını vurguluyorlardı. Onlara göre kız küstah görünüyordu, gülümsemesinde bir hesapçılık vardı, bir *garçon manqué*, bir kızıl tilkiydi.

Gerda Pohorylles 1 Ağustos 1911'de Stuttgart'ta doğmuştu. On yedi yaşındayken orta sınıf ailesiyle Leipzig'in Gohlis semtine yerleşmiş, bir Yugoslav Yahudisi olan babası burada yumurta ve sebze toptancılığına başlamıştı. Gerda ticaret lisesine gitmiş, sekreterlik öğrenmiş ve Giorgio Kuritzkes adındaki yakışıklı bir Rus tıp öğrencisi olan sevgilisinden dolayı solcu politikalarla ilgilenmeye başlamıştı. Ruth Cerf'le de Leipzig'in sol çevrelerinde tanışmıştı.

Hitler 1933'te iktidara gelince Gerda'nın ailesinin Stutgart'ta yaşayan bir arkadaşları, kızı Paris'e gitmesi için ikna etti, tren biletini aldı ve Fransızca ders alsın diye cebine biraz da para koydu. Gerda ile Ruth Cerf o sonbahar Paris'e birlikte gittiler ve Montparnasse'da bir Finli kadının pansiyonunda bir oda buldular. (Kadından hoşlanmamışlardı ama oda ucuzdu ve mutfağı kullanabiliyorlardı.) Gerda yarım gün çocuk psikiyatrı Dr. René Spitz'in yanında sekreterlik ya-

*) Ruth Cerf Berg, İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa süre önce, evlenip Berne'e taşındıktan sonra bir Fransız-İsviçre hayat sigortası şirketinden, Capa'ya Paris'te poz verdiği resimleri içeren bir broşür aldığını hatırlamaktadır. Üç fotoğrafın ilkinde bir erkek ve bir çocukla, ikincisinde çocuğu kucağında ve elinde ölen kocasının resmiyle yas içinde görülmektedir. Üçüncüsünde postacı kendisine bir sigorta çeki uzatırken gülümsemektedir.

parken, Ruth mültecilere yardım eden bir örgütte çalışıyordu. İkisi de fazla para kazanmıyorlardı. Çalışmadıkları soğuk Pazar günleri kalori harcamamak için evde yataktan çıkmazlardı.

Gerda ve Ruth'un Leipzig'deki arkadaşlarından çoğu 1933 ve 1934 yıllarında Paris'e gelmişlerdi ve iki genç kadın çok geçmeden eski çevrelerini bulmuşlardı. Kızlar hep birlikte, André ile Geza Korvin'in kruasan aşırdıkları Café Capulade'ın müdavimleri olmuşlardı. Grubun siyasal rehberi, 1931'de Sosyal Demokrat Parti'den ayrılıp kendi partilerini kuran solcu sosyalist grup Sozialistische Arbeiter Partei Deutschlands üyesi Boris Goldenberg'di. Gerda ile arkadaşları SAPD üyesi değillerdi ama, genelde siyasal görüşleri (liberal, sosyalist ve Sovyet karşıtı) partinin görüşleriyle uyumluydu.

Gerda'nın siyasal bağlılığı ya da bir görüşe bağlı olup olmadığı tartışma konusudur. Pek çok solcu dergide fotoğrafçı ve karanlık oda elemanı olarak çalışan Pierre Gassmann, Gerda'yı Paris'te Alman Komünist Partisi toplantılarında gördüğünü hatırlamaktadır. Gerda'nın 1935 sonundan 1936 ortalarına kadar fotoğraf ajansında çalıştığı Maria Eisner de, Gerda'nın kalben bir küçük burjuva olduğuna inanmasına rağmen, onun André'yi partiye katılması için iknaya çalışan 'sicilli bir komünist' olduğu görüşündedir. Ruth Cerf'se, Gerda'nın asla Komünist Parti üyesi olmadığını söylemektedir.

André ile Gerda arasındaki aşk bir anda gelişmedi. Gerda'nın o sırada bir sevgilisi vardı. André'nin de *Vogue* için çalışan ve fotoğraflarını 'Relang' diye imzalayan Alman moda fotoğrafçısı Regina Langquarz'la ilişkisi muhtemelen hâlâ devam ediyordu. André ile Relang 1934'te bir süre sevgili oldular; kadının André'nin de zaman zaman kullandığı bir karanlık odası vardı. Gerda gibi Relang da kısa kızıl saçlıydı, ama Relang'ın saçları ateş kırmızısıydı. Kara saçlı André ile kızıl saçlı Relang, sokakta yürürlerken çok dikkat çekici bir çift oluşturmaktaydılar.

André ile Gerda, birbirlerine âşık olmadan ilk başlarda iyi arkadaş oldular. André, Leipzig'lilerin çevresine kabul edildi ve Gerda, onun bir bakıma menajerliğini üstlendi. Ona giyinmeyi öğretti, yapacağı şeylerin listelerini hazırladı, röportaj fikirlerini değerlendirdi ve işi hakkında daha ciddi olmaya özendirdi. Gerda'nın öğütleri ve teşvikleri boşa çıkmayacaktı.

8

André bu sıralarda, Fritz Goro ve Maria Eisner'in kurdukları Anglo-Continental fotoğraf ajansında çalışan Gorta adlı bir gençle tanıştı.* Gazeteciliğe hevesli Gorta, çok zayıf, iri gözlü ve hep gözlerinin üstüne düşen düz kara saçlarıyla tam bir Dostoyevski karakteriydi. Temiz yürekli, siyasal olayları ciddiyetle izleyen iyi bir yazardı. Gorta 1934 Eylül ayında *Vu* dergisinden, Saar'a gidip ileri gelen sanayicilerden kömür madeni işçilerine kadar rastladığı çeşitli insanlarla röportajlar yapma işi alınca André'yi de birlikte fotoğraf çekmeye çağırdı.

13 Ocak 1935'te Saarlıların bölgelerinin siyasal kaderini belirleyecekleri bir plebisit yapılacağından, o sonbaharda burası Fransızlar

*) Gorta, ajansın Amerikan Black Star ajansıyla bağlantısıydı ve Black Star bu dönemde André'yi ABD'de temsil etmeye başlamıştı.

açısından çok önemliydi. Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan beri bu kömür zengini, sanayileşmiş ve halkının çoğunluğu Almanca konuşan Saar bölgesi, Milletler Cemiyeti denetimi altında Fransa tarafından yönetilmekteydi. Saarlılar şimdi ya statükoyu koruyarak resmen Fransa'nın bir parçası olacaklar, ya da Saar'ı geliştirme veya madencileriyle çelik işçilerinin kaderlerini düzeltmeye yönelik ekonomik imkânlardan yoksun olmasına rağmen, daha yüksek ücret ve tam istihdam vaat eden Almanya'yla tekrar birleşeceklerdi.

André'yle Gorta, Eylül ayının son haftasında Saarbrücken'e gittiler. André'nin fotoğraflarından ve Gorta'nın anlatımından kentin şimdiden Nazi Almanyası'na ait olduğu anlaşılıyordu. Gamalı haçlı bayraklar, yaftalar ve posterler her yerdeydi. Kafelerde, restoranlar ve fabrikalarda hemen herkes dostlarını Nazi selamı ve "Heil Hitler!" diyerek selamlıyordu. Gorta, "Bonjour" ya da "Guten Tag" diyen birinin devrimci bir eylemde bulunuyor sayıldığını yazmaktaydı.

André istirahat eden, konuşan, içen işçilerin güzel resimlerini çekti. Bunlar dergide kesilip biçildiklerinden aslında uzaktan çekilmiş oldukları halde yakından çekilmiş izlenimini veriyordu. Saarbrücken'in ana caddesinde üçüncü kattan ta kaldırıma kadar sarkan Nazi bayrakları önünde, yayaların ve bisikletlilerin, Nazilerin muhalefeti korkutmak için astıkları destekçi listelerini okumalarını belgeledi. (Listeler çoktan ölmüş olanların adlarıyla şişirilmişti ve yaşayanlardan çoğu da korkularından imzalamışlardı.) Gorta birleşme yanlısı ve karşıtı liderlerle röportajlar yaparken André de hepsinin fotoğraflarını çekti.

Vu, Saar haberini iki kısım halinde yayınladı. 7 Kasım 1934 sayısında yayınlanan birinci kısmın başlığı "Saar. Uyarı: Yüksek Gerilim"di ve fotoğrafların çoğunu André çektiği halde, 'Metin ve Fotoğraflar: Özel Muhabirimiz Gorta' yazıyordu. Derginin her nedense kendisinden söz etmemesine kızan André, ikinci kısımda adının çıkmasını sağladı: 'Röportajlar ve Fotoğraflar: Özel Muhabirlerimiz Gorta ve Friedmann.' Derginin 21 Kasım sayısında "Saar: Saarlılar ne diyorlar... Ve kime oy verecekler" başlıklı yazı çok gösterişli bir sunumla verildi; manşete bir yıldırım eklenmiş ve metin ile resimler sayfaya çaprazlama yerleştirilmişti. Geç kalmış olsa da André'nin Fransız basınındaki bu çıkışı etkileyici olmuştu.

Saar röportajı takdirle karşılanmışsa da, André bir türlü yeterli iş alamıyordu. O günlerde annesine şöyle yazmıştı:

> Paris her gün biraz daha kötüye gidiyor ve yeniden çalışmaya başlamış olmama rağmen başarı hâlâ çok uzaklarda. Bu yüzden 15 Şubat'tan sonra imkânların daha iyi olduğu Londra'ya gitmeye karar verdim. Orada üç iyi arkadaşım var (biri ünlü bir Dephot fotoğrafçısı). Bohem hayatı sona erdi, yeni bir başlangıç yapmaya hazırım artık.

Sözünü ettiği ünlü Dephot fotoğrafçısı, hiç kuşkusuz Eylül'de Paris'te rastladığı ve kendisine çalışmaları hakkında öğütler veren Felix Man olsa gerektir. Bir başka arkadaşı -ya da o noktada ilişkileri nedeniyle 'tanışı' demek daha doğru olur- *Münchner Illustrierte Presse*'in eski editörü olup, o sırada Londra'da *Weekly Illustrated*'i henüz kurmuş olan Stefan Lorant'dı. Ancak Lorant, Aralık ayında dergiden ayrıldı. Bunu duyan André de Londra'ya gitme planından vazgeçti.

André'nin Paris'teki durumu bir yıl öncesine kıyasla çok daha rahattı. Sürekli işi yoksa da, ara sıra aldığı işler biraz para getiriyordu ve Rue Monsieur-le-Prince'de bir çiftin işlettiği otelin en üst katında iyi sayılabilecek bir odası vardı. Daha sonra anlattığına göre, yine otelde yaşayan iki Macar arkadaşıyla* bir gün otururlarken otelci kadın gelip söze, "Sizler çok iyi çocuklarsınız..." diye başlamıştı. Anlaşılan kadın bir torun istiyordu ve sakat olan evli oğlunun bunu yapabilmesine imkân yoktu. Eğer onlardan biri bu işi üstlenirse çok memnun olacaktı. Üç Macar çöp çektiler ve kısa çöp diğer iki Macardan birinde kaldı. Bunun üzerine otelcinin oğlu, karısı hamile kalana kadar kenti terk etti ve hamile kalınca da kadınla genç Macar arasındaki ilişki kesildi. Bütün bunlar 1934 Aralık ya da 1935 Ocak ayında yer almış olmalıydı ki, André 1935 Ekim'inde annesine şöyle yazıyordu: "Otelde bir torun doğdu, kirayı ödeyecek param olmayınca onu gezdiriyorum."

Julia, 1935 Ocak ayı sonunda, oğlu Laszlo'nun kalp romatizmasından ölmesinden altı ay sonra New York'taki kız kardeşlerini ziyaret etmek amacıyla Budapeşte'den ayrıldı. Bir değişiklik yapma ihtiyacı hissediyordu; ailesini Amerika'ya yerleştirmeyi umduğu için bu aynı zamanda bir keşif seyahati olacaktı. New York'tan hoşlanınca giyim sanayi bölgesinde bir iş buldu ve bir yıl orada kaldı. Onun yokluğunda Dezsö moda tasarımları (ki bazılarını André Paris'ten göndermişti) komisyonculuğuyla geçimini sağladı ve Kornel de Madach Cimnazyumu'nu bitirdi.

---

*) 1934'te genç bir kadınla tanışıp evlendiğinden, Csiki bu genç Macarlardan biri değildi.

André fazla mektup yazan bir kişi değilse de, annesi New York'tayken yazdığı mektuplar bize o dönemdeki hayatının dürüst bir tablosunu çizmektedir. Yine de mektupların annesine yazılmış olması aşk hayatı hakkındaki içtenliğini kısıtlamakta, ciddiliği ve saygınlığı konusundaki güvencelerini açıklamaktadır.

André'nin annesine o bahar gururla bildireceği çok şey vardı: artık uluslararası basının üyesi olmak üzereydi. Simon Guttmann ve Henri Daniel (Guttmann'ın Paris'teki ortağı) ona İspanya'da birkaç iş ayarlamışlardı ve seyahatini mümkün kılacak avansı almaya çalışıyorlardı.

Ancak André başarılarıyla övünmek yerine, annesine başındaki dertleri, yaşadığı felaketleri ve kaçırdığı fırsatları anlatma eğiliminde deydi. Yola çıkmadan önce en büyük sorunu yeni bir fotoğraf makinesi almaktı: 'Bir yerden para gelmediği için' bu pek güç bir işti. Fakat aynı mektubun başka bir yerinde, Parisli bir ajansın yaptığı bir iş için para verdiğini ve böylece yeni bir takım elbise alabildiğini yazmaktadır.* Yeni bir elbisenin yeni bir fotoğraf makinesinden önce gelmesi, iyi görünümün onun açısından ne kadar önemli olmaya başladığını göstermektedir. Peşte hovardalarının dersleri boşa gitmemişti: başarının ön şartı başarılı görünmektir.

Giyime düşkünlüğü göz önüne alındığında, André'nin o baharda, aynı zamanda *Vu*'yü de yayınlayan Lucien Vogel'in moda dergisi *Le Jardin des Modes*'daki bir eskiz için poz vererek birkaç frank kazanmış olması doğasına uygundu. Ancak resim André'nin gerçek görünüşünden çok farklıydı. Beyaz bir pamuklu spor gömlek, mavi şort ve spor ayakkabıları giymişti ve bir bisiklete oturmuştu. Adını 'Libis' olarak belirten ressam, onu bir Macar mültecisinden ziyade sarışın ve yeniyetme bir İngiliz lorduna dönüştürmüştü. Bir arkadaşı André'nin olayı bir şaka olarak düşündüğünü hatırlamaktadır.

André 25 Mart'ta Cafe du Dome başlıklı kâğıda yazdığı mektubunda annesine şöyle diyor:

> Bu gerçekten güç bir doğum oldu. Üç güne kadar yola çıkıyorum. Doğal olarak başımın bile nerede olduğunun farkında değilim.

*) Bu ödeme herhalde André'nin o sırada Norman hac kasabası Lisieux üzerine yaptığı bir haberle ilgiliydi. Günümüze kalan baskılarda 'Agence Anglo-Continental' damgası vardır.

> Hâlâ bir makinem yok ve fazla para almayacağım, ama bu son şansım olduğu için elimden geleni yapmalıyım. Dün Ullstein'dan gelen mektupta 1,000 frank avans gönderdikleri yazılı, ancak kambiyo işleminin karmaşıklığı yüzünden parayı ancak üç hafta sonra tahsil edeceğim. O yüzden yolculuğumun ilk kısmı epey güç geçecek.

André'nin Ullstein'dan iş kabul etmesi, o anda ne kadar çaresiz durumda olduğunu gösterir. Hitler'in propaganda bakanı Joseph Goebbels, 1934 Ağustos ayında liberal Yahudiler olan Ullstein kardeşleri, şirketlerini ucuza satıp Almanya'dan kaçmaya zorlamıştı. Ullstein yayınları Nazi yönetiminde devam etmişti ve Hitler, Goering ile Goebbels sık sık şimdi André'nin bir-iki röportaj yapacağı *Berliner Illustrierte Zeitung*'un kapağında boy göstermekteydiler.

Ancak André'nin de hakkını vermek gerekir. Bir kere, planladığı röportajların siyasetle bir ilgisi yoktu; biri bir boksörün, diğeri bir baloncunun ev hayatıyla ilgiliydi. İkincisi, *Berliner* için aldığı işler kendisine güvendiği ve saydığı Simon Guttmann tarafından verilmişti. André herhalde eğer Guttmann bir sakınca görmediyse sorun yoktur diye düşünmüştü. Ne de olsa eski Dephot fotoğrafçılarından çoğu -ki, aralarında Umbo, Harald Lechenperg ve Walter Bosshard vardı- hâlâ *Berliner*'e iş yapmaktaydılar. Son olarak da, André hiçbir işi reddedecek durumda değildi.

Nitekim, son ana kadar bekleyerek parasal durumunu gideceği gün uygun bir duruma getirdi ve her nasılsa bir Leica makineyi ya satın aldı ya da kaparosunu verebildi. *Vu* dergisi editörlerinin İspanya'ya gideceğini öğrenmeleri üzerine, yol üstünde Toulouse'a uğrayıp kendileri için bir röportaj yapması ve bunun karşılığında küçük bir avans alması da çok yardımcı olmuştu. Ancak Toulouse'a vardığı anda sıkıntıları yine başladı. Annesine şöyle yazıyor:

> Çok büyük güçlüklerden sonra birinci röportajı tamamladım. Resim çektiğim için polis tarafından tutuklandım, ama *Vu* adına çalıştığım anlaşılınca Emniyet Müdürü özür dileyip beni yemeğe davet etti.

Tam bir kedi gibi hep dört ayağı üstüne düşmekle birlikte, akrobasisi her zaman anlattığı kadar zarif ve çabasız olmuyordu. Bu mektupta, tutuklanışını ve sonrasını sanki büyük bir şakaymış gibi anlatıyor. Gerçek olayıysa ancak Haziran'da Paris'e döndüğünde annesi-

ne yazdı. Polis tutukladığında onu ülke dışına atmakla tehdit etmişti ve iki ay sonra Paris'e döndüğünde olay hâlâ tam anlamıyla çözümlenmiş değildi. André durumu düzeltmek için üç gün uğraşıp, sonunda gelecekte böyle aksiliklerin olmaması için resmi bir basın kartı vaadi alabildi. Toulouse'da bu kadar öfke uyandıran o çekiminin ne olduğu bilinmemektedir. Paris gazeteleri 24 Mart Pazar günü Toulouse'daki bir anti-faşist toplantının faşistler tarafından basıldığı ve bir kişiyi öldürüp çok sayıda kişiyi de yaraladıkları haberini vermişlerdi. Belki de André'nin röportajının bu olaydan sonra meydana gelenlerle ilgisi vardı. Konusu her ne olursa olsun *Vu* haberi yayınlamamıştı ve André de annesine, "Editörlerden biri artık siyasal röportajlar istemiyor," diye yazacaktı.

André bu sıkıntıdan yakasını kurtardıktan sonra 7 Temmuz'da Berlin'de, Alman şampiyonu Max Schmeling'le üçüncü maçına çıkacak olan boksör Paolino Uzcudun'un günlük hayatını resimlemek üzere San Sebastian'a gitti. André'nin bu röportajı, Paolino'nun gücünü ve yumuşaklığını ortaya koyuyor, boksör olarak kazandığı parasıyla aldığı malikâne ile mütevazı kökeninin uyumunu sergiliyordu.

San Sebastian'dan sonra gittiği Madrid'de başından yine bir olay geçti.

> Bir uçak mucidiyle* randevum vardı. Ona makinesini sordum, ama o artık onunla ilgilenmediğini ve böyle sorularla canını sıkmamamı söyledi. Şimdi Güney Afrikalı Zenci dili ile Çince arasında çok ilginç bir ilişki bulmuş, onu anlatmak istiyordu. Ben, "Ama onun resmini çekemem..." deyince, beni kapı dışarı etti!

Ancak André Madrid'deyken, İspanya'nın en ünlü pilotlarından biri olan Yarbay Emilio Herrera'nın resmini çekmeyi başardı. Herrera balonla 25 bin metre yüksekliğe çıkarak rekor kırmak istiyordu. Üzerine dalgıç giysisi giyecek ve yüksek irtifalarda kullanılan basınçlı çelik gondol yerine hasır gondol kullanacaktı. André onu malzemelerini kontrol ederken görüntüledi, ancak daha sonra ailesiyle birlikte resim çekmesinin gerektiğini hatırladı. Çektiği negatiflerin çoğunu bir Madrid karanlık odasında bozduktan sonra buna fırsat

*) Bir İspanyol matematikçisi olan Juan de la Cierva, 1923'te helikopterin öncüsü olan ilk başarılı 'Autogyro'yu keşfetmişti. 1928'de geliştirilmiş bir modelle Manş Denizi'ni aşmıştır.

buldu ve her şeyi yeniden görüntüledi. Ancak Herrera'nın rekoru kıramaması durumunda boşuna çalışmış olmaktan kaygılanıyordu. Herrera'nın denemesi eğer yapılmışsa bile uluslararası basında dikkatleri çekmezken, *Vu* André'nin röportajını gösterişli bir sunumla kullandı ve *Berliner Illustrierte* de kapak konusu yaptı.

1930'lu yıllarda havacılık alanında icatlar ve rekor denemeleri çok sıcak haberlerdi. Fransa'nın ileri gelen resimli günlük gazetesi *Paris-Soir* her hafta yarım sayfasını 'Havacılık Haftası'na ayırıyordu ve gazetenin birinci ya da sonuncu sayfasında havacılık hakkında yazı bulunmayan tek gün bile geçmiyordu. *Vu* ve *Regards* da düzenli olarak havacılık haberlerine yer verirlerken, *L'Illustration* bile şato ve eski ressamların tabloları hakkındaki yazıları arasında havacılıktaki gelişmelere geniş yer ayırıyordu. Ve en az üç Alman fotoğrafçısı -Ernst Udet, Willi Ruge ve Wolfgang Weber- havacılığı kârlı bir uzmanlık alanına dönüştürmüşlerdi. İşte André de Emilie Herrera'yı bu atmosferde görüntüleyecek ve Juan de la Cierva'nın fotoğraflarını çekmeye çalışacaktı.

14 Nisan'da İspanya Cumhuriyeti'nin dördüncü yıldönümü kutlamalarını Madrid'de izleyen André, Kutsal Hafta için Sevilla'ya gitti. Paskalya'dan önceki hafta Sevilla sokakları at sırtında caballero ve grandee'ler, antika arabalarda mantilla giymiş sinyoritalar, Çingeneler, flamenko dansçıları, toreadorlar, binlerce şen ve sarhoş turist, havai fişek atan çocuklar ve çok görkemli dini alaylarla dolar taşar. André bunların hepsinin resimlerini çekti, parası yettiğince eğlencelere katıldı. Burada kendisine sorun çıkaran şey, yanında kaldığı akrabası Don José Filipo Octavio'ydu. Gerda'ya mektubunda şöyle yazıyor:

> Don José bu hafta tatilde. Saygın dostu para harcayabiliyorsa neden çalışsın ki? Elini biraz cebine atsa o zaman saygın dostu olarak kalabilirim ve hafta sonunda hâlâ uluslararası basının bir üyesi olurum.

Oysa Don José'den sadece 20 peseta alabilmişti (Gerda'ya, "Ben küçük bir hırsızım," diye yazıyordu), ama annesinden gelen bir mektuptan teyzelerinin gönderdikleri 10 dolar çıkmıştı. "O gelmeseydi gerçekten hapı yutmuştum."

André Madrid'e döndükten kısa süre sonra Guttmann'ın Paolino Uzcudun röportajını, aldığı avansı ve masraflarını karşılayan bir bedelle *Berliner Illustrierte*'ye sattığını öğrendi; o noktadan sonra bu

yolculuğunda kazanacağı paranın hepsi kârdı. Bunun üzerine tipik bir sorumsuzluk göstererek, doğruca Barselona yakınlarında eski bir kız arkadaşının babasının bir pansiyonu olduğu Tossa de Mar sayfiyesine gitti. Eski güzel kız arkadaşıyla aynı derecede güzel kız kardeşi oradaydılar ve André'den çok hoşlanan babaları ondan bütün yaz bedava olarak yanlarında kalmasını istedi. Ortağı Ullstein'la André'nin röportajlarından 'çok ama çok memnun kaldıkları'nı söyleyen Guttmann, André'ye Tossa'da o yaz için 'küçük bir atölye' açmasını tavsiye etti. Bu fikirden hoşlanan André hemen plan kurmaya başladı. Önce birkaç haftalığına ufak tefek işlerini halletmek ve birkaç röportaj yapmak üzere Paris'e gidecek, sonra da 1 Temmuz'da Tossa'ya iki aylığına dönüp yazmaya başladığı romanı tamamlayacaktı. (Geza Korvin, André'nin kendisine pembe kâğıda yazılmış iki-üç bölüm verdiğini hatırlıyor. Romantik bir hikâyeydi ve Korvin'e göre pek de iyi değildi. Korvin bölümleri iade etmemiş, sonra da kaybetmişti.)

Ancak André yazı Tossa'da geçiremedi. Paris'e döndüğünde çok daha cazip bir seçenekle karşılaşmıştı. Önce Marsilya'da Bastille Günü kutlamalarını görüntüleyecek (oradayken yakınlardaki bir orman yangınını da görüntülerken alevlere saçları yanacak kadar yaklaşmıştı), sonra Cannes'a gidip Gerda, Willi Chardack (Willi'nin kızla ilişkisi artık dostluğa dönüşmüştü) ve Chardack'ın tıp fakültesinden arkadaşı Raymond Gorin'le buluşacaktı. Dört arkadaş birlikte Cannes'ın birkaç mil açığındaki Sainte-Marguerite adasına gittiler. Kalesindeki zindanda gerçek Demir Maskeli Adam'ın bir zamanlar yattığı söylenen bu tenha adada bir kulenin yıkıntıları dibinde kamp kurup sardalye konservesi yediler. André ile Gerda işte o yaz güneşlenirken, yüzerken ve yıkıntıları keşfederken birbirlerine gerçekten âşık oldular.

Güneşten bronzlaşmış dört arkadaş Eylül başlarında Paris'e döndüler. André'nin cebinde sadece 2 frank kalmış olmasına rağmen Kertész'e Macarca şöyle diyordu: "Hayatımda hiç bu kadar mutlu olmamıştım! Artık Gerda'yla beni sadece kazma kürek (*kapa*) ayırabilir."

9

André Paris'e döndükten birkaç gün sonra, 9 Eylül 1935'te annesine uzun bir mektup yazarak durumunu anlattı. Yaz boyunca ona her hafta bir kart attığını ve bir kere de uzun bir mektup yazdığını iddia ediyorsa da, annesi oğlundan hiç haber almadığı için öfkeliydi. André bu defa kadını yatıştırmak için yazdığı uzun mektupta yeni saygınlığını anlatıyor ve yeni planlarını sıralıyordu:

> Doğal olarak cebimde tek kuruş kalmayınca yine otele döndüm. Bu defa ön tarafta sokağa bakan bir odadaydım ve otelci kadın beni güçlükle tanıdı. Düşün, anne; saçlarım kısa, boynumda bir kravat var, ayakkabılarım bağlı ve her sabah saat yedide ortalıktayım, akşam dokuzda da odamda. Kısacası, bohem hayatı bitti artık.

André annesine Gerda'nın kendi üstünde çok iyi bir etki yaptığını ve işinde yardım ettiğini anlattı. Yine küçük bir-iki iş yapmaya başlamıştı ve Gerda da yazdığı haberleri Fransızca, Almanca ve İngilizce'ye çeviriyordu.* Çok az kazanmasına rağmen kızla birlikte çalışmak kendisini heyecanlandırıyordu, hatta ona fotoğraf çekmesini öğretmeye bile başlamıştı.

Çok geçmeden sadece birlikte çalışmakla kalmayıp, Eyfel Kulesi yakınlarında tek odalı modern ama ucuz bir dairede birlikte yaşamaya başlamışlardı. André annesine bunu anlatırken, "Artık evde yemek daha ucuza çıkıyor," diyor ve Gerda'yla 'sadece bağımsız arkadaşlar' oldukları konusunda ona teminat veriyordu.

Ekim ayında da şöyle yazmıştı: "Kendime o kadar iş aradıktan sonra (Mussolini'nin Habeşistan'ı işgali için onu gönderecek birini çok aramıştı) Gerda'ya bir iş buldum. Bir ajansa** fotoğraf satıyor ve kendisi çok güzel olduğu için editörler ondan almayı tercih ediyorlar." Birkaç hafta sonra, sonunda kendisine de iki yarım gün iş bulduğunu yazdı. Birincisinin ne olduğunu söylemiyordu, ama ikincisi, Mainichi Press'in Paris bürosunca yayımlanan Japonca aylık derginin resim editörü olarak ayda iki öğleden sonralık bir işti ve bu iş karşılığında gayet iyi para olan ayda 20 dolar alacaktı. (İşi yazın Cannes'da tanıştığı ve Paris'e dönünce de yakın arkadaş olduğu Hiroshi Kawazoe ve Seeinichi Inoyue adlı iki genç Japon aracılığıyla bulmuştu.)

André, Mainichi adına çalışırken *L'Illustration*'un 16 Mart sayısında Sovyetler Birliği'nde paraşütçülük sporu hakkında okuduğu bir yazı üzerine altı aydır yapmak istediği röportajı yapma imkânını buldu.*** Yazıyı görür görmez arkadaşlarına göstererek, "İşte, tam

---

*) André daha sonra bir arkadaşına, Gerda'nın "İngilizce'yi 1919'da John Dos Passos'un John Reed'den söz ettiği *1919*'undan öğrendiğini ve ondan etkilenerek yeni bir hayata başladığını" söylemiştir (Jay Allen, *Death in the Making* önsözü.) 1932'de yayınlanmış olan bu kitap, Dos Passos'un *U.S.A.* üçlemesinin ikincisiydi ve noktalama işaretsiz, izlenimci uzun paragraflarıyla İngilizce öğrenmeye pek de uygun değildi. Ancak Reed hakkındaki dört sayfa ("Sansüre rağmen haber için canlarını tehlikeye atan büyük savaş muhabirlerinin sonuncusu") onuncu sayfada başladığından, Gerda'nın oraya kadar okumuş olması da akla gelmeyecek bir şey değildir. Ancak Gerda'nın Reed'e hayranlığının André'yi ne derecede etkilediğini ve kendini (Dos Passos'un sözünü etmediği şekilde) Louise Bryant'a benzettiğini bilemeyiz. (Bir tesadüf eseri, Capa ile Reed aynı günde doğmuşlardı: Reed, 22 Ekim 1887 doğumluydu.)

**) Alliance ajansı, Anglo-Continental'in dağılmasından sonra o sonbaharda Maria Eisner tarafından kurulmuştu.

***) Paraşütçülük Ruslar 1930'larda askeri potansiyelini görene kadar meraktan ileri gitmemişti. Sovyet hükümeti ondan sonra büyük eğitim programlarını desteklemeye başladı. Henri Bouché *L'Illustration*'daki fotoğraflarının metninde, Sovyetler'in 1935'te "Rus gençlerinin bir milyon paraşüt atlayışı gerçekleştirmeleri"ni istediğini belirtmişti. Hedefleri, "bir Rusun uçaktan tramvaydan atlıyormuş gibi kolaylıkla atlamasıydı".

bana göre bir iş! Bunu o kadar iyi yapabilirim ki! Ama ben bu adam gibi uçakta kalmam, ben de atlarım. Benim resimlerim çok daha esaslı olur," demişti.

Atlamanın heyecanı, risk etkeni, gökyüzünde düşüp sonra yere süzülmek, uçaktan atlamak, André'nin kumar ve serüven zevkine hitap etmekteydi. Paraşüt okulunu görüntülemek için Sovyetler Birliği'ne gideceğine yemin etti. Fotoğraf makinesini vücuduna bağlayacak, atlayacak ve yere inene kadar resim çekecekti. Ancak o sırada Fransa'nın güneyine ve İspanya'ya gitmek üzereydi; sonbaharda Paris'e döndüğünde Sovyet vizesi ve avans alamadı. Onun yerine eski bir akrobat pilot olan Denois'nın, Paris dışında işlettiği paraşüt okulunu buldu. Kendi makinesi rehinde olduğundan Mainichi'den bir Leica ödünç aldı.

André arkadaşlarına paraşütle atladığını söylediyse de -ki resimler de sanki atlamış gibi düzenlenmişti- aslında fotoğrafları atlamadan, hatta uçakla havalanmadan çekmişti.*

André son bir yıl içinde mesleğinde önemli bir ilerleme kaydetmiş olmasına rağmen, 1935 sonbahar ve kışında yazdığı mektuplarda çelişkili duygulara rastlanmaktadır. Bir yandan Gerda'yla birlikte çalışmaktan zevk almaktaydı ve Kertész'in son çektiği fotoğrafları övmesinden dolayı cesaretleniyordu. O kadar iyimserdi ki, annesine şöyle yazıyordu: "Bence Kornel fotoğrafçılığı öğrenmeli, zira vakti gelince ona yardım edebilecek durumda olacağım." Diğer yandan, fotoğrafçılığı tamamen bırakıp sinemaya girmeyi düşünmekteydi.

Fotoğraftan sinemaya atlamak doğaldı ve 1920'lerle 1930'larda, aralarında Moholy-Nagy, Paul Strand, Charles Sheeler, Ralph Steiner, Man Ray ve Henri Cartier-Bresson'un** da bulunduğu çok sayıda fotoğrafçı, film yapmakla uğraşmışlardı. Bu geçişi yapan fotoğrafçılardan çoğu, fotoğrafın estetik sınırlılığından sıkıldıkları için bu yola başvurmuşlardı. Ancak André'nin bir de fotoğrafçılıktan geçimini sağlayamama gibi bir sıkıntısı da vardı. Çoğunlukla hiç iş bu-

*) Seiichi Inoyue, André'nin haberi *Paris-Soir*'a sattığını hatırlıyorsa da, araştırmalarda buna rastlanmamıştır. Fotoğrafların ilk baskıları Capa'nın dosyaları arasında çıkmıştır.
**) André'nin Fransız film sanayiine girmeye çalıştığı 1935'te, arkadaşı Cartier-Bresson ABD'de Paul Strand'la film yönetmenliğini incelemekteydi. Cartier-Bresson 1936'da Fransa'ya dönünce Fransız Komünist Partisi'nin sponsoru olduğu *La Vie Est a Nous* ve *Une Partei de Campagne* filmlerinin yapımında yönetmen Jean Renoir'ın yardımcılığını yapmıştır.

lamıyor, bulduğu bir-iki işte de çok takdir görmesine rağmen pek para kazanamıyordu. Sinema, şöhret ve servet kazanmak açısından bir fırsat olabilirdi.

Fransız sinema sanayii 1934 yılı sonlarında ekonomik ve estetik açıdan en alt düzeye indikten sonra yapısal değişiklik geçirmiş, 1935 ortalarında olağanüstü heyecanlı ve verimli bir döneme girmişti. 1930'ların başında para sıkıntısı had safhadayken, pahalı ses malzemesi alma ihtiyacı belli başlı Fransız film şirketlerinin, sinemayla ilgileri sadece parasal olan bankaların ve diğer yatırımcıların kontrolleri altına girmeleri sonucunu doğurmuştu. Daha sonra da bunlar 1934 sonunda stüdyoları ucuz filmler yapmaya zorlayarak öldürmüşlerdi. Devlerin ölümü, alanı bağımsız yapımcılara açtı ve onlar da kısa süreli bir bireysellik ve yaratım özgürlüğü getirdiler. Yeni kurulan Halk Cephesi'nin yarattığı genel iyimserlik duygusuyla birlikte yeni paranın da girişi, 1935-1937 döneminin Fransız sinema sanayii adına iyi geçmesini sağladı. Jacques Feyder, Jean Renoir, Julien Duvivier, Marc Allegret ve Max Ophuls gibi yönetmenler bu yıllarda etkileyici ve başarılı filmler çektiler. İşte André de, belgesel değil, onların bu ticari filmler dünyasına girmek istiyordu.

30 Eylül 1935'te annesine film işlerinin iyi gittiğini bildirdiği mektubunda şöyle yazıyordu:

> Bugün sinema konusunda ilk görüşmeyi yaptım, durum iyi görünüyor. Hanım avukat aracılığıyla Kültür Bakanlığı'nda Sinema İşleri Müdürü'yle görüştüm. Oraya Marsilya'da yaptığım son haberi götürdüm ve adam pek hoşlandı. Beni bir film stüdyosunda tanıtacağını söyledi. Doğal olarak bu pek çabuk olmayacak.

Burada sözünü ettiği avukatın, André'nin o yılın baharından beri -romantik olmasa da- yakın arkadaş olduğu bir kadın olduğu anlaşılıyor. Gerçi mektuplarında onun adından hiç söz etmiyor ve kendisini kimse de hatırlamıyor, ancak kendisi kadının evli olduğunu söylüyor ve sık sık iyilikseverliğinden söz ediyor. Kadın ona filmciliğe başlamaya yardım etmesinin yanı sıra kendisini sık sık yemeğe çağırıyor ve fotoğraf malzemesi alması için para veriyordu.

O Aralık ayı, özellikle Gerda'yla birlikte yaşamadığından, André için çok güç geçti. Eyfel Kulesi yakınındaki dairede hayat -duygusal veya mali sebeplerle- pek rahat geçmemiş ve André, Cité Universitaire yakınlarında geniş bir daireleri olan ve her ikisi de film yapımcı-

sı olmaya çalışan Hiroshi Kawazoe ile Seiichi Inouye'nin yanına taşınmıştı.

Gerda'dan ayrılması yetmezmiş gibi, André bu sırada fotoğrafçılıkta da cesaretini kaybetmişti ve Noel günlerinde olmaları sıkıntısını iyice arttırıyordu. Annesine, "Noel'e doğru evsizler daha da kötü duruma düşüyorlar," diyordu. Ancak o sırada mutlu olmak için de sebepleri vardı:

> Haftaya bir filmde küçük bir rol alacağım ve ondan sonra bir stüdyoda parasız olarak çalışmaya başlayacağım. Fotoğrafçılığın sonu bu. Biraz da başka bir şeyin sıkıntısını çekeyim... Avukat hanım dün Paramount tarafından keşfedildi ve hemen sözleşme yaptılar. Doğal olarak çok seviniyoruz, kendisi iyi bir arkadaşım olduğu için ben de ona katılacağım... Şu anda son mücadeleye hazırlanıyorum. Fotoğrafçılıkta hiç umudum kalmadığından bir an önce sinemaya atılmalıyım.

10

Film işi gerçekleşmemesine rağmen André'nin depresyonu uzun sürmemişti. Ocak başlarında Gerda'yla yine bir otele taşınmışlardı ve Şubat başlarında da Simon Guttmann ona bir-iki iş vermişti. André 7 Şubat'ta annesine şöyle yazıyordu: "Yine birlikte yaşıyor olmamıza rağmen birbirimizi pek göremiyoruz. Açlık çekiyor değiliz ama malzeme çok pahalı. Yine de tekrar çalışmaya başladığım için çok mutluyum."

Bir ay sonra André, Maria Eisner'in ajansı Alliance'da düzenli olarak çalışmaya başladığında durumu daha da düzeldi. Haftada üç röportaj karşılığında ayda 1,100 frank alıyor, bunun da 500 frangı masraflara ve malzemeye gidiyordu. Eisner, Gerda'ya da ayda 1,200 frank verdiği için birlikte pek mütevazı de olsa -eski yoksullukları

göz önüne alındığında- bir servet sayılacak kadar para kazanmaktaydılar. Ancak kazandıkları da tam anlamıyla alınlarının teriydi; André, Nisan başında annesine, "Son dört haftadır gecede beş saatten fazla uyuyamadım. Erken kalkıyoruz, bütün gün koşuşturuyoruz ve geceleri de yazımızı hazırlıyoruz," diye yazıyordu.

O bahardaki seçim kampanyasında ve sonraki dönemde André'ye çok iş çıkmıştı, ama aldığı avansı sadece siyasal haberleriyle kazanamayacağı için sokak pazarları, Louvre ve Borsa gibi Paris yaşantısı üzerine de röportajlar yapmaktaydı. Bunlardan en hoşu, çok sevdiği bir konu üzerineydi: sinemaya girme çabası. Ciné Crochet, varoşlarda bir açık hava sahnesinde yapılmaktaydı. Burada yeteneği olanlar (ya da yeteneği olduğuna inananlar) halk önünde ve bir sinema kamerası karşısında ürünlerini sergilemekteydiler. Her gösteri sonunda halk, onayını ya da hoşnutsuzluğunu alkışlar veya yuhalarla belirtiyordu. Halkın hoşuna gidenlerin deneme filmleri çeşitli film stüdyolarının yetenek avcılarına verilmekteydi. André, Fred Astaire ve Ginger Rogers, ya da Jeanette MacDonald ve Nelson Eddy taklidi yapan çiftler üzerinde yoğunlaşmıştı. Bunlardan bazıları genç, hevesli ve özgüvenli, bazılarıysa müzikhol döküntüleri, hatta kenar mahalle burjuvazisi olup da güç duruma düşmüş ve sinemada bir çıkış yolu bulmayı uman yaşlılardı. André'nin onların umutları ve başarısızlıklarına sempatiyle yaklaştığı açıkça görülmekteydi.

André çok çalışıyor ve iyi para kazanıyordu ama hâlâ tatmin olmuş değildi. Sonunda Gerda'yla bir plan yaptılar. André, 7 Nisan tarihli mektubunda annesine geliri ve ay sonunda Gerda'yla daha iyi bir otele taşınacağı (Dome'un karşısında Rue Vavin'de Hotel de Blois'ya taşınmışlardır) haberleri arasında şöyle yazıyordu:

> Şimdi yeni bir ad altında çalışıyorum. Adım artık Robert Capa. Yeniden doğdum diyebilirim ama bu kez kimseye herhangi bir ıstırap yaşatmadım.

Daha sonra anlattığına göre (ki dikkatli bir incelemeye tutulunca bütün ayrıntılar doğal olarak tutarlı değildir), Gerda'yla birlikte, Robert Capa adında zengin ve başarılı bir Amerikalı fotoğrafçı yaratmaya karar vermişlerdi. Capa'nın karanlık oda adamı rolünde

olan André fotoğraf çekecek ve Gerda da bunların Capa adlı adamın eserleri olduğunu söyleyerek pazarlayacaktı. Capa'yla tanışmak isteyen bir editör çıkarsa Gerda kendisinin ortaya çıkmaması için bir mazeret uyduracaktı. 'Capa' hayali bir karakter, bir alter-ego olarak tasarlandığından bu düzenlemenin ayrıntılarını bilmek imkânsızdır. André'nin annesine yazdıklarına rağmen kendini Capa olarak tanıtmaya başlaması, İspanya İç Savaşı'nın çıkmasından sonradır.

Anlatılanlara göre, bu hile ilk başlarda işe yaramıştı. 'Şöhretli' Capa'nın ajanı olarak Gerda, Parisli editörleri, fotoğrafların tanesini 150 franktan aşağı vermesinin (o sırada geçerli fiyatın üç katıydı bu) müşterisinin uluslararası ününe hakaret olacağına inandırmıştı. Oysa bu fotoğrafların, hayat kavgası veren göçmen André Friedmann'ın işi olduğunu bilselerdi tanesine 50 frank bile vermeyeceklerdi. Başarının ön şartı, gerçekten de başarılı görünmekti.

André, daha önce fotoğraflarını reddetmiş editörleri kandırma fikrinden büyük zevk almışsa da, resimlerini bu şekilde satmasının daha pratik bir sebebi vardı: Paris'te Friedmann soyadlı bir fotoğrafçı daha bulunuyordu. *L'Intransigeant* gazetesi kadrosundaki Georges Friedmann, zaman zaman André'nin de resimlerini pazarlamaya çalıştığı *Vu* ve diğer dergilere resim satmaktaydı. Fotoğrafçıların adlarını yazan dergiler sadece soyadlarını kullandıklarından bu durum karışıklığa sebebiyet veriyor olmalıydı. Örneğin, *Vu,* André'nin Saar fotoğraflarını 'Friedmann' adıyla kullandığı için bunların Georges tarafından çekildiği sanılabilirdi. Genç Friedmann böyle bir karışıklığı önlemek ve Yahudiliğini *Berliner Illustrierte* editörlerinden saklamak için 1935'te eserlerini 'André' olarak imzalamışsa da, sadece adını kullanmanın insanlarda bir kuaför imajı yarattığını düşünerek Gerda'yla 'Robert Capa' adında karar kılmışlardı. Ancak 'Photo André' etiketini 1930'ların sonuna kadar kullanmaya devam etti. Özellikle de bir dergiye bir haberi özel olarak sattığı ve bazı fotoğrafları başka bir yerde kullanmak istediği zamanlar böyle yapıyordu. İspanya İç Savaşı sırasında Paris'e geldiğinde de, çektiği fotoğrafları 'Capa'nın sürekli olarak cephede olmadığını belli etmemek için 'André' ya da 'Fried' adı altında yayınlamaktaydı.

'Capa' soyadı için pek akla yatmayan başka hikâyeler varsa da, André daha sonraları soyadını Frank Capra'dan türettiğini söyle-

miştir.* Frank Capra *Platinum Blonde (1931), American Madness (1932)* ve *Lady For A Day (1933)* filmleriyle uluslararası ün kazanmış, Claudette Colbert ve Clark Gable'ın oynadıkları *It Happened One Night*'la 1934 En İyi Film, En İyi Yönetmen ve Oyuncu Oskarlarını almıştı. Bir gün sinemaya geçmeyi düşünen bir genç olarak André de, Hollywood'un en ileri gelen yönetmenlerinden birininkine yakın bir soyadının işine yarayacağını anlamış olmalıydı; gerçekten de daha sonraları Capra'yla karıştırılan Capa'ya çeşitli röportaj imkânları verilip davetlere çağırılınca bu düşüncesinde haklı olduğu ortaya çıkacaktı.

André 'Robert' adının da filmlerden geldiğini iddia ediyordu: 1936'da Greta Garbo'nun *Camille*'de sevgilisini oynayan Robert Taylor'dan. 'Capa' gibi 'Robert' da söylenmesi ve hatırlanması kolay bir addı. Diğer yandan, ad ve soyad birlikte milli köken bakımından o kadar belirsiz kalıyordu ki, Gerda, Fransız editörlere Capa'nın Amerikalı olduğunu söylerken, Amerikalı editörlere de onun zengin ve başarılı bir Fransız fotoğrafçısı olduğunu iddia edebiliyordu. André İspanya'ya gittiğinde Robert kolaylıkla 'Roberto'ya dönüşerek bir İspanyol adı oluveriyordu. Bu kozmopolit belirsizlik André'nin hoşuna gitmiş olmalıydı: 'Robert Capa' vatansız bir insan için mükemmel bir addı.

Gerda da bu arada kendisine aynı derecede kozmopolit bir takma ad almıştı. Bundan sonra Gerda Pohorylles değil, Gerda Taro olacaktı. Bu adı Paris'te yaşayan genç Japon ressamı Taro Okamoto'dan almıştı. 'Capa' gibi 'Taro'nun da söylenmesi, yazılması ve hatırlanması kolaydı ve o da zengin bir çağrışım yaptırıyordu. İlk akla gelen falcı-

*) Gerçek olması pek muhtemel görülmeyen bir hikâye, 'Capa' adının, André'nin kendisini Gerda'dan ancak kazma küreğin (Macarca'sı *kapa*'dır) ayırabileceği sözüne dayandığıdır. (Gerda'ya âşık olduğu bir zamanda, niçin ölümü ve sevdiği kadından ayrılığı simgeleyen bir ismi seçsindi ki?) Başka bir açıklamaya göre, André'nin Macarca "Şimdi kazmayı *[kapa]* kapıp işi halledeceğim" ifadesini çok sık kullanmasıydı. (Annesine yazdığı bir mektupta bu ifadeyi gerçekten kullanmıştı, ancak bu, yeni adını almasından neredeyse bir yıl önceydi.) Bazıları da bu ismin kaynağını, gençken ona *'capa'* (köpek balığı) lakabı takılmış olmasına bağlarlar, ancak ailesi ve yakın Macar dostları ona böyle bir lakap takıldığını hatırlamıyorlar –ki zaten o kelime de 'tsapa' olarak telaffuz edilmekteydi. Bu ismin Paris telefon rehberinden rastgele seçildiği iddiasına gelince, 1936 yılı rehberinde 'Capa' adlı bir parfümcünün ve 'C.A.P.A.' diye geçen bir kâğıt ürünleri dağıtıcısının yanı sıra sadece bir tane Helène Capa ismi vardı (büyük başarılara ulaşma hedefiyle tasarlanmış bir ismin esin kaynağının bunlar olması pek ihtimal dahilinde değildir). Ayrıca, André Friedmann'ın (ki 'barış adamı/insanı' demektir) İspanya İç Savaşı'nı haber yapmaya gittiğinde bir pelerine ('capa') ihtiyaç duyduğu iddiasından bahsedilebilir, fakat onun Capa ismini savaşın çıkmasından birkaç ay önce zihninde oluşturduğunu da unutmamak gerekir.

lık ve Çingene çağrışımlarıyla 'tarot' oluyordu. Ayrıca, 'Gerda Taro' 1936'da şöhretinin doruğunda olan 'Greta Garbo'yu hatırlatmaktaydı.

Takma ad alan biri, dünyaya, kendisi hakkında bir roman yazmaktadır, ama çoğu roman gibi bu da anlatan hakkında çok şeyi açıklar. André'de arkadaşlarına kendisi hakkında serüven hikâyeleri anlatan birini görürüz, bunlarda bir parça gerçek payı vardır ve sık sık tekrarladığından sonunda kendisi de bunlara inanmış olmalıdır. Bir alter-ego yaratması André'nin Gerda'yla karşılaştığı bir yıl öncesinden bu yana imaj değiştirme isteğini yansıtmaktaydı. Uzun saçlı, tıraşı uzamış, kirli deri ceketli Çingene imajı, 1935'te Fransa'nın güneyine ve İspanya'ya gittiğinde artık değişmişti. Annesine 'yıkanan, temiz ve ütülü giysilerle dolaşan bir centilmen' olduğunu yazmıştı. O sonbahar, Gerda'yla ilişkisi iyice ilerleyince, mektuplarında sık sık artık arkadaşlarının kendisini güçlükle tanıyacağı kadar iyi giyimli ve bakımlı olduğunu tekrar etmekteydi. Kendisi bile kendini 'Buda'lı bir küçük burjuva'ya benzetmekteydi. 1936 Şubat ayında saçını 'Amerikan stili' kestirmişti (ki bunun görünüşünü berbat ettiğini söylüyordu) ve Japon arkadaşlarından birinin Londra'dan getirdiği pardösüyü giyiyordu. Hatta artık bir fötr şapkası bile vardı.

Ancak yeni giysiler ve saç tıraşı bir tür kılık değiştirmeydi. André'nin bir mektubunda belirttiği gibi, o 'bir sahte burjuva'ydı. Bir anlamda o, güzel giysileri giyen ve saçını kısa kestiren André Friedmann değil, annesinin ve Gerda'nın isteklerini yerine getiren bir hayali kişiydi. Robert Capa, André'nin onu yarattığı zaman olmaya çalıştığı, ya da en azından öyle görünmek istediği kişiydi. Capa zengin, başarılı, gösterişli ve Amerikalıydı. André henüz bunlardan hiçbiri değildi ama hepsi olmak üzere yola çıkmıştı.

Hayatının sonuna kadar ego ve alter-ego (André ve Capa) birlikte var oldular. Bu çifte kimlik Gerda'yla ilişkilerini daha ilk baştan etkilemiş olmalıydı; Gerda sevgilisine kâh André kâh Capa diyordu. Sanki bir üçlü ilişki içindeydiler ve Gerda'nın özellikle Capa'dan -hayal figüründen- hoşlandığı açıktı.

André, Robert Capa *olmak* için çok uğraştıysa da bunu tam olarak başaramadı. Capa rolünü oynadıkça role girdi, ama Capa gerçek olunca -André/Capa gerçekten başarılı, gösterişli ve Amerikalı olduğu zaman- bile Capa hep hayalinin eseri olarak kaldı. Kalbinde, kişiliğinin o kısmını çok dikkatle saklasa bile, hep, kaderinden huzursuzluk duyduğu, hatta ona dair şüphelerini hiç silemediği André Friedmann'dı o.

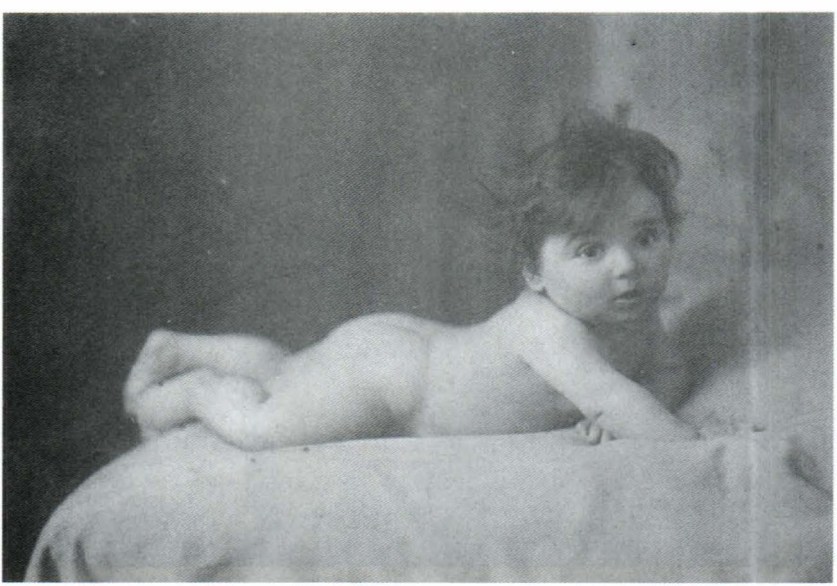
Robert Capa'nın babası Dezsö ile annesi Julia Friedmann (Budapeşte, 1910).

Capa ile annesi (1913-1914).

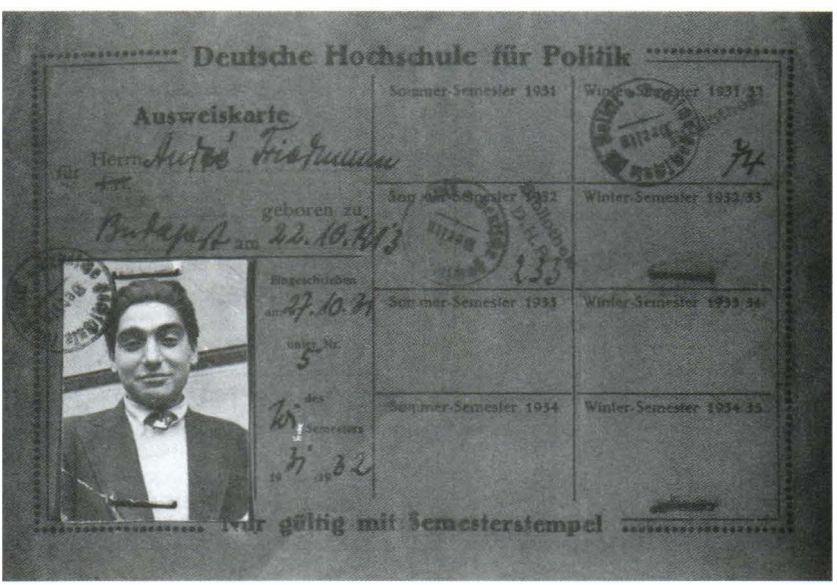
1916.

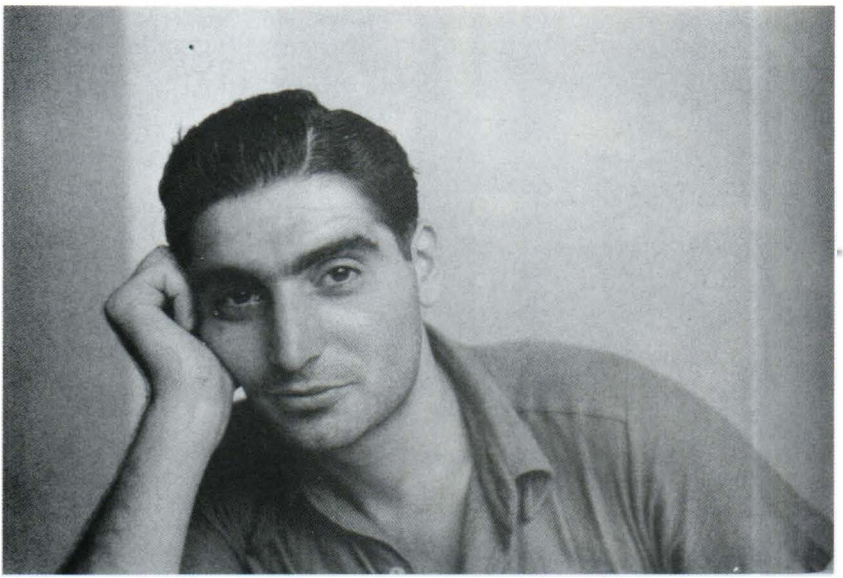
1914.

Capa'nın ailesi ve aile dostları (1917).

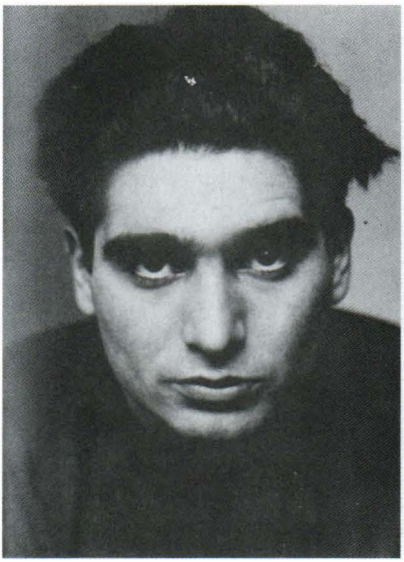
Öğrenci hüviyet kartı (Berlin, 1931).

Paris (1935 sonbaharı).

Capa, ömür boyu dost kalacağı David Seymour ('Chim') ile
(Paris, 1950'lerin başları).

Paris (1934-1935).

Gerda (Paris, 1936).

Gerda Taro ile Capa (Paris, 1935 sonbaharı).

Gerda, Cordoba cephesinde (İspanya, Eylül 1936).

Gerda, Guadalajara cephesinde
(İspanya, Temmuz 1937).

Gerda'nın Paris, Père-Lachaise
Mezarlığı'ndaki anıtı.

İspanya İç Savaşı fotoğraflarıyla birlikte *Picture Post*'ta yayınlanan fotoğrafı (3 Aralık 1938)

Capa, Joris Ivens (ortadaki, bereli) ve John Fernhout'la (diz çökmekte olan) birlikte (Çin, Hankou, 1938).

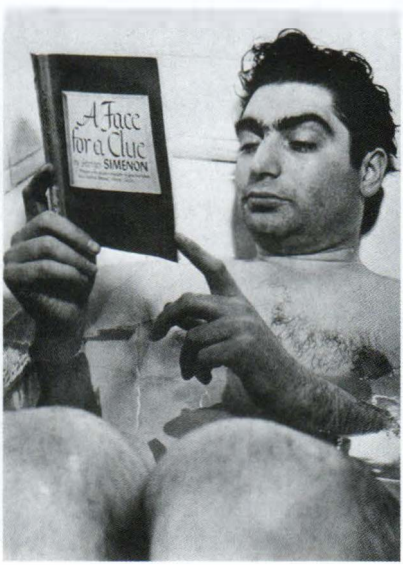
Çin'de (1938).

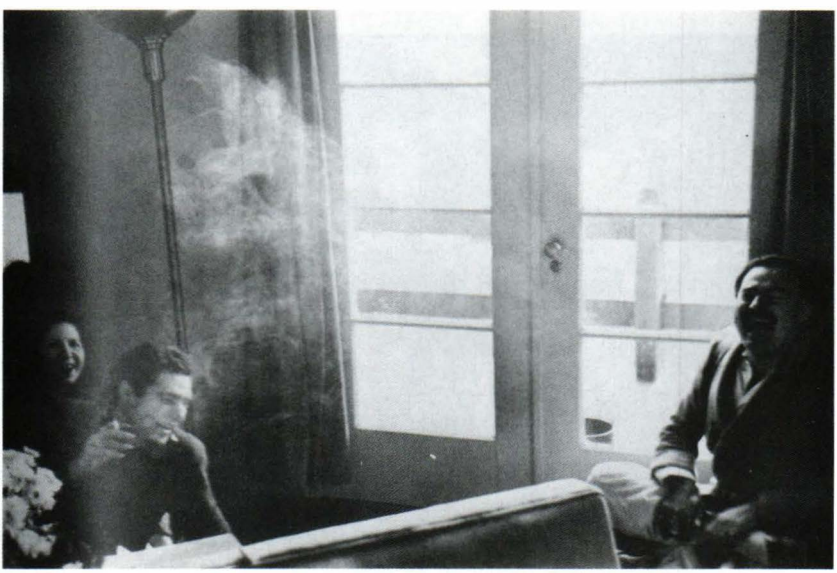
General Joseph ('Sirke Joe') W. Stilwell'le (Çin, 1938).

Meksika (1940).

Capa, fırsatını bulduğunda güne hep küvette başlardı (Washington D.C., 1942).

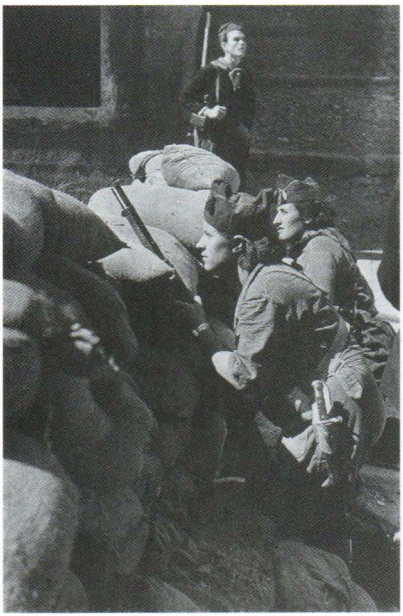
Ernest Hemingway'le (Sun Valley, Idaho, 1941).

Renault fabrikasında greve giden işçiler, işgalin ilk gecesinde
(Fransa, 28 Mayıs 1936).

Halk Cephesi'nın sıkılı yumruk selamını veren madencileri
(Paris, 14 Temmuz 1936).

Bir sokak barikatının arkasındaki kadın Cumhuriyetçiler (Barselona, Ağustos 1936).

Madrid yakınlarında, eşeğiyle cepheye giden bir Cumhuriyetçi (Kasım 1936).

Frankocu bir faşistin, Cumhuriyetçi bir subay ve askerler tarafından sorgulanışı (muhtemelen Madrid, Ağustos-Eylül 1936).

Madrid kuşatmasında bir işçi mahallesinden görüntü (kış 1936-1937).

Gerda'yla birlikte bulundukları Madrid'de siperlerde bekleyen askerler (Şubat 1937).

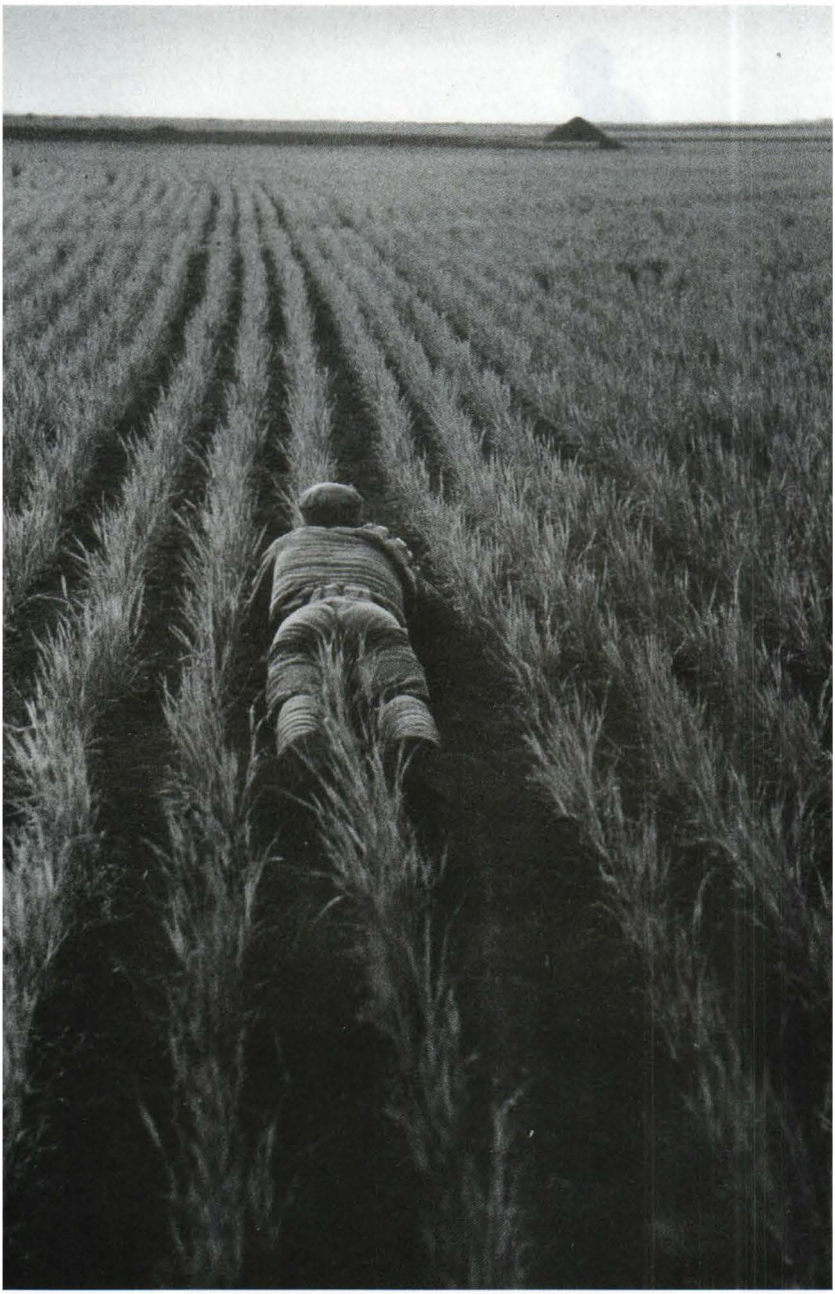
Bilbao'da hava akını sirenleri çaldığında (Mayıs 1937).

Gerilla savaşı eğitimi yapan milliyetçi Çin askerleri (Çin, Hankou, 1938).

Capa, Çin'deki savaşı 'demiryolu savaşı' diye adlandırmıştı (1938).

Kuzey Çin'de milisler çiftçilerden oluşurdu (1938).

Ülkeden ayrılan Uluslararası Tugaylar gönüllülerini kederli bakışlar ve tezahüratlarla uğurlayan Cumhuriyetçiler (Barselona, Ekim 1938).

Hava akınında sığınağına koşan bir kadın (Barselona, Ocak 1939).

Tarragona'dan Barselona'ya kaçan mülteciler yolda (15 Ocak 1939).

11

Halk Cephesi diye bilinen Fransız solcu-liberal, anti-faşist koalisyonu (Komünist, Sosyalist ve Radikal-Sosyalist partileri birleştirmişti) öyle geniş sosyal ve ekonomik reformlar vaat ediyordu ki, 1936 ilkbaharındaki seçimlerden önceki ve sonraki birkaç ay içinde taraftarlarında büyük bir iyimserlik yaratmış ve karşıtlarını korkuyla doldurmuştu. Pek çok muhafazakâr Fransız, 1914 solcu-liberal koalisyonunun 1914'teki zaferinden kısa süre sonra Birinci Dünya Savaşı'nın başladığını ve ardından Alman istilasının geldiğini hatırlıyorlardı. Şimdi bir Alman istilası için yine kaygılanmaya neden vardı. 1935 Mart ayında Hitler'in Ren bölgesini tekrar askerileştirmesine karşı İngiltere'nin Fransa'ya yardımı reddetmesi, Fransızlarda en güçlü müttefiklerine bile güvenilemeyeceği korkusunu uyandırmıştı ve Milletler Cemiye-

ti'nin Mussolini'nin Habeşistan'a saldırısını önleyememesi, bu örgütün barışı koruma konusundaki etkisizliğini ortaya koymuştu.

Durumu iyice kötüleştiren gelişme, İspanya'da 1936 Şubat ayında Halk Cephesi hükümetinin başa geçmesiydi. Hükümet o ilkbahar Katalonya bölgesi için kısmi özerklik ve toprak reformu gibi daha radikal seçim vaatlerini yerine getirerek ılımlı bir yol tutturmuşsa da, aşırı Sol seçim sonuçlarının bir devrim hakkı yarattığını iddia ediyordu. Suikastlar, gösteriler ve Katolik-karşıtı vahşi saldırılar başını almış yürümüştü. Bu karışıklık Fransa'daki muhafazakâr, Katolik ve sağcı unsurları o kadar ürkütmüştü ki, bu durum Halk Cephesi'nin yaklaşan seçimlerdeki başarı şansını tehlikeye atmaktaydı.

Bu korkutucu haberleri azaltmak ve koalisyon hükümetinin kaydettiği ilerlemeleri bildirmek üzere *Regards,* Chim ile yazar Georges Soria'yı Nisan'da İspanya'ya gönderdi; ancak Chim, yola çıkmadan önce editörleri, André'yi kendileri için Halk Cephesi kampanyasını görüntülemesi için işe almaya ikna etti. Bu iş André'nin ne ününü arttırmış ne de paraca kendisine bir destek sağlamış olmalı. Maria Eisner, onun fotoğraflarının adsız olarak yayınlandığını ve derginin çok az para ödediğini hatırlamaktadır. Ancak ortada paradan ve ünden çok daha fazla şey olduğu için André bu işe dört elle sarılmıştı. Halk Cephesi'nin zaferinin faşizmin yayılmasını önleyeceği, hatta yıkabileceği düşünülmekteydi.

O ilkbaharda Halk Cephesi'nin gösteri yürüyüşü yapmadığı bir tek Pazar geçmedi. Yüz binlerce insan sokaklara ellerinde bayraklar, dövizlerle sokaklara dökülüyor ve André de olayların ortasında olsun, çatılara çıkmış olsun kalabalıkların boyutlarını gösterecek pozlar peşinde durmadan resim çekiyordu.

André seçimler yaklaştıkça öğrenci, polis, işadamı, burjuva demeden tüm Parislilerin fotoğraflarını çekiyor, çeşitli partilerin, kentin dört bir yanını donatıkları posterlerini inceliyor, ayrıntılara dikkat çekiyordu. Seçim günü olan 3 Mayıs Pazar günü, Paris'in kuzeyinde küçük burjuvalarla işçilerin birlikte yaşadıkları St. Denis bölgesindeki seçmenleri görüntüledi. Belediye binası önünde insanlar seçim sonuçları hakkında ateşli tartışmalar yapıyorlar, tahmin yürütüyorlardı. André sandık başında oy atan seçmenlerin yüzlerini de görüntülemişti.

Akşam da seçim sonuçlarını öğrenmek için Place de l'Opéra'da kurulan büyük ekranların önünde toplanan kalabalıkları görüntüle-

di. Halk Cephesi seçimi büyük bir çoğunlukla kazanmadıysa da, seçim sistemindeki gariplikler sayesinde meclis sandalyelerinin üçte ikisi koalisyonun eline geçti. Sosyalistler çoğunlukta olduğundan yeni başbakanın da bir Sosyalist olacağı anlaşılmıştı. Bu da doğal olarak, Meclis'te partisinin başkanlığını yürüten Léon Blum'du. Bir Yahudi ve seçkin bir edebiyatçı olan Blum, Şubat'ta Fransız faşistlerin saldırısından kıl payı kurtulduğundan bir tür kahraman, âdeta canlı bir şehitti.

Hâlâ çok düşük ücret alan ve kötü muamele gören Fransız işçilerinin çoğu, toplu pazarlık, ücretli tatil ve ücretlerde kısıntı yapılmadan daha kısa çalışma saatleri vaat ettiğinden, Halk Cephesi'ne oy vermişlerdi. Onlar için seçim bu konularda milli bir referandumdu ve galiplerin halkın isteklerini hemen yerine getirmeleri gerektiğine inanmaktaydılar. Yeni seçilen Meclis derhal toplanıp bir kabine seçeceğine göre neden bir ay bekleyeceklerdi ki?

Blum ve diğer koalisyon partilerinin liderleri yemin edene kadar harekete geçemeyeceklerini açıkladıktan sonra 26 Mayıs'ta başlayan grev dalgası, Fransız sanayiini neredeyse durma noktasına getirmişti. İki gün sonra, Paris'in Boulogne-Billancourt semtinde bulunan Renault fabrikasındaki 35 bin işçi greve başlayarak fabrikalarını işgal ettiler. Grevi düzenleyenler fabrikada çalışan kadın, çocuk ve yaşlıların çıkmasına izin verdiler, ama grevi desteklesin desteklemesin başka hiç kimseyi bırakmadılar. Fabrikanın yöneticileri bile içerde kilitli kalmışlardı.

Sol'un uyanmasına ve André'yle İspanya'dan henüz dönmüş olan Chim'in heyecanla fotoğraf makinelerini kapmalarına, Renault grevi sebep olmuştu. Ancak o ilk gün fabrika kapılarına vardıklarında grevcilerin kimseyi içeri almadıklarını gördüler. Daha sonraları Genel İş Sendikası'ndan (CGT) belge alanlar içeri girebildiyse de, o gün grevin önderleri kesin kararlıydılar: kimse içeri giremezdi. Ancak André yine bir yolunu bulup o gece fabrikaya girdi ve makineleri yanında uyuyan işçilerin birkaç poz resmini çekebildi.* Ondan sonraki haftalarda hem André hem de Chim, işgal atın-

*) *Vu* 3 Haziran 1936 tarihli sayısında "Grevcilerin İlk Gecesi" adlı resimli bir yazı yayınlamıştır. Fotoğrafların o gece Renault fabrikasına giren tek fotoğrafçı olduğunu iddia eden Isaac Kitrosse tarafından çekildiği belirtilmişse de, en azından bir tanesi (uyuyan iki işçi fotoğrafı) André'nin başka yerde çıkan grev fotoğraflarının bulunduğu makaradadır. Renault grevi ertesi gün 29 Mayıs'ta geçici olarak sona erdiğinden André'nin *Vu*'ye yetişmesi için resim çekeceği başka gece yoktur. Grev 4 Haziran'da tekrar başlamıştır.

daki çeşitli fabrikalarda epeyce röportaj yaptılar, şarkı söyleyip dans ederek, şarap içerek, fabrikayı kuşatan duvarların üstünde oturarak işçilerle, fabrika dışında bekleyen işçilerin dostları ve aileleriyle birlikte çok hoş vakit geçirdiler.

Blum ile kabinesinin yemin ettiği 4 Haziran'da Paris bölgesinde 350 bin ve ülkenin diğer yerlerinde de 700 bin işçi grevdeydi. Ülke çapında genel grev yapılacağı -hatta bir devrimin patlak vereceği- söylentileri büyük panik yaratmıştı. Kabinenin ilk toplantısını yapmasından sonraki gün Blum, radyoda konuşarak grevcilerin isteklerine öncelik tanıyacağını bildirdi. Blum gerçekten de sözünü tuttu ve iktidardaki ilk haftasında gerekli yasaları parlamentodan geçirdi. Ancak grevler hâlâ devam ediyordu.

Paris'in büyük mağazalarını greve başlamasından bir hafta sonra 12 Haziran'da André, Galeries Lafayette'in terasına çıktı; iskambil oynayan, kitap okuyan ya da radyo dinleyenlerin yanı sıra uyuyan grevciler de vardı. Uyuyanların sayısına bakılırsa grevin o ilk heyecanı çoktan tükenmişti. Ama uykuda bile yoldaşlık duygusu güçlüydü: bir fotoğrafta genç bir kadın başını arkadaşının kucağına dayamış uyurken, bir başkasında beş kadın bir bankın üzerinde birbirine yaslanmış halde uyumaktaydılar.

Grevdeki en büyük grup olan metal işçilerinin hükümetin önerdiği çözümü kabul etmesinden iki gün sonra, 14 Haziran Pazar günü, grevleri başlatmayan, hatta teşvik bile etmeyen Komünist Parti'nin düzenlediği zafer mitingine 100 binden fazla Parisli katıldı. Grev bir işçi devrimine dönüşecek gibi göründüğünde parti liderleri grevcileri işlerine dönmeye teşvik etmişlerdi. Çünkü Stalin, en güçlü Batılı müttefikinin, Hitler'i Sovyetler Birliği'ne saldırmaktan caydırması için güçlü ve birleşmiş olmasını istediğini açıkça ifade etmişti. Ancak şimdi grevler sona ererken parti de işçilerin zaferinin parsasını toplamaya çalışıyordu.

O sıcak öğleden sonra Stade de Buffalo silme doluydu ve herkes bir eşarp, bir kravat, bir çiçek ya da bir kurdele olsun, kırmızı bir şey takmıştı. André ile Chim her zaman olduğu gibi her yerdeydiler; gülümseyen yüzlerle jestleri yakalamak için kalabalık arasında dolaşıyorlar, podyumun altında, üstünde durmadan resim çekiyorlardı. Bir yerde havaya kaldırılan bir döviz, André'yi, olan her şeyi görüntülemek ile en iyi arkadaşlarından birine duyduğu bağlılık arasında bir seçim yapmaya zorlamış olmalı. Çektiği kareyi öyle ayarlamıştı

ki, dövizin sade 'Cartier' yazan sol yarısı görünüyordu. Hiç kuşkusuz 'Bresson' yazan sağ köşesi resmin dışında bırakmıştı. Fransız pamuklu sanayiindeki diğer binlerce işçi gibi Cartier-Bresson fabrikası çalışanları da grevdeydiler.

Pek çok fotoğrafçı ve muhabir gibi André de Haziran sonunda Milletler Cemiyeti'nin özel toplantısı için Cenevre'ye gitti. Tahtından indirilmiş olan Habeşistan İmparatoru Haile Selasiye, ülkesinin İtalya tarafından işgaline karşı bu ülkeye sert uluslararası yaptırımlar konması çağrısında bulunacaktı. André sansasyonel bir haber peşinde olsa da, Haile Selasiye'yi ve Leon Blum ile İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden gibi yüksek düzey katılımcıları korumaya çalışan Milletler Cemiyeti, basını sıkı denetim altına almıştı. Delegelerin arabalarından çıkıp Meclis binasına girmesini görüntüleyen bütün gazeteciler hep birlikte salonun basın locasına alındılar.

30 Haziran Salı günü Haile Selasiye konuşmaya başlayacağı sırada, basın locasındaki bir grup İtalyan gazetecisi kalkıp onu yuhalamaya, hakaretler yağdırmaya başladılar. Saldırganların yanında duran fotoğrafçılardan birkaçı İtalyanları susturmayı başaramayınca polis gelip hepsini basın locasından atarak sükûneti sağladı.

İtalyanların hepsi önemli gazeteciler ve editörler olduğundan, hiç kuşkusuz hükümetlerinin izni ve belki de teşvikiyle bu tavrı sergiledikleri için, bu haber uluslararası yankıları olacak denli önemliydi. Ancak olay bütün basının gözü önünde cereyan etmişti ve Haile Selasiye de konuşmasına başlamak üzereydi. İmparatorun uzun zamandır beklenen konuşmasını birkaç terbiyesiz faşistin karakola götürülmelerini seyretmek için kaçırmaya değmezdi. Bir tek André aksi fikirdeydi.

André'nin, İtalyanları susturmaya çalışan gazetecilerden birini izlediği anlaşılıyor. Polis, İtalyanlardan biri sanarak İspanyol olan bu adamı da tutuklamıştı. André bu yanlışlığın farkına vardı ve bundan sadece kendisine ait bir haber çıkacağını umarak İspanyolla polislerin arkasından dışarı çıktı. Gazeteci suçsuz olduğunu ısrarla söylemeye çalışırken açık arabada iki yanında oturan polisler elleriyle ağzını kapattılar. (Tabii bu yanlışlık karakolda anlaşıldı ve İspanyol salıverildi.)

Robert Capa adıyla yayınlanan fotoğrafları kendisinin çektiğini hâlâ saklayan André, daha sonra *Vu*'nün editörü Lucien Vogel'in,

kendisini, yanlışlıkla tutuklanan İspanyolu izlerken gördüğünü iddia edecekti. Birkaç gün sonra André'nin haberi Paris'te masasına geldiğinde Vogel, Gerda'ya telefon etti. Gerda resimler için 300 frank istediğini söyleyince Vogel şöyle dedi: "Bu Robert Capa çok ilginç birisi olmalı, ama sen o resim çekip duran kirli ceketli Friedmann'a yarın sabah 9'da ofisimde olmasını söyle." Böylece André Friedmann'ın hilesinin ortaya çıktığına ve Robert Capa'nın o olduğunun anlaşıldığına inanmamız istenmektedir. Ancak bu kurgu doğru olsun olmasın Vogel haberi satın aldı ve *Vu*'de tam sayfa olarak yayınladı. Fotoğrafların altında 'Robert Capa' yazıyordu.

André'nin haberi bir sansasyon yarattı. Olay pek önemli değildi, ama Milletler Cemiyeti'nin o özel toplantısından çıkan fotoğraflı haberlerin içinde en iyisiydi ve gerçekten Cenevre'deki olayları tam olarak yansıtmaktaydı. *Vu*'de André'nin haberinin karşısındaki sayfada Madeleine Jacob şöyle diyordu: "Haile Selasiye, Milletler Cemiyeti'nin adaletsizliği, ikiyüzlülüğü ve korkaklığından çektiklerini Kıyamet Günü günahlarının karşısına dizecektir." İspanyolun İsviçre polisi tarafından yakalanıp ağzının kapatılmasını görüntüleyen André, bu resmiyle, Milletler Cemiyeti'nin o toplantıda Haile Selasiye'ye yaptıklarını büyük bir soğukkanlılıkla, grafik terimlerle ortaya koymuştu.

André, Cenevre'den döndükten bir hafta Alliance için bir kere daha yola düştü. Bu defa Paris'in 130 mil kuzeydoğusundaki Verdun kasabasına gidiyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın en uzun muharebesinin -ki burada Fransızlar ve Almanlar birbirlerine 300 binden fazla kayıp verdirmişlerdi- yirminci yıldönümü için yapılacak dev bir kalıcı barış mitingini izleyecekti. Aralarında Fransa, Almanya, İngiltere, Sovyetler Birliği ve ABD de olan on dört ülkeden savaşta çeşitli cephelerde çarpışmış 20 bin kişi, barışa bağlılıklarını bildirmek amacıyla bu gösteriye gelmişlerdi. Gazilerin çoğu oğullarını da getirmişti ve onların yanı sıra mitinge en az 50 bin sivil katılmıştı.

André o gece yüzlerce ışıldakla aydınlatılmış mezarlıkta, eski askerlerin her birinin, beyaz haçlardan birinin önünde durup mezara bir buket çiçek bırakmasını görüntüledi. Kalabalık ağır, sıkıntılı bir sessizlik içindeydi. Birden bir top patladı. Mezarlığın dört yanındaki konuşmacılar bir ağızdan, *"Cessez le feu!"* (ateş kes!) diye bağır-

LES INCIDENTS DE GENÈVE VUS PAR *VU*

1. Les journalistes italiens viennent de siffler. Dans les tribunes et dans la salle le public et les délégués se lèvent pour protester.

2. Curieuse méprise. Un journaliste espagnol s'élevant avec force contre un de ses collègues italiens, est pris pour un Italien et emmené violemment par la police.

3. Malgré ses protestations renouvelées, il est conduit au commissariat.

4. Les gendarmes lui ferment la bouche...

6. Le surlendemain des incidents causés par les Italiens un journaliste israélite tchèque se suicidait en pleine avenue pour attirer l'attention du monde sur la tragique situation des Juifs en Allemagne.

5. Et pour plus de tranquillité le défilement. Cette méprise s'est heureusement terminée au poste où le malheureux Espagnol a été relâché tout de suite.

dılar. Dev ışıldaklar söndü, ortalık karanlığa büründü. Birkaç dakikalık tam bir sessizlikten sonra bir çocuk mikrofona gelip, "Bu, dünya barışı içindir," dedi. Başka bir konuşma yapılmadı, ama bütün katılanlar Verdun'de ve başka yerlerde insanların uğrunda öldükleri barışı korumaya kendi dillerinde yemin ettiler.

Bütün bunlar boşunaydı. Aslında Verdun'deki tören, Avrupa'nın on dokuz yıllık barışının sonuydu. 19 Temmuz Pazar günü, André'nin Halk Cephesi zaferini ve grevlerin sona ermesini kutlayan Bastille Günü eğlencelerini görüntülemek üzere Paris'e dönmesinden beş gün sonra, Paris gazeteleri İspanyol hükümetine karşı sağcı bir askeri isyanın başladığını bildiriyorlardı. André dört ay sonra, Petain'in ünlü Verdun sloganı olan *"Ils ne passeront pas!"*nın İspanyolca'sını *("No passaran!")* faşist askerler tarafından kuşatılan Madrid sokaklarında duyacaktı.

12

İspanya İç Savaşı, Sol ve onun seçimle iktidara gelmiş Halk Cephesi hükümeti ile, başında General Francisco Franco'nun bulunduğu bir faşist, monarşist ve Katolik koalisyonu olan Sağ'ı karşı karşıya getirmiştir. Sağ Almanya'dan ve İtalya'dan asker, danışman ve malzeme olarak büyük yardım aldığından, o zamana kadar Batılı demokrasilerin hükümetlerinin yatıştırma politikası izlemeleri karşısında çaresizlik içinde bekleyen dünyanın dört bir yanındaki faşizm karşıtları, İspanya İç Savaşı'nı uluslararası faşizme sözden başka bir şeyle de karşı çıkma fırsatı olarak görmüşlerdi.

İç savaşın başladığı haberi Paris'e gelir gelmez Capa (artık kendisini böyle tanıtıyordu) Habeşistan işgalinin başlangıcında olduğu gibi editörleri dolaşmaya başladı. Ancak şimdi ortada farklı bir durum

vardı: son siyasal haberleri kendisine belli bir ün ve saygınlık getirmişti. Dahası, Gerda'yla İspanya'ya bir ekip olarak gitmek istiyorlardı.* Gerda bir süredir fotoğrafçılık yapıyordu ve sadece resim altları yazarak değil, tam bir ortak gibi çalışmaya hazırdı. Bir Leica'yla bir Rolleiflex makineleri vardı. Capa Leica'yı, Gerda da Rolleiflex'i kullanacaktı.

Tam o sırada Capa, annesinin nihayet Paris'e gelmek üzere olduğunu haber aldı. Annesi Mayıs'ta New York'tan Nice'e gelmiş, orada kürkçülük yapan Budapeşte'den eski bir arkadaşının yanında çalışmaya başlamıştı. Liseyi bitirmiş olan Kornel de Haziran'da annesinin yanına gitmişti ve şimdi ikisi birlikte Paris'e geliyorlardı. Yeni dünya savaşının başlayacağına inanan ve kız kardeşleri gerekli belgeleri hazırlar hazırlamaz Kornel -ve ikna edebilirse, Capa- ile ABD'ye göç etmek isteyen Julia, Paris ziyaretini kısa tutacaktı. Kocası Dezsö ise Budapeşte'de kalmaya karar vermişti.

Ailenin bir araya gelmesi mutlu bir olay olmadı; Julia'yla Gerda daha ilk anda birbirlerinden nefret etmişlerdi ve Julia oğlunun İspanya'da iç savaşı izleme planından dehşete kapılmıştı. Durumu daha da ağırlaştıran bir nokta, Amerika'dan gelecek belgeleri uzun zaman beklemek zorunda olduklarının anlaşılmasıydı. Kornel tıp okumak istiyordu ama Fransızca bilmiyordu; annesiyle Paris'te uzun süre kalacakları anlaşılınca, Emeric Fehér adında bir Macar fotoğrafçısının yanına çırak girip Hotel de Blois'da bir oda tuttu. Capa otelin tuvaletinde kurduğu bir karanlık odada ona fotoğraf basma tekniğini öğretti. Kornel orada bir yıla yakın bir süre geceleri Capa'nın negatiflerini bastı ve her sabah ıslak fotoğrafları balık taşırmış gibi gazeteye sarıp Fehler'in stüdyosuna götürdü. Çalışmasının karşılığında para yerine Fehler'den elektrikli fotoğraf kurutucusunu öğle paydosunda bir saat kullanma izni alıyordu. Sonunda çok elektrik kullandığı için kovuldu.

Annesinin itirazlarına rağmen Capa, Ağustos başında Gerda'yla İspanya'ya gitmenin bir yolunu buldu. Lucien Vogel bir grup gazeteciyi uçakla Barselona'ya götürecek, onlar da ülkeye dağılıp *Vu*'nün özel sayısı için iç savaşı izleyeceklerdi. Vogel, Capa ile Gerda'yı da bu sefere davet etmişti.

---

*) Bir söylentiye göre, savaş başladığında Capa 1936 Berlin Olimpiyatları'na solcuların cevabı olan İşçi Olimpiyatı'nı izlemek üzere Barselona'daydı. Aslında bu doğru değildir; bu iddiada, *Vu*'nün görevlendirdiği Hans Namuth ile Capa karıştırılmış olmalıdır.

Uçuş bir felaketle sonuçlandı: mekanik bir arıza yüzünden uçak Barselona'dan epey uzakta bir tarlaya zorunlu iniş yapmak zorunda kaldı. Kaza sonucu Vogel ile gazetecilerden birinin kolları kırıldıysa da, Gerda'yla Capa'ya bir şey olmamıştı. Teknisyenlerin uçağın onarımının epey uzun süreceğini söylemeleri üzerine Vogel, bir jest yapıp, uçağı Katalan hükümetine vererek hükümetin hava gücünü iki katına çıkarttı.

Savaşın başlamasından iki buçuk hafta sonra, 5 Ağustos'ta Barselona'ya varan Capa, kentin bir önceki geliş tarihi olan 1935'ten bu yana radikal bir değişime uğradığını gördü. Yerel askeri ayaklanma hemen bastırıldıktan sonra sınai Katalonya'nın başkenti olan bu burjuva kenti bir proleter devrimi yaşamıştı. Fabrikalar, mağazalar ve lokantalar çalışanlarının eline geçmiş, yeni düzenle işbirliğine yanaşmayan yöneticiler ya hapse atılmış ya da kurşuna dizilmişlerdi. Acele kurulan milis gruplarının safları binlerce işçiyle doldurulmuştu; sokaklar ve kafeler çoğu sivil giyimli olan bu hiç de askere benzemeyen insanlarla doluydu. Bunlar göğüslerine fişeklikler geçirmişlerdi ve omuzlarındaki tüfekler neredeyse antika denecek kadar eskiydi. Milislerin çoğunun giydiği lacivert tulumlar bir tür üniforma olmuştu. Siviller de sokaklarda iş giysileri giyiyorlardı. Takım elbise giymek, hatta kravat ve fötr şapka takmak, 'faşist burjuva' olarak tutuklanmak için yeterliydi.

Confederacion Nacional del Trabajo'nun (CNT) anarko-sendikalistleri Barselona'daki en büyük fraksiyondu; sayıları sayesinde kentin gerçek hâkimi onlardı. Militarizm karşıtı olarak kendi devrimleri uğruna gayet gevşek bir örgütlenmeyle ve tamamen disiplinsiz bir milis gücüyle çarpışmalara katılmayı kabul ettiler. Karl Korsch Capa'da CNT'ye karşı bir ilgi uyandırmışsa da, kuzeydoğu İspanya'nın fanatik anarko-sendikalistleri yabancılara düşmanlıklarıyla ün salmışlardı ve çoğunlukla ziyaretçileri kurşuna dizmekle tehdit ederlerdi. Bu yüzden Capa ve Gerda onlardan uzak durmayı yeğlediler.

Anarko-sendikalistler gibi Gerda ile Leipzigli arkadaşlarının ilgilerini çeken, Sozialistische Arbeiter Partei Deutschlands'ın kardeş partisi olan Troçkist Partido Obrero de Unficacion Marxista'nın (POUM; Marksist Birleşik İşçi Partisi) iç savaşta hükümeti desteklemelerinin yegane sebebi, bir devrim yapmak için Cumhuriyetçi bir zaferin gerekli olmasıydı. Anarko-sendikalistler gibi onlar da milislerin yerini düzenli ve merkezileşmiş bir ordunun almasına karşı çı-

kıyorlardı. POUM siyasal açıdan CNT'den daha aşırıysa da, önderleri ve milisleri ziyaretçilere iyi davranmaktaydılar.

Barselona'da üçüncü büyük fraksiyon, ilk bakışta birleşmiş Sosyalist-Komünist Parti gibi görünürken, aslında komünistlerin hâkimiyetinde olan Partit Socialista Unificat de Catalunya'ydı (PSUC; Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi). Bu partinin militanları sadece İspanya'da değil, Avrupa'nın tamamında faşizm bütünüyle ortadan kalkana kadar devrim düşüncesinin askıya alınması gerektiğine inanmaktaydılar. PSUC, Rusya'dan gelen silahları kontrol ettiği için merkezi hükümeti ele geçirmişti ve sonunda CNT'yi ve POUM'u bastırmayı başardı. Capa'yla Gerda ilk başlarda PSUC'den uzak durmuşlarsa da, Barselona dışında bir kumsalda disiplinli bir PSUC milis kadınları birliğinin talimlerini görüntülemişlerdi. Fransız ve İngiliz dergileri o zamana göre bir yenilik olan İspanyol kadın milislerinin resimlerini istiyorlardı. CNT ve POUM milisleri arasında kadınlar da vardı, ama sadece kadınların olduğu bir birlik PSUC'ye özgüydü.

Capa'yla Gerda Barselona'dayken sokaklarda ve kafelerdeki insanları, barikatlar üzerinde oynayan çocukları ve kapılarında fraksiyonlarının baş harfleri yazılı el konmuş arabaların sokaklarda hızla geçişlerini görüntülediler. Her tarafta kiliselerden dumanlar yükseliyor ve öfkeli kalabalıkların çatışmaların başında ateşe vermediği kiliseler anarşistler tarafından kundaklanıyordu. Kiliselerin yıkıntıya dönüşmüş içleri, ya garaj ya da zenginlerin el konulmuş mallarının depoları olarak kullanılmaktaydı.

İkili, Barselona tren istasyonunda Aragon cephesine giden askerlerin eşlerine ve sevgililerine veda edişlerinin fotoğraflarını çektiler. Kentte on gün kadar geçirdikten sonra da resmi bir basın arabası temin ederek Aragon cephesine gittiler.

Ağustos ortalarında dağlık Aragon bölgesinde bir pat durumu meydana gelmişti ve durum bir yıldan fazla bir süre de öyle kalacaktı. Savaş, çoğu geceleri olan ve bu sebeple fotoğrafçıların işlerine yaramayan küçük küçük çatışmalara dönüşmüştü ve cephenin büyük kısmında hiçbir hareket yoktu. Capa daha sonraları *Death in the Making* adlı kitabında, cepheyi Santa Eulalia adlı bir köy yakınında bulduklarını yazacaktı. Ancak orada manevra yapan bir milis grubu ve bir kadın milis dışında resmini çekecek hiçbir şey yoktu. Capa resim altlarında geniş bir tepenin ardında saklanmış düşmanın kurşun yağdırdığını iddia etse de, diğer resimlerde askerlerin -ve hatta Rol-

leiflex'iyle Gerda'nın- tepede gayet rahat durdukları göründüğünden bu pek doğru olmasa gerekti.

Capa'yla Gerda yakınlardaki Huesca cephesinde milisleri sığınaklarda, makineli tüfekler ve toplar başında, hatta -savaş çok durgun geçtiğinden- yakınlarındaki kolektifleştirilmiş çiftliklerde çiftçilere yardım ederken görüntülediler. Fotoğrafçılar daha sonra güneybatıya geçtiler ki, bunu gayet iyi bir gerekçesi vardı: her ikisi de Almanca konuşuyorlardı ve Huesca ile Saragossa arasındaki milisler arasında, çoğu Barselona'ya İşçi Olimpiyatları için gelmiş pek çok Alman vardı. Alman komünist Thaelmann Centuria'nın karargâhı olan Tardienta köyünü ziyaret ettilerse de, daha çok Saragossa'nın on iki mil kuzeydoğusundaki Lecinena'da karargâh kurmuş olan POUM birliğinin yanında kaldılar.* Lecinena Ağustos'un ikinci haftasında sürpriz bir gece baskınıyla ele geçirilmişti, ancak çok az çatışma olduğu için canları sıkılan askerler feci sıcak altında yerlere serilip yatıyorlardı. Faşistler günlük hava baskınları yaparlarken köye sadece bir tek bomba düşmüş, o da fazla bir zarar vermemişti. Heyecan verici savaş fotoğrafları çekme imkânı olmadığından Gerda ile Capa, dans eden milislerin sert yüzleri, bir kol boyu uzakta tutulan mataralardan içilen şarap ve askerlerin bir balkondan kendilerine hitap eden liderleri Manuel Grossi'yi dinlemeleri üzerinde yoğunlaştılar.

Bir hafta sonra Aragon cephesinden ayrılarak o sırada büyük tehlike içinde olan Madrid'e yöneldiler. Cumhuriyetçi askerler Guadarrama dağlarında Faşistlerın ilerlemesini engellemekle birlikte, büyük bir İsyancı ordusu başkente güneybatıdan hızla yaklaşmaktaydı ve İsyancı uçakları henüz fazla zarar vermeseler de bombardımana başlamışlardı. Kent kendini ihtimallerin en kötüsüne hazırlamaktaydı. Gerda'nın çektiği ve işçilerin Cibeles çeşmesi üzerine bir kovan gibi tuğladan koruyucu bir kubbe ördüklerini gösteren resmi, bu durumu gayet güzel özetlemektedir.

Capa'yla Gerda Cumhuriyetçilerin zaferlerini görüntülemek istemelerine rağmen Guadarrama cephesi durgundu. Ancak bir cepheden gayet cesaret verici haberler gelmekteydi. Ağustos'un ikinci yarısında Madrid hükümeti, Cordoba'yı Faşistlerın elinden almak için bir saldırı başlatmıştı. Hükümet her gün yeni ilerlemeler kaydettiğini açıklayan bildiriler yayınlıyor, hatta askerlerinin kente girdikleri-

*) George Orwell o kış bu POUM milisleri arasında olacaktı (bkz. Orwell, *Homage to Catalonia*).

ni iddia ediyordu. Cumhuriyetçilerin zaferleri görüntülenmek isteniyorsa Cordoba cephesinde olmak gerekiyordu. CNT milislerinin en idealistlerinin çarpışmaları da ancak orada görülebilirdi.

Capa'yla Gerda güneye inerlerken Talavera de la Reina'da durdular, ama orada da durum umutsuzdu ve gazetecilerin cepheyi ziyaret etmelerine izin verilmiyordu. Savaşın başında Asi Albay Moscardo'nun Madrid'deki büyük Cumhuriyetçi gücün tehdidiyle 1,000 askeri, yüzlerce kadın ve çocuk ile 100 solcu rehineyi kente hâkim Alcazar kalesine kapattığı Toledo'ya da uğradılar. Şimdi Ağustos'un sonuna geldikleri halde Cumhuriyetçiler hâlâ Alcazar kuşatmasını kaldırmamışlardı. Dinamit kullanmada uzman kömür madencileri olan Asturyalı *dinamiteros*, kalenin batı duvarı altına patlayıcı yerleştirmek için iki tünel kazmaya hazırlanıyorlardı. Ancak tünellerin yapımı iki hafta sürecekti ve bu arada önemli bir şey olmuyordu. Capa'yla Gerda tüneller tamamlandığında dönmeye karar vererek güneye doğru yollarına devam ettiler.

İsviçreli gazeteci Franz Borkenau ile Madrid'den gelen Hans Manuth ve Georg Reisner, 5 Eylül'de bir Faşist hava baskınından kaçan Cerro Muriano halkının dehşet içinde dağılışlarını görüntülediler. Cerro Muriano, CNT milislerinin sekiz mil güneydeki Cordoba'ya o sabah bir saldırı düzenlemeye hazırlandıkları cephe köyüydü. Namuth daha sonra *Vu*'de Capa'nın resimlerini görünce Gerda'yla onun da orada olduklarını anlayacaktı.

5 Eylül öğleden sonrası Capa'yla Gerda'nın Cerro Muriano'da olduklarının belirlenmesinin iki kat önemi vardır: Capa'nın kaçan halkın gayet güçlü fotoğraflarını çektiği yerin tanınmasının sağlamasının yanı sıra, tüm meslek yaşantısının en önemli fotoğrafını çektiği bu yer hakkında da en önemli ipucunu elde etmekteyiz. Bu resimde Cumhuriyetçi bir milisin vücuduna bir düşman kurşunu isabet etmiştir ve adam yere serilmek üzeredir. Capa'dan kalan dosyalarda bulunan fotoğraflar özgün kronolojik numaralanmasıyla korunmuş olup, Vurulup Düşen Asker resmi Cerro Muriano mültecileri dizisinden hemen önce gelmektedir. Bu nedenle, Capa'nın Vurulup Düşen Asker resmini Cerro Muriano'da ya da köyün yakınlarında, 5 Eylül 1936'da ya da ondan hemen önce çektiği anlaşılmaktadır.*

*) Cerre Muriano'da o gün meydana gelen çarpışma için bkz. Borkenau, *The Spanish Cockpit*, s. 158-165.

Capa bir yıl sonra, 1 Eylül 1937'de, bir ziyaret için gittiği New York'a ayak basmasından üç gün sonra, New York *World Telegram*'a daha o zamandan ünlenmiş fotoğrafı nasıl çektiğini şu sözlerle anlatmıştır:

> Kıymetli makinem ve askerle tüfeği Cordoba cephesinde sıkışıp kalmıştık. Asker sabırsızdı. Cumhuriyetçilerin hatlarına dönmek istiyordu. İkide bir tırmanıp kum torbalarının üzerinden bakıyor ve her seferinde makineli tüfeğin uyarı ateşiyle geri atlıyordu. Sonunda tehlikeyi göze alacağı konusunda bir şeyler mırıldandı ve ardında ben olduğum halde siperden çıktı. Makineli tüfekler çatırdarken ben deklanşöre bastım ve sonra kendimi askerin yanına yere attım. İki saat sonra karanlık basıp da silahlar susunca sürünerek güvenli bir yere geçtim. Daha sonra İspanyol savaşının en esaslı pozlarından birini yakaladığımı öğrenecektim.

Capa tepede askerle yalnız olduklarını iddia etmişse de, Vurulup Düşen Asker görüntüsü, söz konusu askerin bir grup asker arasında göründüğü bir dizidedir (bu insanların çoğu Düşen Asker gibi 'CNT' yazılı kasketler giymektedirler) ve bunlar bir çukurdan atlayıp ileriye ateş etmektedirler.

Vurulup Düşen Asker fotoğrafı ilk yayınlandığında -*Vu*'nün 23 Eylül 1936 sayısında- aynı sayfada hemen onun altında bir başka asker de yere daha yakın görülmektedir. Bazı yazarlar bunun aynı kişi olduğunu iddia etmişlerse de, dikkatli bir inceleme ikisinin ayrı kişiler olduğunu ortaya koymaktadır. Vurulup Düşen Asker'in üzerinde beyaz gömlek ve göründüğü kadarıyla haki pantolon vardır, her iki omzundaki kayışlar belindeki bir fişek kutusunda birleşmektedir ve düşerken elindeki tüfeği fırlatmaktadır. Diğer fotoğraftaki adamsa tek parçalı tulum giymiştir ve kolu arkaya bükülürken tüfeğini sıkıca tutmaktadır. Diğer bir fotoğrafta her iki adam arkadaşlarıyla birlikte tüfeklerini sallamaktadırlar. Vurulup Düşen Asker olacak olan asker sol uçta, diğeriyse soldan üçüncüdür.

Vurulup Düşen Asker fotoğrafında yere dikkatle bakılıp da iki fotoğraf karşılaştırılınca otların durumundan iki adamın da hemen hemen aynı noktada düştükleri görülür. (Vurulup Düşen Asker, fotoğrafçıya diğer resimdeki adamdan iki karış daha yakındır.) Bulut oluşumunun da hemen hemen aynı olduğuna dikkat edilirse, iki adamın böyle kısa bir anda ardı ardına düştüklerine göre resimlerde neden diğerinin görünmediği sorulabilir.

COMMENT
ILS
SONT TOMBÉS

LA GUERRE

Le jeune soldat, le poignet au sol, fait un effort désespéré pour soulever [illegible] Soudain l'étoile est trouée, une balle a sifflé — une balle homicide — et bientôt [illegible] sur le sol la tête tombe.

CIVILE EN ESPAGNE

COMMENT ILS ONT FUI

Tels une scène calquée sur la Bible, la vision de ces fuis fugitives au visage douloureux évoque les exodes tragiques de l'Ancien Testament. PHOTO CAPA

Longeant les rails infinis, les enfants, insoucieux, croient à une promenade joyeuse, mais leur mère, d'un long regard, contemple une dernière fois le village embrasé. PHOTO REIGNER

C'est la migration du peuple d'une province tout entière, au pas lent des mulets lourdement chargés, parmi les cris des enfants, sous le dur soleil. PHOTO CAPA

Pour-bien vivaient-ils heureux, peut-être souhaitent-ils des jours paisibles, dans un calme village... La guerre civile est venue et avec elle la désunion, l'écroulement d'un foyer dans la misère. CAPA

Soldats, les tueurs soulent sans bruit sur nos jeunes, cette pétarade emporte avec elle tout son humble bien.

Capa'nın bu ünlü fotoğrafını, poz verdirerek çektiği de iddia edilmiştir. İngiliz gazeteci O'Dowd Gallagher'in yayınlanmış üç anlatımındaki bariz tutarsızlıklar (kendisi o sırada Capa'yla aynı otel odasında kaldığını iddia etmişse de, herhalde Capa'yla 1938 sonbaharına kadar karşılaşmış değildi) bize Capa'nın bu pozu kuzey İspanya'da verdirdiği iddiasını dikkate almamızı imkânsızlaştırmıştır. Ancak görsel kanıtların ortaya attığı soruları cevaplamak kolay değildir. Bir adamın vurulduğu anda arkadaşlarının ona yardıma koşup kendisini kenara çekmeleri ve ikinci bir adamın birkaç saniye sonra aynı yerde vurulmuş olması mümkündür. Tabii bu takdirde otların ezilmiş olması gerekirdi. Ya da ünlü resimdeki adam ilk düşen olmuş ve düşerken ikinci karenin dışına çıkmış da olabilir.

Gerçek şu ki, o tepede olanları herhalde asla bilemeyeceğiz. Capa, Vurulup Düşen Asker fotoğrafını nasıl çektiğini arkadaşlarına anlatmışsa da, bunlar en azından ikinci anlatışlarda çelişkilidir ve görsel kanıtların getirdiği sorulara fazla ışık tutmamaktadır. *World-Telegram*'daki hikâyeye gelince (Capa'nın olayı anlattığı dönemde tek yazılan anlatım budur) fotoğrafçı sonunda şöyle demektedir:

> İspanya'da fotoğraf çekmek için hileye gerek yoktur. Kimseye poz verdirmek zorunda değilsiniz. Resimler oradadır, siz sadece çekersiniz. Gerçeğin kendisi en iyi resim, en iyi propagandadır.

Ayrıca, mağrur askerlerin, sözde ölümlerini gösteren fotoğraf hilelerini kabul etmeleri düşünülemez. Bu bilerek yapılan bir hile olsaydı, herkesin zafer resimleri düzenlemeyi tercih edecekleri daha akla yatkındır. Ancak bütün spekülasyon ve çelişkilere rağmen Capa'nın Vurulup Düşen Asker fotoğrafının çok güçlü bir görüntü, savaşta ölen tüm Cumhuriyetçi askerlerin, hatta Cumhuriyetçi İspanya'nın sembolü olduğu gerçeği değişemez. Fotoğrafın gerçekten bir insanın vurulduğu anda mı çekildiğini öğrenmekte ısrar etmek önemsizdir, zira resmin büyüklüğü, bir tek adamın ölümünün doğru olup olmamasında değil, sembolik anlamında yatmaktadır.

18 Eylül sabahı Cumhuriyetçilerin Alcazar'ın batı duvarı altında 5 ton TNT patlatmalarını seyreden yüzlerce muhabir, fotoğrafçı, haber filmcileri, hükümet yetkilileri ve meraklılar arasında Capa'yla Gerda da vardı. Saat 6:31'de kale bir yanardağ gibi patladı; ancak

plandan haberdar olan savunmacılar, yeri stetoskoplarla dinleyerek tünel kazma işini izlemişler ve kalenin öteki ucuna kaçarak kurtulmuşlardı. Cumhuriyetçiler yıkıntılara saldırdıklarında savunmacılar saldırıyı püskürttüler.

Franco'nun ordusu on gün sonra Toledo'ya gelerek Alcazar'daki Faşistleri kurtardı. Bu kuşatma iki tarafın o güne kadar en büyük girişimleriydi ve Faşistlerin zaferi Cumhuriyetçi saflarda büyük bir karamsarlığa yol açtı. Cumhuriyetçiler Toledo'yu tutamazlarsa Madrid'de ne yaparlardı? Madrid düşerse Cumhuriyet de onunla birlikte çökmeyecek miydi?

Capa'yla Gerda bu gelişmelerden hiç kuşkusuz umutsuzluğa kapılarak, Eylül'ün son haftasında Barselona yoluyla Paris'e dönmüşlerdi. Bir tek Cumhuriyetçi zaferini görüntüleyememişlerdi ve bundan böyle de artık zafer olmayacak gibiydi. Ancak böylesine cesaret kırıcı bir durumdan kendilerine bir derece kişisel başarı getirecek fotoğraflarla dönmüşlerdi. *Vu,* fotoğraflarının çoğunu özel ve normal sayılarında yayınlamıştı; bir kısmı *Regards*'da, birkaç tanesi de *Illustrated London News* ve *Berliner Illustrierte*'de çıkmıştı. Bu satışlar kendilerine epeyce para getirmiş olsa da, ünlerine pek bir yararı olmadı: Capa'nın pek az fotoğrafı kendi adıyla çıkmıştı, Gerda'nın çektiklerindeyse adından hiç söz edilmemişti. Ancak *Vu*'de kendi adıyla çıkan Vurulup Düşen Asker o güne kadar çekilmiş savaş fotoğraflarının en heyecanlısı ve en doğrudanı kabul edildiğinden, Capa'nın başka taraflardaki bilinmezliğini kat kat telafi etmişti.

13

Capa büyük bir savaş fotoğrafçısı olma yoluna girmiş ve böyle tanınmaya başlamışsa da, İspanya'daki durumun oraya dönmesine değmeyecek kadar umutsuzlaştığını düşünüyor olmalıydı. Eğer yakalanırsa Faşistler gazeteci dokunulmazlığı iddiasını herhalde kabul etmeyeceklerdi ve ayrıca Capa, Cumhuriyetçilerin yenilgilerini görüntülemekle de ilgilenmiyordu.

Bu yüzden, Franco'nun her gün Madrid'e girmesinin beklendiği Ekim ayında siyasal haberciliğe döndü, Strasbourg'da bir komünist mitingini ve Biarritz'de derin bir ayrılık yaşamış olan Radikal-Sosyalist Parti'nin tantanalı kongresini izledi.

Katolik ve Almanca konuşan Alsace'lıların, İspanya'da solcuların Katolik aleyhtarı zulümlerinden dehşete düştükleri ve Blum hüküme-

tine sempati duymadıkları kabul edildiği için, Strasbourg mitinginde geleneksel giysileri içindeki Alsace'lı kadınların Halk Cephesi selamı vermeleri Sol propaganda açısından büyük önemi vardı. Ama fotoğraflardan biri *Vu*'nün 14 Ekim sayısının kapağında kullanıldığında, resim sadece bir tek kadının görüneceği şekilde kesilmiş ve yaptığı hareket görüntünün dışında kalmıştı. Editörler bu kırpılmış fotoğrafı 'Alsace'ın Gerçek Yüzü' olarak sunmuşlardı. Derginin içindeki yazıda komünistler Alsace'da kargaşa yaratmakla suçlanıyorlardı ve 'Alsace'ın gerçek yüzü'nün bir sağcıya ait olduğu ima edilmekteydi. Bu beklenmedik çarpıtmanın sebebi, derginin İspanya Cumhuriyeti lehindeki tutumu sonunda reklam verenlerini kaybetmesi ve Lucien Vogel'in de dergisini Eylül sonunda satarak elden çıkarmış olmasıydı. Derginin yeni sahibi editoryal çizgiyi sağa kaydırmıştı ve Capa da haberini sattığında bunun doğuracağı sonuçları aklına getirmemiş olmalıydı.

Regards editörleri ertesi hafta *Vu*'nün o kapağını alıp, yanında Capa'nın makaslanmamış fotoğrafıyla yayınladılar. Ancak *Regards* da eleştiriye ağırlık verecek durumda değildi, çünkü 15 Ekim sayısının arka kapağında, yoldan çıkmış kızların 'trajik kaderleri' yazısını resimlemek için Capa'nın çektiği bir Gerda fotoğrafını kullanmışlardı. Zamanın dergicilik dürüstlüğü ancak bu kadardı. Capa, Gerda ve arkadaşları bu resme büyük bir şaka gibi bakmış olsalar gerektir.

Franco'nun ordusu 6 Kasım'da Madrid eteklerine geldiğinde halk umudunu tamamen kaybetmiş durumdaydı. Savunma için fazla bir hazırlık yapılmamıştı, Cumhuriyetçi garnizon küçük ve kötü donanımlıydı; kentin düşüşü kaçınılmaz görünüyordu. Ancak son anda birkaç önderin teşviki ve bir Faşist zaferinin işkence, tecavüz ve kıyım demek olacağının bilinci, Madridlileri fanatikçe bir direnme kararlılığına itti. Franco'nun saldırması beklenen kentin batısındaki büyük Casa de Campo parkına akan kentliler, siperler kazmaya, şilte, kapı ve hatta yakınlardaki Kuzey istasyonunun emanetinden aldıkları valizlere toprak doldurarak barikatlar kurmaya başladılar. Kadın erkek herkes, bulabildikleri ya da yaratabildikleri her türlü silahla barikatların arkasında yerlerini aldılar.

7 Kasım'da çarpışmalar başlayınca sivil ve asker bütün Cumhuriyetçiler, en ileri teknolojili Alman makineli tüfeklerine kaba saba av tüfekleriyle karşılık verdiler; ellerinde sigaralarıyla yaktıkları (her şey gibi kibrit eksikliği de vardı) dinamit lokumları ve benzin şişe-

leriyle tankların önüne atladılar. Dünyanın dört bir yanındaki antifaşistlerin gözünde Madrid direnme savaşı, bir destan hüviyete büründü. Bu, iyilik ile kötülük güçleri arasında bir mücadeleydi. Madrid düşerse İspanya Cumhuriyeti de sona erecekti. Ama kent ayakta kalmayı başarabilirse, belki de Cumhuriyetçi sloganının dediği gibi Madrid 'faşizmin mezarı' olacaktı.

Çarpışmanın ilk günü Cumhuriyetçiler, Casa de Campo'da düşmanın ilerlemesini durdular, ancak Faşistler siperlerinden Madrid'in merkezine top ateşi yapabiliyorlardı ve uçaklar artık korkunç bir isabetle kenti bombalamaktaydı. Ertesi sabah Madridliler adına bir mucize gerçekleşti ve Avrupa'daki hemen her ülkenin gönüllülerinden oluşan (henüz pek az Amerikalı gelmişti) Uluslararası Tugaylar'ın birincisi göründü. Bunlar Albacete'de eğitimin ortasındayken eğitimsiz de olsa Madrid'i savunmak için herkese ihtiyaç duyulduğunu anlayınca, hemen Cumhuriyetçilerin yardımına koşmuşlardı. 2 bin kişilik bu gücün gelmesi moralleri yükseltti ve Cumhuriyetçilerin Faşist saldırıyı durdurmalarını sağladı. Ancak Faşistler 15 Kasım'da tazeledikleri bir saldırıyla Casa de Campo'da Manzanares ırmağını geçip, bütün iç savaşın en şiddetli muharebelerinin yapılacağı Üniversite kampusunda pek çok binayı işgal ettiler.

Capa *Death In The Making*'de Madrid'e 12 Kasım'da vardığını yazmışsa da belleği kendisini şaşırtmış olmalı, çünkü eldeki pek çok kanıt onun 18 Kasım'da kente geldiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu seferinde belki de Madrid'in çok tehlikeli olduğunu düşündüğünden Gerda yanında değildi. Kentin yiğitçe direndiği haberleri Paris'e ulaştığında Capa oraya gidebilmek için bir yol aramaya başlamış olmalıysa da, artık başlıca işvereni olan *Regards* ona ancak 14 Kasım'da Paris'teki İspanya büyükelçisine verilmek üzere vize talebini ileten bir mektup verdi. Dergi ayın on 16'sında, kendisine 18 Kasım'dan 5 Aralık'a kadar Madrid'deki tek özel temsilcisi olduğunu belirten bir belge vermişti ve Capa'nın, İspanya'ya uçuşların başlıca ara istasyonu olan Toulouse'dan Gerda'ya attığı bir kartpostal da ayın 12'sinin damgasını taşımaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Capa, uçakla Valencia'ya gitmiş ve başka ulaşım yolu olmadığından Madrid'e gitmek için bir taksi tutmuştur.

17 Kasım gecesi Faşist hava baskınları Madrid'i tam bir cehenneme çevirmişti. Yangın bombaları kentin her tarafından yangınlar çıkartmıştı; saldırılardan sadece General Franco'nun bombalanmamasını istediği varlıklı destekçilerinin oturdukları semtler kurtul-

muştu. Yangınların alevleri uçakların hedeflerini aydınlatıyor, böylece bombardımanı sürdürmek daha da kolaylaşıyordu. Kent binalarının çoğu içi boş asmolen tuğlalardan yapıldığından, bir tek bomba sanki kartondan yapılmış gibi altı katlı bir binanın bodrumuna kadar inebiliyordu. Yüzlerce insan öldüğü ve ağır yaralandığı halde Madridlilerin moralleri bozulmamıştı; aksine, hava baskınları direnme kararlarlılıklarını güçlendirmişti.

Capa 18 Kasım'da geldiğinde kent hâlâ alevler içindeydi; sokaklar, yanmış evlerinden kentin başka semtlerine taşınan insanlarla doluydu. Şiltelerini, giyecek torbalarını ve kurtarabildikleri birkaç parça eşyayı yüklenmiş insanlar her tarafı doldurmuştu. O gece bir baskın daha yapıldı ve uçaklar gittikten çok sonra bile yaralıların çığlıkları duyulmaya devam etti. Ekim ayında Paris'te bir sivil savunma provasında patlayan havai fişekleri görüntüleyen Capa'nın gözünde, bir Avrupa başkentinin ilk yoğun hava bombardımanına tanık olmak gerçek bir şok yaratmış olmalı.

Capa Madrid'deyken iki büyük haber üzerinde çalıştı: biri kentin batı varoşlarındaki çarpışmalar, diğeri hava baskınlarında evlerini kaybetmiş insanların acıları. Cepheye gidip gelmek sadece bir tramvay yolculuğu kadar basit olduğundan kâh birine kâh diğerine koşuyordu. Bir günlük istirahattan sonra cepheye dönen askerlerle birlikte beş centimo'sunu ödeyip savaşa gitmekteydi.

İlk haftasının büyük kısmını XII. Uluslararası Tugay'da geçirmişti. General Lukasz takma adını kullanan tugay komutanı bir Macardı ve siyasi komiseri Gustav Regler, Sürgündeki Alman Yazarlar Derneği'nin önde gelen kişilerinden biriydi. Capa Madrid'e gelir gelmez onları aramıştı. Lukasz 19 Kasım'da Madrid'in kuzeybatısındaki ara bölgeyi keşif için bir devriye çıkartırken (elinde sadece bir kent rehberinden kopartılmış bir plan vardı), Regler'e Capa'yı da yanına almasını söyledi. Regler şöyle yazıyor:

> Genç adam, çok uzağa düşseler de başımızın üstünden geçen mermilerin ıslık sesinden hoşlanmamıştı. Daha sonra bunun ilk savaşı olduğunu ve bağırsaklarının ayaklarından daha zayıf çıktığını söyleyerek pantolonunu değiştirmek için izin istedi.

Palaceta de la Moncloa diye bilinen tahkim edilmiş bir konağın çevresindeki çiftliklerde ve üniversitenin ziraat fakültesinin örnek

çiftliklerinde yer alan çatışmalarda Capa, XII. Tugay'ın Thaelmann Taburu'na katıldı. Taburun çekirdeğini, Gerda'yla birlikte Ağustos'ta Aragon cephesinde ziyaret ettikleri Thaelmann Centuria'nın Alman komünistleri oluşturuyordu. Fotoğraflarında bir ahır veya depoda düşmanla karşılaşıp karşılaşmayacağını kestiremeyen devriyelerin çiftlikleri araştırdıkları, binaları işgal edenlerin oraları küçük birer kaleye dönüştürdükleri, duvarları kum torbalarıyla pekiştirip duvarlarda makineli tüfekleri için delikler açtıkları görülmektedir. Capa daha batıda iki tarafın siperleri arasındaki mezbahalara da gitmiş, Asturia'lı *dinamiteros*'ların el bombalarını düşman hatlarına atmak için küçük bir manivela kullanmalarını görüntülemiştir. Hayvanların öldürüldüğü eski mezbahanın şimdi insanları öldürmek için kullanılıyor olması Capa'nın savaşın garip ironisi duygusuna hitap etmiş olmalıdır.

20 Kasım'da yoğun yağmur bulutları kenti düşman uçaklarından korumuştu ama Casa de Campo'da top ateşi hiç kesilmemiş, hatta artmıştı. O sıralarda Avrupa'nın en yüksek binası olan hükümetin basın bürosunun bulunduğu telefon şirketi Telefonica esaslı bir hedef oluşturuyordu ve Faşistler merkezi Madrid'in tüm Gran Via bölgesini bu binaya bakarak tespit edebiliyorlardı. Ondan sonraki kuzeyden esen dondurucu rüzgârlarla hava hep bulutlu ve yağmurlu olduğundan kent hava baskınlarından kurtulmuş, buna rağmen başlarını sokacak bir yer ve bir lokma yiyecek bulamayan halk arasında bronşit ve zatürree başgöstermiş, siperlerde hayat katlanılmaz hal almıştı.

Capa Madrid'e gelişinden bir hafta sonra XI. Uluslararası Tugay'ın bulunduğu Üniversite bölgesine gitti ve zamanının çoğunu kampusun doğusundaki Tıp Fakültesi'nde mevzilenmiş Paris Komünü Taburu'nun bir bölüğünde geçirdi. Burada en yoğun çatışmalar yaşanmıştı ve hâlâ ufak tefek çarpışmalar devam ediyorsa da, Capa'nın fotoğrafları daha çok, binayı savunan Fransız ve Belçikalı gönüllülerin yaşantılarını, dostluklarını ve çektikleri sıkıntıları yansıtmaktadır.

Capa daha sonra, Faşistlerin saldırısından iki saat önce üniversite binalarından birindeki 65 kişilik milis grubuna katıldığını iddia etmiştir. Söylediğine göre, iki gün binanın bir kanadında mahsur kalmışlar, sonunda Cumhuriyetçi askerler sağ kalan on altı kişiyi kurtarmayı başarmışlardır. Capa, Tıp Fakültesi'ndeki çatışmadan birkaç dramatik poz çekmişse de, elde kalan görüntüler böyle bir olayı desteklememektedir; kendisinin fotoğraflarına eşlik eden tehlike haberlerini

abartma ihtiyacı duymuş olması anlaşılabilir bir durumdur. Madrid'de bulunmak ve durgun zamanlarda da olsa cepheye gitmekle zaten büyük riske girmişti ve çektiği mükemmel fotoğraflar yine de kendisine yetmiyordu; abartılmış bir kimliğe sahip olan Robert Capa'nın, ünüyle orantılı olaylar içinde olması gerekiyordu. Üstelik kurnaz Capa, editörlerini fotoğraf çekmek için hayatını tehlikeye attığına inandırabildiği takdirde kendisine daha fazla para vermeyeceklerini de bilmekteydi. O yüzden, kendisi hakkında uydurduğu hikâyeler artık sadece arkadaşlarını eğlendirmeye yönelik değildi, bu aynı zamanda bir ticaretti. Nitekim, yarattığı efsanenin karşılığını da almaya başlamıştı.

Ancak bu durum Capa'nın savaşta sadece aksiyon ve serüven olmadığı bilincinin de artmasını önlememişti. Madrid fotoğrafları onun, savaş gerçeğinin sadece muharebenin ateşi içinde, resmi gösterilerde değil olayların kıyısında, cephe gerisindeki soğuğa, yorgunluğa ve sıkıntıya katlanan askerlerin ve korku, ıstırap ve kayıplardan harap olmuş sivillerin yüzlerinde de olduğu gerçeğini anlamasına yarayacaktı. Capa tüm meslek yaşantısı boyunca öncelikle *insanların* fotoğrafçısı olmuştu ve savaş resimlerinin çoğu (hatta muharebe sırasında çekilenler bile) olayları olduğu kadar, aşırı baskı altındaki insanların son derecede anlayışlı ve merhametli görüntüleridir.

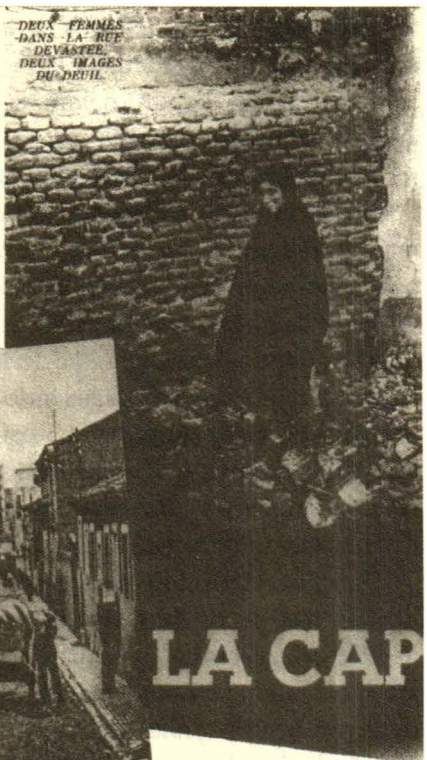
Örneğin, Madrid savunucularının en unutulmaz fotoğrafları tehlikeden uzakta, cephe gerisinde, askerlerin sürekli rutubetten üzerine ellerine geçen her şeyi örttükleri bir çukurda boş zamanlarında kitap okurken, satranç oynarken ve mektup yazarken çekilenlerdir. Capa'nın kendisi yıllarca çok güç koşullar altında yaşadığından bu insanlarla kendini özdeşleştirmiş olmalıdır; daha sonra resimleri için şöyle diyecekti: "Savaş rutin bir hal almış, her zamanki gibi 'anormal', 'normal' olmuştu."

Aynı durum Vallecas işçi mahallesindeki hava baskınlarının kurbanları açısından da geçerliydi: Capa burada solgun yüzlü, kara giysili kadınları, bombardımanlara ve yiyecek kıtlığına rağmen kuyrukta beklerken aralarında gülüşmelerini görüntülemişti. Ancak Madrid metrosu peronlarına sığınmış evsizlerin gülecek halleri yoktu. Capa'nın onların Gran Via istasyonunda şiltelerine uzanmış ya da banklara oturmuş halde çektiği fotoğraflarda sadece korku, hüzün, teslimiyet ve can sıkıntısı gözlenmektedir.

Ancak sevinecek bir durumdan da söz edilebilirdi: Capa 5 Aralık'ta Madrid'den ayrıldığında kentin düşmeyeceği kesin görünüyor-

UNE MAISON EVENTREE, QUI ABRITAIT 3 OU 4 FAMILLES. UN BUFFET RESTE, SEUL TEMOIN DE LA VIE DISPERSEE

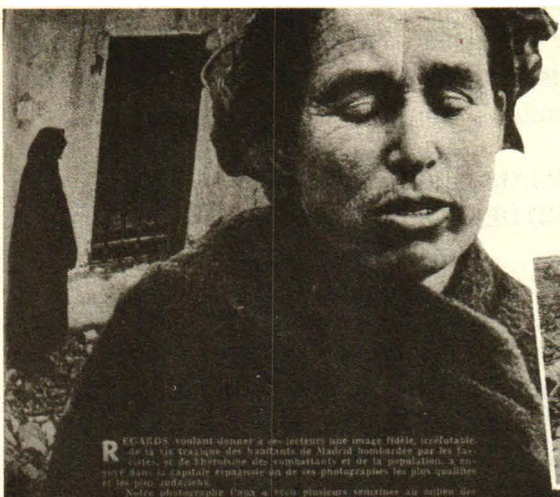

DEUX FEMMES DANS LA RUE DEVASTEE. DEUX IMAGES DU DEUIL

LA CAP

TOUT CE QU'UNE FAMILLE A PU SAUVER DE LA DESTRUCTION

UNE MERE DONT LES DEUX ENFANTS ONT ETE TUES PAR LES BOMBES FASCISTES.

LE PELERINAGE AUX RUINES DE CE QUI FUT LEUR MAISON

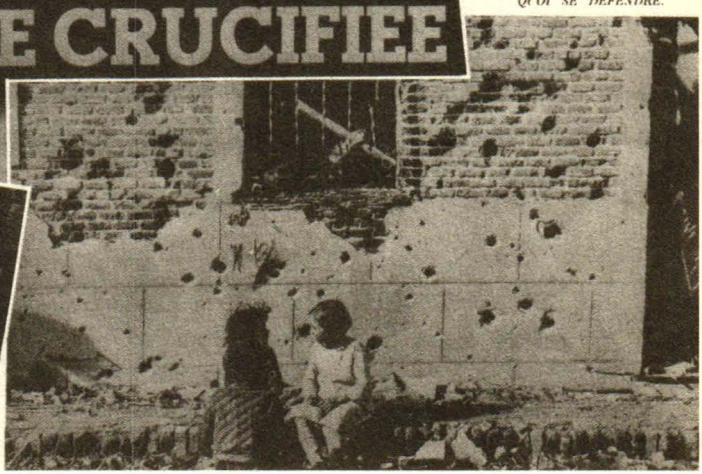

REGARDS voulant donner à ses lecteurs une image fidèle, irréfutable de la vie tragique des habitants de Madrid bombardés par les fascistes, et de l'héroïsme des combattants et de la population, a envoyé dans la capitale espagnole un de ses photographes les plus qualifiés et les plus audacieux.

Notre photographe Capa a vécu plusieurs semaines au milieu des miliciens et des volontaires de la Colonne Internationale et parmi le peuple des rues et faubourgs démontés. Il s'est porté aux endroits les plus dangereux : à la Casa de Campo, à la Cité Universitaire, à Villaverde, sur le feu roulant des tirs d'artillerie et les rafales de mitrailleuses. Au péril de sa vie, il a rapporté une série prodigieuse de documents uniques dont nous entreprenons aujourd'hui la publication. Jeudi prochain nos lecteurs trouveront dans REGARDS une suite de photos plus sensationnelle encore sur les différents aspects de la bataille de Madrid.

LA VIE REPREND SES DROITS : DEVANT LE MUR CRIBLE, PARMI LES DEBRIS, DES ENFANTS PARLENT. CE SONT CEUX-LA, QUI VIVENT ENCORE. QU'IL FAUT SAUVER. IL FAUT QUE LE PEUPLE ESPAGNOL AIT DE QUOI SE DEFENDRE.

TALE CRUCIFIEE

du. O anda izleyeceği fazla bir şey yoktu, ayrıca vizesi bitmek üzereydi. Çektiklerini *Regards*'a 10 Aralık sayısına yetiştirmeye söz verdiğinden, resimleri mümkün olan en büyük etkiyi yapacak şekilde hazırlaması da gerekiyordu.

Paris'e döndüğünde fotoğrafları bir sansasyon yarattı. *Regards* dört sayısının büyük kısmını onlara ayırmış, hatta 10 Kasım sayısının baş sayfasında reklamını yapmıştı:

ÇARMIHA GERİLMİŞ BAŞKENT:
MADRİD'DEKİ ÖZEL MUHABİRİMİZ
CAPA'nın
müthiş fotoğrafları

Editörler iç sayfalarda şöyle diyorlardı: "Dergimiz, okurlarına faşistlerin bombardımanı altındaki Madrid sakinlerinin trajik yaşantılarının sadık bir görüntüsünü verebilmek için en yetenekli ve cüretkâr fotoğrafçılarından birini İspanya başkentine göndermiştir... Kendisi hayatını tehlikeye atarak bu benzersiz belgeleri yaratmıştır."

Aralık sonu geldiğinde Capa'nın resimleri *Regards*'ın dört sayısı dışında *Zürcher Illustrierte*'nin kapağında ve *Life* dergisinde yayınlanmıştı. Meslek hayatında en çok bağlı kalacağı dergi olan *Life*, Kasım sonunda yayınlanmaya başlamıştı. *British Weekly Illustrated* Ocak ayı başında birkaç sayfasını onun fotoğraflarına ayırmış ve *Vu* bile epey resmini satın almıştı. Ancak Ekim deneyiminden sonra Capa sayfa düzenleme hakkını almış olmalıydı ki, artık ünlenmeye başladığı için ciddi isteklerde bulunabiliyordu.

14

Regards editörleri Capa'nın resimlerinden çok memnun kaldıkları için Ocak ayında onu tekrar Madrid'e gönderdiler. Ancak o sırada kentte fazla bir şey olmadığından Capa bir-iki poz çekip Paris'e döndü. Fakat birkaç hafta sonra Şubat ortalarında yine Madrid'e, bu kez Gerda'yla gitti. Doğruca Malaga ile çevresinden kaçanların sığındığı Almeria'ya yöneldiler.

Faşistler 8 Şubat'ta Malaga'yı almışlar ve kapana kıstırılmış sivil halkın şiddetli direnişiyle karşılaşmak istemediklerinden 150 mil doğuda olan Almeria'ya bir kaçış yolu bırakmışlardı. On binlerce insan çoğu yayan, kimi eşyalarını eşeklere ya da katırlara yüklemiş olarak beş günlük yola çıkmışlardı. Gündüzleri acımasız güneş altında yanıyorlar, geceleri soğuktan donuyorlardı. Çok az yiyecek-

leri vardı. Çoğunun ayakkabıları birkaç gün sonra kullanılamaz hale gelmişti. Yol kenarları açlık ve bitkinlikten yığılıp kalan insanlarla doluydu.

Faşistler âdeta Guernica'nın provası olan bir zalimlikle kaçanları tanklarla kovaladılar, uçaklardan ve kıyıya yaklaşan gemilerden üzerlerine ateş açtılar. Yolun bazı yerleri nişan tahtası gibiydi: bir tarafta denize kadar inen bir yar, diğer tarafta yükselen taştan bir duvar. Saklanacak tek yer yoktu. O yolda binlerce kişi öldü. Ancak Almeria'ya erişebilenler için azap hâlâ sona ermemişti. 12 Şubat'ta sokaklar uyuyan mültecilerle doluyken Faşist uçakları kasabayı bombaladılar.

Gerda'yla Capa Almeria'da ve mültecilerden bazılarının götürüldüğü Murcia'da Madrid metro istasyonundakine benzer sahnelere yoğunlaştılar. Burada durum daha da kötüydü. İnsanlar sığınacak bir çatı olmadan sokaklarda yatıyorlardı. Yaşlı kadınlarla çocuklar battaniyeler ve çuvallar üzerinde birbirlerine sokulmuşlardı. Çoğunun başları ve ayakları paçavralarla sarılıydı. En küçük çocukların yüzlerinde bile umutsuzluk vardı.

Bu seferden kalan fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla Capa'yla Gerda, Almeria'ya mülteci akını sona erdikten sonra ulaşmışlardı. Malaga'ya doğru yollarına devam ederken arkada kalan birkaç kişiyle karşılaşmışlarsa da, Capa'nın *Death in the Making*'de Malaga-Almeria'da çekilmiş diye yayınladığı fotoğraflar, aslında bir önceki Eylül ayında Cerro Muriano'da çekilmişti. Malaga'dan kaçış Faşist zalimliğinin sembolü olmakla birlikte, Cerro Muriano'yu kimse duymuş değildi; Capa bu yüzden daha büyük etki yaratması için fotoğraflarını orada çekilmiş gibi göstermişti. Bunu aslında geç kaldığı bir olayı izlemiş olmanın şerefini almaktan çok, propaganda gayesiyle yapmış olduğu düşünülebilir.

Herhangi bir çatışmaya rastlamadıkları Almeria ile Malaga arasındaki tepelerde bir hafta geçirdikten sonra Capa'yla Gerda, Faşistlerin, başkentin ikmal yolu olan Madrid-Valencia yolunu kesmeye çalıştıkları Jarama cephesine yöneldiler. Ancak oraya vardıklarında Cumhuriyetçiler yolu en azından bir süreliğine emniyete almışlardı. Bunun üzerinde önemli bir köprüyü elde etmek için çatışmaların devam ettiği Arganda'ya, Uluslararası Tugay'ın Morata da Tajuna'daki operasyon merkezine vardılar, ama orada da bir çarpışmaya rastlamadılar. Madrid'e dönüp Cumhuriyetçilerin Faşistlerin elindeki

Klinik Hastanesi çevresinde kazdıkları siper ve tünel sistemleriyle mağaraları ziyaret ettiler.

Capa aniden Gerda'yı bırakarak 2 Mart sabahı Paris'e döndü. Gidiş sebebi, kendisine, *Paris-Soir* gazetesiyle rekabet etmek üzere yeni kurulan akşam gazetesi *Ce Soir*'ın kadrolu fotoğrafçılığının teklif edilmiş olmasıydı. *Ce Soir* bağımsız bir gazete olduğunu iddia ediyorsa da aslında komünistlerin idaresindeydi, ancak *L'Humanité* gibi parti üyelerine değil, Halk Cephesi'nin destekçilerine hitap etmekteydi. Gazetenin, Capa'nın Kasım ayında Madrid'de tanıştığı baş editörü Louis Aragon, tanınmış bir komünist yazar-şair olmasına rağmen, gazetenin bağımsızlık iddiasını pekiştirmek için komünist olmayanları da işe almaktaydı.

Capa artık *Ce Soir*'a bağlı olsa da, sözleşmesi başka gazete ve dergilere de fotoğraf satmasına izin verdiğinden fotoğrafları *Regards, Weekly Illustrated, Life, Schweizer Illustrierte Zeitung* ve başka yerlerde çıkmaya devam ediyordu. Bu kadar ilişkiden sonra fotoğraflarını pazarlamak için Alliance'a artık ihtiyacı olmadığını düşünerek kendisi iş kurmaya karar verdi. Montparnasse mezarlığı karşısında Rue Froidevaux 37 numaradaki yeni bir binada kendisine bir stüdyo tutup oraya taşındı, film banyosu ve baskı işleri için Csiki'yle anlaştı. Hatta 'Atelier Robert Capa' başlıklı mektup kâğıtları bile bastırttı.

İşlerinin iyi gitmesine karşılık o dönemde Gerda'yla arasının hiç de iyi olmadığı anlaşılıyor. Capa'nın kadını hâlâ sevdiği kuşkusuzdur, ancak Gerda çalışmalarıyla tanınıp daha fazla mesleki bağımsızlık istedikçe birbirlerinden ayrı geçirdikleri zamanlar artmaya başladı. İlişkilerindeki değişikliğin en elle tutulur kanıtı, fotoğraflarına vurdukları damgalardan anlaşmaktadır. İlk başlarda Gerda'nın resimleri de Capa'nın adıyla yayınlanmaktaydı. Kadının hem buna, hem de -Capa Madrid'e kuşatmayı izlemeye giderken- kendisinin Paris'te kalmış olmasına içerlediği kuşkusuzdur. Ancak Şubat'ta birlikte yaptıkları işler için 'Röportaj: Capa ve Taro' diye bir damga yaptırmışlardı. Mart'ta Gerda'nın çektiği resimler 'Photo Taro' damgalıdır; ondan sonra *Ce Soir* ve *Regards*'da yayınlanan fotoğrafları da bu adla çıkmıştır.

Gerda'nın mesleki bağımsızlığı ve konumuyla birlikte duygusal bağımsızlığı da gelişmiş olmalıdır. Sıradan evlilik bağını istemeyen ve zaten buna maddi imkânı bulunmayan Capa, kadını bu haliyle daha çekici bulmuş olsa gerektir. (Ne de olsa on yaşından beri aile

hayatına isyan etmekteydi.) Tehlikeli bir göreve gideceğinde Gerda kendisini önlemeye kalkışmadığı gibi o da onunla beraber gidiyordu. Capa'yı kısıtlayacağı yerde onu riske girmeye teşvik ediyordu ve birlikte çok esaslı işler çıkarıyorlardı.

1937 ilkbaharında Capa'nın Gerda'ya evlenme teklif ettiği ve Gerda'nın da bu teklifi reddettiği anlaşılıyor. (Daha sonra karısıyla birlikte çalışan evli bir fotoğrafçıya, böyle bir evliliği ideal olarak gördüğünü ve Gerda'yı kıskandığını söylemiştir. Ayrıca, eğer Gerda yaşasaydı onların da böyle bir evlilikleri olacağını belirtmiştir.) Capa daha sonraki hayatında üç kadınla daha evlenmeyi düşünse bile, her seferinde evlenmek isteyen taraf kadınlar, direnen de Capa olmuştur. Özgürlüğünü kısıtlamayacak bir sevgi ihtimali sunduğu için Gerda'yı bütün kadınlardan daha çok sevmiştir. Ancak sorun da kadının sevgiden çok özgürlük sunmasıydı ve Capa hayatında bir kere olsun sahiplenmek istiyordu: duygusal isteklerinin aniden gelişmeye başlamış olan mesleğine müdahale etmesine razı olmayan Gerda da bunun üzerine erkeğe daha fazla direnmekteydi.

Gerda çok geçmeden arkadaşlarına Capa'yla sevgili değil, *copain* (yakın arkadaş) olduklarını söylemeye başladı. Bir buçuk yıllık aşk hayatından sonra -Capa'nın istememesine rağmen-, tanıştıklarından sonraki ilk yılınkine çok benzeyen bir ilişkiye dönmüşlerdi. Şimdi yakın arkadaşlığın dışında zaman zaman ortaklık yapıyor, kimi zaman birlikte yolculuk yapıyor, çalışıyor ve Gerda istediği zamanlar belki de yatıyorlardı. Capa âşıktı ve çaresizdi.

Çaresizliği *Ce Soir* adına yaptığı ilk işlerle daha da artmış olmalıdır: Paris'in Laurel-Hardy hayranlar grubunun yürüyüşü, Salon des Artistes Indépendents, Cirque d'Hiver'de Sanatçılar Sendikası yararına bir maskeli balo ve bir tarım sergisinin açılışı. İspanya'dan sonra böyle sıradan işlere dönmek bir şok yaratmış olmalıydı, ama Capa da bunları sadece vakit geçirmek ve daha önemli işler arasında aldığı ücreti hak etmek için yaptığını söyleyerek kendini avutabilirdi.

Üç hafta kadar böyle çalışmanın ardından, sonunda ilginç bir iş çıktı: Fransa'nın gönüllülerin geçmesini ve silah naklini yasakladığı Fransa-İspanya sınırını teftiş turu. Capa ve *Ce Soir* muhabiri Charles Reber, Perpignan çevresinde bir gün dolaştıktan sonra 26 Mart sabahı Andorra'ya gitmek üzere yola çıktılar. Reber'in kendisini uyarmasına rağmen Capa, Madrid'den aldığı bir İspanyol milis ceketi giymişti ve küçük bombaları andıran flaş ampulleriyle dolu büyük

bir kutu taşıyordu. Reber karşılarına çıkacak her polis ve gümrük memurunun Capa'nın ceketini görünce onların sınırı geçmeye çalışan gönüllüler olduğunu düşüneceklerini ve flaş kutusunu görünce de iki silah kaçakçısı yakaladıklarını sanacaklarını söyledi. Ancak Capa karlı dağlarda cekete ihtiyacı olacağında ve flaşların da mesleğini yerine getirmek için vazgeçilmez bir önem taşıdığında ısrar etti. Ayrıca, karizması ve iyi konuşmasıyla çıkacak her türlü güçlükten sıyrılabileceğine emindi.

İddiasını kanıtlama fırsatını bulması uzun sürmedi: Daha ilk kontrol noktasında nöbetçiler, kendisini gördükleri anda bir kaçak yakaladıkları için sevinmişlerdi. Reber şöyle yazıyor: "Yetkililerin belgeleri böyle didik didik ettiklerini ilk kez görüyordum. Nöbetçilerden her biri belgelerimizi tek tek inceledi. Onları gazeteci olduğumuza ve milislere katılmak ya da kaçakçılık yapmak gibi bir niyetimiz bulunmadığına inandırabilmek için gerçek anlamıyla diplomasi yapmak zorunda kaldık." Nöbetçiler sonunda pek de istemeyerek, geçmelerine izin verdiler. Capa'nın bütün bu olaya tepkisi, nöbetçilerin şakadan pek anlamadıklarını düşündüğünü söylemek olmuştu.

Capa ile Reber, Pirenelere çıktıkça bu sahne tekrarlandı. Sonunda Porté kasabasına vardılar. Buradan on kayakçıdan oluşan bir grup haftada iki kere, İspanyol İç Savaşı'nın başından beri Andorra'da bulunan Fransız garnizonuna ikmal malzemesi ve posta taşıyorlardı.

Capa ve Reber arabalarını Porté'de bırakıp Puymorens geçidine çıkan dik yokuşu tırmanmaya başladıklarında kayakçıları gördüler ve Capa hemen onları görüntülemek için makinesine sarıldı; kâh ayakta, kâh çömelip karlara yatarak en dramatik pozları yakalamaya çalıştı. Ancak Capa'nın ceketinden kuşkulanıp iki gazeteciyi kasabadan beri izleyen bir polis üzerlerine atlayarak belgelerini istedi ve orada ne aradıklarını sordu. Verilen güvencelerle tatmin olmayınca da, Capa kayakçıların filmini yaktığı takdirde onları bırakacağını söyledi. Capa denileni yaptı, fakat yenilgiyi asla kabul etmeyen biri olarak çok geçmeden yeni fotoğraflar çekmek üzere kayakçıları izlemeye başladı.

Capa'yla Reber Andorra'dan Toulouse yoluyla Cote Basque'a giderek, Hendaye, Biarritz ve St. Jean-de-Luz'daki gizli faşist 'elçilikleri'ni araştırdılar ve 1 Nisan'da Paris'e döndüler. Yolculuk ilginç geçmekle birlikte pek fazla iyi fotoğraf çekememişlerdi. Capa, Jarama ve Guadalajara cephelerinde savaşın yeniden alevlendiği İs-

panya'ya dönmek istiyordu. 5 Nisan'da Fransa Dışişleri Bakanlığı müsteşarlığından pasaport bürosuna hitaben, kendisine *Ce Soir* ve *Metro Goldwyn Mayer News** muhabiri olarak Madrid ve Valencia'ya gidiş belgeleri verilmesini isteyen bir mektup almayı başardı. Ancak İspanya'ya gidemeden *Ce Soir* onu, üç muhabir ve bir ressamla Brüksel'e, 11 Nisan Pazar günü yapılacak parlamento ara seçimini izlemeye gönderdi. Seçim pek önemli değilse de, faşist Rex Partisi lideri Léon Degrelle boş sandalye için liberal Paul Van Zeeland'a rakip olduğundan, uluslararası basın bunu faşizm ile demokrasi arasında sembolik bir savaşa döndürmüştü. Capa kampanya toplantılarını, posterlerini ve seçimden sonra Van Zeeland'ın zafer yürüyüşünü görüntüledi. *Ce Soir* editörleri sonuçtan pek memnun kalmış olmalılardı ki, resimleri bir hafta boyunca her gün baş sayfada bastılar ve iki gün de arka sayfayı sadece onun resimleriyle doldurdular.

Kendisine verilen görevi yerine getiren Capa, Paris'e döndü ve birkaç gün sonra, Mart sonunda kısa bir dinlenme için Paris'e dönmüş olan Gerda'yla birlikte İspanya'ya doğru yola çıktı. Madrid'de Telefonica'daki basın bürosuna yakınlığından dolayı gazetecilerin gözdesi olan Hotel Florida'ya yerleştiler. Bu yakınlığın hiç hoş olmayan bir tarafı da vardı; arada sırada Telefonica'ya atılan bir faşist mermisi otele isabet ediyor, cam kırma ve kalorifer sistemini devredışı bırakma dışında fazla bir zarar vermiyorsa da müşterileri epeyce korkutuyordu.

Florida'da kalan gazetecilerden bazıları, John Dos Passos, Hollandalı belgesel film yapımcısı Joris Ivens ve Ivens'in genç Hollandalı kameramanı (ki o sırada Eva Besnyö'yle evliydi) John Fernhout'la, sonunda *The Spanish Earth* adını alacak filmde işbirliği yapmak üzere Mart sonlarında Madrid'e gelmiş olan Ernest Hemingway'di. Ivens ve Fernhout çoğunlukla küçük bir köyde çekime giderlerken, Hemingway kentte kalıp vaktini *The New York Times*'dan Herbert Matthews ve *London Daily Express*'ten Sefton Delmer'le geçiriyordu.

İç Savaş'ta ve daha sonra Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde sık sık karşılaştıklarından Matthews, Capa'nın en yakın arkadaşlarından biri olmuştu. Ancak Capa'nın Hemingway'le dostluğu

*) Capa'nın *MGM News* adına fotoğraf ya da film çektiğinin herhangi bir kanıtı bulunamamıştır.

çok daha önem kazanacaktı: Capa ilk tanışmalarından hemen sonra "Hemingway'i baba olarak" benimsediğini yazacaktı. Bu durumun iki tarafın da tatmin edici bulduğu düşünülebilir, zira Hemingway cesur, akıllı baba rolünden her zaman hoşlanmıştı; savaş deneyimleri ve İspanya bilgisiyle ünlü bir yazar olarak, İspanya İç Savaşı'nda kendine bir ad yapmaya başlamış bu genç adamın gözünde mükemmel bir yol göstericiydi. Genellikle geri planda kalan Capa da, Hemingway'le dostluğunun kendi ününü pekiştirmeye yardımcı olduğunu mutlaka fark etmişti.

Kent dışındaki durgun cepheleri bir hafta kadar dolaştıktan sonra Capa, gerçekten heyecan verici haberlerin Madrid'den değil, Bilbao'dan çıkacağını anlamıştı. Madrid'in kuzeydoğusundaki Guadalajara cephesinde Faşistlerin gerilemesinden sonra, kuzeyin demir, kömür ve sanayiini ele geçirmek isteyen Franco, güçlerinin büyük kısmını başkent çevresinden çekip Bask illerine göndermeye karar vermişti.

Capa bir an önce Bilbao'ya gitmek istiyorsa da, belgeleri sadece Madrid ve Valencia için geçerliydi; zaten aralarında geniş bir Faşist bölgesi bulunduğundan Madrid ile Bilbao arasında uçaklar da çalışmıyordu. Bu yüzden Gerda'yla yeni belgeler edinmek, *Ce Soir* ve *Regards* editörlerinden onay almak için Paris'e döndüler.

Paris'e 22 ya da 23 Nisan günü vardılar ve Capa, belgelerin hazırlanmasını beklerken *Ce Soir* için aralarında 1 Mayıs gösterileri de olan bir dizi iş yaptı. O gün Gerda'nın gelecek yıl için mutluluk getireceğine inanılan geleneksel zambağı satın alırken çektiği resimlerinde, kadın özellikle şık ve mutlu görünüyordu. Gerçekteyse Gerda'nın üç aylık ömrü kalmıştı ve bu sürenin büyük kısmını birbirlerinden ayrı geçireceklerdi.

Capa birkaç gün sonra Gerda'yı almadan Biarritz'e gitti, oradan da küçük bir Fransız uçağıyla Bilbao'ya geçti. Düşman yolu düzenli olarak kontrol ediyorsa da, denizdeki Faşist ambargosunun büyük ölçüde etkisiz olduğu anlaşılana kadar Bilbao'ya gitmenin daha güvenli bir yolu yoktu.

Faşistler Mayıs başlarında kente doğudan geniş bir cephe boyunca yaklaşmaktaydılar. Savunmasız Durango ve Guernica kasabalarını acımasızca bir bombardıman sonunda ele geçirdikten son-

BILBAO SOUS

REPORTAGE PHOTOGRAPHIQUE de CAPA

Anxieusement, il scrute le ciel, guettant l'approche des bombardiers.

Un instant d'accalmie, entre deux combats farouches.

Ci-dessus, une barque donne à boire à un réfugié venu d'arriver à Bilbao

Ci-contre, à gauche, une bombe a mis le feu à un dépôt d'essence. Avec un héroïsme inouï, les habitants de Bilbao vont à l'approche des flammes pour circonscrire l'incendie en étouffant des pelletées de terre.

FEU
Sauver l'enfant, le choix de la chair !

ra, Bilbao'nun doğal savunma hattı olan alçak sıradağlara varmışlardı ve 7 Mayıs'ta bu dağların stratejik açıdan en önemlisi olan Solluve Dağı'na saldırdılar. Savaşta Capa'yla birlikte olan *Ce Soir* muhabiri Mathieu Corman'a göre, Alman uçakları alt yamaçlardaki Bask siperlerini bombalarken, tanklar da engeller tarafından yolları kesilene kadar ateş ederek ilerlemişlerdi. Akşam olurken *dinamiteros*'lar duran tankların altına el bombaları attılar ve yakınlardaki zarar görmemiş tankların içindekiler bunu görünce gerileyip kaçtılar. Ama yine de bundan sonraki günlerde Solluve Dağı Faşistlerin eline geçmekten kurtulamadı.

Muharebenin o ilk günü Capa zamanının çoğunu kuşatılmış kentte geçirdi; kadınların çöp yığınlarıyla kentin tahkimatını pekiştirmelerini, kadın çocuk ve yaşlıların kendilerini boşaltacak Fransız ve İngiliz gemilerine binerken kalanlara veda edişlerini ve günlük hava bombardımanlarını görüntüledi. Küçük hava saldırılarıyla sonuçlanan alarmlar o kadar sıradan hale gelmişti ki, anneler ve çocuklar sığınakların dışındaki kum torbaları arasında oturuyorlar, çocuklar orada oynarken kadınlar çene çalıp yün örüyorlardı. Ancak diğerleri sirenler çaldığında çılgınlar gibi sığınaklara koşmak zorunda kalmaktaydılar. Capa sokaklar boşalana dek sokakta kalıp resim çekmeye devam ediyordu.

12 Mayıs'ta, Faşist bombalarıyla başlayan bir benzin deposu yangınını görüntüledikten sonra, sirenleri çalarak giden resmi bir Packard'la Bilbao havaalanına götürüldü ve orada Paris'e gönderilmek üzere çektiği filmlerini Biarritz uçağına teslim etti. Solluve Dağı muharebesinin canlı fotoğraflarından ilki, ertesi günkü *Ce Soir*'de çıktı.

15 Mayıs'a gelindiğinde Bilbao artık düşmek üzereydi; istihbarat bakanı, Biarritz'e son bir uçağın kalkacağını bildirdi. Kentte kalmak isteyen Capa, bir Leica dışında bütün fotoğraf makinelerini ve çektiği filmleri o uçakla götürmesi için Chim'in kayınbiraderi S.L. Schneidermann'a verdi. Ancak kentin bir süre daha dayanacağı ortaya çıkınca ve Capa'nın çekmediği bir şey de kalmadığından, Bilbao'dan ayın 17'si gecesi ablukayı yaran bir balıkçı teknesiyle ayrıldı ve ertesi gün Bayonne'da Jessica Mitford'un Esmond Romilly ile İngiliz konsolosluğunda yapılan nikâhını izleyen fotoğrafçılar ve gazeteciler arasında bulunan Schneidermann'la karısına katıldı.

Capa oradan editörleriyle görüşmek ve tekrar İspanya'ya giriş belgesi almak için Paris'e gitti. *Ce Soir*'ın kendisine yüklediği bu kısıtla-

malardan ve gazete adına Paris'te yapmak zorunda olduğu işlerden sıkılarak sözleşmesinin iptalini istedi. Fotoğraflarının Fransa'da basım önceliğini gazeteye verme koşuluyla isteği kabul edildi. Capa bunun üzerine Time bürosunda Richard de Rochemont'la görüştü. De Rochemont, kardeşinin kurduğu ve yönettiği film dizisi *The March of Time*'ın Harvard öğrenimli Avrupa operasyonları şefiydi. Sinema hakkında hiçbir şey bilmeyen Capa, de Rochemont'u İspanya'da *The March of Time* için film çekmek üzere, kendisine elde taşınan küçük bir Eyemo film makinesi vermeye ikna etti. De Rochemont fotoğrafçıya kameranın nasıl kullanılacağını öğretti, fotoğraflarının *Life*'da (kendisi aynı zamanda Time şirketinin Paris bürosu müdürüydü) kullanılmasına karşılık bir avans vererek İspanya'ya yolcu etti.

Capa 26 Mayıs'ta İspanya büyükelçisinden geçiş belgesini aldıktan hemen sonra Paris'ten çıkmış olmalı ki, ayın 31'inde daha önce tek başına Valencia'ya gitmiş olan Gerda'yla, Segovia yakınlarında Navacerrada Geçidi'nde, Hemingway'in *Çanlar Kimin İçin Çalıyor* kitabında anlattığı başarısız Cumhuriyetçi saldırısında birlikteydiler. Muharebenin ilk gününde yan yana çalışan Capa'yla Gerda, Eyemo ile Leica'yı birlikte kullanarak manevra yapan tankları, haritaları inceleyen, sahra telefonlarıyla konuşan subayları ve ilerleyen askerleri çektiler. Her ikisi de film kamerasını sinemacıdan çok fotoğrafçı gibi kullanıyorlar, birkaç saniyelik çekimler yapıyorlardı. Tabii bunlardan pek azı *The March of Times*'ın işine yarayacaktı.

Sonra, kuşatmanın en yoğun bombardımanını yaşayan Madrid'de Carabanchel semtinde sokak çatışmalarında gerilla taktikleri kullanan *dinamiteros*'ları hem filme aldılar, hem fotoğraflarını çektiler. 12 Haziran'da bir düşman mermisinin arabasına isabet etmesiyle Aragon cephesinde ölen General Lukacz'ın devlet töreniyle kaldırılan cenazesini görüntülediler. Ancak Madrid'de ya da yakınlarında olan en önemli şey, Cumhuriyetçilerin, Faşistlerin Penarrroya, Pozoblanco ve Almaden çevresindeki zengin madencilik bölgesine düzenledikleri saldırılara direnmeleriydi. Capa'yla Gerda bunun üzerine hemen güneye yöneldiler, 24 Haziran'da Çapayev Taburu'nun Penarroya yakınlarındaki karargâhına vardılar ve orada birliğin siyasi komiseri Alfred Kantorowicz'le karşılaştılar. Kantorowicz'e Capa yabancı gelmemişti, ama fotoğrafçı ona, Paris'te Sürgündeki Alman Yazarları Derneği'nde tanışmış olduklarını hatırlatmak zorunda kaldı. Kantorowicz, Valencia otellerinde hep şık giyinmiş olarak gördüğü Gerda'yı tanımakta da

güçlük çekmişti. Kadının üstünde şimdi "pantolon, kızıl saçları üzerine çekilmiş bir bere ve belinde zarif bir tabanca vardı".

Capa'yla Gerda taburdaki ilk günlerinde bir saldırı provası izleyip görüntülediler. Kantorowicz günlüğüne şöyle yazıyordu: "Hatların gerisindeki askerler ve personel, miğferlerini giymek ve tüfeklerini taşımak zorundaydılar. Capa tam bir hücum sahnesi düzenlemişti: askerler korkunç kükremelerle hayali bir faşist siperine saldırıyorlar ve büyük bir zafer kazanıyorlardı." Ayrıca, "Capa sonuçtan çok memnun olmuştu". Bunlar, *Ce Soir*'ın La fotoğraflar Granjuela köyüne saldırıyı gösterdiğini söyleyerek yayınladıkları olmalıdır. Askerler toprak bir yoldan küçük bir köye ilerlemektedirler ki, bu 5 Nisan'da bir taburun ele geçirdiği La Granjuela'da olanların sahnelenmesi olabilir. *March of Times* filmlerinde böyle dramatik sahnelerin düzenlenmesi olağanüstü bir şey değildi, Henry Luce belgesel yönetmenlerine gerekli olduğu zaman 'gerçeğe sadık kalarak hile yapmaları'nı emretmiş bulunuyordu. Capa, Kantorowicz'e düzenlenmiş savaş sahnesinin perdede gerçek savaştan daha gerçek görüneceğini söylediğinde, herhalde Richard de Rochemont'un kendisine verdiği öğüdü tekrarlamaktaydı. Capa'yla Gerda ertesi gün şiddetli bir çatışmanın yer aldığı cepheye gittiklerinden, La Granjuela saldırısını korkaklıklarından yapmış değillerdi. Gerda bir Polonya birliğinin gündüzün siperlerine yaklaşılmasının güç olduğu gerekçesiyle filme alınmamalarından düş kırıklığı yaşadıklarını duyunca,

> hiçbir şeye aldırmadan makinesini omzuna attı ve güpegündüz 180 metre ilerideki sipere koştu. Peşinden birkaç yürekli kişi daha koşmuştu. Siesta zamanı olduğundan faşistler uyuyor olmalıydılar. Her şey yolunda gitti. Gerda Taro, siperin tümünü ve ikinci bölüğün askerlerini görüntüledi. Askerler onları geri hatların güvenliğine dönmek için akşamı beklemeye zor ikna ettiler.

Penaroyya'dan sonra artık işlerini takip edecek bir ajanı olmayan Capa, resimleri satmak ve çekilen filmi Richard de Rochempont'a teslim etmek üzere Paris'e döndü. Gerda, Madrid'de kalmıştı. Capa bir daha Madrid'e asla dönemeyeceği gibi Gerda'yı da bir daha sağ olarak göremeyecekti.

15

Gerda Uluslararası Yazarlar Birliği Kültür Korunması Kongresi* için *Ce Soir*'ın muhabirlerinden biri olarak İspanya'da kaldıysa da, iki haftalık toplantı henüz yarısındayken editörlerine telgraf çekerek Madrid'in batısında yeni başlayan Cumhuriyetçi saldırısını izlemek için izin istedi. Ve istediği izni aldı.

Gerda başkente gelir gelmez Alianza de Intelectuales Antifascistas Espanolas'ın kalabalık merkezine yerleşti. Eski bir saraya yerleşmiş olan Alianza'nın başında şair Rafael Alberta'yla karısı Maria Teresa Leon vardı. Gerda her ikisiyle de dost oldu. Dr. Norman Bethune'nin kan nakli biriminin on dokuz yaşındaki siyasi komiseri Ted Allan'la

*) Kongre 4 Temmuz'da Valencia'da açıldı; ayın 6'sında üç gün için Madrid'e gidildi, sonra Valencia'ya dönüldü, oradan Barselona'ya ve kapanış oturumu için Paris'e taşınıldı.

da çok yakınlaşmıştı.* Allan, Gerda'ya âşık oldu. Ancak Madrid'deki yabancı muhabirlerinden çoğu zaten ona âşıktı. *London Worker* için yazan İngiliz komünisti Claud Cockburn'ün Gerda'nın yakınında olmak için Alianza'ya taşındığı söylendiği gibi, o sıralarda Avrupa'daki en ünlü ve etkili Çek-Alman komünist muhabiri Egon Erwin Kisch ile kadın arasında bir ilişki olduğu da söylenenler arasındaydı. Fakat Gerda kimseyle ilişki peşinde değildi; bağımsızlığının ve saygın bir fotoğrafçı olmanın tadını çıkarmaktaydı. Ölümünden sonra hakkında kaleme alınan yazılarda meslektaşları ve birliklerini ziyaret ettiği Cumhuriyetçi subaylar, onun sıcaklığı, çekiciliği, cesareti ve herkese yaydığı neşesinden sık sık söz etmişlerdir. Askerlerin taktıkları adla 'La Pequena Rubia' (Küçük Kızılkafa) her cephede sevinçle karşılanırdı. Bir çocuk sanılabilecek kadar ufak tefek ve neşeli bu genç kadının varlığı, askerlere belki de her şeyin o kadar da kötü olmadığını düşündürürdü. Gerda'nın savaş alanındaki coşkulu cesaretinin hikâyeleri, onun, Capa'ya duyduğu tutkunun büyük kısmını işine, mesleğine ve İspanya Cumhuriyeti'nin kaderine yöneltmekte olduğunu göstermektedir.

6 Temmuz sabahı şafak sökerken 50 bin kişilik bir Cumhuriyetçi gücü, Casa de Campo ve Üniversite'de bulunan Faşist birliklere ikmal malzemesi akışı için çok önemli iki yolun kesiştiği Brunete'ye doğru hücuma kalktı. Cumhuriyetçiler Faşistleri gafil avladıkları için hızla ilerlediler, yol üstündeki Quijorna ve Villanueva de la Canada köylerini ele geçirdirler. Ancak çok geçmeden büyük bir Faşist destek kuvveti yetişti ve iç savaşın en kanlı çatışması başladı. Gölgede 40 dereceyi aşan sıcakta 100 binden fazla susuz kalmış insan, o tozlu Kastilya ovasındaki üç küçük köy için ölümüne bir çarpışmaya girişti. Saldırılar ve karşı saldırılar o kadar hızlıydı ki, herhangi bir anda hangi köyün kimin elinde bulunduğunu kesin olarak bilmeye imkân yoktu. Karışıklıkta her iki taraf da kendi adamlarına kurşun ve bomba yağdırıyordu ve ortalık mezbahaya dönmüştü.

Gerda'nın ele geçirilmiş kasabanın ilk fotoğrafları *Ce Soir*'da ayın 15'inde çıktığından, Brunete'ye 12 Temmuz'da varmış olduğu tah-

*) Cephelerde yaralılara kan nakli yapmak gerektiğinde kanı taze tutmak amacıyla sodyum nitrat kullanılmasının öncülüğünü yapan ünlü Kanadalı cerrah Bethune, Geza Korvin'den, bağış toplamak için *Heart of Spain* filmini yapmasını istemişti, Capa'yla Gerda Nisan'da Madrid'de gördükleri Korvin aracılığıyla Allan'la tanışmışlardı.

min edilmektedir. Oraya vardığında evler hâlâ yanıyor, sokaklardan tanklar geçiyor ve Cumhuriyetçiler ev ev dolaşarak kalan Faşist keskin nişancılarını arıyorlardı. Gerda, kasaba dışında bir tarlada Fransız, Belçikalı ve İtalyanlardan oluşan topçu birliğiyle yemek yediğinde mesleğinin en dramatik fotoğraflarını çekmişti. Ancak basında en çok yankı uyandıran fotoğraf, bir çarpışma fotoğrafı değildi. Bu resimde üç Cumhuriyetçi asker, üzerinde 'BRUNETE' yazan bir seramik tabelanın olduğu bir duvarın önünde durmaktaydı. Bu fotoğraf Cumhuriyetçilerin kasabayı gerçekten ele geçirdiklerinin reddedilemez kanıtıydı.

Gerda ertesi hafta cepheye arkadaşı ve hayranı Claud Cockburn'le döndü. Cockburn'ün daha sonra yazdığına göre, Alman uçaklarının makineli tüfek ateşi altına bir tarlada otururlarken şu sonuca varmışlardı:

> Bu defa sağ kurtulma şansımızın çok az olduğunu düşünüyorduk. Bunun üzerine Gerda ayağa kalkıp, "Bundan kurtulamazsak hiç olmazsa Müdahaleye Hayır Komitesi'ne gösterecek bir şeyimiz olur," diyerek uçakların fotoğraflarını çekmeye başladı.

Gerda'nın hayatını hiçe sayan cesareti, Cockburn'e birkaç gün önce ilettiği bir duygusunu yansıtıyor olabilirdi. "Tek bir saldırıda öldürülen tanıdığımız iyi insanları bir düşününce, hâlâ yaşıyor olmanın haksızlık olduğu gibi saçma bir duyguya kapılıyor insan."

Capa Paris'e dönmek üzere Madrid'den ayrılırken *March of Times* kamerasını Gerda'ya bırakmıştı. Gerda karakteristik ve gerçekten gözünü budaktan sakınmaz bir heyecanla kendini film projesine verdi. Cockburn, Faşistlerin büyük bir karşı saldırı başlattıkları 22 Temmuz'da şöyle yazıyor:

> Gerda bütün gece filmi üzerinde çalıştıktan sonra cephede en esaslı görüntüleri alacağına inandığı noktaya erişmek için kamerayı yüklenmiş olarak on üç kilometre koştu. O gece Alianza'ya yorgunluktan bitkin bir halde dönünce, "Yarın biraz daha iyi görüntüler almak için sabah altıda kalkacağım," dedi.

Topçu, tank ve uçak desteği alan Faşist birlikleri 24 Temmuz Cumartesi sabahı Herbert Matthews'un 'korkunç bir şiddet' diye nitelediği bir çatışmadan sonra Cumhuriyetçileri Brunete'den söküp attı-

lar. Ancak o öğleden sonra toparlanan Cumhuriyetçiler, Brunete'ye tekrar saldırarak akşama doğru durumu lehlerine çevirdiler ve gece de devam eden çarpışmalardan sonra köyün büyük kısmını yeniden ele geçirdiler.

Bir gün sonra Paris'e gitmeyi planlayan ve son olarak birkaç esaslı poz yakalamak isteyen Gerda, ertesi sabah Ted Allan'la Brunete'ye doğru yola çıktı. Ancak General Walter'ın karargâhına vardıklarında saat öğleden sonra 1 olmuştu. Gerda, Brunete'ye daha önceki ziyaretlerinden generali tanıyorsa da, general oraya vardıklarında kendilerine hiç de iyi davranmadı. Gerda'nın o gün mutlaka çarpışma görüntüleri alma ısrarına kulak asmayarak hemen o bölgeden çekilmelerini emretti ve beş dakika sonra kıyametin kopacağını bildirdi.

Allan generalin sözünü dinlemeye hazırsa da, Gerda'nın öyle bir niyeti yoktu ve onu kendisiyle yakınlardaki bir tepedeki pek de derin olmayan siperlere gitmeye ikna etti. Çok geçmeden Faşistlerin topçu ateşi başladı, Faşist uçakları saldırıya geçtiler; ondan sonraki bir saat içinde Cumhuriyetçi siperlerine attıkları yüzlerce bomba, sığındıkları sipere çok yakın düşmeye başladı. Gerda bu arada durmadan resim çekiyordu. Sonra uçaklar makineli tüfek ateşine başladığında o hâlâ işine devam ediyordu. Uçaklardan biri herhalde kamerasının güneşte parladığını görerek hemen üstlerinden geçti. Gerda kurşunların tozları havaya kaldırarak düz bir çizgi halinde toprağa saplanmalarını görüntüledi. Gerda'nın soğukkanlılığı Allan'a kadının bütün bunları daha önce yaşadığını düşündürmüştü. Gerda elbette bu anları yaşamıştı ve genç adama onun da alışacağını söyledi.

Bu yoğun bombardıman ve topçu ateşi altında Brunete ve çevresinde bulunan Cumhuriyetçiler paniğe kapılarak kaçmaya başladılar. Bu ölümcül bir hataydı; açık araziye çıktıklarında uçakların saldırısı etkinleşecekti. Gerda'yla Allan'ın sığındığı siperin yakınlarında bazı askerler gerilemeyi durdurmak için yanlarından geçecek herkesi vurmakla tehdit ettiler. Gerda kaçanların ardından siperden fırlayıp onları tekrar hatlarına dönmeleri için uyardı. Uçakların akını kestiğini gören askerler kadının sözünü dinlediler.

Gerda'yla Allan, Villanueva de la Canada'ya kadar yürüdükten sonra saat 18:30 sıralarında General Walter'ın büyük siyah arabasının kendilerine doğru geldiğini görünce el salladılar. General arabada değildi, ama içerde üç yaralı vardı. Gerda kameralarını ön koltuğa attı ve Allan'la -tıpkı Amerikan gangster filmlerinde olduğu gibi-

yan taraftaki basamağa atladılar. Gerda hayatının en iyi fotoğraflarını çektiğinden emindi, Madrid'e dönünce bunu bir şişe şampanyayla kutlamak istiyordu. Sabaha da Paris'e gitmek üzere yola çıkacaktı.

Birden önlerine kontrolünü kaybetmiş bir Cumhuriyetçi tankı çıktı. Arabanın sürücüsü hemen direksiyon kırdı ama geç kalmıştı. Tank arabaya yandan çarparak Gerda'yla Allan'ı parçaladı. El Escorial'deki Amerikan sahra hastanesine kaldırılan Gerda hemen o gece ameliyata alındı. Derin bir şok geçiriyordu ve yüksek ihtimalle ömrünün kalanını topallayarak geçirecekti. Ama kurtulacaktı; öyle olacağını sanıyorlardı. Oysa yanıldılar. Gerda, 29 Temmuz pazartesi sabahı saat 6'da öldü.

16

Capa Temmuz ortalarında telefon ettiği Gerda'ya, Richard de Rochemont'un kendilerini *Life* adına Çin'e göndermesi için uğraştığını söylemişti. Pekin'deki Japon garnizonu 7 Temmuz gecesi Marko Polo Köprüsü üzerinde tatbikat yaparken Çinlilerin kendilerine ateş açtığını iddia etmişti. Çin'e topyekûn savaş ilan etmek için bir mazeret arayan Japon hükümeti de bu fırsatı hemen değerlendirdi. Gerda Çin'e gitme konusunda çok heyecanlanmıştı ve hazırlıklara başlamak üzere ayın 26'sında Paris'e döneceğini söyledi. Capa'ysa uzun deniz yolculuğu ve ciddi bir çevre değişikliğinin ikisini birbirlerine tekrar yaklaştıracağını umuyordu.

Gerda söylediği gün Paris'e gelmeyince Capa, Alianza'ya telefon edip onun neden gelmediğini sormak ve *Life* işinin gerçekleş-

tiğini bildirmek istedi. Ama Alianza'da kimse Gerda'ya ne olduğunu bilmiyordu.

Capa ertesi sabah dişçiye gitmek üzere erkenden kalktı ve yolda bir *L'Humanité* gazetesi aldı. Dişçi koltuğunda otururken İspanya haberlerini okumak için üçüncü sayfayı açınca şöyle bir manşetle karşılaştı:

> Fransız gazetecisi
> Mlle. Tarot'un
> Brunete yakınlarında
> savaşta öldüğü bildirildi.

26 Temmuz tarihli bir satırlık haberin altında şu bilgi vardı: "Doğrulanmış olmamasına rağmen Fransız gazetecisi Mlle. Tarot'un bugün Brunete bölgesinde çatışmalar sırasında öldüğü söylenmektedir." Georges Soria'nın Madrid'den telefon ettiği Louis Aragon, o gün Capa'ya haberlerin doğru olduğunu bildirdi.

Capa, Ruth Cerf ve *Ce Soir* editörlerinden Paul Nizan, o gece Gerda'nın cesedinin getirileceği Toulouse'a bir uçakla gittiler, ama uluslararası yasaların cesetlerin uçakla sınır ötesine taşınmasını yasakladığını öğrenince yine Paris'e döndüler. Gerda'nın nâşı daha sonra Fransız sınırındaki Perpignan'a bir araçla getirildi ve oradan Paris trenine nakledildi. 30 Temmuz Cuma günü saat 8:30'da Madrid ve Valencia çiçekleriyle örtülü tabut, Austerlitz Garı'na vardı. Paris'e gelmiş olan Gerda'nın babası İbranice dualara başlayınca Capa öyle duygulandı ki, Seiichi Inoyue ve Aragon'un karısı Else Triolet onu oradan götürmek zorunda kaldılar. Capa üzüntüden mahvolmuştu. Cenaze kaldırılıncaya kadar stüdyosundan çıkmayıp ağladı ve Inoyue'nin getirdiği yiyeceklere elini sürmedi.

Cenaze töreni tabutun iki gün kaldığı Kültür Evi'nden alınarak Gerda'nın yirmi altıncı doğum günü olan 1 Ağustos Pazar sabahı saat on buçukta Père-Lachaise Mezarlığı'na götürüldü.* Savaş alanının hemen dışında feci bir trafik kazasında bir Cumhuriyetçi tankının sebep olduğu kazada ölmesinin acı saçmalığına rağmen, Komünist Parti Gerda'yı bir anti-faşist şehidi ilan etmiş ve çelenkler, dövizler, müzik ve binlerce insanla gösterişli bir tören düzenlemişti. Aragon

*) *Ce Soir*'a göre (30 Mayıs 1938) Gerda'nın Mısır stili bir mermer kuş ve adını, doğum ve ölüm tarihini ve ölümün kısa bir anlatımının yazıldığı çifte küpü içeren anıtı Alberto Giacometti tarafından yapılmıştır. Mezarı, Paris Komüncülerinin anıtı Komünarlar Duvarı yakınlarındaydı. Fakat mezar kontratı yıllar önce sona erip de yenilenmeyince muhtemelen anıt kaldırılmış ve imha edilmiştir.

daha sonra, "Hemen yanı başımdaki Capa ağlıyordu ve kortej durduğunda yüzünü omzuma saklamıştı," diye yazacaktı. Kazma ve kürek şimdi kendisini gerçekten de hayatında en çok sevdiği kadından ayırmaktaydı.

Gerda, yaşarken özlediği şöhrete ölünce kavuşmuştu. Bir kahraman, son zamanların Jan D'ark'ı olarak anılıyordu. *Ce Soir* ona dair gönderilen her yazıyı basıyordu. İki haftadan fazla Gerda'nın son günlerini ve cenazesini yayınlamayı sürdüren editörler, kadının kahramanlığıyla iç savaşı izlemesindeki titizliğini sık sık dile getiriyorlar ve hatta son günlerinde Bilbao cephesinde bulunduğunu iddia ederken (Gerda o cephede hiç bulunmamıştı), Capa'nın Aralık ayında çektiği bir fotoğrafı Gerda'nın Madrid'deki son fotoğraflarından biri olarak yayınlıyorlardı. Fransız kızları Gerda'yı idol olarak kabul etmişler, onun anısına dernekler kurmuşlardı. *Life*'da bir makalede 'herhalde savaşta öldürülen ilk kadın' olarak şöhreti daha da yayılmaktaydı. Ölümünden sonra o kadar tanınmıştı ki, 1938'de bir Philadelphia sakız şirketi, paketlerinde 'Modern Savaşın Gerçek Hikâyeleri' adını verdiği 240 kartlık dizide, kartlardan birini Gerda'nın ölümüne ayırmıştı.

Capa yıkılmıştı. Üzüntüsünden içmeye başladı. Gerda'yı ölümüne yol açan mesleğe sokmakla ve o son gün yanında olmamanın suçluluğuyla kendine işkence ediyordu. O hale gelmişti ki, arkadaşları intihar edeceğinden korkuyorlardı ve birkaç günlüğüne ortadan kaybolduğunda bunu gerçekleştirmiş olduğunu bile düşündüler.

Capa'ysa her köşesi hatıralarla dolu Paris'ten Amsterdam'a kaçmıştı. György Kepes'in Berlin'de sevgilisi olan Chaja Goldstein'ın kocası Theo Gusten'le yaşadıkları stüdyonun kapısını bir gün habersizce çaldı. Chaja ile Capa yıllar sonra yakınlarda Montparnasse'da karşılaşmışlardı ve çok yakın dost olmamalarına rağmen Chaja, Capa'nın kendisini bir abla olarak gördüğünün farkındaydı. Capa Amsterdam'da Chaja ile kocasına Gerda'nın ölümünü anlatınca kendisini stüdyolarının üstündeki küçük odada kalmaya davet ettiler. Bir süre ona baktıktan sonra Chaja, Capa'yla Paris'e döndü.

Hâlâ nekahat halinde olan ve koltuk değnekleriyle dolaşan Allan da bir süre sonra Paris'e gelince Capa kendisini hastanede ziyaret etti. Allan korkuyla, "Onu sevdiğimi anlamadın mı?" diye sordu. Ama Capa, "Ne çıkar bundan? Senin elinde olan bir şey değildi ki," dedi

ve onu Rue Froidevaux'daki stüdyosunda kalmaya ikna ederek bir hafta kendisine baktı. Ölmüş kadına olan aşklarıyla birbirlerine bağlanan iki adam İspanya'ya dönmeyi, ya da Çin üzerinde birlikte bir kitap hazırlamayı tartıştılar. 20 Ağustos'ta Capa *Lafayette* transatlantiğiyle annesini görmek için New York'a giderken (Julia ile Kornel, Haziran başlarında New York'a gitmişlerdi), Toronto'ya iyileşmek için ailesinin yanına giden Allan da yanındaydı.

Capa, ölümünden sonra Gerda'ya daha çok yakınlık duydu. Sadece çok kısa bir süre onun âşığı olmuştu; ondan önce ve sonra birbirleriyle ortak ve yakın dosttular. Gerda, öldükten sonra Capa'nın karısı oldu. Kadın artık öldüğüne göre insanlara onunla evli olduklarını söylememesi için hiçbir engel kalmamıştı ve hiç kuşkusuz sanki gerçekten evlilermiş gibi kendini ona bağlı hissediyordu. 1938'de Çin'e giderken bir valiz dolusu kendi çektiği Gerda fotoğraflarını da yanına aldı ve karşılaştığı herkese birer tane vererek onun karısı olduğunu, ölümcül kazayı geçirdiğinde yanında olduğunu söyledi. Öyle *olması* gerektiğine inanıyordu ve gerçeğin bunu değiştirmesine izin veremezdi. Hayat o kadar saçmaydı ki, birkaç ayrıntıyı değiştirmesinin ne önemi olabilirdi?

Yirmi üç yaşındaki bu genç adamın yaşadığı ve gördüğü pek çok şey, kendisine bir şeye ya da kişiye aşırı bağlanmanın tehlikeli olduğunu öğretmişti. Böyle yapmak korkunç bir ıstırap çekme riskine girmek demekti. On yedi yaşındayken ailesinden ayrılmıştı. Berlin ve Paris'te bir yerde sabit kalamama ve kayıplara uğrama konusunda daha pek çok şey öğrenmişti; İspanya'da her yerde ölümü, kaybı ve kaçışı görmüştü. Bir aile için kopmak, sevilenin kaybı, kaçarken insanın evini ve her şeyini geride bırakması normal olmalıydı. Ama her şeye rağmen Gerda'ya sıkı sıkı bağlanmıştı ve sonunda işte onu da kaybetmişti.

Capa daha sonraları, Gerda öldüğünde kendi hayatının da bir şekilde sona erdiğini söyleyecekti; kaybedecek değerli bir şeyi kalmadığını hissediyordu ve bugünden baktığımızda onun tablonun böyle kalmasını tercih ettiğini tahmin edebiliriz. Ondan sonra ailesinden, kadınlardan, paradan ve hatta hayattan hep uzak kalacaktı. Bunlardan mümkün olduğunca zevk alacaktı, ama sadece yaşandığı anda. Hiçbir şeye bağlanmayacak, gelecek için hiçbir

vaatte bulunmayacaktı. (Bağlılık korkusu bir içki içmek için buluşma gibi en küçük şeylere kadar uzanıyordu; verilen randevulara *her zaman* geç, hatta bir-iki saat geç kalırdı. Arkadaşları ne kadar kızarlarsa kızsınlar. onlara kendini bağışlatacağını bilirdi.) O arkadaşlarından, arkadaşları da ondan o kadar keyif alıyorlardı ki, çoğu onu yaşından zevk alan ve kendini onun zevklerine bırakan bir insan olarak tanımaktaydılar. Ancak Capa neşeli ve zarif görünme dışında bir davranışın düşüncesizlik ve zevksizlik olacağına inanmasına rağmen, en yakın arkadaşları onun başka bir yanı daha, André Friedmann olarak kalan ve Gerda'nın ölümüyle ağır bir yara almış olup, derinden yas tutan bir yanı da olduğunu hissetmekteydiler.

Bir daha kendisini o kadar kırılacak duruma düşürmeyecek, kimseye bağlanmayacaktı. Kendi düşüncesine göre kaybedecek bir şeyi olmayınca herhangi bir kayba uğramaktan da kurtulmuş olacaktı. Ne kadar bencilce görünse de, kendi tarzıyla her zaman başkalarını düşünen bir insan olan Capa, başkalarının kendi mesleğinde birine bağlanmalarına izin vermenin onları ıstıraba ve kayba hazırlamak olduğuna inanmaktaydı. Kendisi özgür kaldıkça, hem o hem de sevdikleri düzen içinde olacaklardı (kendini uzak tutmak ne de olsa sevgisinin bir ölçüsüydü). Bu kopukluğunun kendisine verdiği aşırı özgürlük bir yandan cazibesini arttırmaktaydı; diğer yandan, bütün kışkırtmalara rağmen yalnızlığına sarılarak birini kaybetmekten kurtulmanın karşılığı olarak ödediği bedelin, en yakın ve sevdiği arkadaşlarla sarılı olduğu zaman bile bir yalnızlık ve tecrit edilmişlik olduğunu öğrenmişti.

17

Capa, New York'a öncelikle ailesini görüp teselli bulmaya gittiği halde orada yapacak işleri de vardı. Kendisini Amerika'da temsil eden Black Star ajansından memnun olmadığı için, kardeşi Henri'nin Paris'teki ilk ajanslarından biri olduğu Léon Daniel'le konuşmak üzere Pix'e gitti. Daniel, Capa'nın çalışmalarını dağıtmaya o kadar hevesliydi ki, gayet kabul edilebilir koşullar teklif etmenin yanı sıra ajansın karanlık odasında (adını Anglikanlıştırmış olan) Cornell'i çalıştırmayı ve Capa'nın Dephot'tan arkadaşı Ladislaus Glück'e (ki o da tekrar Peter Koester adını kullanıyordu) resim altlarını yazma işini vermeyi kabul etti.

Bundan sonraki iş, *Life* ile ayda asgari bir sayfa garantisi karşısında avans alacağı bir sözleşme yapmaktı. Bu anlaşma onun için o ka-

dar önemliydi ki, editörlerle konuştuktan sonra (Capa İngilizce bilmediği için çevirmenliğini Daniel yapıyordu; Capa bu durumun kendisini taşralı bir akraba gibi hissettirdiğini yazar) haber beklerken üç gün üç gece odasından çıkmamıştı.* Sonunda beklediği haber geldi; sözleşme yapılacaktı ve halen New York'ta bulunduğu için editörler, biri American Legion'ın yürüyüşü, diğeri şampiyon boksörlerin yetiştiği Stillman's Gym olmak üzere bazı yerel haberler üzerinde hemen çalışmaya başlamasını istemişlerdi.

Capa spor salonunda çektiği fotoğrafları *Life*'a götürünce editörler olayı kavrayışından ve konu seçiminden memnun kaldılar, ama karanlık mekânı aydınlatmak için flaş kullanmadığından getirdiği resimler bulanıktı. Capa, Fransa-İspanya sınırında bir kutu dolusu flaş ampulü taşıma gösterisi yaptığı halde doğru dürüst flaş kullanmasını bilmiyordu. Bunun üzerine bir yıldır New York'ta yaşayan eski arkadaşı André Kertész'e başvurdu. Kertész onunla spor salonuna gidip ne yapması gerektiğini gösterdi. İkinci çektiği fotoğraflar iyi çıktıysa da, *Life* o haberi yayınlamadı.

Life sözleşmesi Capa'nın geçimini sağlaması açısından önemli olmakla birlikte, duygusal açıdan daha önemli olan bir nokta, kendisinin ve Gerda'nın İspanya İç Savaşı fotoğraflarından oluşan bir kitabın hem Cumhuriyet için bir propaganda hem de Gerda adına bir hatıra olacağı projesiydi. Covici-Friede yayınevi teklifini kabul ettikten sonra Capa kitabın düzenlenmesini Kertesz'e verdi ve Mayıs'ta Bilbao'da tanıştığı gazeteci Jay Allen'den önsözü yazıp resim altlarını çevirmesini istedi. Capa *Death in the Making* adlı kitabı 'bir yıl İspanya cephesinde bulunan ve sonsuza dek orada kalan' Gerda'ya ithaf etti.

Capa Kasım ayında Paris'e döndüğünde artık kendini epey toparlamıştı ve söylentilere göre ilk kocası kendisini bir Kuzey Afrika genelevinden almış olan genç ve güzel bir Arap kadınıyla ilişkiye girmişti. Kadın kuzguni saçları, amber rengi teni ve ateşliliğiyle bir kaplandan farksızdı. Dostluğu neşeyle karıştırdığından o anda Capa için mükemmel bir kadındı ve sadece seksten başka talebi yoktu (kadın anlaşıldığı kadarıyla biseksüeldi ve bazılarına göre hâlâ fahişelik yapmaktaydı.)

*) Capa o sırada Chrysler binasında olan *Life* bürolarına mümkün olduğunca yakın olmak için sadece iki blok ötedeki Hotel Bedford'a yerleşmişti. Tercümanlığını yapan Ted Allan da onunla kalıyordu.

Kadın aynı zamanda tehlike heyecanı da sunuyordu. Bir gün Select'te otururken Capa'nın şakaları fazla ileri gidince kadın masalarını devirip Capa'nın üzerine atladı ve boğazını sıkmaya başladı. Fırtına çabuk atlatıldıysa da tırnak izleri günlerce Capa'nın boynunda kaldı. Kadın Capa'yı biraz korkutmakla birlikte, ateşliliği, neşesi ve tehlikeli havası Gerda'yı bir süreliğine de olsa unutmasını sağlıyordu.

Ancak böylesine bir kadın bile Capa'yı tatmin edecek derecede serüven sağlayamazdı. O bir an önce işine dönmenin, cephenin tehlike ve dostluklarında teselli bulmanın derdindeydi. Bu yüzden Çin-Japonya Savaşı hakkında bir film yapmak isteyen Joris Ivens ile John Fernhout'un kendisini birlikte gelmeye davet etmelerine pek sevinmişti. İki adam böyle bir yolculuğun Gerda'nın ölümünden sonra kendisini toparlamasına yardımcı olacağı ve Capa'nın *Life*'la ilişkisinin kendilerine yarar sağlayacağını umarak bu teklifi yapmışlardı. Serüven arayan, kendisinin özgün planının bir kısmını olsun kurtarma ve filmciliği öğrenme şansını gören Capa bu teklifi hemen kabul etti.

Yine de, Ocak ayı sonlarına kadar yola çıkmayacakları için Capa, *Ce Soir*'la anlaşmazlıklar yaşamasına rağmen önce İspanya'ya bir gidip gelmek istiyordu. Editörler ve ajansların kararlarını haftalarca bekledikten sonra (bu arada Chim'le Belçikalı kömür madencileri üzerine bir haber yapmıştı) 19 Aralık'ta okullar, hastaneler ve çocuklara yönelik diğer hizmetler hakkında bir kısa film çekme kararıyla Barselona'ya gitti, ama oraya varır varmaz da planlarını değiştirdi.*

15 Aralık sabahı Cumhuriyetçiler, Faşistlerin Akdeniz'e bir koridor açmak ve böylece Barselona'yı Valencia ve Madrid'den ayırmak için sıçrama noktası olarak kullanmayı planladıkları, güney Aragon'un çıplak dağları arasında surlu bir kent olan Teruel'e büyük bir saldırı başlatmışlardı. Cumhuriyetçiler saldırılarının Faşistlerin denize inmelerini önleyeceği gibi, Brunete saldırısında elde edilemeyen kesin bir psikolojik zafer sağlayacağını umuyorlardı.

Capa, Teruel'e ayın 21'inde vardı; varır varmaz da, kente doğrudan saldırıya geçmiş ve sonunda el bombalarını fırlatarak giren *dinemiteros*'ların bir birliğine katıldı. Cumhuriyetçilerin zaferi kesinleş-

*) Capa New York'a gitmeden Kuzey Amerika İspanyol Demokrasisine Yardım kurumunun Tıp Bürosu'ndan 100 dolar avansla bir film kamerası ödünç almıştı. Bu avansa karşılık, üç hafta içinde Tıp Bürosu'nun ve İspanya'daki Amerikan hastanelerinin faaliyetlerini gösteren en az 200 fotoğraf ve birkaç rulo film çekecekti. Ancak bunları hiç çekmedi. Bir yıl sonra hâlâ aldığı avansı üçer beşer ödüyor ve Büro'nun İspanya fotoğraflarını kullandığı için parayı ve kamerayı onlara geri vermemesi gerektiğini söyleyip duruyordu.

miş gibi görününce de haberini bildirmek üzere Valencia'ya döndü. Orada her gün Matthews'un büyük eski arabasıyla Teruel'e gidip gelen Hemingway, Matthews ve Delmer üçlüsüyle karşılaştı.

Capa'nın da kendilerine katıldığı ondan sonraki üç günü Matthews şöyle anlatıyor:

> Sivillerin sefil bir durumda gruplar halinde binaları boşalttıklarını ve askerlerin en inatla savunulanların haricindeki binaları birer birer temizlemelerini seyrettik... Tanklar ve zırhlı araçlarla makineli tüfek yuvaları ve keskin nişancılar susturulana kadar ateş ediliyor, çatılara makineli tüfek grupları gönderiliyor, dinamitçiler son bir saldırıya kalkıştıklarında kendilerini korumak için bütün pencereler ateş altında tutuluyor, askerler dört bir yandan süzülerek gelip binalara dalıyorlardı... Sivil Vali'nin sarayı kundaklanmış, cayır cayır yanıyordu. Her tarafta insan ve katır ölüleri vardı, sokakları temizleyecek vakit yoktu.

Gazeteciler her akşam Teruel dehşetinden Valencia'nın konforuna dönüyorlardı. Gündüz tanık oldukları olaylara kıyasla Hemingway'in oteldeki tavırları her zamankinden garip görünmüş olsa da, Capa satılabilecek bir haberi kaçıracak biri değildi –ve Hemingway hakkındaki bir haber de her zaman satardı. O da yazarı sabah kahvaltıda viskisini içerken, haritalarını kontrol ederken ve Sovyet romancısı Ilya Ehrenburg'la konuşurken görüntüledi. Hemingway, büyük kısmı Madrid'de Hotel Florida'da geçen *Beşinci Kol* oyununu henüz bitirdiği için Capa fotoğrafların aslında orada çekildiğini iddia edecekti. Bu mümkün olabilirdi ve gerçekten öyle olsaydı da pek farklı görünmeyecekti, ama resimler Madrid'de çekilmiş değildi.

Capa, Noel gecesi arkadaşlarıyla Barselona'ya gitti ve Hemingway orada kendilerinden ayrılarak Amerika'ya döndü. Yılbaşı günü Faşist gazeteler ve radyo istasyonları, kendilerinin yağan müthiş kara ve dondurucu soğuğa rağmen Teruel'i geri aldıklarını iddia ettiler. Teruel çevresindeki iletişim hatları kesildiğinden Barselona'daki askeri yetkililer bile haberi kesin olarak reddedemeyince Capa ile Matthews 2 Ocak sabahı durumu yerinde görmek üzere yola çıktılar. Teruel'e yirmi kilometre kala karşılarına çıkan dik bir geçitteki elli santim kar, yüzlerce askeri araba ve kamyonunu içinden çıkılmaz bir trafik karmaşası içinde düğümlemişti. Capa ile Matthews üç

kilometrelik geçidi sabah on birde başlayıp ancak akşam yedi buçukta geçebildiler.

> Araba yokuşu karış karış çıkıyor, iki yana savruluyor, tekerlekler kaygan zemin üzerinde dönemiyorlardı. Sayısız kere düştüğümüz için yara bere içindeydik. İnsan ayakları üzerinde bir-iki dakikadan fazla duramıyordu; soğuktan mosmor kesilmiştik, açlıktan ölüyorduk ve bitkinlikten yığılmak üzereydik. Herkes bizim gibiydi ve her nasılsa sonunda Puerto Ragudo'nun tepesine çıkmayı başardık.
>
> Barracas'a inince geçide tırmanırken arkadaş olduğumuz bazı Carabinero subayları bizi geceyi geçirmek üzere karargâhlarına davet edince çok sevindik. Bu, bir köylü kulübesinde gürül gürül yanan şömine, tuzlu kuru balık, ekmek, şarap ve kahve, savaş ve kadınlar üzerinde hoş bir sohbet ve tüten ateşin karşısında kilimlere sarınıp birkaç saat uyuma demekti.

Faşistler büyük ilerleme kaydetmişler ve kenti günlerce topçu ateşine tutmuşlarsa da, Capa ile Matthews ertesi sabah Teruel'in çoğunun Cumhuriyetçilerin elinde olduğunu gördüler. En büyük Faşist grubu Vali'nin sarayının yıkıntıları arasındaydı. Cumhuriyetçi askerler binanın cephesini havaya uçurduktan sonra içeri daldılar. Onların hemen arkasından koşan Capa şöyle yazıyordu:

> ...acımasız bir el bombası savaşı. Bütün duvarlar mayınlanmış gibiydi, her taraftan patlama gürültüleri geliyordu. El bombalarının patlamalarını izleyen o seyrek sessizlik anlarında tabancaların kuru sesleri duyuluyordu. Binanın içinden 'Arriba Espana!' (Faşistlerin sloganı) çığlıkları ve Faşistlerin rehine aldıkları talihsizlerin inlemeleri yükseliyordu.
>
> ...Çok dikkatle ilerlemek zorundaydık...

Capa o akşam Paris'e dönmek üzere Teruel'den ayrıldığında Cumhuriyetçiler sarayı ellerinde tutuyorlardı ve hafta sonunda yine bütün kente hâkim olmuşlardı. Ama bunu fazla sürdüremeyeceklerdi ve Şubat ayı sonunda Faşistler Teruel'i ele geçirecek, çok geçmeden de denize ulaşacaklardı.

Regards editörleri Capa'nın fotoğraflarını görünce öyle heyecanlandılar ki, habere şöyle bir manşet attılar:

'Regards', Capa tarafından çekilen
Teruel Zaferi
fotoğraflarını sunar.

Ce Soir da onun yazdığı haberin manşetinde Capa'nın adını Teruel'in üstünde kullanmıştı.

Teruel, Capa'nın *Life*'daki ilk büyük haberiydi. Dergi beş sayfasını fotoğraflara ayırmış, ancak savaşın dehşetini gösteren fotoğraflar daha önce pek çok okurdan 'öfke' mektupları aldığı için editörleri bunları basma kararlarını savunmak zorunda kalmışlardı: "...en iyi fotoğraflar bile savaşın dehşet ve çirkinliğini gösteremez... Hiçbir fotoğraf binlerce yaralıdan yükselen çığlıkları ya da binlerce ölüden gelen kokuları yansıtamaz... Barış sevgisi, savaşın dehşetine dayanan bir bilginin temeline oturtulmadıkça anlamsızdır."

Capa asla böyle tumturaklı sözler kullanamazdı. Ona göre saçma ve hilekâr bir dünyada yaşanıyordu ve ne kendisinin ne de başkasının yapacağı şeyler bu temel gerçeği değiştirebilirdi. Fotoğraflarının savaşı sona erdireceği gibi bir fantezisi yoktu. İspanya'da idealizmin düş kırıcı çöküşünden sonra (POUM'a zalim komünist baskısı o bahar başlamıştı) siyasal değişime inancı da kalmamıştı: her şey hep olduğu gibi kalacak ve korkunç savaşlar bir kader gibi hep yaşanacaktı. Yapabileceğin tek şey, savaşta sıkılmış kalmış insanlara yardım etmeye çalışmaktı ki, o zaman da yapılabilecek şey önemli olan onları bir an umutlandırmak, güldürmek, sigara ve şeker vermekti (o nedenle bunları yanında taşırdı). Ve birilerinin kendilerini düşündüğünü göstermek için fotoğraflarını çekmekten başka sarılabileceği bir şey yoktu. Belki de resimleri gören biri ne kadar mütevazı da olsa bir şey yapabilirdi. Sadece bir budala bundan fazlasını bekleyebilirdi.

18

Capa birkaç günlüğüne Barselona'ya uğradıktan sonra Paris'e döndüğünde, Çin'e gitmek üzere hazırlanması için sadece iki haftası vardı. Eğer mali durumu aniden karmaşık bir duruma girmeseydi bu zaman kendisine yeter de artardı, ancak *Ce Soir* editörleri yolculuğun masraflarını karşılama kararından vazgeçmişlerdi, kendisine sadece küçük bir avans verebileceklerdi. Amerika'dan Hong Kong'a uçakla gidecek olan Ivens de ona hiç avans veremeyeceğini telgrafla bildirdi. Film bütçesi zaten çok kısıtlıydı; Ivens ve Fernhout haftada sadece 50 dolar alacaklardı. Fakat Ivens sonunda Capa gidiş dönüş masrafını yüklenirse Çin'deki masraflarını ödemeyi kabul etti. *Ce Soir*, Simon Guttmann, Pix ve *Life*'dan aldığı avanslara rağmen Capa'nın parası yetmiyordu. Hemingway daha sonraları Capa'ya yol parası olarak 200 dolar gönderdiğini söyleyerek böbürlenecekti.

Capa ile Fernhout 21 Ocak 1938'de *Aramis* gemisiyle Marsilya'dan ayrıldıklarında, gemide Çin savaşını izlemeye giden iki genç rastladılar: W.H. Auden ile Christopher Isherwood. İki İngiliz pek ciddi göründüklerinden Capa'yla Fernhout onlarla pek yakınlaşmadılar. Isherwood daha sonra Capa için -hayranlığını saklamadan- şöyle yazacaktı:

> ...neşeleri, 'Eh, quoi! Salop!' nidaları ve *les poules*, piliçler, hakkında sonsuz şakalarıyla ikinci sınıfın ruhuydular. Capa, Macar ama bir Fransızdan daha çok Fransız; esmer, iri yapılı, sarkık komedyen kaşları var... Fernhout uzun boylu, sarışın bir Hollandalı genç, Capa kadar çılgın ama daha az gürültücü.

Port Sait, Cibuti, Aden, Colombo, Singapur ve Saygon'a uğrayan *Aramis* 16 Şubat'ta Hong Kong'a vardı ve Capa ile Fernhout, orada Ivens'le buluştular. Sun Yat-Sen'in dul eşine kısa bir ziyarette bulunduktan sonra uçakla Çang-Kay-Şek'in geçici hükümet merkezi olan Hankou'ya gittiler.

Muhafazakâr Çang-Kay-Şek, istilacı Japonlara karşı Çin komünistleriyle bir ittifak kurmuşsa da, Çin'deki savaş İspanya'daki savaşın doğu cephesi olarak görülüyordu: uluslararası Halk Cephesi hareketi ile uluslararası faşist hareket arasındaki savaş. İspanya'da olduğu gibi Halk Cephesi ittifakı huzursuz bir birleşmeydi. Ancak Çin'de koz komünistlerin elinde değildi. Mao Ze-Dung'un siyasal liderliğindeki komünist 8. Ordu'nun yerleştiği kuzeybatıdaki Yenan kenti dışında gerçek güç Çang-Kay-Şek'deydi.

Film ekibine önemli cephelere gitme ve 8. Ordu'yu ziyaret etme iznini vermek kocasının en güvendiği yardımcısı olan Madam Çang'ın inisiyatifinde olduğundan, Ivens bir yıl önce piyasaya çıkmış *The Good Earth* filminin yıldızı ve Madam Çang'ın çok beğendiği artist Luise Rainer'i de film sponsorları arasına katmıştı. Ayrıca, Capa'nın *Life* bağlantısına güveniyordu: *Life*'ın yayıncısı Henry Luce, misyoner bir anne babanın çocuğu olarak Çin'de doğmuştu ve Çin'in sayılı dostlarından biriydi. Ancak Ivens'in tedbirleri geri tepti. Madam Çang film ekibinin bağlantılarından öylesine etkilenmişti ki, (sonunda *The Four Hundred Million* adını alacak olan) filmin ABD'de büyük etkisi olacağına inanıyordu. Bu yüzden, Çin'i en olumlu yönlerini göstermek çok önemliydi. Gerikalmışlık, yoksulluk, askeri yetersizlik ya da nefret edilen komünistler görüntü-

lenemezdi. Madam Çang isteğinin yerine getirilmesini garanti altına almak için ekibe yüksek rütbeli bir subay dahil etmenin yanı sıra geniş bir casus ve sansürcü ağı kurdu. John Fernhout kadını her ziyarete gidişlerinde, Madam Çang'ın, casusların etkinliğini göstermek için kendilerine, "Dün gece falan falanın davetinde iyi eğlendiniz mi?" diye sorduğunu hatırlamaktadır.

Madam Çang, ekibi altı hafta boyunca Hankou'da tuttu. Ivens 8. Ordu'daki bir çocuk askerin (bir 'küçük kızıl şeytan') hayatı hakkında bir film yapmak istiyordu ve kadına bunu asla söyleyemezdi. Onun yerine kuzeydoğuya gitmek için mazeretler aramaya çalıştı; böylece kadının casus ve sansürcü ağından kurtulup Yenan'a ulaşacağını umuyordu. Ancak Madam Çang öyle kolay kandırılacak insanlardan değildi.

Hankou'daki o altı hafta Capa açısından özellikle çok sıkıcıydı; Ivens kendisine aylık değil, sadece masrafları ödediğinden (o da günde 5 dolar tutmuyordu) ve yol parasını kendi aldığı avanslardan karşıladığından yol arkadaşlarına sıkı sıkıya bağlı olmaması gerektiği düşüncesindeydi. Ancak Ivens, Çinlilere Capa'nın serbest fotoğrafçı değil, sadece film ekibinin bir üyesi olduğunu söylediğinden, kendi başına seyahat etmesine izin verilmiyordu. Ivens seyahat izinlerini beklerken Capa da bekliyor, olsa olsa Hankou'da özel izin gerektirmeyen çekimler yapıyordu. Ekibe izin çıktığında hep onların yanında kalması gerekiyordu ve bu nedenle Hankou'ya dönüp haber geçemiyordu. Dahası, fotoğrafları Ivens'in filmi için reklam fotoğrafları olarak görüldüğünden, aslında kendisine, epey özgürlük tanınan serbest fotoğrafçılardan daha sıkı bir sansür uygulanmaktaydı.

Capa'nın Hankou'da ilgi çekecek tek haberi, aynı anda hem Sun Yat-Sen'in doğum gününü ve kuzeydoğu cephesindeki birkaç küçük zaferi kutlamak için 12 Mart'ta yapılan büyük yürüyüştü. Zamanının geri kalanını -yalnız ya da Fernhout'la- bir şeyler olmasını beklerken bütün gazetecilerin toplandığı barlarda ve Beyaz Rusların işlettikleri kafelerde geçirmekteydi.

Sonunda 1 Nisan sabahı saat yedide film ekibi ve sansürcü, casus ve malzeme taşıyıcıları trene bindiler. Ancak tren kuzeybatıya değil, Çinlilerin Japon ilerlemesini durdurma belirtileri gösterdiği kuzeydoğudaki Suchow'a gidiyordu. Vagonların üzerlerine uçaksavar topları yerleştirilmişse de, havanın Japon bombardıman uçaklarını yaklaştırmayacak kadar kapalı olması herkesi sevindirmişti. (Japonlar

Çin'i fethetmenin tek yolunun demiryollarını ele geçirmek ve onları kullanarak geniş ülkede kontrolü sağlamak olduğuna karar vermişlerdi; o gün gelene kadar Çinlilerin demiryollarını kullanmalarını önlemek için ellerinden geleni yapacaklardı. Pek çok tren seyahati yapan Capa bunun önemini anlamış ve savaşa 'demiryolları savaşı' adını takmıştı. Nitekim, bu doğrultuda askeri nakliye trenlerinin, mülteci trenlerinin ve savaşta zırhlı trenlerin rolü üzerinde uzun bir haber yapmıştır.)

Japonların bombalamasından sonra moral bozukluğuna sürüklenen halkın büyük ölçüde boşalttığı Chengchow'da ekip, kendileriyle birlikte Suchow'a gelecek olan diğer gazetecilerle buluştular. Bunların arasında Chicago *Daily News*'tan Archibald Steele, United Press'ten Irving Epstein ve Uzak Doğu serüvenlerini Capa'nın çok duyduğu ama o güne kadar tanışmadığı eski Dephot fotoğrafçısı Walter Bosshard da bulunmaktaydı. Bosshard, *Neue Zürcher Zeitung*, Ullstein ve *Life*'ın pek çok fotoğrafını aldığı Black Star adına çalışıyordu. Kırpılmış bıyıklı, şık giyimli bir insan olan ve Dezsö Friedmann'a çok benzeyen Bosshard, Capa'nın hem dostu hem de Çin'deki rakibi olacaktı. Bu rekabet hem *Life*'da yer alma çekişmesinden hem de Yenan'a giderek Capa'nın dergi için elde etmeyi umduğu haberi kapmasından doğacaktı.

Grupta Başkan Roosevelt'in Çin'deki özel gözlemcisi Yüzbaşı Evans Fordyce Carlson da vardı. Ivens, daha sonra 'Carlson Baskıncıları'nın lideri olarak ün kazanacak olan Carlson'u, 'uzun boylu, basit, aklı başında, epey çekingen ama bir askerde rastlanmayacak kadar sıcak ve insani nitelikleri olan bir Protestan' olarak hatırlıyor. Film ekibiyle kısa zamanda sıcak bir ilişki kuran Carlson, Capa'ya daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nda hayran ve yakın dostluk kuracağı Amerikan subayı türünü ilk kez tanıtmış oluyordu.

Chengchow'dan kalkan tren 3 Nisan sabahı şafak sökerken Suchow'a girdi ve ertesi sabah üçte 26. Ordu komutanı General Sun Lien-Çung'un sahra karargâhı olan eski çiftliğe vardılar. Surlarla çevrili Taierhchwang kasabasındaki çarpışmaların seslerinin kendilerine kadar geldiği o çiftlikte birkaç gün kalacaklardı.

Grup o ilk gün dürbünle Japon hatlarını görmek için bir topçu gözlem mevkiine gitti; hareketliliği gören düşman kendilerine özel bir hoşgeldin ateşi gönderdi. Yemekten sonra bir samanlıkta otururken Ivens ve Fernhout, Hollanda denizci ve aşk şarkıları söylediler,

Carlson ağız armonikasında "I've Been Working on the Railroad"u çaldı ve Capa 'kısık, melankolik bir sesle' Macar ovalarının şarkılarını söyledi. Ertesi gün güneşli olduğu için Ivens ve Fernhout ileri bir gözlem noktasında ilk filmlerini çektiler ve Capa'ya ikinci kameraman olarak ilk dersini verdiler. Capa sonuçta kendisine daha yararlı olacak bir şey öğreniyordu: grubun ortak dili olan İngilizce'yi. Daha sonra şakayla, "İngilizce'sini Şanghay'da poker oyununda kazandığı"nı söyleyecekti.

Film ekibi artık cepheye çok yakınsa da, çatışmaları filme almakta ya da fotoğrafını çekmekte Hankou'da olduğundan daha çok fırsat bulunduğu söylenemezdi. Uzakta savaşın sürdüğünü duymak, büyük bir muharebe olduğunu gösteren asker ve malzemenin naklini görmek ama ne olduğunu görecek kadar yaklaşamamak gerçekten düş kırıcıydı. Çinliler, Ivens'in cepheye gitme izni istemesini üç gün boyunca, "Sayın Konukların cesaretlerine hayranız... ama kendilerini tehlikeye atmalarına izin veremeyiz," diyerek cevaplamışlardı.

Cephede bulunmuş olsalar bile, belirleyici çarpışmalar üstün Japon teknolojisinin etkinliğini azaltmak ve Çin makineli tüfeklerinin yakın dövüşteki isabet gücünü çoğaltmak için geceleri yapıldığından film ya da fotoğraf çekemeyeceklerdi. Gerçekten de son saldırıyı yapan Çin 31. Tümeni'nin makineli tüfekçileri gece hücumlarıyla o kadar ünlüydüler ki, kendilerine 'uyku hırsızları' adı takılmıştı.

7 Nisan günü sabah altıda bir subay heyecanla ekibi uyandırarak, Çinlilerin gece Japonları Taierhchwang'dan çıkarttıklarını bildirdi. Bu sadece savaşta Çinlilerin kazandığı ilk büyük zafer değil, aynı zamanda Japon ordusunun ilk kez yenilgiye uğramasıydı.

Film ekibi o sabah on bire kadar Taierhchwang'a götürülmeyi beklediyse de, Çinliler keskin nişancılar tümüyle temizlenmeden ve Japonların kenti geri alma tehlikesi ortadan kalkmadan buna izin vermeyeceklerdi. Ekip sonunda kente girdiğinde tam bir yıkımla karşılaştı: binalar moloz yığınlarına dönmüştü, sokaklar ceset doluydu, makineli tüfek ve topçu ateşiyle ağaçların dalları kırılmış, hatta kabukları soyulmuştu. Ancak surlarda Çin askerleri Milliyetçi bayraklarını gururla sallıyorlardı.

Life, Capa'nın Taierhchwang içinde ve dışında çektiği askeri manevra resimlerini, sanki 6 Nisan'da 31. Tümen'le saldırıya katılmış ve bütün gece onlarla kalmış gibi yayınladı. Resim altlarıysa daha da yanıltıcıydı: Taierhchwang'ın 'Waterloo, Gettysburg ve Verdun gibi

tarihin dönüm noktalarını oluşturan küçük kentler arasına girdiği' belirtiliyordu. Oysa Japonlar çok geçmeden kenti yeniden ele geçirdiler ve Mayıs ayı sonunda da Suchow düştü.

Taierhchwang zaferi Çinlilerin moralini yükseltmişti. Capa'ysa 17 Nisan'da Hankou'ya döndüğünde oldukça moralsizdi. Peter Koester'e şöyle yazmaktaydı:

> Genelde ben bu seferin 'yoksul akrabası'yım ve bu durum bana çok güçlük çıkarıyor.. Hepsi iyi insanlar olsalar da, bu film onların özel işi (bana bunu hissettiriyorlar da) ve fotoğraflar hep ikinci planda geliyor... Taierhchwang resimleri fena değil ama sırtında kocaman bir film kamerası, çevrende dört sansürcü olup bir de film operatörüne yardım etmek zorundaysan fotoğraf çekmek hiç kolay değil... Fotoğrafları arada fırsat buldukça çekmek zorundayım ve buna da fazla vakit kalmıyor.

O sırada Hankou'da olan Auden ve Isherwood'a da, "14 Temmuz için Paris'e gitmek ve sokaklarda dans etmek", ardından Madrid'e dönmek istediğini söylemişti. Kertész'e yazdığı bir mektupta, Paris'ten ayrıldığından beri iyi bir Çin yemeği yiyemediğinden yakınıyordu.

Ivens kuzeybatıya gitmek için izin almaya çalışırken, Capa da kırk sekiz yaşındaki Amerikalı gazeteci ve radikal aktivist Agnes Smedley'le arkadaş oldu. Kadın, oğlan çocuğu gibi kısa kesilmiş saçları, romantik siyasal idealizmi ve becerikliliğiyle kendisine Gerda'yı hatırlatıyordu. Smedley de Gerda gibi karizmatikti ve bu nitelikleriyle Hankou'daki basın topluluğunun merkezinde yer almaktaydı. Bir Colorado madencisi ile çamaşırcının kızı olan Smedley kendi kendini yetiştirmişti. 1919'da komünizmle ve Hindistan'ı İngiliz egemenliğinden kurtarma hareketiyle ilgilendikten sonra Almanya'ya gitmiş, kendisini 1928'de Çin'e gönderen *Frankfurter Zeitung*'un muhabiri olmuştu. Kadın orada kalmış, Çin komünistlerinin hararetli ve saygı gören bir destekçisi olmuştu. Ayrıca, olağanüstü insanseverdi, Çin'in yoksullarıyla yaralılarına ilaç ve giyecek sağlamak için çalmadık kapı bırakmazdı. Capa boşaltılmış askeri karargâhın ıssızlığı içinde Smedley'in bir konfor ve dostluk vahası olan evini sık sık ziyaret ederdi. Kadının dostluğunu sadece karşı konulamaz kişiliği sebebiyle değil, aynı zamanda Yenan'a gitmeye kararlı olduğu için de kazanmak arzusundaydı. Smedley, Mao'nun Han-

kou'daki temsilcisi Çu En-Lay'a çok yakın olduğu için bunu sağlayabilecek konumdaydı.

Sonunda film ekibine Yenan'a değilse de, kuzeydoğuya gitme izni çıktı. Ivens ile Fernhout Hankou'dan 29 Nisan'da ayrıldı, Capa da iki gün sonra onları takip edecekti. Bu gecikme Capa adına büyük talih oldu; onların gittiği gün Çin haberlerinin en çok yayınlanan fotoğraflarını çekebilmişti. Japon İmparatoru Hirohito'nun otuz yedinci doğum günü olan o günü kutlamak için Japonlar, Hankou'daki Hanyand Cephaneliği'ne büyük bir hava baskını düzenlemişlerdi. Öğleden sonra sirenler çalmaya başladığında Çin uçakları havadaydılar ve lokantalarda yemek yiyen Çinliler sığınaklara koşacakları yerde, bir saat süren hava savaşını izlemek için sokaklara döküldüler. Capa kalabalığın endişe ifadelerinin 20 Japon uçağı düşürüldüğünde sevince dönüşmesini görüntüledi. 1936 Kasım ayında Madrid üzerindeki bir hava savaşı sırasında çektiği resimlerle yan yana getirilince bu fotoğraflar savaşın evrenselliği duygusunu iletmekte ve İspanya ile Çin'in aynı savaşın iki cephesi olduğu iddiasını grafik olarak desteklemektedir. Her iki yerdeki savunucu uçaklar bile aynıydı: hepsi de Rus yapımıydı.

Çinliler hava muharebesini kendileri adına bir zafer olarak ilan ettilerse de, ödedikleri bedel çok yüksekti: 12 Çin uçağı düşürülmüş, bir süre önce boşaltılmış olan cephaneliğin çevresindeki gecekondu mahallelerinde 1,000'den fazla sivil ölmüş veya yaralanmıştı.

Capa, Chengchow'da Ivens ile Fernhout'a yetişti ve onlarla birlikte trenle dışardan devasa bir cezaevine benzeyen surlarla çevrili Sian kentine gitti. Surların içinde toprak sokakların iki yanında kulübeler ve yıkıntılar, Gobi Çölü'nden kalkan toz bulutları altında sıralanıyordu. Birkaç hafta önce oraya gitmiş olan Isherwood kentin katliam koktuğunu söylüyordu.

Film ekibi iki haftaya yakın kentin son derece modern otelinde neredeyse oda hapsinde tutuldu ve Ivens, Yenan'a geri dönmeleri için bir kamyon talep ettiğinde isteği -doğal olarak- geri çevrildi. Bunun üzerine başka bir taktik deneyerek Çin Seddi'ni görüntüleme izni istedi. Seddin en yakın kısmına varabilmek için Yenan'dan geçmeleri gerekeceğini düşünüyordu. Ancak Madame Çang'ın ajanları kuzeye değil de batıda Lanchow'un ötesindeki kısmı çekme iznini

vererek onu yine düş kırıklığına uğrattılar. Sonunda kaderlerine razı olup Lanchow'a doğru yola çıktılar.

Demiryolu hattı Sian'da sona erdiğinde batıya otobüsle, eski İpek Yolu'ndan gittiler. Otuz dereceyi aşan sıcaklarda otobüsün bütün camlarını açıyorlardı, ama o zaman da içeri öylesine toz bulutları doluyordu ki, otobüs bir elektrikli süpürgeden farksız hale geliyordu. Hepsi sadece gözleri için birer delik açtıkları havlulara sarınmışlardı. Zaman zaman rüzgâr önlerine kum tepeleri yığıyor, otobüs kuma saplanıp kalınca hep birden inip itiyorlardı. Altı günlük ıstıraplı bir yolculuktan sonra nihayet Çin Seddi'ne varınca, o bölümün dev bir kum tepesi görünümü alana kadar yıkılmış olduğunu gördüler.

Capa Lanchow'a gitmeden Bosshard'ın Yenan'a gitmiş olduğunu öğrenip üzülmüştü. Bu yetmezmiş gibi Ivens da sonunda oraya gitmekten vazgeçti: filmini 8. Ordu'nun çekimi olmadan yapacaktı. Ancak Capa, en önemli haberi olacağına inandığı bu olayı kaçırmak istemiyordu. Bosshard'ın Yenan ziyaretinin kendi haberine engel olamayacağını düşünerek Ivens'la işi bittikten sonra Temmuz ya da Ağustos'ta kuzeybatıya kendi başına gitmek üzere Sian'daki komünist temsilcileriyle anlaştı.

15 Haziran'da Hankou'ya döndükten sonra (Ivens kabakulak olduğu için birkaç hafta Sian'da kalacaktı) Capa, Koester'e bu altı haftalık yolculuğun 'dünyanın en saçma yolculuğu' olduğunu yazdı. Can sıkıntısı, düş kırıklığı, sıcak ve toz yetmezmiş gibi, Hankou'daki ilkel film yıkama laboratuarı en iyi röportajlarından birini mahvetmişti: Keçi derisi salları ve kabasaba kayıklarıyla Çin askerlerini geniş Sarı Nehir'de karşıdan karşıya geçiren köylülerle balıkçıların hikâyesiydi bu. Bir Hankou yazının acımasız sıcağında iyi yıkanmamış film, üzerine sarılı olduğu dev tahta kurutma tekerleği üzerinde erimeye başlamıştı. Bu kaza âdeta 1944'te Çıkartma Günü'nde Omaha kumsalına çıkan Müttefiklerin negatiflerinin başına gelecekleri-nin ön habercisiydi. Capa için gidip körkütük sarhoş olmaktan başka çare kalmamıştı.

Japonlar kuzey ve doğu Çin'de önemli demiryolu hatlarının kavşağı ve Hankou bölgesinin kapısı olan Chengchow'a doğru ilerledikçe, Çang Kay-Şek de Sarı Nehir setlerinin yıkılmasını emretti. Japonları geçici olarak durduran sel, 11 kentle 4 bin köyü sular altına bıraktı, üç eyaletin ürününü mahvetti ve 2 milyon kişi evsiz kaldı. Capa hemen Chengchow ve ilerisine ulaşarak kuru araziye ulaşmaya

çalışan mültecileri görüntüledi. Sonuçlarından o kadar memnundu ki, 4 Temmuz'da Koester'e şöyle yazıyordu: "Altı gün altı gecelik bir yolculuktan sonra bu sabah sekizde sel bölgesinden döndüm –sansasyonel haberlerim var!" Daha önceki filmde kaybolan kayıkların yerine yenilerinin de resimlerini çekebilmişti.

Capa dönüşünden bir buçuk saat sonra Ivens ve Fernhout'la Çang Kay-Şek'in Yüksek Savaş Konseyi'nin bir toplantısına katıldı. Çang ilk kez böyle bir toplantının fotoğrafının çekilmesine ya da filme alınmasına izin veriyordu ve yine bu, Çang'ın 1931'de askeri eğitim ve strateji danışmanı olarak tuttuğu Almanların katılmadıkları ilk toplantıydı. Capa'nın, üzeri haritalarla kaplı masa başında oturan Çang'ın subaylarını dinlerken çekilmiş fotoğrafları da çok çeşitli yerlerde basılmıştı.

Capa ertesi gün, 1936'da Almanya'yla Anti-Komintern Paktı'nı imzalamış olan Japonya'nın, Çin'le savaşın başladığından beri çekilmelerini istediği Alman danışmanlarının gidişlerini görüntüledi. Almanya bunu Mayıs'ta kabul etmişti, ama dördü Yahudi olan emekli subay danışmanlar askeri emirlere itaat etmek zorunda değillerdi ve Hitler'den hoşlanmıyorlardı. Almanya, emirlere boyun eğmedikleri takdirde onları yurttaşlıktan atıp mallarına el koyacağı tehdidiyle geri dönmeye zorlayabilirdi. Başlarında General Baron Alexander von Falkenhausen olan danışmanlar, sonunda 5 Temmuz'da hiç de istemeyerek Hankou'da trene bindiler. Capa istasyonda veda sahnelerini görüntüledikten sonra bir telgraf direğine tırmanarak, Japon bombardıman uçaklarını uyarmak için, Almanların, tren vagonu üzerine serilmiş olan devasa Alman bayrağının da resmini çekti.

Bu kısa ama verimli çalışmadan sonra (bu arada Madame Çang'ın sosyal davetleri ve Hankou'da bir komünist komite toplantısını da haber yapmıştı) Capa, Çin'de kaldığı sürenin en sıkıcı günlerini geçirdi. Madame Çang'ın bağlantı şefinin annesinin ölümü üzerine film ekibinin çalışmaları tam on gün durduruldu. Capa dizanteriye tutuldu ve otuz dereceyi aşkın sıcaklara dayanmakta güçlük çekti. ("İshal kesildiğinde ter başlıyor, ayağa kalkacak mecalim olmuyordu," diye şikayet ediyordu Koester'e.) Bu sıkıntıların ortasında Capa'nın Yenan'da çekmeyi umduğu insan ve faaliyet resimlerinin yarısıyla, Bosshard, Hankou'ya döndü. Bu yetmezmiş gibi Ivens, Capa'ya kendisi ve Fernhout'la, Kanton ve Hong Kong'a gelmesi gerektiğini söyledi. Capa, film yapımcıları Hankou'dan gidince kendisinin kuzeybatıya git-

mekte serbest kalacağı ve *Life* hâlâ resimleri 'çok istiyor' olduğu takdirde orada önemli hikayeler bulacağı kanısındaydı. Aksi bir durumda Koester'e Çin'den ayrılacağına mutlu olacağını söylemişti.

New York ve Paris'ten de keyif kaçıran haberler gelmekteydi. Bir yıllık zorlu bir çalışma sonunda -borçları ve masrafları düşüldükten sonra- Capa'ya *Pix*'ten sadece 60 dolar kalmıştı! *Life*, Capa'nın Çin'den gönderdiği haberlerden bazılarını yayınlamışsa da, editör Wilson Hicks ona daha fazla bağlı olma konusunda ikircikliydi. *Ce Soir* editörleri Capa'nın yeni haberlerini ilk kendilerinin görmediğini anladıklarından çok kızmışlardı. Capa'nın İngiltere'deki ajansı Bayan Muir de kendi alanlarına müdahalelere çok içerlediğinden dava açma tehditleri savurmaktaydı. Ayrıca Capa, Marsilya'ya yola çıkarken stüdyosuna gelmiş olan Simon Guttmann'la sorunlar yaşıyordu. Capa, Koester'e şöyle yazmaktaydı: "Atölyemin, geleceğimizin ve Çin seyahatimin kendisine ait olduğunu düşünüyordu. Onu bundan vazgeçirene kadar canım çıktı." Şimdi Capa'nın yokluğunda karanlık odayı çalıştıran Csiki ile resim altlarını yazan Ruth Cerf'in, Guttmann'la başları beladaydı (Capa'nın resim altları kimi zaman postada kaybolduğunda Cerf hepsini kendisi uyduruyordu.) Capa, Koester'e şöyle diyordu: "Guttmann'dan kurtulmalıyız. Özür dilerim ama çok çılgınca şeyler yapıyor. Csiki'ye kendisini terörize etmesine izin vermemesini söyledim." Ancak Guttmann yine de bir iyilik yapıp Capa'nın Çin fotoğraflarından oluşan bir kapak haberini *Schweizer Illustrierte*'ye sattı ki, bu da Capa'ya iyi para getirmiş olmalıdır.

Capa bu talihsizlik ve karışıklıkların sonunda bütün ajanlarından kurtulacak bir plan yaptı ve 27 Temmuz'da Koester'e şöyle yazdı:

> Burada birkaç yeni fotoğrafçıyla bir örgüt kuruyorum ve aynı şeyi Avrupa'da da yapacağım... Cartier-Bresson ile Chim'in ne yaptıklarını bilemiyorum. Onlarla da bir şey yapılabilir ve Csiki bunu öğrenebilir. Bu tür organizasyon yapabiliriz diye düşünüyorum ama bunun düzenli bir ajans olmasını istemem. Ayrıca, Paris atölyesi benim özel yerimdir... Burada yapabildiğim, en fazla birkaç gence iyi iş çıkarmayı öğretmek ki, bu da ancak benim buradan ayrılmamdan sonra önem kazanacak.

Bu mektup, Capa'nın 1947'de Cartier-Bresson, Chim ve diğer arkadaşlarıyla kuracağı fotoğrafçılar kooperatifi Magnum'un tohumla-

rını taşımaktadır. Capa daha ilk baştan itibaren, bu tasarlanan örgütü, üyelerinin ticari işlerini temsil etme sorumluluğunun yanı sıra genç fotoğrafçıları da mesleğe kazandıracak bir kuruluş olarak görmüştü. Dephot'ta olduğu gibi burada da örgütün işadamı Koester olacaktı. Ama ne yazık ki Koester, Capa mektubunu yazmadan dört gün önce veremden öldü; Capa onun ölüm haberini haftalar sonra Cornell'den aldığı bir mektuptan öğrendi.

Japon uçakları 19 Temmuz'da ilk kez Hankou'nun sivil kesimlerini hedef aldılar; o zamana kadar havaalanları, demiryolları ve diğer askeri hedefleri vurmuşlar, sivilleri sadece yanlış isabetler sonunda öldürmüşlerdi. Sirenler çalınca tıpkı Madrid'de yoksul halkın zengin semtlere koşmaları gibi, orada da halkın Avrupalı mahallesine koşmasını görüntüledi. (Ağustos'ta kalabalıklar o kadar artmıştı ki, bombalardan olduğu kadar ezilerek ölme tehlikesi de başgösterdiğinden Fransız konsolosu mahallenin çevresine dikenli telli sağlam bir çit kurulmasını emretmişti. Çitin içi Avrupalı ve Çinlilerle tıkabasa dolunca, tankların ve makineli tüfekli askerlerin nöbet tuttuğu kapılar kapatılıyordu.)

Capa baskınlardan sonra Ivens ve Fernhout'la en yoğun bombardımana uğramış yerlere gidiyor ve itfaiyecilerin kahramanca çabalarıyla, yıkıntı ve küller altında ceset arayanları görüntülüyordu. O gün çok değerli resimler çekmesine rağmen Koester'e şöyle yazmıştı:

> Ne yazık ki, 'film heyeti'nin başka bir yerde randevusu olduğundan ve beni de otele sürüklediklerinden işim yarım kaldı. Çekimlerimi ertesi gün tamamlamak istedim (uçaklar artık her gün geliyorlardı), ama ayın 20'sinde sadece sirenler çaldı, bombardıman olmadı.

Son cümlede kesin -ve insanın tüylerini ürperten- bir düş kırıklığı vardır. Capa da bunu fark etmişti. Birkaç gün sonra yine Koester'e şöyle yazıyordu:

> Kendimi giderek bir sırtlana benzetiyorum. Yaptığın işin değerini biliyor olsan da, sinirlerini bozuyor. Herkes senin casus olduğundan ya da başkalarının ölümünden para kazanmak istediğinden kuşkulanıyor.

Sonra da ironik bir düstur olarak benimseyeceği fikrini iletti: "Savaş fotoğrafçısının en çok arzuladığı şey, işsiz kalmaktır." Ama bu gerçekten böyle miydi? Savaştan ve görüp görüntülediği dehşetli sahnelerden elbette nefret ediyordu. Yine de, en iyi yaptığı şey savaşı görüntülemekti ve bu, kendine çok fazla arzuladığı başarıyı getirmekteydi. Bir sırtlan olmaya gelince, fotoğrafını çektikleri kişiler kadar kendisi de kaybetmenin ve ıstırabın ne demek olduğunu bilirdi; güvenli bir noktadan sadece seyirci olmak yerine, faşizme karşı savaşın sonucuyla yakından ilgileniyordu ve güzel fotoğraf çekmek için her zaman kendini feda etmeye hazırdı.

Ivens, büyük, çağdaş bir kente yapılan hava saldırılarını görüntülemek istediği için yoğun bombardımana tutulan Kanton'a gitmeye karar vermişti. 21 Temmuz sabahı Capa, Ivens ve Fernhout, dört gün sürecek tren yolculuğuna çıktılar; Kanton'a varınca kentin en yüksek binası olan on dört katlı otelin en üst katını tuttular ve uçakların gelmesini beklemeye başladılar. Bina tam bir hedef oluşturduğundan ve üst katın en hassas (ve yine aynı sebeple, en ucuz) yeri olduğundan kendilerini çok cesur hissediyorlardı. Daha sonraları kentin en emniyetli yerinin orası olduğunu öğreneceklerdi: Japonlar oteli genelkurmay karargâhı olarak ayırmışlar ve uçaklarına orasını bombalamama emri vermişlerdi.

Hava baskınlarının, düzenli ordunun yedekleri olan ve sadece mızraklarla kıyıyı koruyan köylülerin görüntülerini aldıktan sonra Ivens ve Fernhout, Ağustos ayı ortalarında filmlerinin montajını yapmak üzere Amerika'ya döndüler. Capa nihayet yalnız kalmıştı. Niyeti Nanchang yoluyla Hankou'ya dönmek ve orada "nehri, dağları, gerillaları, pilotları ve tankları... kısaca, her şeyi" görüntülemekti. Hankou'da kentin savunma hazırlıklarını belgeleyecek, sonra Yenan'a gidip Anti-Japon Askeri ve Siyasal Üniversite ('gerilla akademisi') hakkında bir haber yapacaktı. Ondan sonra Hankou'ya dönüp, o sırada herhalde artık başlamış olan kenti ele geçirme muharebesini görüntüleyecekti. Eylül sonunda da Paris'e dönecekti.

Çinli yetkililer artık resmen serbest fotoğrafçı olduğuna göre Capa'nın kaydını yaptırması, vize alması ve Hankou'da bir tercüman bulması gerektiğini, ancak ondan sonra Nanchang'a gidebileceğini bildirdiler. Capa Hankou'da, Yenan'da bulunduğu birkaç hafta pek çok fo-

toğraf çekmiş olan arkadaşı Yüzbaşı Carlson'u gördü. Birlikte bir plan kurdular: Capa, Carlson'un fotoğraflarını Pix'e satacak (Carlson'un adını vererek) ve onları kendisinin Taierhchwang yolculuğunda çektiği *Carlson*'un fotoğraflarıyla karıştıracaktı. Birlikte basılan iki dizi fotoğraf, Capa'nın da Carlson'la birlikte kuzeybatıya gittiği izlenimini verecek ve böylece Capa'nın oraya gitmesine gerek kalmayacaktı.

Capa Hankou'dayken olağanüstü bir Amerikan subayı olan Albay (kısa bir süre sonra General olacaktı) Joseph W. Stilwell'le tanıştı. Aptallık ve beceriksizliği gayet sertçe eleştirmesiyle 'Sirke Joe' adını alan askeri ataşe, tıpkı Carlson gibi dürüst ve Çin komünistlerine sempati duyan bir subaydı. Capa'dan da hoşlanmış ve günlüğüne fotoğrafçının 'esaslı biri' olduğunu yazmıştı.

6 Eylül gecesi Capa ile -herhalde Hankou'da eğittikleri- altı genç Çinli fotoğrafçı, Hankou'nun 150 mil güneydoğusunda olan Nanchang yakınlarındaki askeri kampa vardıklarında Stilwell de geceyi orada geçirmekteydi. Ertesi sabah Japon uçakları ve topçu ateşiyle şafak sökerken uyandıklarında Stilwell bir kakao içmek için Capa ile 'çete'sine (Stilwell onlara böyle diyordu) katıldı ve Capa, yolculuğuna Stilwell'le devam etmeye karar verdi. O ilk gün yollarda 'ölüme terk edilmiş sırt hamalları' gördüler, ancak cepheye yaklaştıkça subaylar kendilerini daha candan karşılamaya başlamışlardı. Capa ile Stilwell ertesi sabah küflenmiş ekmek ve peynirden oluşan kahvaltılarını ettikten sonra, sonsuza kadar tutulabilecek 'kayalık tepelerden bir deniz' gördükleri bir dağa tırmandılar. Stilwell günlüğüne havanın çok sıcak olduğunu yazdı ve o öğleden sonra Hankou'ya dönmek üzere yola çıktı.

Kentin Japonların eline geçmesinden önceki birkaç hafta içinde, Hankou'da kendilerine 'Hankou'nun Artçıları' adını veren uluslararası gazeteciler toplumu içinde çok yakın bir bağ oluşmuştu. Capa'dan başka arkadaşları Agnes Smedley, Archibald Steele ve Walter Bosshard ve Associated Press'ten Yates McDaniel, United Press'ten Mac Fisher, *London News Chronicle*'dan Freda Utley ile merkezin emirlerini dinlemediği için yakın zamanda United Press'ten kovulan romantik derecede idealist Jack Belden gibi yeni arkadaşlar vardı. Yüzbaşı Carlson ile Albay Stilwell grubun fahri üyeleriydi.

Hankou'da geçen o son haftalar, bir insanın hâlâ ölüm döşeğindeyken ağıtlar okunmaya başlandığı İrlanda törenleri gibiydi. Artık Hankou'nun Çin'in Madrid'i olmasından söz edilmiyordu. Herkes kentin

yakında düşeceğini biliyordu. Sorun bunun *ne zaman* olacağıydı. Ama onlar bekler ve Japon hava saldırılarından çevrelerinde binlerce kişi ölürken muhabirler mümkün olduğunca eğlenmeye çalışıyorlardı. 'Çinliler ve yabancıların Hankou'da en ucuz yabancı yemek yedikleri' Donanma YMCA'sinde yemeklerde buluşuyorlardı. Daha lüks bir yemek ve içki istedikleri zaman Rosie'nin Yeri'ne uğruyorlar, yemekten sonra da çoğunlukla sinemaya gidiyorlardı. (Bir sinema sahibi epey garip bir mizah anlayışına sahip olmalıydı ki, Japonlar kenti almadan birkaç hafta önce *Pompei'nin Son Günleri*'ni oynatıyordu.) Gündüzleri Lüteryen misyonerliğindeki United Press bürosu 'Artçılar'ın kulübü' olmuştu. Sirenler çalınca hep birlikte saldırıyı seyretmek için çatıya çıkıyorlar, baskın sona erince de olay yerine koşuyorlardı.

'Artçılar' arasındaki bir-iki haber filmcisi, Capa'ya göre fotoğraf da çekiyorlar ve sonra 'negatiflerini AP'ye birkaç sente satıyorlardı'. Durumu güçleştiren bir başka etken, gazetecilerin sürü halinde hareket etmeleriydi; o zaman Capa'nın herhangi bir şeyi özel olarak görüntüleme imkânı kalmıyordu. Ancak bu topluluktan kopmasını sağlayacak adımlar da atmıştı. Temmuz'da Pix'e yazıp, "on iki makara Kodachrome ve bunun nasıl kullanılacağı ve filtreler... kısacası *Life* için bir fikri olduğundan bilmesi gereken her şeyi" istemişti. Filmler Hankou'ya Eylül'de geldi ve Capa bir hava saldırısı sonrasının renkli fotoğraflarını çekti.*

Capa, Hankou'dan ve Çin'den Nanchang cephesinden dönüşünden on gün sonra ayrıldı. Hankou her an düşecek gibiyse de, mucizevi bir şekilde daha bir ay, 25 Ekim'e kadar dayandı.** İspanya'ya dönmek isteyen Capa *Life*'da çift sayfalı geniş bir yer bulamadıkça Hankou'da kalmasının bir anlam taşımadığını düşünüyordu. *Life*'daki haberi paylaşmak zorunda kalacağı Bosshard'ın savaşı izlemek ve Japonların işgalini görüntülemek üzere kentte kalacağını öğrenince

*) Bunlar renkli olarak çekilmiş ilk savaş fotoğrafları olmayabilir. Kodachrome 35 mm. film piyasaya çıkalı henüz bir yıl olmamıştı ve renkli olarak basılan editoryal fotoğraflara (reklam ya da sanat fotoğraflarının aksine) dergilerde hâlâ çok ender rastlanıyordu –renkli film kullanma zahmetine giren fotoğrafçı gazeteci bulmak çok zordu. Yine de *Life*, Capa'nın renkli Hankou fotoğraflarına iki sayfa ayırmıştı (17 Ekim 1938, s. 29-30).

**) 26 Ekim tarihli sayısında *Ce Soir*, Capa'nın Hankou hava akınlarıyla ilgili fotoğraflarını, fotoğrafçının hâlâ Çin'de bulunduğunu ima eden (Capa'nın elinden çıkmayan) bir metinle yayınlamıştı.

***) İsviçre pasaportunu muhafaza eden Bosshard, sonuna kadar gerçekten Hankou'da kalmıştı. Kentin düşüşüyle ilgili çarpıcı resimler çekmesine rağmen, *Life* onun çektiklerine değil, Japon birliklerine eşlik eden ve Hankou'ya onlarla beraber giren Paul Dorsey isimli bir Amerikalının fotoğraflarına yer vermiştir (*Life*, 12 Aralık 1938, s. 15-19).

yola çıktı.*** 22 Eylül'de Hong Kong'daydı. Fakat bir ayını denizlerde geçirmek istemeyerek birkaç günlük yolculuğu göze alarak oradan uçakla Paris'e gitti.

Capa, Paris'e dönünce bir dolu hikâye anlattı –çoğu kesinkes doğru, bir kısmıysa hiç gerçeklere dayanmayan hikâyelerdi bunlar. Bu sonunculardan biri birkaç yıl sonra basında görülmüştü:

> Capa Çin'deyken, bir gerilla generaliyle otuz gün sonrasına bir gizlenme yerinde randevusu vardı. Burma Yolu'nda kamyondan atlayıp arkadaşlarına veda etti. Parası yoktu; üzerinde sadece kamerası, Macar pasaportu ve vakti dolmuş 30 günlük vizesi... Japon hatlarını aşıp generalin karargâhına sadece üç gün gecikerek vardı. Ancak bu defa da yanında, yolda poker oynadığı Çinli subaylardan kazandığı 600 dolar vardı.

Bu hikâyenin doğru tarafı, sadece Çin'de bulunduğu ve bir kamerasıyla bir Macar pasaportunun olduğuydu.

Capa Paris'e döndüğü sırada Hollywood'da çevrilmiş bir film Çin'deki habercilerin faaliyetlerini kuşkulu bir şekilde yansıtmaktaydı. 1938 Ekim ayında gösterilen ve Clark Gable ile Myrna Loy'un oynadıkları *Too Hot to Handle,* bir haber filmcisinin (Gable) Taierhchwang'a pek benzeyen bir Çin kentine sahte bir hava baskını görüntüleriyle başlıyordu. Filmde haberci cesur, acımasız, şakacı, dünyayı umursamaz biri olarak gösteriliyordu. Capa ile Gable'ın oynadıkları karakterin birbirlerini ne kadar etkiledikleri -eğer böyle bir şey olmuşsa- gerçekten merak konusudur. Gable bir-iki sahnede Capa'nın Şubat ayında *Time*'da çıkan portresine çok benzemektedir; hatta elinde *Time* fotoğrafındaki Capa gibi bir Eyemo kamerası tutmaktadır. *Time* makalesinde -ki bu makale, Capa ve Gerda'nın İspanya İç Savaşı fotoğrafları sergisinin eleştirisiydi- Capa'nın o sıralarda Çin'de olduğu belirtiliyordu. Sanat mı hayatı taklit ediyordu, yoksa hayat mı sanatı?

19

Capa'nın Paris'e dönüşü, kendisine umduğu kadar mutluluk getirmedi; gelişinden hemen sonra kötü haberlerle karşılaşmıştı: İngiltere ile Fransa, Eylül'ün son günü Hitler'i yatıştırmak ve savaştan kaçınmak için Münih Paktı'nı imzalayarak Südetleri Almanya'ya vermişlerdi. Batılı müttefiklerine güvenemeyeceğini gören Stalin hemen Hitler'e yanaşmaya başladı. O yöndeki ilk hamlelerinden biri, Rus danışmanlarını İspanya'dan çekmek ve Uluslararası Tugaylar'ın dağıtılmasını kabul etmek oldu. Bu iki hamlenin de fazla bir askeri önemi yoktu, zira Ruslar geride çok sayıda iyi eğitilmiş İspanyol bırakmışlardı ve yabancı gönüllülerin sayısı -büyük ölçüde verilen ağır kayıplar yüzünden- 6 bin kişiye inmişti. Ancak Rusların ve gönüllülerin gitmeleri, sembolik ve psikolojik açıdan İspanya Cumhuriyeti'ne büyük zarar getirmişti; Cumhuriyet artık

kendini uluslararası faşizmin büyük kaynakları karşısında yapayalnız kalmış hissediyordu.

Çin yolculuğundan yorgun ve cesareti kırılmış olarak dönen Capa, yabancı gönüllülerin silah bırakmasını izlemek için büyük bir yükümlülük hissettiğinden 16 Ekim'de Ebro Nehri'nin birkaç mil doğusunda, Faslet yakınlarındaki tepelerde tribün olarak kullanılan üstü açık kamyonlar önünden onların son bir kez geçmelerini görüntüledi. Ancak fotoğraf makinelerinden birinin bozuk olduğunu fark etmediği için o gün çektiği resimlerden çoğu çıkmadıysa da, öteki makinesiyle son derece duygulu bir haber yapacak kadar iyi resim çekebilmişti.

Capa ve kendisine Barselona'da katılmış olan Chim, 25 Ekim'de devlet yetkilileriyle askeri liderlerin her milliyetten gönüllü heyetlerine veda edecekleri Montblanch'a gittiler. Başbakan Negrin, Uluslararası Tugaylar komutanı André Marty ile General Rojo, General Modesto ve General Lister, askerlere hitap ederek onların bu topraklarda boşuna savaşmadıklarını söylediler. Gönüllüler konuşmaları dinleyip İspanya Cumhuriyeti marşını okurken çok duygulanmışlardı; Capa objektifini, onları hüzün ve endişe ile kararlılık ve umut dolu güçlü, iyi yüzlerine çevirmişti.

Chim'le birlikte dört gün sonra Barselona'nın gönüllüler için düzenlediği buruk geçit resmini izlediler. Hükümet Faşistlerin bu fırsattan yararlanıp bir hava saldırısı düzenleyeceğinden korkarak yürüyüşün başlama saatini gizli tuttu ve ancak yirmi dakika önce saat 16:10'da sokaklarda dolaştırılan hoparlörlü kamyonlarla ilan etti. Uçak filoları havada devriye gezerken, 250 bin kişi Diagonal boyunca sıralanıp gönüllüleri alkışladılar ve çiçek yağmuruna tuttular.

Savaşın başlarında Capa, Alman, Macar ve Fransız gönüllülerine yakındı, ama Çin'de İngilizce öğrendikten sonra Amerikalı ve İngilizlerle yakınlaşmaya başladı. Zamanlarının çoğunu İspanya'dan çıkışlarını yönetecek olan Milletler Cemiyeti komisyonunu beklemekle geçirdikleri, Barselona'nın basın merkezi olan Hotel Majestic'te Capa, Abraham Lincoln Taburu'nun üyeleriyle dostluklar kurdu. Bunların arasında şair Edwin Rolfe, Yüzbaşı Leonard Lamb ve taburun genç komutanı Milton Wolff da bulunuyordu. Ancak İngilizce konuşan bu yeni arkadaşlarının hepsi de erkek de-

gildi: İngiliz Diana Forbes-Robertson ve Amerikalı Martha Gellhorn onun ömür boyu en yakın arkadaşlarından ikisi olacaktı. İkisi de sevgilisi olmasa bile, ikisiyle de flörtle karışık bir kardeş-kız kardeş ilişkisi yaşamıştı.

Herkesin 'Dinah' diye çağırdığı Forbes-Robertson, New York *Herald Tribune* eski muhabiri ve *Personal History* adlı çok satan anıların yazarı Vincent ('Jimmy') Sheean'ın yirmi beş yaşındaki eski eşiydi. Kocasından on beş yaş genç olan Dinah, Barselona'da onun kendisinden yaşlı ve bilgili arkadaşlarının baskısı altındaydı. Kendini dışlanmış hissediyor ve bu savaştan yıkılmış, açlığın kol gezdiği kentte bulunmaya hakkı olmadığını düşünüyor, kendisini beslenecek fazladan bir ağız olarak görüyordu.

Tam o sırada kente, Dinah'nın yaşıtı olan Capa çıkageldi. Kadının yüksek sınıf cazibe ve güzelliğinin (İngiliz Tiyatrosu'nun büyük ailelerinden birinin kızıydı) ötesinde zekâsını, karakter sağlamlığını ve insana yakınlığını ilk anda fark etmiş olmalıydı. Tanışmalarından birkaç gün sonra herkes cepheyi ziyaret etmek için bir araç bulmaya çalışırken, Capa onu Majestic'in lobisinde üzgün bir tavırla otururken gördü ve kadın kendini uyumsuz hissettiğini söyledi. Dinah bu sahneyi şöyle anlatıyor:

> Capa, "Seni anlamak," dedi. (Bazı sözcükleri eksik kullanırdı. İyi ve komik bir İngilizce'si vardı. Ama kendini gayet iyi idare eder, söylemek istediğini söylerdi.)* Bana, "Propaganda Bakanlığı'na gitmek, falan falanı görmek," dedi. Beni otobüs ya da tramvayla Propaganda Bakanlığı'na sürükledi. Orada Propaganda Müdürü olan Constancia de la Mora'yı bulduk. Capa, "Dinah İspanya için bir şeyler yapmak istiyor. Konuşmak, yazmak ya da ne isterseniz onu yapmaya hazır. Ona bir şey bulun," dedi.

Forbes-Robertson neredeyse ne olduğunu anlamadan İspanyol mültecileri ve çocuklarına büyük yardımı olacak bir yazar ve konferansçı oluvermişti. Bu deneyim onun uzun yazarlık mesleğinin başlangıcı oldu. "Capa'da bende kendisinin dostu olduğum duygusunu uyandıran o olağanüstü çekim vardı," diye hatırlıyor kadın. "Bana orada olmaya hakkım olduğunu hissettiren ilk insandı. Bütün hayatımı değiştirmiştir."

---

*) Bu nitelikler bundan sonra ailesine yazdığı mektuplarda aynı derecede görülmektedir.

Hemingway'in sevgilisi olmasına rağmen genelde birbirlerinden ayrı yaşayan Martha Gellhorn ondan ayrı seyahat ediyordu. Gellhorn'un kendi işi vardı ve Hemingway de karısı Pauline'le aralarının iyi olmadığı gerçeğini hâlâ saklamaya çalışmaktaydı.* Sarışın bir film yıldızını andırmasına ve varlıklı bir St. Louis ailesinden gelmesine rağmen Gellhorn daha şimdiden sağlam bir gazeteciydi; bazıları onun sertliğiyle argo konuşmasını, aslında karışık duygular beslediği Hemingway'i etkilemek için kullandığına inanırlardı. Kadın Hemingway'in yeteneğini ve müthiş serüven açlığını çekici buluyor, ama üstünlük taslayan tavırlarından nefret ediyordu. Capa'yla birlikte ondan intikam almak için kimi zaman askeri tavırlarıyla alay ederler ve kendisine 'Domuz' derlerdi. Hemingway kendisi hakkında şaka edilmesine pek tahammül etmezse de, Martha'yı sevdiği ve Capa'dan hoşlandığı için onların şakalarını hoşgörüyle karşılardı.

Capa Kasım ayı boyunca Hemingway'le çok kez görüşmüştü ama bunlardan biri özellikle hatırından çıkmamıştı. Parlak bir sonbahar günü Capa, Herbert Matthews ve Jimmy Sheean'la Ebro Nehri'nin doğu kıyısında Mora la Nueva'daki köprübaşına gittiler. Burada Hemingway, Albay Hans Kahle ve *London Daily Telegraph*'tan Henry Buckley'le buluşacaklardı. Franco bir hafta önce batı kıyısındaki Cumhuriyetçilere karşı büyük bir saldırı başlatmıştı, ancak ağır topçu ateşine rağmen Temmuz'dan beri durumda bir gelişme olmamıştı ve General Lister ile 5. Ordusu hâlâ direniyorlardı. Mora köprüsü düşman bombardımanıyla yıkıldığından gazeteciler karşıya kayıkla geçeceklerdi. Ancak Faşistler, Cumhuriyetçileri sol kıyıda kıstırmak için kuzeydeki baraj kapaklarını açtıklarından geçiş epey güç olacaktı.

Hemingway'in ücretlerini sigarayla ödediği dört kürekçili bir kayıkla karşıya geçmeyi başardıktan sonra, Mora de Ebro kasabasını harabeye dönmüş bir halde buldular. Capa, bir bombayla ikiye ayrılmış ve ikinci katında bir masa ile iki iskemlenin bulunduğu bir evi görüntüledi. Bunu gören Hemingway, "Bombardıman başlayınca yapılacak şey bu işte," dedi. "Masanın başına oturacaksınız. O kadar kolay."

Gazeteciler Lister'i karargâhında buldularsa da, büyük bir geri çekilme başlamak üzere olduğundan general kısa süre sonra onlardan gitmelerini istedi. Nehri tekrar geçmek ilkinden çok daha tehlikeli hale gelmişti. Bu defa iki kürekçi vardı ve Sheean şöyle yazıyordu:

*) Gellhorn 1937 Nisan ayında Hemingway'le Madrid'de olmasına rağmen Capa henüz kadınla tanışmamıştı.

THIS IS WAR!

The pictures on these and the following pages were taken during the great battle of the Ebro. They tell the whole story of a counter-attack by Government troops. But they are not presented as propaganda for, or against, either side. They are simply a record of modern war from the inside.

ON a dark and cold October night, between Lerida and Balaguer, there came up from the invisible Segre river a succession of splashes, like fish rising. Fifteen thousand Spanish Government troops were crossing the river. They took less than an hour to get over and immediately spread themselves up and down the farther bank for a distance of some six miles.

For a few hundred yards in front of them the country was flat, sparse bushes and some poplar trees offered a little cover. Beyond, in unending petrified waves, the bare, rocky desert stretched ever upward towards the distant hills. The shivering attackers advanced to the outskirts of the flats and crouched beneath the scarce cover while behind them could already be heard hammer blows upon wood as the pontoon bridges began to take shape. Thus they waited until dawn.

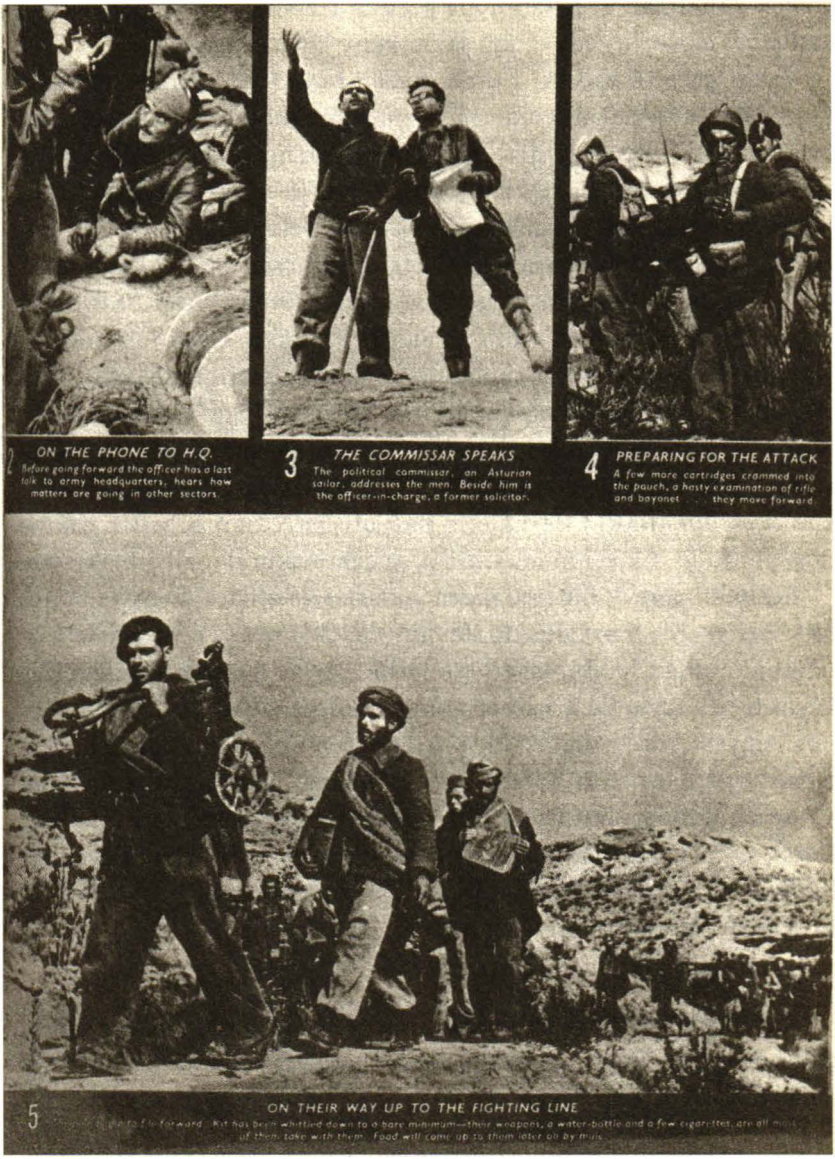
As the light grew strong each company gathered about its political commissar to hear once more why they were there, for what they were fighting, how they were to reach out for new objectives. By the help of maps each detail of coming events was made clear.

Most of what the commissars had to say was already known; t Spanish Government military and lay down that each soldier must h explained not merely his own dut but the meaning of the action a whole, and its importance to the ide for which he is asked to fight. must never go into battle like automatons moved by words of co mand. He must think for himself and accept necessity because he kno

1 THE STAFF PLANS THE ATTACK

Back behind the front a group of officers of the Spanish Government forces plan the final details of their counter-attack on Franco's men. As they work with their maps and telephones, reports keep coming in to them from patrols sent out the night before.

2 ON THE PHONE TO H.Q.
Before going forward the officer has a last talk to army headquarters, hears how matters are going in other sectors.

3 THE COMMISSAR SPEAKS
The political commissar, an Asturian sailor, addresses the men. Beside him is the officer-in-charge, a former solicitor.

4 PREPARING FOR THE ATTACK
A few more cartridges crammed into the pouch, a hasty examination of rifle and bayonet . . . they move forward.

5 ON THEIR WAY UP TO THE FIGHTING LINE
. . . to go forward. Kit has been whittled down to a bare minimum—their weapons, a water-bottle and a few cigarettes, are all most of them take with them. Food will come up to them later on by mule.

"Biri, bir deri bir kemik kalmış ve işini başaracak gibi görünmeyen bir köylüydü. O anaforlu ve tehlikeli nehirde kayık birden köprünün sivri demirli yıkıntılarına doğru kaymaya başladı." Sonunda gerçek kahramanlık fırsatını ele geçiren Hemingway hemen küreği kapıp çekmeye başladı ve sağ salim karşı kıyıya eriştiler.

Ertesi gece (6 Kasım) Cumhuriyetçi birlikler Faşistleri Mora de Ebro'daki çatışmadan kaydırmak için, Ebro'nun kuzey kollarından biri olan kırk kilometre ilerideki Serge Nehri'nden geçtiler. Ayın 7'si sabahı saldırının başladığı haberi Barselona'ya ulaşınca Capa doğruca cepheye yollandı. Cephe Fraga kasabası yakınında Lérida'nın kuzeybatısındaydı ve burada özellikle çok sert çarpışmalar yaşanmaktaydı. Bu çıplak, kayalık, tepelik arazide binlerce insan Faşistlerin Ebro'da zafer kazanmalarını önlemeye çalışırken, Capa tüm meslek yaşantısının en dramatik cephe fotoğraflarını çekti. İleri koşan, kayaların ardında ya da sığ çukurlarda çömelen, yaralı arkadaşlarını cephe gerisine taşıyan bu insanların görüntülerinde barutun kokusunu almakta ve yakınlarda patlayan mermilerden toprağın sallandığını hissetmekteydi. Mermilerin bazıları gerçekten o kadar yakına düşüyordu ki, Capa'nın makinesi tam çekim anında sallanmaktaydı.

Resimler gerçek bir sansasyon yarattı. *Life* onlara iki sayfa ayırdı (ve Capa o gece Barselona'da Hemingway, Malraux ve Sheean'le partide bulunduğu halde, askerlerle birlikte nehri geçtiğini iddia etti); *Regards* beş sayfa ile arka kapağını resimlere tahsis etti; Stefan Korants'ın yeni İngiliz dergisi *Picture Post* on bir sayfasını onlara ayırıp, birini (birkaç askerin bombalar çevrelerinde patlarken bir kayanın altına sığındıkları resim) 'çekilmiş en müthiş fotoğraf' diye niteledi. Dergi, haberin başına Capa'nın neredeyse bütün sayfayı kaplayan bir fotoğrafını basmıştı. Fotoğrafın altında şöyle yazıyordu: "Dünyanın En Büyük Savaş Fotoğrafçısı: Robert Capa."

Kasım ayının ikinci yarısında işinin getirdiği gerilim artık Capa'yı çok yormuştu. Bunu 10 Aralık tarihli mektubunda annesine şöyle anlatıyor:

> Dönüşümden sonra öylesine hastaydım ki, âdeta sinir krizleri geçiriyordum. Şimdi artık iyileştim ve moralim de epey düzeldi. Yarın bir buçuk günlük istirahat için Fontainebleau ormanına gideceğim (ne büyük tatil ama), ne olursa olsun, Noel'i cephede kutlayacağım.

Capa hâlâ çalışamayacak kadar yorgun olduğundan Noel'i cephede geçiremedi. Ancak 10 Ocak'ta İspanya'ya dönünce, Lister ile adamlarını görüntülemek için Katalonya cephesine gitti. Savaşın durgunluk anı olduğu için heyecanlı aksiyon fotoğrafları çekemediyse de, askerlerin yüzlerini görüntüledi. Bir daha İspanyol cephelerine dönmedi; o günden İspanya'dan ayrılana kadar Barselona çevresinde kaldı, Faşistlerin karşı konulmaz ilerleyişleri karşısında kaçan mültecilerin feci kaderleri üzerinde yoğunlaştı.

Barselona'da hava tıpkı bir önceki Eylül'de Hankou'da olduğu gibiydi. Barselona'nın kendini savunmakta Madrid'in kahramanlık örneğini izleyeceği umutları varsa da, gerçekçiler ağır bir bombardıman altında olan ve binlerce sakininin Fransa'ya kaçtığı bu aç, tükenmiş ve yetersiz silahlı kentin direnemeyeceği görüşünde haklı çıkacaklardı. Aralarında Herbert Matthews ve Martha Gellhorn'un da (Hemingway gittikten sonra o kalmıştı) bulunduğu küçük 'artçılar' grubunun dostluğu olmasaydı Capa durumu katlanılmaz bulacaktı.

12 Ocak gecesi Barselona sokaklarına, elli yaşına kadar bütün erkeklerin Katalonya savunması için askere çağrıldıklarını bildiren afişler asıldı. Ayın 13'ü öğle saatinde seferberlik merkezleri tıka basa dolmuştu. Capa o öğleden sonra böyle bir merkez olan kent dışındaki bir stadyuma gitti. Aileleriyle orada bekleyen erkeklerin gayet dokunaklı fotoğraflarında korkuyu, ciddiyeti ve vedalaşışın teslimiyetini görüntüledi. Adamların malzemelerini tekrar tekrar kontrol ederken telaşlarını; bir kadının kocasının pantolonunun arka cebinin düğmesini dikmek gibi son dakika yardımlarındaki sevecenliği; ailelerine veda etmiş olan erkeklerin yeni arkadaşlıklar kurmaya başladıklarındaki heves ve utangaçlıklarını yakaladı.

Capa iki gün sonra 15 Ocak'ta -mevsimine hiç uymayan güneşli, ılık bir gündü- Barselona'nın güneyindeki kıyı yolunda Tarragona'yı terk etmek için son anı beklemiş olan mültecileri görüntülüyordu. Birden gökyüzünde beliren Faşist uçakları, bütün mallarını yükledikleri arabaları çeken kemikleri fırlamış katırlara yardım için arabaları arkadan iten çaresiz mültecileri makineli tüfek ateşine tuttular. Yüzlerce kadın ve çocuk güçleri tükenene kadar yayan yürümüşlerdi; sonunda bitkin düşerek yol kenarlarına yığılmış halde, kendilerini alacak dost bir kamyon bekleşiyorlardı. Ancak dost kamyon sayısı az, düşman uçaklarının sayısı çoktu. Yolun üstü çok geçmeden kan ve mültecilerin eşyalarıyla dolmuştu. Capa'nın o gün çekti-

gi fotoğraflar içinde belki de en tüyler ürperticisi, grubundaki herkesle köpeğini ve iki katırını öldüren saldırıdan mucize eseri yara almadan kurtulmuş olan yaşlı bir kadının olduğu seridir. Capa kadını hiçbir şey anlamadan, tam bir şok içinde arabasının çevresinde dolanırken bulmuştu.

Barselona'ya varan ve varamayan mülteciler hakkındaki haberinde Capa şöyle yazıyordu:

> Böyle kaçan yüz binleri iki yerde gördüm: Çin'de ve İspanya'da. Başka ülkelerde huzur içinde yaşamakta olan yüz binlerce kişinin de bir gün aynı akıbete uğrayacaklarını düşünmeye korkuyorum. Üzerinde yaşamak istediğimiz dünya, bu son üç yıl içinde o yönde ilerliyor çünkü.

Capa, Barselona mülteci merkezi önünde bir çuval yığını üzerinde çaresizce oturan kara gözlü güzel bir küçük kızı görüntüledikten sonra şunları yazıyordu: "Bir kenarda durup çevremdeki ıstırabı kaydetmekten başka bir şey yapamamak her zaman pek kolay olmuyor."

21 Ocak'ta Heinkel bombardıman uçakları Barselona semalarında daha da aşina ve ürkütücü bir görüntü olmuştu. Gece ve gündüz baskınlarının arası sadece on beş dakika sürüyordu. Sürekli bombardıman en soğukkanlı muhabirlerin bile sinirlerini altüst etmişti. Gürültü ve korku kimseyi uyutmuyor, sonunda ancak bir-iki saatlik bir tükenmişliğe teslim oluyorlardı. Martha Gellhorn, o korkunç gecelerden birinde Capa'nın oteldeki odasına geldiğini hatırlıyor. İkisi karanlıkta, soğuktan titreyerek oturmuşlardı. Kadının üzerinde bir kazak, Capa'daysa New York'tan aldığı deve tüyü astarlı çift taraflı yağmurluk vardı. Gellhorn sedef düğmeleriyle yağmurluğu pek bayağı bulmuşsa da, Capa her zaman böyle bir şeyi olmasını istediğini ve eğer ölecekse onun içindeyken öleceğini söylemişti.

Herbert Matthews, Barselona'dan ayrılma zamanı geldiğinde iki İngiliz muhabiri William Forrest ve O'Dowd Gallagher ile Capa'yı da yanına almayı kabul etmişti ve o günün beklentisiyle arabasına 'sadık bir savaş atı' gibi özen gösteriyordu. Sonunda 25 Ocak Çarşamba sabahı saat birde Matthews, Faşistlerin on mil batıdaki Llobregat Nehri'ni geçtiklerini haber aldı. Capa ve Gallagher'la gittikleri San-

sür Bürosu'nda Capa, diğer iki arkadaşının mum ışığı altında kentten son haberlerini geçişlerini görüntüledi. Sonra, bir saat içinde toplandılar ve kentten kıyı yoluyla ayrılıp kuzeye yöneldiler.

O sabah *Omaha* kruvazörüyle boşaltılacak Amerikalıların toplandıkları Caldetas'daki Amerikan Elçiliği'nde "meyve, ekmek, tereyağ ve dumanları tüten kahveden oluşan şahane bir kahvaltı" ettiler. Capa'nın güvenliğinden endişe duyan *Life* editörleri, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan onun da gemiye alınması iznini çıkartmışlardı ama Capa mültecilerin kitle halinde kaçışlarını belgelemeye kararlıydı ve Matthews ve diğerleriyle Fransız sınırından önceki son büyük kent olan Figueras'a doğru yola çıktı.

Gazeteciler yolda "arabalarda, katır sırtında, yayan, geçen araçlara binmek için yalvaran ve hâlâ kendilerine kapalı o sınıra doğru tükenmişçesine ilerleyen binlerce ve binlerce mülteciyle" karşılaştılar. Fransızlar henüz mültecilerin Fransa'ya girmelerini kabul etmemişlerdi. Capa yol boyunca pek çok film çekti; bu resimler Tarragona ile Barselona arasındaki yolda daha önce çektiği acıklı sahnelerin tekrarıydı.

Mültecilerle dolup taşan Figueras'ta hükümet geçici bürolar kurmaya çalışırken gazeteciler 'korkunç bir kaos' sahnesiyle karşılaşmışlardı. Capa, basın bürosunda Paris'ten az önce trenle gelmiş olan Jimmy Sheean'a rastladı. Sheean, Malraux'yla Barselona'daki durumu görmeye gideceğini söyleyince Capa da onlara katılmak istedi. Ancak o öğleden sonra Malraux'yu her yerde aradılarsa da bulamadılar.

Capa ondan sonraki birkaç günü Figueras'ta kasabadaki ve yakın çevre yollarındaki mültecileri görüntülemekle geçirdi. Geceleri Sheean, *Pravda* baş muhabiri Boleslavskaya ve diğer birkaç gazeteciyle basın bürosunda yatıyordu. İlk gecesinde, propagandanın sonunda işe yarayacağını söyleyerek kendisine propaganda broşürlerinden bir döşek yapmıştı. İkinci gece Barselona'nın düştüğünü öğrenince masanın üzerine yattı ve Sheean'ın o güne kadar hiç duymadığı kadar gürültüyle horladı.

28 Ocak'ta sonunda sınırı geçecek 400 bin kadın, erkek ve çocuğun öncüleriyle İspanya'dan son kez ayrıldı. Madrid gerçi daha Mart ayı sonuna kadar direnecekti, ama Capa'nın İspanya İç Savaşı artık sona ermişti. Tükenmişti, derin bir depresyon içindeydi ve daha fazla şey görmeye tahammülü yoktu.

20

Amerikan ve İngiliz dergileri bir yıldır Capa'ya övgüler yağdırıyorlardı. *Life,* 1938 Ocak ayında Teruel haberleri yayınlandığında, editörler kendisini 'dünyanın en iyi haber fotoğrafçılarından biri' olarak nitelemişlerdi. Dergi Ekim ayında da, bir Walker Evans kitabı ve sergisi eleştirisinde şöyle diyordu: "Kameraya bulabileceği gerçekleri söyletmekle cidden uğraşan belki de beş-altı fotoğrafçı vardır. Bunların en eskisi Alfred Stieglitz'dir. Bir diğeri de Macar fotoğrafçısı Robert Capa'dır." (Diğerleri arasında Evans ve Cartier-Bresson sayılıyordu.) *Weekly Illustrated* Haziran'da Capa'nın Çin haberlerini 'yılın en canlı resimli haberi' olarak nitelemişler ve editörler de, derginin 'fotoğrafların anonimlik kuralını bir kere için seve seve çiğneyerek' Capa'nın adını göze çarpacak şekilde belirtmişlerdi.

Sonra, Aralık ayında *Picture Post,* Capa'yı 'dünyanın en büyük savaş fotoğrafçısı' olarak göstermişti. *Life*'ın Wilson Hicks'i de Ocak sonunda Capa'ya yazdığı özel mektupta şöyle diyordu: "Senin bugün bir numaralı savaş fotoğrafçısı olduğunu söylediğinde alçakgönüllülüğünden hiçbir şey kaybetmeyeceğini biliyorum."

Capa bu övgüleri fazlasıyla hak etmekteydi. Başkalarının çektiği savaş fotoğraflarından, yansıttıkları büyük merhamet ve zekâ, konuların onurlarına ve trajedilerine duyulan saygı ve gayet güçlü grafik etkisiyle ayrılan olağanüstü fotoğraflar çekmişti. Ancak bunlarda ne tatmin olmuş ne de herhangi bir teşvik görmüştü; Gerda'nın ölümü ve faşistlerin zaferi, savaştan elde ettiği kişisel kıvancın buruk, boş ve hatta utanılacak bir duyguyla bastırılmasına yol açmıştı.

Dünyanın en büyük savaş fotoğrafçısının izleyeceği bir savaş kalmadığından bu başarısı artık bir işe de yaramıyordu. Geçimini sağlamak için daha önceki gibi sıradan haberler peşinde koşacaktı; bunlar sadece sıkıcı olmakla kalacak, serüvenden ve tehlikeden hoşlanan bir imajı olduğundan, biraz da utanç verici olacaktı. Yine de bu durumun geçici olacağı her gün biraz daha belirginleşmekteydi. (Annesine, "Paris'te durum çok kötü, herkes Hitler'den ölesiye korkuyor," diye yazmıştı.) Ancak o anda Çin'de belki de düşüncesizce dile getirdiği istek gerçekleşmişti: savaş fotoğrafçısı olarak işsizdi.

Paris'e döndükten birkaç gün sonra annesine, kardeşi Cornell'in yakın zamanda gerçekleştirdiği mesleki atılımı için şöyle yazıyordu: "Genç Capa'nın büyük bir fotoğrafçı olacağını umarım, büyüğü artık sönmeye başladı... Ben yine film yapmak istiyorum ve buna çok az bir imkân var." Belki de isteğinin sebebi, Capa'nın İspanya'dan döndüğü ilk gece bir Paris lokantasında yönetmen Jean Renoir ve belgeselci Robert Flaherty'yle karşılaşmış olmasıydı. Cartier-Bresson aracılığıyla Capa'yla tanışmış olan Renoir, onu kendilerine katılmaya davet etti ve fotoğrafçı çok geçmeden son birkaç gün tanık olduğu dehşet sahnelerini anlatmaya koyuldu. Ancak Renoir, Şubat ayı ortalarında *La Régle du Jeu*'yü çekmeye başladığında (Cartier-Bresson yardımcılarından biriydi) Capa projede yoktu.

Capa Şubat'ta o kadar derin bir depresyon içindeydi ki hiçbir şey yapmak istemiyordu. ("Çalışacak keyfim yoktu," diye yazıyor. "Dört hafta boyunca sersem gibi dolaştım.") Ancak biraz olsun para kazanabilmek için *Ce Soir*'a birkaç hafif haber yaptı ve geleceğini az da

olsa garanti altına almak amacıyla editör Stefan Lorant'la *Picture Post*'a iş yapma konusunu görüşmek üzere Londra'ya gitti. Mart ayı başlarında ruh hali biraz düzelmişti –hatta Ivens aracılığıyla tanıştığı Luise Rainer'i gece kıyafeti gerektiren bir galaya götürecek kadar. Annesine bir mektupta, "Ne kadar zarif oldum bilemezsin," diye yazıyordu. "Frak giymiş bir ayı gibiyim."

Capa Şubat'ta Londra'dayken, o güne kadar sadece İspanyol sivillerini kabul etmiş olan Fransa'nın 200 bin Cumhuriyetçi askerin de sınırı geçmesine izin vereceği ve bunları Perpignan yakınındaki kamplara yerleştireceği haberi geldi. Lorant, Capa'yı hemen kamplar hakkında haber yapmak için görevlendirdiyse de, o, İspanyol yoldaşlarının Fransızların elinde aşağılanmasını görmeye henüz tahammül edecek durumda değildi. Daha sonra şöyle yazacaktı: "Fransızlar, bitkin İspanyol mültecilerini, iyi beslenmiş ve sıcak giyimli insanların zalim kayıtsızlığıyla karşıladılar."

Capa 75 bin kişinin enterne edildiği Argelès-sur-Mer kumsalındaki büyük kampa ancak Mart ayı ortalarında gitti. Dikenli telle çevrili ve Franco'nun zalim Mağriplilerini andıran atlı Senegalli askerlerin devriye gezdikleri kamp 'kumlar üzerinde cehennemdi'. Böyle bir mülteci akınına hazır olmayan Fransızlar, ilk kafile geldiğinde barakaları henüz yeni inşa etmeye başlamışlardı. Aradan bir aydan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen mültecilerden çoğu hâlâ çadırlar ve sazdan kulübeler kurmaya çalışıyorlardı. Ancak bu tür barınaklar rüzgârda savrulan kumlara karşı korunma sağlamıyor, gözler iltihaplanıyor, deri tahriş oluyor, salgın deri hastalıkları ortaya çıkıyordu. Durumu iyice kötüleştiren etken su olmamasıydı; su ancak kumda kazılan çukurlarda biriken acımtrak bir sıvıydı.

Capa kampa vardığında insanların en ciddi sorunları can sıkıntısıydı. Ara sıra yapılan bir ziyaretle ferahlıyorlardı ama aile üyelerinin kampa girmelerine izin verilmiyordu. Capa'nın Argelès'te çektiği en hüzünlü fotoğraflardan bazılarında, İspanyol Cumhuriyet Ordusu'nun mağrur askerlerini ziyaretçileriyle konuşmak üzere yüzlerini tel örgüye yaslamışken görürüz.

Capa'nın Şubat ayında uçsuz bucaksız bir İspanyol askerleri dizisinin Fransız polisi tarafından sınırdan geçirildiğini gösterdiğine uzun zamandır inanılan fotoğrafları, o olayın görüntüleri değildir. Resimlerde Mart'ta Argelès kampından daha konforlu ama yine de epey ilkel Le Barcarés kampına yapılan nakil görülmektedir.

Bir savaş sonrasını görmekten ve Faşist zaferinin sonunda kesinleştiği haberini almaktan yıkılmış olsa da, Fransa'nın güneyine gidişini mümkün olduğunca kârlı hale getirmek için epey iş almış olan Capa, bir sonraki savaş hazırlıklarını da görüntüledi. Marsilya'da kısa süre kaldıktan sonra Istres, Salon-de-Provence ve Pujaut'daki askeri hava okullarına gitti ve buralarda özellikle paraşütçülerin eğitimine odaklandı. Bu haberi hiç kuşkusuz *Picture Post*'un 11 Şubat sayısında çıkan Alman askeri paraşütçüler okulu haberinden ilham alarak hazırlamıştı; burada sanki Nazi tehdidine öfkeli bir başkaldırı gibi, röportajı önceki habere satır satır Fransız eğitimini göstererek cevap vermektedir.

Capa, Wilson Hicks'in tavsiyesi üzerine Şubat'ta Rus vizesine başvurmuştu ama daha önceki deneyimi yüzünden pek umutlu değildi. Nisan'da umutsuzluğunda haklı olduğu ortaya çıkınca *Life* ve March of Time Fotoğraf Servisi kendisini Belçika'ya o baharda yapacağı üç seyahatten ilkine gönderdi. Başlıca işi, resim altlarından birinde 'tam bir Sosyalist kent' olarak nitelediği Antwerp konulu bir röportajdı; ancak Namur bölgesindeki kömür madencilerini, Bruges'de Kutsal Kan Geçit Töreni'ni, Brüksel'de askeri ve kent liderlerini ve Mayıs ayı sonlarında da Kraliçe Wilhelmina'nın resmi ziyaretini görüntüledi.

Bu haberlerin Capa -ya da resimlerin hiçbirini yayınlamayan *Life*- açısından fazla bir anlamı yoktu. O yüzden Capa bunları yarıda bırakıp İspanyol mülteci çocukları hakkında haber yapmaya gittiğinde içi rahatlamış olmalıdır. Mayıs'ın ilk haftasında Biarritz'e, yakınlardaki beş malikânede kurulmuş yetimhaneleri görüntülemeye gitti. Her çocuk kendi sponsoruyla yazışıyordu ve ünlü bir kişi tarafından 'evlat edinilen'ler de bundan gurur duyuyorlardı. Bu sponsorlar arasında Eleanor Roosevelt, Helen Hayes, Frances Farmer, Tallulah Bankhead, Archibald MacLeish, Rockwell Kent ve Broadway'in ünlü oyunu *The American Way*'in oyuncuları vardı. Capa 'üvey annesi'nden dolayı arkadaşları tarafından 'Rooseveltito' diye çağırılan on iki yaşındaki Lorenzo Murias'ın pek çok fotoğrafını çekti. Capa'nın fotoğraflarında en çok göze çarpan nokta, çocukların yaşadıkları konforlu koşullar ile enterne edilen askerlerin yaşamak zorunda oldukları sefil koşullar arasındaki tezattır.

Haziran ayının büyük kısmını Paris borsası hakkında kapsamlı ama gayet sıkıcı bir haber üzerinde geçiren Capa, *Match* dergisi

için Tour de France bisiklet yarışlarını izleme fırsatını sevinçle karşılamış olmalı. Bir yıl öncesine kadar bir spor dergisi olan *Match*'ı *Paris Soir* yayıncısı Jean Prouvost satın almış ve *Vu*'ye rakip yapmıştı. Bisikletçiler 10 Temmuz'da Paris'ten yola çıkmadan önce Capa bir yarışmacının antrenmanlarını görüntüledi ve yirmi gün sürecek 2,500 millik yarışı arkadaşı Taci'nin kullandığı motosikletin arkasında izledi.

Taci'nin motosikleti kullanma sebebi, fotoğrafçının resim çekmek amacıyla iki elini kullanabilmesi değildi. Capa'nın araç kullanmaya karşı derin bir psikolojik engeli vardı. Ancak Fransa'da ehliyet sınavında üç kere kalmış olmasına rağmen yine de vazgeçmiyordu ve sayısız kaza geçirmesi hiç de şaşırtıcı değildi.

Capa Ağustos'ta güney Fransa'da tatil yapmaya karar verince, Taci'den *Match* editörlerini fotoğraflarına karşılık kendisine vermeye ikna ettiği eski motosikleti kullanmayı öğretmesini istedi ve kendine güveni gelir gelmez yola çıktı. Midi'ye kadar her şey yolunda gitti. Taci'nin daha sonra öğrendiğine göre, Capa orada bir virajı sert dönünce alçak bir duvara tosladı, duvarın üstünden öteki taraftaki bahçeye, terasta çay içmekte olan ev sahiplerinin önüne düştü. Herhangi bir yara almamış olan fotoğrafçı, motosikleti onarılana kadar birkaç gün orada konuk olmuştu.

23 Ağustos'ta Rusya ile Almanya'nın saldırmazlık paktı imzaladıkları haberi üzerine Capa'nın tatili yarıda kesildi. Savaşın çok yakın olduğu kesindi ve şimdi Hitler'in Polonya'yı işgal etmesinin önünde hiçbir engel kalmamıştı. Komünist Partisi'nin yeni Nazi yanlısı konumunun, Fransa savaşa girdiği takdirde tehlikeli şekilde bölücü sonuçlar doğurmasından korkan Fransız hükümeti 26 Ağustos'ta *L'Humanité* ve *Ce Soir*'ı kapattı. 1 Eylül sabahı gün doğarken Alman birlikleri Polonya'ya girdiler; iki gün sonra da İngiltere ve Fransa, Almanya'ya karşı savaş ilan ettiler.

Capa savaş muhabiri olarak işsizlik döneminin sona ermesi konusunda epey karmaşık duygular yaşamış olmalıydı, ama akredite olmak için Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın Basın Bürosu'na başvurmakta gecikmedi. Ancak *Ce Soir*'a katkıda bulunan kişilerin başında geldiğinden bu isteği reddedildi. Fransızlar, Alman mültecileri ve önde gelen komünistleri Fransa'nın güneyindeki kamplara yerleştir-

mek için toplamaya başlamışlardı. Capa ne Alman ne de komünisti, ancak Paris'teki Alman mülteci toplumunun bir üyesiydi ve komünist sempatizanı olarak ün salmıştı. Fransız enterne kampları hakkında yeterince bilgisi olduğundan artık Amerika'ya gitme zamanı geldiğine karar verdi. O yaz babasının Budapeşte'de ölümüyle kendisini Avrupa'ya bağlayan son aile bağı da kopmuştu. Şimdi New York'taki annesiyle kardeşinin yanına gidecekti.

Amerikan kota sistemi Latin Amerika'dan yapılan göçmen başvurularına öncelik verdiğinden Capa 19 Eylül'de Şili vizesi talebinde bulundu.* Bu arada Time'ın Paris bürosundan Olivia Chambers de, United States Lines şirketine yazarak New York'a kalkacak ilk gemilerden birinde Capa'ya yer ayrılmasını istedi. Oradan Şili'ye geçerek *Life* adına bir röportaj yapacağını ve gemide de fotoğraf çekeceğini bildirdi.

Capa belgelerini ve biletini beklerken, hâlâ sivil giyimli olan ama battaniyeleri ve sırt çantaları kendilerine teslim edilmiş olan Fransız yedeklerinin göreve gitmeden önce kafelerde son birer içki içmelerini görüntüledi. 15 Ekim'de, kendisinin savaştan kaçtığını mı, yoksa dolambaçlı bir yoldan savaşa mı gittiğini pek kestiremeden New York'a hareket etti.

*) Capa daha sonra Şili vizesinde, kendisinin o ülkenin tarım standartlarını geliştirmek için giden bir tarım uzmanı olarak tanımlandığını yazmıştır.

21

Manhattan'ın denizaltıları uyarmak için iki yanında ve uçaklardan korunmak için de ana güvertesinde devasa Amerikan bayrakları çizilmişse de, bazı yolcular 1935'ten 1937'ye kadar savaş bakanı olup Münih Paktı'nı protesto etmek amacıyla istifa eden Duff Cooper'in gemide olması yüzünden Almanların Amerikan tarafsızlığını ihlal edeceklerinden korkuyorlardı. Ancak gemi Capa'nın yirmi altıncı doğum gününe bir gün kala, 21 Ekim'de New York'a yanaştı. Şili'ye gitme formalitesiyle uğraşmak istemeyen Capa otuz günlük turist vizesiyle New York'ta kaldı.

Capa, geminin güvertesinde Hollywood'a gitmekte olan Geraldine Fitzgerald'a rastlamıştı. O sırada hamile olan kadın ilk birkaç gün rahatsızlanıp kabininden çıkamadıysa da, Orson Welles'in ka-

rısı olan arkadaşı Virginia Welles kendisine Capa'dan sürekli söz etmekteydi. Fitzgerald sonunda keyifsiz bir durumda dışarı çıkınca Capa hemen onu eğlendirmeye girişti. Virginia Welles şöyle hatırlıyor:

> Capa çok dost canlısıydı. İçindeki sevinci çevresine taşırırdı. Bu sevinci paylaşma isteğini hissederdi insan. Dolayısıyla, onu kırmak mümkün değildi. Bazıları onun o çılgın görünüşünü ya da özgüvenini sevmezler ve kendisine ilk fırsatta haddini bildirmek isterler, ancak birkaç dakika sonra pes ederlerdi... O hep eğleniyor gibiydi ve insanlar da ona katılıp neşesini paylaşmak isterlerdi.

Capa'nın pek çok dostluğu gibi bu da, daha sonraki dönemde pek seyrek görüşmelerine rağmen sıcaklığını koruyacaktı. Dünyanın dört bir yanında yüzlerce dostu olacak; o ve arkadaşları aynı anda aynı yerde olduklarında dostlukları kısa da olsa devam edecekti. Gerçi Capa ayrıldıktan sonra ne bir mektup ne bir kart yazacaktı, fakat sonra bir gün aniden yine ortaya çıkıverecekti. Bir yere gittiğinde arkadaşlarının hepsini arayacak ve hemen bir parti düzenleyeceklerdi. Capa'dan bundan fazlasını isteyen ve ona tutunmaya çalışan, çok geçmeden bu isteğinin bir süzgeçle su tutmaya çalışmaktan farksız olacağını anlardı.

Capa o sonbahar New York'ta, aralarında *Life* kadrosundan da olanlar olmak üzere pek çok yeni dost edindi. Bunlardan biri, Wilson Hicks'in yardımcısı ve parlak bir fotoğraf editörü olan Edward K. Thompson'du. Bir diğeri, dergide fikir-adamı olarak çalışan illüstratör Alexander King'di. (Eksantrik bir bohem olan King, konuştuğu kişiye göre doğum yerini Budapeşte veya Viyana olarak söylerdi ve tıpkı Capa gibi *Life* editörleriyle başı sık sık belaya girerdi. İşler epey kızışınca Capa'yla projelerini finanse edecek zengin bir Güney Amerikalı bulmayı düşünürlerdi.) Capa, King'in Chicago Üniversitesi'nden yeni mezun olmuş yardımcısı John Morris'le de yakın arkadaş olmuştu. İkisi öğle tatillerinde *Life* bürolarının bulunduğu Rockefeller Center'e patenle giderlerdi ve bu, Capa'nın zihninde Budapeşte'deki gençlik hatıralarını öylesine uyandırmıştı ki, bir gün yolda Paris'te tanıştığı *Life* fotoğrafçısı John Phillips'le karşılaştığında, "Burada gençliğimi buldum," demişti.

Capa yine Hotel Bedford'a yerleşmiş olmasına rağmen (arkadaşları içeri girip sohbet etsinler diye banyo yaparken kapısını açık bı-

rakırdı), sık sık annesinin Batı 94. Sokak'taki evine gider, Cornell'le arkadaşlarının 'Anne Kaz' adını taktıkları Julia'nın Macar yemekleri hazırladığı sofra başında toplanırlardı. Cornell ile Pix karanlık odasından, arkadaşları işlerinde çok heyecanlı oldukları ve Capa'ya huşuyla baktıkları için normal olarak hep fotoğrafçılıktan söz edilirdi. Bunların içinden, Cornell ve Ralph Morse gibi daha sonra *Life* fotoğrafçılığına gelecek olan Yale Joel, Capa'nın "herkesin özel yeteneğini hissettiğini ve ona göre teşvik edici eleştiriler yaptığı"nı hatırlamaktadır.

Life'daki çalışması hâlâ pek alışamadığı flaşı yaygın kullanmasını gerektirdiğinden Capa da yardım alıyordu. Diğer yandan, Cornell tekniği kavramıştı ve Harlem Jitterbug dansçılarının gelişmiş dondurulmuş hareket resimleri o yıl *Match*'de yayınlanmıştı. Böylece Cornell ağabeyine birkaç şey öğretebilecekti; doğrusunu söylemek gerekirse, Capa, Cornell'in teknik becerisinden hep etkilenmişti. Meslek ve aile yaşantısı arasında aracılık etmeyi, öne Pix ve sonra da *Life*'la ilişkilerinin çoğunu düzenlemeyi ona bırakmış, ondan Amerikan davranışları ve iş yapma yöntemlerini öğrenmişti. Capa yeniyetmeliğinden beri ailesiyle pek az birlikte olmuştu ve şimdi onun da New York'ta yaşamasına rağmen annesine düşkün bir evlat olmaya niyeti yoktu. Ömrünün geri kalanında hep annesinin hayatına girip çıkacak, onu en son serüvenlerinin hikâyeleriyle büyüleyecekti.

Capa'nın arkadaşlarından biri de, çoklu-poz strobe ışıklı resimleri sık sık *Life*'da yayınlanan Arnavut Gjon Mili'ydi. Capa'nın bir keresinde korkuluk gibi giyindiğini ve korkuluğa benzediğini yazdığı Mili, Doğu 23. Sokak'taki büyük evinde verdiği ve kentin fotoğrafçıları, ressamları, müzisyen ve ressamlarının katıldığı yıl sonu partileriyle ün salmıştı. Capa ile Mili çok geçmeden poker arkadaşları oldular ve en az haftada bir kere, aralarında kemancı Alexander Schneider'in de bulunduğu arkadaş grubuyla poker oynadılar.

Capa, Eva Besnyö'den boşanıp Polly Korchein adında bir dansözle evlenerek New York'ta yaşayan John Fernhout'la da poker oynardı. Onların oyununa sık sık katılanlardan biri de Robert Flaherty'ydi ve Capa, Ocak ayı sonunda Paris'te tanıştığı Flaherty'nin kızı Monica'yı bu oyunlardan birinde tekrar görmüştü.

Monica Flaherty, Capa kendisine kur yapmaya başladığında ondan kaçtığını anlatmaktadır. Monica arkadaşlık, Capa'ysa heyecan ve aşk istiyordu. Capa'nın bazı arkadaşları Monica'nın Capa'ya âşık

olduğunu ve onu elinde tutamadığı için kırıldığını, bu yüzden kıskançlığa başvurduğunu düşünmektedirler. Capa bu sırada çalışıyor, poker oynuyor ve başka kadınların peşinden koşuyordu; bir anda tek bir kadına bağlanamıyor gibiydi. (Stefan Lorant, Capa'nın Londra ziyaretlerinde *Picture Post* sekreterlerinin birkaçıyla yattığını sanmaktadır.) Savaş sırasında Hava Nakliye Komutanlığı'nda pilot olacak ciddi bir genç kadın olan Flaherty, onun bu zamparalıklarına tahammül edemezdi. Bir Don Juan olmakla suçlanan Capa'ysa, pes etmiş bir tavırla, "Korkarım kadınlara karşı kendimi koruma yı beceremiyorum," derdi.

Capa New York'a geldikten hemen sonra *Life* adına, çoğu hiç yayınlanmayan insani ilişkiler haberleri yaptı. Bu tür işlerden hâlâ tatmin olmuyorsa da, bu tür *Life* işleri, kendisine, göçmenlere verilen yurttaşlık derslerinden çok daha kapsamlı Amerikan kültürü dersi vermiş oldu. 1942 ilkbaharı geldiğinde Capa, Amerika'yı New York'tan California'ya ve New England'dan Florida'ya kadar her çeşitten görmüştü. Politikacılardan kovboylara, sosyete mensuplarından barmenlere kadar her çeşitten Amerikalı tanımıştı. Hiçbir yerde uzun süre yabancı kalmadığı için bu arada çok eğlenmiş olmalıdır; gittiği her yerde hemen arkadaş edinir ve hangi haber peşindeyse ona en azından marjinal bir katılımcı buluverirdi. Ancak tam bir Avrupalı genç kültürü taşıdığından, Amerikan toplumunun tuhaflıklarını gülünç, eğlendirici ve çoğunlukla da ferahlatıcı bularak her zaman bir yabancı olarak kalmıştır.

Capa'nın en egzotik Amerikan hikâyelerinden biri de Kasım sonlarında kuzey New Mexico dağlarında sekiz günlük geyik avına çıkışıdır. Capa olayın havasına girmek için botları ve meşin dizlikleriyle tam bir kovboy kıyafeti satın almıştı. Cornell'e, "Artık kovboy oldum, yakında kementle fil yakalayacağım," diye yazıyordu. 'Tam bir kovboy' olamadıysa da, avda karşılaştığı gerçek kovboylar kendisini düş kırıklığına uğratmamıştı. Onlar için, "Hepsi iri yarı, sert ve sağlıklı insanlar ve yaptıkları işten büyük keyif alıyorlar. Avrupa'da olup bitenlere metelik verdikleri yok," diyordu. O an için savaştan olabileceği kadar uzaktı ve zaten İngilizlerin 'can sıkıcı savaş' dedikleri bu dönemde fazla bir şey olmuyordu.

Yine tipik Amerikan bir görevle, Cumhuriyetçi başkan adaylarından Senatör Robert A. Taft'ın Florida'daki seçim kampanyasını izle-

meye gitti. Oraya varışının ikinci gününde harika bir haber yakaladı. Taft'ın basın danışmanları, senatörün büyük bir balık tutarken fotoğrafının çekilmesini istemişlerdi, hiçbir şeyi şansa bırakmamak için de tekneye ölü bir balık almışlardı. Tekne karaya bağlıyken Taft arkadaki balıkçı koltuğuna oturdu ve elinde oltasıyla iskeledeki fotoğrafçılara poz verdi; tekne bir-iki metre açıldıktan sonra da oltanın ucuna bağlı olan balığı çekti. Haberciler çektikleri filmi gerçekmiş gibi gösterme çabasındayken Capa gerçekten olup bitenleri görüntülemişti. Taft'ın kampanya yöneticilerinden bazıları, daha sonraları Capa'nın *Life*'da yayınlanan fotoğraflarının, adaylarının başkan adaylığını kazanamamasına sebep olduğunu iddia edeceklerdi.

Capa, Mart ayı sonlarında bir krizle karşı karşıya kaldı: *Life*'ın yardımıyla vizesini aylık olarak uzatan göçmen bürosu ülkeyi derhal terk etmesini istiyordu artık. Ülkeden altı ay uzaklaşma gerekliliğinden kaçınması mümkün olmadığında, *Life* da onu görevli olarak Meksika'ya göndermeyi kabul etmişti. Ancak o sürenin sonunda Amerikan yurttaşı olmanın ilk adımı olan süresiz oturma iznini alabilmesi için bir Amerikan yurttaşıyla evlenmesi gerekiyordu. Capa da bunu yaptı.

John Fernhout'la karısı birkaç ay önce kendisini Toni Sorel adında güzel ve modern bir genç kadınla tanıştırmışlardı. Uzun boylu, siyah saçlı, zeki bir New Yorklu olan Toni, *Vogue* ve *Harper's Bazaar* dergilerinin önde gelen modellerindendi, birkaç Broadway oyununda küçük roller almıştı ve o sırada Polly'yle modern dans üzerinde çalışıyordu.*

Capa'yla Toni evlenene kadar birkaç kere görüşmüşlerse de, aralarında ciddi bir ilişki yoktu. Ancak 27 Mart gecesi çılgın bir partidelerken Capa sıkıntısını anlatınca, Toni kendisine hemen ertesi gün evlenmeyi teklif etti. Evlenmek için bekleme süresi gerektirmeyen en yakın eyalet Maryland olduğundan, New York-Washington otoyolunda Maryland sınırında ilk ilçe olan Elkton'a gitmeleri gerekiyordu. Ancak ne Toni'nin ne de Capa'nın arabası vardı ve ikisi de araba kullanmayı bilmiyorlardı.

---

*) Capa'nın nikâh belgesine göre Toni'nin gerçek adı Nona Teilenbogen'di. 1940'ta George S. Kaufman'ın *George Washington Slept Here* komedisindeki bir model rolüyle basında dikkatleri üzerine çekmişti.

Capa'nın *Life*'daki en yakın iki dostu olan Otto Hagel ve Hansel Mieth de evlenme iznini bekliyorlardı. Amerikan yurttaşlığına geçmiş olan Hansel derginin kadrolu fotoğrafçısıydı, ama Amerika'ya yasadışı yoldan girmiş olan Otto, Capa gibi geçici vizeyle ülkede kalabilmekteydi. Durumu bilen dergi editörleri, Otto ile Hansel evlendikleri takdirde Otto'yu altı aylık bir görevle Küba'ya göndereceklerini, oradan Amerika'ya yasal olarak girebileceğini söylemişlerdi. Çift Mart'ta evlilik izinleri için başvurmuşlardı.

Havanın gayet soğuk ve yağmurlu olduğu 28 Mart sabahı Capa, Hansel ile Otto'nun çalıştıkları karanlık odaya kurşun gibi dalarak o öğleden sonra Maryland'de çifte nikâh yapmayı önerdi. Arkadaşları, "Ama sen kiminle evleneceksin? Bu ne acele?" diye sordular. Capa durumu anlatınca gönülsüzce razı oldular. Üstelik çok yağmur yağıyordu ve Hansel'in ertesi sabah bir görevle Montana'ya uçması gerekiyordu.

İki çift yağmur altında güçlükle Elkton'a vardıklarında Maryland'in nikâh yasasını yeni değiştirdiğini ve üç gün beklemek gerektiğini öğrendiler. O kadar yolu boşuna geldiklerine kızarak New York'a dönmek üzere arabaya bindiler. Ancak kasabadan çıkarlarken yanlarına bir araba yaklaştı ve içindeki iki adam Otto'ya arabasını kenara çekmesini işaret etti. Belediyede bir memur kendilerine çiftlerin evlenmek istediklerini söylemişti; adamlar Otto ile Capa'ya yeni yasada bir boşluk olduğunu anlattılar: eğer gelin adayının elinde hamile olduğunu belirten bir rapor varsa bekleme süresi işlemiyordu. Her şey bedeli mukabilinde ayarlanabilirdi.

Toni ile Hansel anlaşma koşullarını öğrenince çılgına döndüler. Hayır, bu aşağılanmayı kabul etmeyeceklerdi. Ancak bu kadar yol gelmişlerdi ve Toni kabul etmediği takdirde Capa bir daha ülkeye giremeyebilirdi. Hansel'e gelince, Toni razı olursa o da itiraz etmeyecekti.

Doktor sadece adlarını ve yaşlarını sorarak gerekli belgeleri doldurdu. Çiftler tekrar mahkemeye koşacakken, işleri ayarlayan iki adam yerel rahibin önünde evlilik yemini ettikleri takdirde ilçe memurunun ruhsatları vereceğini söylediler. Dindar olmayan çiftler açısından bu bardağı taşıran damlaydı. Ama onu da kabul ettiler.

Tanıklığını kendisi kadar yaşlı kız kardeşinin yaptığı yaşlı bir rahip önünde yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra yine ilçe mahkemesine koştular. İlçe memuru parasını alacağı için kapanma

saatinin bir saat geçmesine göz yummuştu. Ancak Capa ile Otto adamın önüne çıktıklarında, iki adama, doktora ve rahibe paralarını ödedikten sonra ruhsat alacak paralarının kalmadığını gördüler. Yasal ve 'özel' ücretleri ödemek için Toni'yle Hansel'in de neredeyse bütün paralarını vermeleri gerekti. Sonunda resmen evlenmiş olan çiftlerin ceplerinde bir kutlama içkisi alacak para kalmamıştı –zaten Capa'dan başkası kutlama falan isteyecek durumda değildi. New York'a dönerken Otto ile Hansel şiddetli bir kavgadan sonra sustular. Capa arka koltukta Toni'ye âşıkane yaklaşımlarda bulunduğunda kadın da onun suratına bir tokat indirdi. Reddedildiğine kızan Capa bir köşede suratını asmış otururken, öteki köşede Toni ağlıyordu. Sonunda Toni, Greenwich Village köşesinde inmek istediğini söyledi ve Capa da oteline tek başına döndü.

Capa'yla Toni bir arada yaşamadıkları gibi evliliklerini de tamamlamadılar. Toni çok çok sonraları Capa'dan sadece hoşlandığını ve onunla evlenmekle sadece adama bir iyilik yapmak istediğini söyleyecektir; dediğine göre, evliliğin ciddi bir bağa dönüşmesiyle asla ilgilenmemişti. Ancak Hansel Mieth, Toni'nin kendisine Capa'ya âşık olduğunu ama Capa'nın buna karşılık vermediğini söylediğini hatırlamaktadır. Capa'ya gelince, evliliği Amerika'ya girmek için bir yol olarak görmüş gibi görünse de, ondan sonraki iki yıl boyunca Cornell'e yazdığı mektuplarda Toni'den adıyla değil, 'karım' olarak söz etmiştir. Minnet ya da suçluluk duygusundan ya da vardıkları bir tür anlaşma sebebiyle Capa sık sık Cornell'e, kadına 50 dolar, 100 dolar gibi küçük meblağlar verdiğini de yazmıştır. Mieth, Toni'nin Capa'yla bir yıllık dans dersi parasını vermesine karşılık evlendiğini hatırlamaktaysa da, Toni öğretmenin grubunun üyesi olduğu için derslerin bedava olduğunu söylemektedir. Yine de Capa, 1940 yazında Toni'ye Meksika'dan yazdığı mektubuna, para göndermediği için özür dileyerek başlamış, sonra da bunun mazeretlerini sıralamıştı. Tabii Capa'nın başka pek çok kişiyle yaptığı gibi kadından borç almış ve bunu azar azar ödüyor olması da mümkündür.

22

Life Capa'yı altı aylık bekleme süresi için Meksika'ya göndermişti, ancak Capa orada sadece zamanı geçirmek için beklemeyecekti; ülke o anda, Capa'nın muhabir gözüne göre gayet olgundu. Temmuz'daki başkanlık seçimleri ve sınırın güneyindeki karışıklığın ABD'nin dikkatini Avrupa'daki savaştan buraya yönelteceğini uman Nazi ajan provokatörlerin kışkırtmalarıyla, Meksika iyice karışmıştı. 1940 baharında Amerikalılar gerçekten de Meksika'da olanlarla çok yakından ilgileniyorlardı ve Time Inc., oradaki durumu sözcükler, fotoğraflar ve filmlerle haber yapmaya çok hevesliydi.

Capa Mexico City'ye Güney Amerika yoluyla Nisan sonunda vardı. Küçük ve gayet hoş bir otele, Hotel Montejo'ya yerleştikten sonra Meksika'daki Time Inc. bürosu şefi Holland McCombs ve *March*

of Time müdürü Jack Glenn'i bulmak üzere yakındaki Hotel Reforma'ya gitti. Capa, McCombs ve Glenn kısa sürede 'kardeş' oldular ve birlikte eğlenip ölesiye çalışmaya başladılar. Capa sadece fotoğraf çekmekle kalmayıp *Time, Life* ve *Fortune* adına röportaj fikirleri veriyor, bunlar için araştırma yapıyor, McCombs, Glenn ve kameraman Marce Rebière'in *March of Time* filmi için sahneler düzenlemelerine yardım ediyordu.

> Meksika'nın dört bir yanında politikacı ve haber kovaladık (diye yazıyor McCombs). Kentteyken gece kulüplerini, kafe sosyetesinin takıldığı yerleri, kısacası kızlar neredeyse biz de oraları dolaşırdık. Kadınlarla çok birlikte olurduk. Çoğunlukla eğlenmek için; ama her türlü kadından haber sızdırmayı da ihmal etmezdik. Bu yolla çok yararlı şeyler öğrendik...
>
> Bir süre sonra Capa, Jack Glenn'le beni Hotel Reforma'daki merkezimizden onun Montejo'daki yerine taşınmaya ikna etti. Biz ve 'kadromuz' Montejo'yu istila ettik ki, bunda otelin dostane yönetiminin de büyük yardımı oldu.
>
> Öyle sıkı ve hızlı çalışırdık ki, paydos ettiğimizde genelde rahatlamaya çalışır ve daha *da* rahatlamak için içerdik. Böyle bir gece Jack Glenn, Bob Capa ve ben, Montejo'nun barında rom kadehlerini birbiri ardına deviriyorduk. Nasıl oldu bilmiyorum, birden dövüşmeye karar verdik. Ve otel lobisinin ortasında dövüşmeye başladık. Turistler telaşa kapıldılar ve müdürü çağırdılar. Sevgili Pachin Guttierez lobiye koştu, duruma baktı ve turistlere dönüp azarlarcasına bir sesle, "Bu konuda hiçbir şey yapamazsınız!" dedi. "Bunlar Bay Glenn, Bay Capa ve Bay. McCombs'dur. Size onlara karışmamanızı tavsiye ederim."

Grubun ilk işi Alman-Sovyet saldırmazlık paktı sonunda müttefik olan Nazi ve komünist sempatizanlarının faaliyetlerini araştırmaktı. Sol, Mexico City'de görkemli bir 1 Mayıs yürüyüşü düzenlediği için olayın dış görünüşünü izlemek kolaydı, ancak Capa içeriden bir şeyler öğrenmeyi de başarmıştı. Meksika'daki en aktif komünistlerden bazıları İspanya'da tanıştığı Alman ve Doğu Avrupalı göçmenler olduğundan, McCombs ve kendisi için göçmen solcuların, sürgündeki İspanyolların, Meksikalı komünistlerin ve diğer yoldaşların Mexico City'nin varoşlarında bir çiftlik olan Caballo Blanco'daki toplantılarına girme izni almıştı. McCombs'la 1937'den beri Me-

xico City'nin Coyoacan semtinde yaşayan Troçki nedeniyle, epey ateşli olan Troçkicilerle de ilişki kurmuşlardı. Capa Troçki'yi bir daha görüntülemek istese de, Troçki'nin *Life*'la ilişkili kimseyle bir teması olamazdı: Dergi ondan 1939 sonbaharında biri Stalin'in kişiliği, diğeri Lenin'in ölümü olmak üzere iki yazı yazmasını istemişti. Bunlardan birincisi basılmıştı, ancak ikincisi (ki bunda Troçki, Stalin'i Lenin'i zehirlemekle suçluyordu) fazla hayali bulunduğu gerekçesiyle reddedilmişti ve Troçki de buna fena halde içerlemişti.

Capa kendisinin Sol hakkındaki haberini derginin nasıl ele aldığını görünce o da hiddetlendi. Cornell'e, "Bu beni fotoğrafçılıktan uzaklaştırıyor," diyordu. Ama bundan daha cesaret kırıcı bir haber de Almanların 14 Haziran'da Paris'e girmiş olmalarıydı. "Avrupa'dan gelen haberler çok kötü ve canım çok sıkılıyor," diye yazıyordu. "Dünya hiç şimdi olduğu kadar hüzünlü olmamıştı." Dizanteri olduğundan çıkıp sarhoş da olamıyordu. Mexico City'de yaşayan eski dostu Kati Deutsch'a, cesareti kırılmış, depresyon ve sıkıntılar içinde, artık işinden bıktığını, kafasına göre bir yere yerleşip uzun sakal bırakmak ve on iki çocuk yapmak istediğini söylemişti.

Ancak seçimler hızla yaklaşırken Capa uzun süre depresyonda kalamazdı. (Montejo'da kalan genç bir kadın Capa'nın kendisine şöyle dediğini hatırlıyor: "Amacın asla bitmiş değildir ve asla pes etmemelisin.") Her iki adayın (Generale Avila Camacho ve Almazan) güvenini kazanan Capa ve McCombs, adayların kampanya trenlerinde seyahat ederek ve onların malikânelerini ziyaret ederek seçim çalışmalarını kapsamlı olarak izlediler.

7 Temmuz seçim günü sabahı Capa, Meksika seçimlerinin garipliklerinden birini görüntülemek amacıyla Mexico City'de Calle Monte Himalayas'daki sandık yerine gitti: Bu, oy sandığının kontrolünü ele geçirme savaşıydı. Meksika yasaları, sanki şiddet olaylarına bir gerekçe yaratmak ister gibi, oy verme yerindeki ilk beş seçmenin seçim sandığı komitesi olacağı hükmünü taşıyordu. Böylece her grup daha şafak sökmeden silahlı elemanlarıyla her oy verme yerinde toplanıyor, oy verme saati başlayınca içeri girmek için hazır bekliyordu. İçeri girebilen 'komite' rakip adayın destekçilerinin içeri girip oy vermelerini önlemek üzere kapıya nöbetçiler dikerdi. Küçük bir kargaşadan sonra Calle Monte Himalayas'da kontrolü Camachista'lar ele geçirdiler ve bir süre sonra da Avila Camacho oyunu kullanmaya geldi.

Capa o öğleden sonra Postane Binası önünde Almazanista gösterisini izlerken bir grup Camachista ateşe başladı. Silahsız kalabalık çığlık çığlığa kaçtıktan ve ardından yeniden toplandıktan sonra Capa günün ilk ölümünü görüntüledi. Kaldırımda yatan ölü adamın çevresinde ellerini kurbana uzatan gençler, erken dönem bir Rönesans yas tablosunu andırıyordu.

Öğleden sonra ve gece başka çatışmalar da oldu; günün sonunda en az 30 kişi ölmüş ve yüzlerce kişi yaralanmıştı. Bu, Mexico City'nin gördüğü en sakin seçim günlerinden biriydi.

Avila Camacho da, Almazan da ertesi günü zaferi kazandıklarını iddia ettilerse de, resmi sayım sonucu ancak yeni Kongre toplandığında, 1 Eylül'de açıklanacaktı. Hemen herkes gibi hükümet partisinin adayının bir sonraki başkan olacağına inanan Capa'yla McCombs, adam ve ailesi hakkında bir haber yapmak üzere Camacho'nun Teziutlan'daki malikânesine gittiler.

Almazan liderliğindeki isyan Ağustos'ta genişlemeye başlayınca Capa, Avila Camancho'nun Almazinistaları korkutmak üzere kente getirip, açık kamyonlarla sokaklarda devriye gezdirdiği binlerce köylüyü görüntülemek için Mexico City'ye döndü. Ancak o yazın en dramatik şiddet olayı başkanlık seçimleriyle ilgili değildi. 20 Ağustos Salı öğleden sonra Frank Jason adını kullanan bir adam, Troçki'yi Coyoacan'daki evinde ziyaret etti ve sürgündeki liderin kafasına bir buz kıracağı sapladı. Komadan çıkamayan Troçki yirmi dört saat sonra öldü.

Suikastı öğrenen Capa hemen Coyoacan'a koştuysa da oraya vardığında ev polis kordonu altındaydı ve fotoğraf çekecek bir şey yoktu. Hastanede de hiç fotoğraf çekememiş, ancak Troçki'nin 27 Ağustos'ta belediye mezarlığında cesedinin yakılmasını izlemişti. Time şirketinin Meksika'daki tek muhabiri olduğundan *Time*'daki haberin onun raporuna dayanarak yazıldığından emin olabiliriz. Makaleye göre:

> Troçki'nin cesedinin konduğu ağır çelik araba büyük bir krematoryuma getirildi, kapılar açıldı ve ceset içeri itildi... Troçki'nin cesedi fırına girdiği anda kapak bozuldu ve kapanmadı. Troçki'nin siyah elbisesi, saçları ve sivri sakalı alevler içinde kalmıştı. Odayı dolduran feci sıcak, ışık ve kokuda, açık bölmeden dumanlar ve alevler fışkırırken, Troçki'nin yandığı ve yüzünün kararıp kuruduğu görül-

dü. Ceset âdeta ıstıraptan kıvranıyormuş gibi hızla küçülüyordu. Natalia Sedova Troçki bayıldığı için arabaya taşındı.

Daha sonraları Troçki'nin katilinin aylarca Montejo'da, Time grubunun karşısındaki odada yaşadığı anlaşıldı. Gazeteciler adamın kimseye bir kere olsun 'Buenos Dias' demediği için kendisini fark etmemişlerdi.

Capa, Eylül ayı sonlarında seçimi kaybetmiş olan Başkan Cardenas hakkında bir dizi sıradan röportaj yaptıktan sonra artık Meksika'dan bıkmıştı ve bazı Meksika eyaletlerinde başlayan Almazanista ayaklanmalarının bastırılmasını izlemek yönünde herhangi bir çabada bulunmadı. O sırada ABD'ye dönmekten başka düşüncesi yoktu. Göçmen belgeleri 5 Eylül'de çıkmıştı ve ayın 28'inde kendisine bir kota numarası verildi: Macar Birinci Tercih, No. 189. 10 Ekim'de, yanında Holland McCombs olduğu halde Teksas'ta Laredo'dan ülkeye resmen giriş yaptı. Böylesine kolay bir giriş kendisine pek düş kırıcı gelmiş olmalı ki, daha sonraları sık sık son dakikada belgelerinde bir aksilik çıktığını ve sınırı bir arabanın bagajında geçtiğini iddia edecekti.

23

Capa sabit ikamet kâğıtlarını alabilmek için çok uğraşmıştı, ama bunun sebebi ülkede kalmak değil, ülkeden serbestçe çıkabilmekti. 1940 Ekim ayı ortalarında, o sırada en şiddetli savaş olan Britanya Savaşı açıkça sona ermek üzere olduğundan gidecek yeri de yoktu. Luftwaffe (Alman Hava Kuvvetleri), uçaklarından çoğunu Londra ve diğer büyük kentlere hava akınına ayırdığından İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'ni yok etme fırsatını kaybetmişti; Blitz (Londra'ya düzenlenen Alman hava akınları) kış ve bahar boyunca korkunç yoğunlukta aralıklı saldırılarla devam edecekse de, Londra'ya düzenlenen gece akınları Kasım'ın ilk haftasında sona ermişti. *Life, Blitz* konusunda pek çok fotoğrafa sahip olduğundan Capa'yı İngiltere'ye göndermiyordu ve o sıralarda başka bir dergi de bu işle ilgilenmiyordu.

Capa New York'a dönünce *Life* adına bu defa Cumhuriyetçi başkan adayı Wendell Wilkie'nin konuşmalarından New York Fuarı'nın son

gününe kadar çeşitli sıradan haberler üzerinde çalışmaya başladı. Ancak bu sıkıntıdan kurtulmak için ufukta bir fırsat da belirmişti: Hemingway, *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*'u o güne kadar film hakkı için bir kitaba ödenen en büyük para olan 100 bin dolara Paramount'a satmış ve Capa'nın Çingene Rafael rolü için biçilmiş kaftan olduğunu söylemişti. Capa bu ihtimali konuşmaya hevesliydi. *Life* editörleri de kendisini Idaho'da Sun Valley'de tatilde olan Hemingway'le iki bölümlük büyük bir röportaj yapmak üzere Kasım'da oraya göndermeyi kabul ettiler. Birinci bölüm, yazarın Martha Gellhorn'la günlük yaşantısı (Pauline kendisini boşadığı için Hemingway, Gellhorn'la evlenmekte özgürdü); ikinci bölüm de filmden parçaları olacak ve bunlar romancı tarafından seçilen Capa'nın İspanya İç Savaşı fotoğraflarıyla sunulacaktı. Capa, nişanlı çifti (*Life* bunun evlendiklerinden *sonra* olduğunu iddia etse de, nikâh Sun Valley'den ayrılmalarından bir gün sonra, 21 Kasım'da kıyılmıştı) bıldırcın avlarken, yerel bir çiftçiyle yemek yerken ve Trail Creek Cabin'de dans ederlerken görüntüledi.

Filmin çekimine daha zaman vardı. Capa Aralık ayı ortalarında *Life* adına haber yapmak üzere Illinois'in Calumet City kasabasına gitti. Bu 'günah şehri'nin 308 gece kulübü, Indiana eyalet sınırının hemen ötesindeki Hammond ve Gary'den Cumartesi geceleri gelen işçilerle dolup taşardı. Dergi haberi bir çarpıklığın açıklaması olarak düşünmüş olsa da, resimlerden Capa'nın içen, striptiz gösterilerini seyreden ve dans eden (çoğu bir kulüpten diğerine gitmeden o kadar az vakit geçirirlerdi ki, paltolarını bile çıkarmazlardı) insanları görüntülerken pek keyif aldığı anlaşılmaktadır. Resimlerinde konularına sempatiyle bakmaktaydı, ama Ed Thompson'a, bir grubun oraya neden geldiğini anladıkları zaman, ardına, trenini Chicago'ya kadar izleyip filmleri almak için iki kabadayı taktıklarını söyledi. İddiasına göre adamlardan kurtulmak için hareket halindeki trenden atlamıştı ki, bu da âdeta bir filmden alınmış sahne izlenimi yaratmaktadır. Ancak Capa'nın kendisi de Calumet City fotoğraflarını az daha kazayla yakacaktı. Time'ın Chicago bürosunda filmleri banyoya koyduğunda bir sigara içmek üzere karanlık odanın dışına çıkmıştı. Geri dönme vakti gelince kapının kilitlenmiş olduğunu gördü ve anahtarın nerede saklandığını bilmiyordu. Mutlaka içeri girmesi gerektiğinden bir çekiç alıp kapı kolunu ve kilidi kırdı, sonra delikten ışık girmemesi için bir battaniye sıkıştırdı. Ne talih ki bu zahmetine değmiş, *Life* fotoğraflara dört sayfa ayırmıştı.

Capa, Chicago'dan Cornell'e, "Çok saçma bir Noel geçirdim. Otel odasında tek başıma oturdum ama neyse artık geçti," diye yazmıştı. *Life* Capa'yı bir hafta daha Ortabatı'da dolaştırıp Chicago'daki barmenlerin sendika seçimleri gibi önemsiz ama eğlendirici işlere gönderdiyse de, bundan hiç beklenmedik bir yarar çıktı: Minneapolis'ten Chicago'ya gece treniyle giderken bar vagonunda yirmi sekiz yaşındaki siyahi bir kondüktör, fotoğraf malzemesini görünce Capa'yla sohbete başladı. Adamın adı Gordon Parks'tı; piyanistlik, odunculuk ve profesyonel basketbolculuk yaptıktan sonra üç yıl önce fotoğrafçılıkta karar kılmıştı. Moda fotoğrafçılığını denemiş ama işleri iyi gitmediğinden trenlerde çalışmaya başlamıştı. Capa'dan cesaret alan Parks inat etti ve sonunda bir *Life* fotoğrafçısı olarak uzun ve verimli bir meslek yaşantısına sahip oldu.

Capa yılbaşında New York'a dönerek *Hellzapoppin*'in bininci performansını kutlamak üzere verilen partiden, Boston'da gönüllü itfaiyecilerin eğitimine kadar *Life* adına çok çeşitli röportajlar yaptı. Bu günlerde Atlantik'in yanlış tarafında bulunmaktan kendisi kadar sıkılan Jimmy ve Dinah Sheean'la da sık sık görüşüyordu. Hemingway filminden de bir iş çıkmayacağı anlaşıldığından Capa'yı Amerika'da tutacak bir bağ kalmamıştı. *Life*'ın kendisini Avrupa'ya göndermeye niyeti olmadığı için dergiyle ilişkisini koparmaya hazırdı. Jimmy Sheean *The Saturday Evening Post*'u, onu ve Capa'yı İngilizlerin savaş faaliyetlerinin değişik yanları hakkında haberler yapmak için göndermeye ikna edince fırsatı kaçırmadı. Dinah'nın da kendileriyle gelebilmesi için kadının bir Londra ailesinin Blitz'e nasıl dayandığı hakkında bir kitapta birlikte çalışmalarını önerdi. (Capa fotoğrafları çekecek, Dinah da metni yazacaktı.) Yayıncısının en çok satan yazarlarından biri olan Jimmy, Random House'u küçük bir avans vermeye de kolaylıkla ikna etmişti.

Capa'nın *Life*'tan ayrılmasının tek sebebi can sıkıntısı değildi; kendini önemsiz görevlerle oyaladığına, haberlerin çoğunu basmadığına ve yine kendisini aldattığına inandığı Wilson Hicks'ten nefret ediyordu. Ancak Capa *Post*'a gitmek üzere *Life*'dan ayrılacağını söylediğinde Hicks "şaşırmış ve şoka uğramıştı". Capa onu yatıştırmak için *Life*'dan da küçük bir avans aldı ve Hicks'e *Post*'un kullanmadığı fotoğrafları ilk olarak ona göstereceğine dair söz verdi. Random House, *Post* ve *Life*'dan aldığı avanslar masraflarını karşılayamayaca-

ğı için Capa, format ve siyasal açıdan *Ce Soir*'ı örnek almış olan New York akşam gazetesi *PM*'den de ek bir görev ve avans aldı.

Capa'nın belgelerindeki gecikmeler sebebiyle (ne de olsa kendisi sürekli ikamet iznine rağmen hâlâ resmi olarak bir yabancıydı) Jimmy ile Dinah Londra'ya onu beklemeden gittiler. Capa da 1941 Nisan ayının son haftasında, nakliye gemisi olarak kullanılan eski bir Norveç balıkçı teknesiyle yola çıktı. Kırk dört gemilik konvoyun arasındaki teknenin güvertesi İngiltere'ye yeni kiralama-ödünç verme politikasıyla gönderilen uçaklar ve torpidobotlarla doluydu.

Liverpool'a Amerikan 'yabancı ikamet belgesi', Macar pasaportu ve temsil ettiği yayınların tanıtım mektuplarıyla inen Capa, belgeleri kontrol edilene kadar birkaç gün Yurtsever Kampı'nda tutuldu. Sonunda Mayıs ortalarında Londra'ya vardığında, rüzgâra dayanan modern çelik yapısı sayesinde bombalara karşı en güvenli kabul edilen Park Lane'deki Dorchester Oteli'ne yerleşti. Cornell'e, annesine bildirmesi için şöyle yazıyordu: "Yirmi beş bombayla bile yıkılmayacak en büyük otelde kalıyorum... hem zaten bana bir şey olmaz ki."

O sıralarda *Life*'la ilişkisi pek gevşekse de, Capa hiç vakit geçirmeden *Life* bürosuna gitti. İki yıl önceki kısa Londra seyahatinde büroyu yöneten iki genç İrlandalı kadın olan Dorothy Dennis ve Elizabeth Crockett'le iyi arkadaş olmuştu. Şimdi 'Crocky'ye konvoyla Atlantik'i geçiş haberini daktiloya çekip düzeltmesi için verdi. Aynı zamanda, gemide çektiği fotoğrafları da *Life*'ın karanlık odasında yıkatıp bastırdı. Oysa haberi ve resimleri *The Saturday Evening Post*'a satacaktı.

Capa *Picture Post*'un konvoy haberini yayınlayacağını tahmin ediyordu, ancak dergi bürosuna gidince Stefan Lorant'ın ABD'ye yerleştiğini öğrendi. 'Dünyanın En Büyük Savaş Fotoğrafçısı' (dergi kendisini 1938'de böyle ilan etmişti) olarak saygıyla karşılanmaya alışık olan Capa, yeni editörün kendisini bekletmesine kızdı. Sonunda oradan çıkıp en yakın telefon kulübesinden *Illustrated*'i aradı (dergi 1930'ların ortalarında bazı fotoğraflarını yayınlayan *Weekly Illustrated*'in devamıydı). Editör Len Spooner, Capa'ya hemen yanına gelmesini söyledi. Spooner konvoy haberini anında satın aldı ve Capa'ya haberlerini düzenli olarak basacağını söyleyerek, onunla gayet yakın bir kişisel ve mesleki ilişkiyi başlattı.

Capa'yla Dinah kitap üzerinde çalışmaya başladıklarında Blitz'in en kötü günleri artık geride kalmıştı. 10 Mayıs gecesi Avam Kama-

rası'nı yıkan ağır bombardımandan sonra akınlar hafiflemiş, 22 Haziran'da Almanlar bütün güçleriyle Sovyetler Birliği'ni işgale yönelmişlerse de tamamen kesilmişti. *The Battle of Waterloo Road* başlığı konacak olan kitabın bütün fotoğrafları o yazın durgunluk günlerinde çekilmişti.

Capa'yla Dinah, üzerinde odaklanacakları bir aile ararlarken, biri, Lambeth'teki St. John Kilisesi'nin rahibi Peder Hutchinson'un gayet canlı, esprili ve popüler bir insan olduğunu, Proust ve Hemingway'in romanlarını sevdiğini söyleyerek onu görmelerini tavsiye etmişti. Capa'yla Dinah adamdan, adam da onlardan hoşlanmıştı. Kendilerini hemen Waterloo Sokağı'nın ötesinde, bir blok uzunluğundaki Whichcote Sokağı'nda yaşayan Gibbs ailesine götürdü. Londra işçi sınıfının kararlılığını, nezaketini, iyi komşuluğunu ve neşesini Gibbs'lerden daha iyi temsil edecek bir aile olacağını hayal etmek çok güçtü. Capa onların yaşantılarını ayrıntılarıyla görüntüledi: Bir metro istasyonunda polislik yapan uzun boylu, yakışıklı Bay Gibbs, Waterloo Sokağı'nda alışveriş yapan Bayan Gibbs, akşamları ikisinin yerel hava saldırısı sığınağında çalışmaları ya da Brockwell Parkı'nda 'Zafer İçin Siper Kaz' programına katılmaları (kendilerine ayrılan sebze bahçesinde çalışmaları) hep belgelendi...

Dinah, Lambeth sakinlerinin kendisini bir tür 'gösterişçi bir sosyal hizmetli' olarak görmelerinden korkuyordu. Kendisi o günleri şöyle hatırlıyor:

> Capa benim aksanımın lanetini silip attı. İngiliz işçilerini Macar aksanıyla eğlendiriyor, hem onları hem de beni rahatlatıyordu. İnsanların kendisinin yanında rahat olmalarını sağlıyordu. Gibbs ailesini sofraları başında yemek yerken görüntülerken beni her nasılsa az daha ışıklarla baş üstü durdurmuştu, ancak yine de kimse herhangi bir rahatsızlık duymadı.

1943'te *U.S. Camera* dergisinde Capa hakkında çıkan bir yazıda onun çalışma yöntemlerine şöyle ışık tutulmaktadır:

> Capa, insanlarla dürüstçe ilgilenip gerçekten dostlukla yaklaşarak arkadaşlık kurar... Fotoğrafını çekeceği kimselerle konuşur, evlerine gider, çocuklarıyla oynar, erkeklerle sigara ve bira içer. Sonra da resim çekmeye başlar... Bazen belirli bir duruş için tavsiyede bulunur ama asla özel poz vermelerini istemez. Onların geçmişlerini

bildiğinden hareketleriyle pozlarının hikâyeyi, kendisinin yönetece-ğinden daha iyi ileteceğini bilir.

Capa'nın amatör fotoğrafçılara öğüdü gayet basit ve akıllıcaydı: "İnsanları sevin ve bunu onların bilmesini sağlayın."

Gibbs'ler de Capa ile Dinah'dan o kadar hoşlanmışlardı ki, günün çekimlerinin sonunda onları nehrin karşısındaki Claridge's ve Dorchester'e gönderirken bahçelerinden sebze vermeyi ihmal etmezlerdi; arkadaşlarının otellerinde doğru dürüst bir yemek yiyeceklerine inanmazlardı.

O sebzelerin bir kısmı Capa'nın basın için bir uğrak yerine döndürdüğü Percy Sokağı'ndaki Yunan restoranı Beyaz Kule'de nefis yemeklere dönüşürdü. Capa'yla restoran sahibi John Stais dost olmuşlar ve çok geçmeden Dinah'nın da katılımıyla yakınlardaki köylerde tavuk ve yumurta aramaya çıkmışlardı. Bu seferlerin sonunda restoranın iyi yemek ünü artmıştı; Stais'in bodrumlarının bombalardan hasar göreceğinden korkan insanlardan ucuza şarap ve iyi içkiler alabilmesi ve Capa'yla arkadaşlarının her gece orada toplanması, restoranın neşeli bir mekân olarak ünlenmesini sağlamıştı.

Sohbetin fotoğrafçılığa dökülmesi kaçınılmazdı ve Capa'yla *Life* fotoğrafçısı Bill Vandivert, zaman zaman Capa'nın kötü ışıkta geç saatlere kadar çalışması ve bir düzenlemeye vakit ayırmaması üzerinde tartışırlardı. Capa bu tür itirazları şöyle cevaplardı: "Ben güzel resim çekmekle ilgilenmiyorum. Bir şeyin ne zaman olacağını bilemezsin. Hava kararmaya yüz tuttuğunda da olabilir. Teknik olarak kötü ama ifadesi güçlü bir görüntüyü, tekniği iyi ama ifadesi zayıf bir görüntüye tercih ederim."

Ancak Capa'yla Vandivert'in üzerinde anlaştıkları noktalar -özellikle bir fotoğrafçılar kooperatif ajansı kurma fikri- anlaşamadıklarından çoktu. Capa, Cornell'e, "Bill Vandivert'le iyi bir kişi daha arıyoruz," diye yazıyordu. "Küçük bir ajans kurup İngiltere'ye, Rusya'ya ve belki de Güney Amerika ve New York'a birer fotoğrafçı yerleştirmeyi düşünüyoruz."

İki adam Vandivert'in Mayfair'de Hill Sokağı 39 numaradaki dairesinde her sabah kahvaltı ederken planlarını rahatça konuşuyorlardı. Bu arada Capa da onun üstündeki daireye taşınmıştı. Dorchester oteli yönetimi Capa'nın geceleri odasına aldığı genç kadınları hoş karşılamadığından, Haziran sonlarında Leicester Square'de gelene

gidene pek aldırış edilmeyen Pastoria'ya taşınmıştı. Ama bir daire kiralamanın çok daha ucuza mal olacağını anlayınca Hill Sokağı'na geçmişti. Çoğu fahişe olan genç kadınların resmi geçidi orada da devam ediyordu. Martha Gellhorn şöyle diyordu: "Capa fahişelere, onlar da ona düşkünlerdi. Kendisi gibi kimseye bağlı olmadıklarından onlardan çok hoşlanırdı." Ancak hiçbirini Vandivert'te kahvaltıya davet edecek kadar da önemsemezdi.

Kahvaltıdan sonra Capa, Bill ve Rita Vandivert, çoğunlukla Regent's Park'ta Dinah Sheean'la buluşup işe başlamadan önce biraz tenis oynarlardı. Capa'yla Dinah, Gibbs ailesinden başka bir sivil savunma subayı olan Peder Hutchinson'la, hava baskın nöbetçileri ve sığınakları hakkında da röportaj yapmışlardı kitapları için. Ancak Capa'yla Jimmy Sheean'ın *The Saturday Evening Post* adına birlikte yapacakları haberlerden sadece birini tamamlamışlardı; o da asker olan erkeklerin boşalttıkları sanayi ve tarım işlerinde çalışan kadınlarla öğrenciler hakkındaydı.

Capa *Illustrated* için gazete baronu ve ikmal bakanı yapılan eski uçak üretim bakanı Lord Beaverbrook'u görüntüledi. Len Spooner'in hatırladığına göre, Beaverbrook röportaja fotoğraf çeken kişiyi Frank Capra sandığı için razı olmuştu ve Capa da bu yanlış anlaşılmayı düzeltecek bir girişimde bulunmamıştı. Buna benzer bir durum da Belediye Başkanı'nın verdiği yemek davetine Capa'nın şeref konuğu olarak çağrılması olmuştu.

Capa 1941 Temmuz ayı sonlarında, Fransa'ya yapılan bir gündüz bombardımanı hakkında bir haber yaptı: RAF'a gönüllü katılan genç bir Amerikalı da uçaklardan birini kullanıyordu. O dönemde kurallar fotoğrafçıların hava akınlarına katılmalarını yasakladığından Capa, pilotu sefer emri beklediği sırada kâğıt oynarken görüntülemişti. Uçaklar geri döndüğünde sadece Amerikalınınki eksikti. Çok geçmeden bir motoru hasar görüp iniş takımı parçalanmış uçak göründü ve gövde üzerine başarılı bir iniş yaptı. Capa hemen piste koştu. Pilot onun uçaktan çıkarılan yaralıları görüntülediğini görünce, "Fotoğrafçı, beklediğin resimler bunlar mıydı?" diye sordu. Capa daha sonra şöyle yazacaktı: "Bu tür fotoğraflar sadece cenaze kaldırıcılar içindi ve ben onlardan biri olmak istemiyordum. Cenazeyi paylaşacaksam bunun sebebinin törene katılmak şeklinde olacağına yemin ettim."

Capa cenaze törenine katılmak için gerçekten uğraşıyordu. Almanya'nın Rusya'yı istila ettiği Haziran'da Sovyet vizesi için başvurmuş ama bir cevap alamamıştı. Bunun üzerine, kendisine yardım etmesi için Ilya Ehrenburg'a yazdığı halde ondan da bir karşılık gelmemişti. Artık vize almak için bütün bağlantılarını kullanmaya kararlıydı: Ehrenburg'a bir daha başvuracak, Meksika'da olan Alman komünist yazarı Bodo Uhse'ya yazacak (mektubuna, "Azizim Yaşlı Beygir Bodo," diye başlayacak kadar samimiydiler) ve baharda kendisine, "Amerika'nın en önemli fotoğrafçılarından biri... Onu iyi tanırız ve saygı duyarız," diye bir mektup vermiş olan *PM* yayıncısı Ralph Ingersoll'dan yardım isteyecekti. Londra'da kalmak ve oradan Moskova'ya geçmek istiyordu ama Ağustos'un ilk üç haftası yağmurlu geçmiş, hava açıldığında da bütün fotoğraf izinlerinin süresi dolmuştu. İzinlerini yenilemeye çalışacak yerde bağlantılarını daha iyi kullanabileceği New York'a döndü; ayrıca oradayken belki de Dinah'la yazdıkları kitabın yayınlanmasını ayarlayabileceğini, hatta aklındaki ajansı kurabileceğini düşündü.*

'Epey kısa ve hoş' bir yolculuktan sonra 4 Eylül'de New York'a vardı ve iki hafta sonra Greenwich Village'da Batı 9. Sokak 60 numarada bir stüdyo kiraladı. Dairenin "çatısı camdı, köşede büyük bir yatak ve yerde bir telefon vardı; başka bir mobilya, bir saat bile yoktu". Kirası ayda 65 dolardı.

Bir yıllık kontrat imzalamasına rağmen Capa New York'ta kalmaya niyetli değildi. Rusya'ya gidemezse bile Londra'ya dönecek, oradan da Ortadoğu'daki savaşı izlemeye gidecekti. O da olmadığı takdirde pek çok arkadaş edindiği Londra'da hiç olmazsa savaşın havasını yaşayacaktı. Crocky'ye şöyle yazıyordu: "Londra'da o kadar ay geçirdikten sonra New York'a alışamıyorum ve ilk fırsatta oraya dönmek istiyorum... Işıklar ve yemekler birkaç gün iyi olsa bile, onlara da alışılınca hiçbir anlamı kalmıyor."

Capa'nın Rusya'ya gitmeden çözmesi gereken tek sorun vize değildi. Bir avans almak için *The Saturday Evening Post*'a güveniyordu, oysa editörler Rus devletinden aldıkları bedava iyi resimler varken oraya bir fotoğrafçı göndermeyi uygun bulmuyorlardı. Capa bunun üzerine istemeye istemeye Wilson Hicks'e başvurdu. Margaret Bourke-White yaz boyunca Rusya'da bulunmuş ve *Life*'a sansasyonel ha-

*) Capa bu arada askerlik şubesine de başvurmuş, ancak yaşı nedeniyle geri çevrilmişti.

berler göndermişti. O New York'a dönmek üzere olduğundan Hicks, onun yerine Capa'yı nöbete gönderme fikrinden hoşlanarak hemen ona vize alma çalışmalarına başladı.

Ancak Capa herhangi bir yere gitmeden önce ajansını düzene sokmak istiyordu. 23 Eylül'de Vandiverts'e bir mektup yazdı:

> Benim işe almak istediklerimi *Life* kapsa da, Mili, Kessel ve Hagel kabul edecekler sanırım, ki bu da epey iyi bir ekip demek... Hicks çok dostça davrandı. *Life*'la bize geniş kapsamda özgürlük tanıyacak bir sözleşme en iyisi olacak sanırım.

Capa *Life*'dan sıradan iş almamaya yemin etmişse de, o sırada bunu yapmak için pek çok iyi sebebi vardı: parası çok azdı, ajansına destek ve Rusya seyahati için Hicks'in desteğini istiyordu, ayrıca kendi işinin de bulunduğu iki yer olan Hollywood ve Sun Valley'e, masrafları dergiden olmak üzere gitmek için bir fırsat çıkmıştı. Aktör Brian Aherne'in İngiltere için savaş yardımı toplama kampanyasını izlemek için Batı Kıyısı'na giden Capa, *The Battle of Waterloo Road*'u filmcilere satma imkânını da aramaktaydı. Dinah'ya, "Hollywood'da kitabımıza epey ilgi vardı," diye yazmasına rağmen herhangi bir hikâyesi, başı ve sonu olmayan kitaptan bir film yapılacağını tahmin etmek güçtür.

Capa, Hollywood'dan sonra gittiği Sun Valley'de Hemingway, Martha Gellhorn ve Hemingway'in iki küçük oğlu Patrick ve Gregory'yle fotoğraf çekip avlanarak bir hafta geçirdi. Yazar hâlâ ona Rafael rolünü ayarlamaya çalışıyorsa da, Capa, Cornell'e, "Hollywood bir cennet değil," diye yazmasına rağmen hâlâ bu işle ilgilenmekteydi: "Bir denemeye hazırım." Ancak filmin yapımcısı ve yönetmeni olan Sam Wood aşırı komünist düşmanıydı ve İspanya'da Cumhuriyetçilerle ilişki kurmuş olan herkesten kuşkulanıyordu. Bu durum Hemingway'in romanını filme çekecek biri açısından oldukça garip olduğundan, Hemingway film haklarını David Selznick'in Wood'dan satın alıp Howard Hawks'un yönetmenliğine bırakması için çalışmaktaydı.

Capa, Hawks ile başrole seçilmiş Gary Cooper'ın -ajan Leland Hayward ve karısı Margaret Sullavan'la- Ekim ayı sonlarında Sun Valley'e geleceğini duyunca New York'ta kalmaya karar verdi. Yıldızlar sıradan bir haberi esaslı bir habere dönüştürecek, Capa da rol

için Hawks'la baş başa konuşabilecekti. Capa gerçekten gayet başarılı fotoğraflar çekti ve *Life* da haberi gösterişli bir düzenlemeyle yayınladı, ancak sonunda Woods film hakkını satmadı ve Rafael rolünü de Rus aktör Mihail Rasumny'ye verdi. Capa'yı o sonbaharda düş kırıklığına uğratan sadece bu sonuç olmadı: Rus vizesini de alamamış ve ajans kurma planları suya düşmüştü. New York'taki dairede düşündüğünden çok daha uzun kalacaktı.

24

Amerika'nın savaşa girmesi ve Macaristan'ın Müttefiklere savaş ilan etmesi üzerine Capa'nın durumu daha da kötüleşmişti. Düşman bir yabancı olarak kameralarını kullanması ve özel izin almadan New York'tan on milden dışarı çıkması yasaktı. İlk önceleri fotoğraf makinelerini (iki 35 mm. Cantax, bir Rolleiflex ve bir de Speed Graphic basın kamerası vardı) *Life* bürosuna bırakmasına izin verilmişti, ama 1942 Ocak ayı başlarında derhal Federal Mahkeme'ye gidip geçici çalışma izni almadığı takdirde makineleri polis merkezine bırakması gerekeceği bildirildi. Martha Gellhorn onun çalışma izni almasına yardımcı olmak için elinden geleni yaptı: Virginia Cowles'u Henry Luce'la konuşturdu, Howard Hawks'tan arkadaşı Shipwreck Kelly'nin konuyu J. Edgar Hoover'e açmasını istedi; Capa'ya eğer bu da işe yaramazsa Roosevelt'in yakın dostu ve danışmanı

Harry Hopkins'le irtibata geçeceğini söyledi. Bu sayede Capa'nın kısa zamanda kameralarına kavuşması mümkün olduysa da, bu defa *Life* kendisini yine sıradan haberlere göndermeye başladı. Rusya'da, Kuzey Afrika'da ve Pasifik'te savaş bütün şiddetiyle sürerken Capa, Dartmouth Koleji'nin kayakçılarının askeri eğitimini, Gettysburg'da bir Savunma Pulu partisini ve New York'ta American Theater Wing'in Sahne Kapısı Kantini'nin açılışını izliyordu.

Kameralarını teslim etmesi gerektiği yazısını alınca (ki bunun 1942 yazında olduğunu iddia ediyordu) Capa, *Slightly Out of Focus* kitabını yazmaya başlamıştı; ancak bu noktada o kitabın biyografik bir kaynak olarak güvenilirliği hakkında birkaç söz söylemek gerekir. Capa'nın kitabı film yapımcılarına satma niyetiyle yazdığı unutulmamalıdır; başlıca kaygısı olayların titizlikle sıralanması yerine, hızlı akışı olan eğlenceli bir hikâye anlatmaktı. Kendisi de zaten hiçbir zaman kitabın tümüyle gerçekleri yansıttığını iddia etmiş değildi; nitekim, arka kapakta şöyle yazıyordu: "Gerçeği yazmanın güç olduğu göz önüne alınırsa, ben de bu yüzden zaman zaman onun ötesine çıkmama izin verdim. Bu kitaptaki bütün olaylar ve kişiler tesadüfidir ve gerçekle bir derece ilişkilidir." Capa başlıca karakterlerin adlarını değiştirmiş, bazı olayların akışını hızlandırmış ve bazı hikâyeleri süslemişse de çoğunlukla gerçekleri anlatmıştır. Her zaman yaptığı gibi burada da asıl derdi, iyi bir hikâyeyi daha iyi kılmaya çalışmak olmuştur.

Örneğin *Collier's* editörlerinin bir gün kendisine 1,500 dolarlık bir çek göndererek İngiltere'de özel bir görev verdiklerini ve kırk sekiz saat içinde yola çıkması gerektiğini iddia etmiştir. Capa iddiasına göre uçakla Washington'a gitmiş, orada karizması ve iyi bir içkiyle İngiltere basın ataşesini ABD'den çıkıp İngiltere'ye girmesini sağlayacak belgeleri vermeye ikna etmişti. Ertesi gün New York'a dönüp gerekli son belgeleri de aldıktan sonra gemisine ucu ucuna yetişmişti.

Aslında dergi Capa'yı öyle aniden görevlendirmiş değildi. *Life* işlerinden bıkan ve Hicks'in Rus vizesi almadığı sürece kendisini ülke dışına göndermemesine kızan Capa, Pix'le eski ilişkisini yeniden kurmuştu. 1942 Nisan ayı ortalarında Müttefiklerin İngiltere'den ya Fransa'ya ya da Kuzey Afrika'ya çıkartma yapmak üzere olduğuna inanan *Collier's* editörleri, Capa'yı çıkartmayı izlemek üzere Pix aracılığıyla görevlendirmişlerdi.

Capa bunun üzerine Washington'a bir günlüğüne değil, bir haftalığına gitmiş ve Chicago'da tanıştığı *Life* fotoğrafçısı Myron Davis'in yanında kalmıştı. Capa daireyi kendi malıymış gibi kullanmış, her sabah banyoda küvete uzanıp polisiye romanlar okumuştu. Belgelerini de İngiltere'de *Collier's*'in Londra Blitzi haberleriyle Atlantik'in iki yakasında ün salmış muhabiri Quentin Reynolds'la çalışacağı için kolaylıkla alabilmişti.

Britanya Enformasyon Bakanlığı'na akredite olup, pasaport yerine geçecek damgalı ve mühürlü belgeyi* elde eden Capa, 23 Nisan sabahı yola çıkmaya hazırdı. Ancak bir sorun vardı: Aldığı 1,500 dolar avansın hepsini pokerde kaybetmişti. Brooklyn'deki gemisine gitmek için Pix'ten 5 dolar taksi parası borç almıştı. Fakat İngiltere'ye varınca ajansa telgraf çekip, gemide subaylarla poker oynayıp kaybını geri çıkardığını bildirmişti.

Ambarlarında İngiltere için gıda maddesi ve güvertesinde demonte uçaklar taşıyan eski İngiliz şilebi, önce büyük bir uluslararası konvoya katılacağı Nova Scotia'da Halifax'a gitti. Halifax'ta gemiye binen komodor -sinema seven biriydi- Capa'yla tanışınca onu yanlışlıkla Frank Capra sandı ve ertesi sabah diğer gemilerin kaptanlarını ziyarete gittiğinde onu da davet etti. Komodorun yanlışlığından yararlanan Capa, Halifax'ta Kanada Milli Film Dairesi adına Kanada eskort gemileri hakkında bir film yapmakta olan Joris Ivens'i de yanına aldı. Ivens akredite olmasına rağmen o güne kadar bir konvoy brifingine katılamamıştı.

İrlanda kıyılarına yaklaşıldığında denizaltılar ortaya çıkmamıştı, konvoya eşlik eden destroyer yoğun bir duman perdesiyle gemilerin denizaltılar tarafından görünmesini önledi ve konvoy hiçbir yara almadan geçti. Bu olay pek küçük olmasına rağmen Capa'nın ikinci konvoy haberine de, satılmasını mümkün kılacak kadar heyecan sağlamıştı.

Capa İngiliz denizcilik, güvenlik ve göçmen dairesi yetkilileriyle bir dizi anlaşmazlıktan sonra Mayıs ortalarında Londra'ya ulaştı. Fleet Street'in berisinde, St.-Dunstan-in-the-West Kilisesi'nin avlusuna bakan 'berbat bir daire' tuttu. Quentin Reynolds da bir hafta sonra geldi. Reynolds savaştan önce *Collier's*'in spor editörü olan iri

*) Belge çok geçmeden buruşmuş, yırtılmış ve yeniden yapıştırılmıştı ki, Capa böylesinin daha iyi olduğunu, kullanılmış belgelerin yenilerine kıyasla daha inandırıcı olduğunu söylemiştir.

yarı (yüz kilodan epey ağır), çok içen ve gayet neşeli bir Brooklyn'liydi. Ünlü olmaktan hoşlanıyor ve rolünü oynamaya bayılıyor, prestijinin kendisine sağladığı bütün ayrıcalıkları kullanıyordu. Ama o bile, meslektaşını savaş muhabiri olarak ABD Ordusu'na akredite edememişti. Ordu Halkla İlişkiler Bürosu, Capa'ya İngiltere'deki ordu üslerinde fotoğraf çekmesi için geçici bir belge verdi. Ancak hiç kimse -özellikle de bir düşman-, İstihbarat Dairesi tarafından onaylanmadıkça tam akredite olamazdı.

Yine de Capa'nın İngiltere'ye gitmesine sebep olan istila hemen gerçekleşmeyince bunun önemi yoktu. O sıralarda başkaca ilginç bir olay da meydana gelmediğinden, Reynolds'la *Collier's* ve *Illustrated*'e boşluk doldurmak için gönderdikleri haberler ciddi bir güvenlik soruşturması gerektirmiyordu. Reynolds'la birlikte Haziran ve Temmuz'da Rhondda Vadisi'ndeki kömür madencilerinin (aynı madencileri anlatan *Vadim O Kadar Yeşildi Ki* 1941 En İyi Film Akademi Ödülü'nü kazanmıştı) yaşantıları, İngiliz paraşütçülerinin eğitimi ve askeri hastanelerde rekonstrüktif cerrahi hakkında haberler yaptılar. Haberlerine biraz tat katmak isteyen Reynolds, Capa konusunda eğlendirici anekdotlar da anlatıyordu. Örneğin, yüzü bir Alman dipçiğiyle parçalanmış genç bir Polonyalının burnuna yapılan cerrahi müdahaleyi anlatırken şöyle yazıyordu:

> ... cerrahi asistanlarından biri beni dürtükledi. Kıs kıs gülerek, çılgın Macar fotoğrafçım Bob Capa'yı gösterdi. Hepimizin üzerinde beyaz önlük ve beyaz maske vardı, ama Capa'nın her zaman kırmızı olan yüzü şimdi solmuştu. Doktorla beraber onu dışarı çıkardık.
>
> Capa, "Bayılıyorum," dedi ve yere yığılıp kaldı.

Capa yıllardır savaşın dehşetini görüntülüyordu ama bu ameliyata dayanamamıştı.

Capa Ağustos ayı boyunca kendisini yatağa mahkûm eden belsoğukluğundan kurtulunca, Eylül ayında Reynolds'la Amerikan asker ve denizcilerinin ikinci cepheyi açma hazırlıklarını izlemek üzere Kuzey İrlanda'ya gittiler. Capa siyah askerlerin bazı çok güzel resimlerini çektiyse de askeri eğitim ve istirahat resimleri acınası derecede donuktu. Gönlünün bu işte olmadığı belliydi.

Henüz Amerikan ordusuna akredite olmadığı için kendisine heyecan verecek olayları izleyemiyordu. Örneğin Reynolds, yanında Capa olmadan, 19 Ağustos'ta Müttefiklerin başarısız Dieppe saldırı-

sını izlemişti. İlk Amerikalı muhabirler Müttefiklerin Fas ve Cezayir çıkartmasından bir gün sonra, 19 Ağustos'ta İngiltere'den Kuzey Afrika'ya hareket ettiklerinde Capa geride kalmıştı. O noktada *Collier's*'in kendisine pek ihtiyacı kalmamışsa da, dergi onu ne geriye çağırmış ne de işine son vermişti; hatta Reynolds 1942 Kasım ayında ABD'ye döndüğünde Capa İngiltere'de kaldı ve ay sonunda bir Amerikalı bombardıman grubu hakkında haber yapmak üzere Chelveston'daki bir hava üssüne gitti. Bombardıman uçağının şeffaf burnunda bir topçunun resmi dışındaki fotoğraflar -hatta bir uçağın başarılı gövde inişine kadar- bir yıl önce çektiği resimlerden pek farklı değildi. Ancak o bir tek topçu resmi, bütün farkı yaratmıştı; resimde Capa'nın da bilmediği bir yan vardı: Norden bombalama vizörü gayet net görünüyordu ve bu alet o kadar gizliydi ki, fotoğrafları kontrol eden sansürcüler bile fark edememişlerdi. *Illustrated* 5 Aralık sayısının kapağında olmak üzere 400 bin adet basıldıktan sonra aletin farkına varıldı. Neyse ki dergi henüz dağıtılmamış olduğundan, kapaklar hemen imha edilip yerine başka bir resim kondu.

Capa, *Slightly Out of Focus* kitabında bu olaydan sonra akredite olmayan siviller divanı harbe çıkarılmayacağı için, kendisinin hemen akredite edildiğini iddia etmiştir. Aslında Capa'nın hareketinde herhangi bir suç bulunmamışsa da, bu olay onun akreditasyonunu aylarca geciktirmişti ve o da beklerken *Collier's* ve *Illustrated* adına sıradan haberler kovalamaya devam etmişti.

Capa 1943 Şubat ayı ortalarında bir görevden Londra'ya dönerken, trenden Reading'de inip Dinah Sheean'ın kız kardeşi Blossom ile yakınlarda bir uçak üretim şirketi olan kocası F.G. Miles'a uğradı. Dinah ve Jimmy 1941'de Capa'yı sık sık hafta sonu ziyaretlerine Miles'lara götürmüşlerdi ve Capa da eliaçık biri olan Miles'la dostluk kurmuştu. İki adam sürekli plan üretirler, ancak bir sonuca varamazlardı. Bu ziyaretlerden Capa'nın Miles Aircraft'ta çalışan Olga adındaki genç ve güzel Balili bir kadınla kısa süreli aşkından fazla bir şey çıkmış değildi. Capa o gün Miles'lara gittiğinde, artık evlenmiş olan Olga'yla yeni kocası Cecil Lewis da oradaydılar. Birinci Dünya Savaşı pilotlarından olan Cecil Lewis, havacılık deneyimini anlattığı *Sagittarius Rising* adlı çok başarılı bir kitap yazmıştı. Şimdi Uçak Üretim Bakanlığı'nda çalışıyor ve zamanının büyük kısmını

Reading'de geçirerek yeni uçakları kullanmayı öğreniyordu. Öğretmeni, yarı İngiliz yarı Arjantinli olan yakışıklı aktör John Justin'di. Justin, Alexander Korda'nın 1940 yılında çevirdiği *Bağdat Hırsızı* filminde tahtından indirilen hükümdar Ahmed rolünü oynamıştı; daha sonra sinema kariyerinden geçici olarak vazgeçip Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde pilot olmuştu.

Justin'in harika vücutlu, gayet dişi ve seksi tavırlı, Capa'nın 'Pinky' adını takacağı derecede sarışın, yirmi beş yaşındaki karısı Elaine de oradaydı. Pinky daha sonra "birbirlerini ilk gördükleri anda bir şeylerin başladığını anladıkları"nı hatırlayacaktı. Kadının Justin'le evliliği zaten bozulmuştu ama boşanmayı başaramamışlardı.

Pinky'nin kızıl saçları Gerda'yı andırıyordu, Gerda'nın sevimliliğine de sahipti, ama bu özelliklerinin dışında iki kadın çok farklıydılar. Gerda sert, pratik, hırslı ve yetenekliydi; Pinky ise bir arkadaşlarının hatırladığına göre "bağımlı ve çocuksuydu... bütün bir sabahı kirpiklerini boyayarak geçirir, sonunda önemli bir iş yaptığına inanırdı". Ancak güzeldi, seksiydi ve etrafına neşe saçan biriydi –Capa böyle birine nasıl direnebilirdi ki? Kadının havailiği bile güven vericiydi: Capa'yı ciddiye alması için ortada bir sebep yoktu. Ayrıca, kadın bir evlilik batağına girmişti ve uzun süre kimseden kendisine bir taahhütte bulunmasını isteyecek durumda değildi. Bu arada birlikte çok güzel vakit geçirebilirlerdi. Hatta oyun olarak kaldığı sürece aşk oyunu bile oynayabilirlerdi. Tek sorun, Capa'nın o sırada aşk heyecanından ziyade savaşın heyecanına ihtiyaç duymasıydı.

25

Capa'nın fazla beklemesi gerekmedi. Pinky'yle tanıştıktan bir hafta sonra *Collier's*'in akredite fotoğrafçı muhabiri olarak Kuzey Afrika'ya gönderileceği haberini aldı. (Aslında, ABD ordusuna akredite olan tek düşman yurttaşıydı.*)

Pinky, kendi 'şarkıları' olarak seçtikleri "J'Attendrai"yi okuyarak Capa'yı, mavi karartma ışıkları altında binlerce askerin ailelerine sevgililerine veda ettikleri Euston İstasyonu'ndan uğurladı. Capa, Glasgow'dan bir İngiliz asker nakliye gemisiyle ayrılıp 6 Mart 1943'te Cezayir'e vardı. Oradan Amerikan Ordu İkmal Merkezi hakkında bir haber yapmak için Kazablanka'ya gitti. Bu merkezde asker-

*) Adını Eric A. Haris olarak değiştirmiş olan bir Macar, 1948'de Capa'ya kendisinin de Amerikan ordusuna akredite olmuş bir düşman yurttaşı olduğunu yazmıştı. Ancak Capa, bu şekilde akredite olan tek *fotoğrafçı*/muhabirdir.

ler, kumanyalardan kısmen monte edilmiş tank ve ciplere kadar, gelen bütün malzemeyi boşaltıp büyük açık montaj alanına hazırlıyorlardı. Capa bu teknik bilgi ve geliştirme yeteneği gösterisinde Merkez'in Amerikan ordusunun en önemli dalı olduğunu gördü ve operasyonu birlikte seyrettikleri Fransız subayının, "Bu insana güven veriyor," sözünü çok yerinde buldu. Müttefik ikmal malzemesi ve askerleri Kuzey Afrika'ya her zamankinden büyük oranda akarken, son çarpışmalar Mihver güçlerine insan ve malzeme açısından büyük kayıplar verdiriyordu ve Akdeniz'deki Müttefik hava ve deniz kuvvetleri Mihver güçlerinin ikmal yollarını kesiyorlardı. Capa gönderdiği resim altlarında Kuzey Afrika kampanyasının büyük ölçüde 'ikmal savaşı' olduğunu yazmaktaydı.

Capa Cezayir'e dönünce, Müttefik karargâhında halkla ilişkiler bürosu kendisine bir cip, bir sürücü ve uyku tulumu verip büyük bir Müttefik saldırısının başlamak üzere olduğu merkezi Tunus'a gönderdi. Bu, sekiz hafta sonra Kuzey Afrika kampanyasını başarıyla sonuçlandıracak olan saldırıydı. Capa'yla sürücüsü 16 Mart gecesi başlayacak Amerikan saldırısını izlemek amacıyla Cezayir'den dört yüz mil uzakta olan Feriana'ya ulaşmak için gece gündüz demeden yol aldılarsa da, oraya vardıklarında 1. Piyade Tümeni* hiç savaşmadan Gafsa'yı işgal etmişti. Ağırlığı İtalyanlar olan Mihver güçleri, yakınlardaki El Guettar vahasının güneydoğusundaki tepelere çekilirken, yoğun yağmurların bölgeyi bir çamur deryasına çevirmesi üzerine Amerikalıların doğuya doğru ilerleyişleri iki gün durmuştu.

Capa, Gafsa çevresindeki durgunluktan düş kırıklığına uğradıysa da, annesine "yine bir tür Fransız toprağında olmaktan çok mutluluk duyduğu"nu yazıyordu. İngiliz kışının rutubetinden sonra Afrika'da ilk günlerinin sıcak güneşinin keyfini çıkarmış, Londra'da satın alma imkânı olmayan portakal bolluğu karşısında sevinçten havalara uçmuştu. Ayrıca, artık cepheye çok yaklaşmış olmaktan da ziyadesiyle memnundu; dört yıl aradan sonra yine en iyi yaptığı işi görebileceği bir yerdeydi. Cephe yaşantısını da seviyordu. Annesine, "Bu askeri hayat bana çok iyi geliyor, sonunda tekrar cepheye döndüğüm için çok mutluyum," diye yazıyordu başka bir mektubunda da. Capa'nın Gafsa'daki basın kampında rastladığı ünlü Scripps-Ho-

*) General Patton'un kumandasındaki Amerikan 2. Kolordusu, üç piyade tümeni (1., 9. ve 34.) ile bir (1.) zırhlı tümenden oluşmaktaydı.

ward muhabiri Ernie Pyle da şunları söylemekteydi: "...sadece gereklilerden oluşan bir hayat –yemek, uyku, ulaşım ve insanın kendi becerikliliğiyle elde edebileceği biraz konfor ve güvenlik... Yetişecek randevu yok, nasıl göründüğüne aldıran yok, bürokrasi asgari düzeyde ve ordu, biz muhabirleri aileden sayıyor. Yüzlerce askerle tek tek arkadaş olduk ve bizim Tunus'taki bütün Amerikan generallerini tanıdığımız gibi onlar da bizleri tanıyorlar."

Capa'nın en iyi arkadaş olduğu generaller Tümgeneral Terry Allen ile Tuğgeneral Theodore Roosevelt Jr.'du; her ikisi de Capa'nın Evans Carlson ve Stilwell'de o kadar hoşlandığı dürüstlük, insani yakınlık ve mizah duygusuna sahiptiler. Teksaslı ve eski bir süvari olan Allen, 1. Piyade Tümeni komutanlığını yapıyordu; argo konuşması ve savaş planları ile disipline epey hoşgörülü bakışıyla gayet renkli ve resmilikten uzak bir insandı. Allen'ın tümen komutan vekili ve eski ABD Başkanı'nın oğlu olan Roosevelt, çok daha babacan bir insandı; askerleri kendisini cesareti, mizah duygusu, şiir okuma yeteneği ve alameti farikası olan bastonu için seviyorlardı. Böyle sıradışı iki general, Capa gibi sıradışı bir muhabir açısından mükemmel arkadaşlardı.

Haberlerinde tek tek askerlerin adlarıyla memleketlerini belirttiği için savaş muhabirleri içinde en çok okunan ve sevileni olan Pyle gibi Capa da pek çok askerle dost olmuştu (ancak kendisinden Pyle'ı taklit etmesini isteyen editörlerine, birkaç kamerayı idare etmeye çalışırken ve savaşın en kızgın anından pozlar yakalamak için uğraşırken fotoğrafını çektiği askerlerin adlarını sorup yazmanın genellikle imkânsız olduğunu açıklıyordu). 'Onlardan biri' olmak için elinden gelen her şeyi yapıyor, poker oynuyor, savaşın tehlikelerini paylaşıyordu; sıradışı üniforması (Capa'nın üniformasını bir Amerikan muhabirinin nasıl olması gerektiği hakkında kendi özgün fikirleri olan bir Bond Street terzisi dikmişti) ve yabancı aksanlı, komikçe 'dost düşman yurttaşı'nın silah yerine kameralarla yüklü olarak cephede gönüllü bulunması askerlerin morallerini yükseltiyordu. Subaylar Capa'nın tehlikeyi umursamazlığına ve hayatta kalma yeteneğine hayranlık duyuyorlar, onu tehlikeli görevlere davet ediyorlardı. Capa bir keresinde Time-Life muhabiri Will Lang'a, "Çok popüler oldum ve bu popülerlik günün birinde benim ölümüme yol açacak," demişti. Ancak Lang daha sonraları "heyecan uyandıracak fotoğraf

ihtimali oldukça Capa'nın bu tür davetleri hiç reddetmediği"ni söylemişti. Capa, muhabirlerle de, "savaş haberlerini hiç görmedikleri halde yazdıklarını, oysa kendisi zavallı Capa'nın fotoğraflarını çekmek için canını tehlikeye attığı"nı söyleyerek şakalaşırdı.

Bu görevler kimi zaman sanıldığından daha az heyecanlı olurdu. Yağmur kesildikten ve çamur biraz sertleştikten sonra Capa, 20 Mart'ta Tümgeneral Orlando Ward'un, Station de Sened ve Maknassy yol ve demiryolu kavşaklarına yürüyen 1. Zırhlı Tümen tanklarına eşlik etti; sonrasında bu birlikler, herkesi şaşırtarak herhangi ciddi bir direnişle karşılaşmadan iki hedefi de ele geçirdiler.

22 Mart günü General Ward, tanklarını ve askerlerini ana kıyı yoluna saldırı için tekrar toplanma emri verdi. Saldırı o gece saat 11:30'da başlayacağından Capa fotoğraf çekemeyecekti. Üstelik o sırada Almanların bir zırhlı tümeni El Guettar'a yolladıkları haberi de gelmişti. 1. Zırhlı Tümeni'nde bulunduğu sırada sıhhiyecilerin ve haberleşmecilerin artçı tesislerini kurmaları, askerlerin palmiyeler altında istirahatları ve cipleri çevresindeki Arap çocuklarına çiklet dağıtmaları dışında fazla görüntü alamamış olan Capa, o öğleden sonra El Guettar'a gitmeye karar verdi. Yolda kendisini o kadar popüler yapan talihi yine yaver gitti ve pekâlâ ölümcül bir kazayla sonuçlanabilecek olan bir olay komik bir talihsizliğe dönüştü. *Slightly Out of Focus*'de anlattığına göre, cipinden atlayıp yol kenarındaki kaktüslerin dibinde işini görecekken "ACTUNG! MINEN!" (DİKKAT! MAYIN!) yazılı küçük bir levha gördü.

Bu, Capa'nın toprağa gömülen mayınlarla ilk karşılaşmasıydı. Bu tip mayın yeni icat edilmiş olup, kum ve çamur nedeniyle kolayca gizlenebildiği Kuzey Afrika'da yaygın olarak kullanılıyordu. Mihver kuvvetleri geriledikçe, arkalarında giderek uzayan bir mayınlı arazi bırakmaktaydılar. Capa şöyle yazıyor:

> Olduğum yerde kaldım. Kıpırdamaya cesaret edemiyordum. Yapmam gerekeni bir an önce yapmak zorundaydım ama en küçük bir ağırlık bile mayını patlatmaya yeterdi. Sürücüme seslenip durumu anlattım. Mayınlı alanın ortasında olduğumu söyledim. Durumu pek komik buldu. Oysa ben gülecek bir şey göremiyordum. İlk basışta patlamayan mayınlar şimdi fikir değiştirmiş olabilecekleri için

ayak izlerime basarak geri de gidemiyordum. Sürücüye gidip mayın detektörlü birisini getirmesini söyledim.

Pantolonum inmiş olarak yakalanmıştım. Issız, bomboş, sessiz çölde aptal bir kaktüs arkasında kumlara çivilenmiştim sanki. Ölüm ilanım bile yayınlanmayacaktı.

Saatler sonra (ya da Capa'ya saatler gibi gelen bir süre sonunda) sürücü, bir mayın temizleme ekibi ve 1 Zırhlı Tümen'in yürüyüşünü izlemiş olan *Life* fotoğrafçısı Eliot Elisofon'la birlikte geri döndü. Mayın ekibi Capa'yı hemen kurtardıysa da, Elisofon basın kampında bu olayı büyük bir zevkle anlattı. Capa daha sonraları o gece bir hava baskınında deliksiz uyku çekerek, başına gelen olayı önemsemediğini iddia edecekti.

1. Piyade Tümeni son iki gündür Gafsa'dan El Guettar'ın güneydoğusundaki tepelere çekilmiş olan düşmana saldırmaktaydı. Buna karşılık, kuvvetleri Gabés yakınlarında Montgomery'nin 8. Ordusu'nun saldırısına uğramış olan General von Armin'in gönderebildiği, safları epeyce eksilmiş ama hâlâ çok güçlü olan 10. Panzer Tümeni 23 Mart sabahı El Guettar'a hücuma kalkmıştı.

İspanya İç Savaşı'ndan bu yana ilk gerçek savaşı için cepheye gitmek isteyen Capa, Amerikalılar tarafından 336 rakımlı tepe olarak anılan tepeye çıktı. 5. Sahra Topçusu'nun ağır toplarıyla 16. Piyade Alayı'nın 3. Taburu oradaydı.* Çok geçmeden Alman topçusu tepeyi dövmeye başladı, Amerikan topçusu buna karşılık verdiyse de tepedeki cephane stokunun hızla tükenmesi etkinliğini kısıtlıyordu. Aynı Amerikan birliklerinden Şubat ayında fazla direniş görmemiş olan Almanlar, daha büyük bir güvenle saldırıyı sürdürdüler ve o sabah birkaç saat bu güvenlerinde haklı çıktılar. Piyadeleri 336 rakımlı tepenin eteklerine dalıp göğüs göğüse çarpışmalarla Amerikalılara ağır kayıplar verdiriyorlardı. Piyadelerin arkasından tanklar tepeye yaklaşmaktaydı. Capa'nın fotoğraf çektiği gözlem noktasının altında çarpışmanın akışı birden değişti; Almanlar, Amerikalıların yeni kararlılığı ve malzemelerini küçümsemişlerdi. Amerikan mayınları sekiz Alman tankını safdışı bırakırken, topçu ile diğer tanksavar bir-

*) 1. Piyade Tümeni, bir tanesinin 16. Alay olduğu üç alaydan oluşmaktaydı. Her alay üç tabura, her tabur da üç bölüğe bölünmüştü.

likleri de büyük kısmını imha ettiler. Kalan Almanlar yeniden toparlanmak için geri çekildiler. Müttefik şifre çözücüleri ikinci Alman saldırısının o öğleden sonra 16:45'te başlayacağı emrini tespit ettiler.

Capa o öğleden sonra, bulunduğu gözlem noktasından 16. Piyade Alayı'nın 2.Tabur E Bölüğü'nün tepenin kuzey yamaçlarında dolaşan Alman keşif koluna hücum etmelerini seyretti. Çıkartma Günü (D-Day), Omaha kumsalına çıkmak için birlikte olmayı seçeceği birliğin çarpışmasına ilk kez orada tanık oldu.

Saat 16:45'ten kısa süre önce Alman uçakları Amerikan mevzilerini vurmaya başlayınca Capa dahil herkes sığınacak bir yer buldu. Akşam olmadan Stuka'lar bu eylemlerini on iki kere tekrarladılar. Capa bir kâğıda, "Merceklerim toz toprak içinde ve korkudan ödüm patlıyor," diye yazdıysa da, Alman uçaklarının dramatik görüntülerini almayı başarmıştı.

Saat tam 16:45'te Alman kara kuvvetleri ikinci saldırılarına başladılar; sabahın zaferiyle moral bulan Amerikalılar hazırdı. General Patton (migferinde üç yıldızlı), Allen (iki yıldızlı) ve Roosevelt (tek yıldızlı) 336 rakımlı tepedeki gözlem noktasından çarpışmayı izleyip el telsizleriyle emirler yağdırırlarken, Amerikan piyade ve topçusu Almanları püskürttü ve Almanlar sadece iki saat süren bir çarpışma sonunda tepelere çekildiler. Amerikalılar o gün Almanlar karşısında ilk kez kesin bir zafer kazanıyorlardı.

Capa pek de gösterişli olmayan temizlik operasyonlarını birkaç gün görüntüledikten sonra, İtalyanları güney Tunus'tan çıkartmakta büyük başarı kazanan Fransız Yabancı Lejyonu'nun Deve Birlikleri'ni haber yapmaya gitti. Nisan ayının ilk haftasında El Guettar'a dönünce, çarpışmalar 7 Nisan'da sona ermiş olduğundan askerlerin cephe yaşantılarına odaklandı.

Ayın ortalarında 2. Kolordu, Tunus ile Bizerte arasındaki dar bölgede sıkışmış olan Almanlara karşı son bir hamle için kuzeye yöneldiğinde Capa onlarla gitmemeye karar verdi. Basın kampında Patton'ın yerine hiç tanınmamış birinin -General Omar N. Bradley- getirilmesinin, kolordunun saldırıda küçük bir rol üstleneceği anlamına geldiğine inanılıyordu. Muhabirler Mihver güçlerinin uzun süre direneceklerini tahmin etmekteydiler. Bunun üzerine Capa daha ilginç bir malzeme aramaya başladı ve sonunda yakınlardaki bir avcı uçakları birliğinde karar kıldı. Orada Levi Chase adında genç bir Amerikalı pilotu, uçağının kokpitinde görüntüledi; uçağın kenarında, düşürdüğü Al-

man ve İtalyan uçakları için çizilmiş dokuz gamalı haç ile üç İtalyan faşist simgesi vardı. Ancak başka önemli bir şey bulamadığı sırada, daha önce resmini çektiği Norden bombardıman vizörü başına dert açan birlik olan 301. Bombardıman Grubu'nun kuzey Cezayir'de Constantine yakınlarındaki bir hava üssünde olduğunu öğrenince oraya yollandı. Tümgeneral James Doolittle'ın Kuzeybatı Afrika Stratejik Hava Kuvvetleri'nin 'Uçan Kaleleri' -uzun menzilli B-17 bombardıman uçakları- denizdeki Mihver gemileri ile Tunus, güney İtalya, Sicilya ve Sardunya limanları üzerinde yoğunlaşmaktaydılar. Onların aktiviteleriyle ilgili olarak hazırladığı haber, Capa'nın Tunus kampanyasını bir 'ikmal savaşı' şeklinde izlemesini tamamlayacaktı.

1 Mayıs'ta Constantine'e geldiğinde uçakların kötü hava yüzünden havalanmadıklarını gördü. Dört gün boyunca art arda uçuş görevleri iptal edilirken o da pilotlarla oturup poker oynadı ve epeyce para kaybetti. Ancak pokerde kaybettikçe güvenlikte kalacağına, iyi hikâyeler bulacağına ve Pinky'nin sadakatine güveneceğine inandığı için buna pek aldırış etmiyordu. Bütün parasını kaybettiği takdirde gidip çalışması gerekeceğini ve böylece daha çok kazanacağını söyleyerek kendi kendisiyle eğlenirdi.

Capa 301. Bombardıman Grubu'nda 'The Goon' adındaki bir uçağın mürettebatının hayatının yirmi dört saatini belgeledi. Çektiği resimlerin çoğu İngiltere'de çektiklerinin benzerleriyse de, geçen bir yıl içinde savaş muhabirleri hakkındaki hüküm değişmişti: Artık uçaklar havalanınca yerde kalmayacaktı.

Capa *Slightly Out of Focus*'da 301. Grup'la Bizerte, Tunus, Napoli ve Palermo üzerinde uçmuş olduğunu söylese de, kendi yazdığı notlardan ve resim altlarından anlaşıldığı kadarıyla 6 Mayıs'ta Sicilya Boğazı'ndaki gemilere düzenlenen bir tek akına katılmıştır. Uçan Kalesi hedef ararken gölgesi Akdeniz'in sularına düşecek kadar alçaktan uçmuştur, ama sonunda bir cephane gemisi görünce uçaksavar ateşinden mümkün olduğu kadar kaçınmak için yükselmiş, sonra da bombalarını bırakmıştı. Uçan Kale uzaklaşırken Capa da ta aşağılarda parçalanıp havaya uçan geminin birkaç poz resmini çekebilmişti.*

*) Capa *Slightly out of Focus*'da Palermo üzerinde bir görev uçuşunda bulunduğunu yazar. 'Goon', Alman uçaklarının isabeti üzerine bir motorunu kaybetmiş olarak geri dönmüştür. Ancak resim altlarına göre, 'Goon' görevlerinden birinde ağır yara almış fakat havaalanına gelmeden onarılmıştı. Kitaptaki anlatım herhalde Capa'nın poker masasında dinlediği hikâyelerden birine dayanmaktadır.

Ertesi gün malzeme sıkıntısı çeken Mihver güçlerinin aniden çöktüğü ve Amerikalıların Bizerte'yi, İngilizlerin de Tunus'u aldıkları haberi gelince Capa hemen bir cipe atlayıp Tunus'a doğru yola çıktı. Kuzey Tunus'a giderken yolda savaştan arta kalan manzaraları görüntüledi: Beja'daki Amerikan mezarlığında sade tahta haçlar, Alman mezarlığında Demir Haç şeklinde taşlar ve çarpılmış pervaneler, Tunus yakınlarında El Aouina havaalanında Müttefik uçakları tarafından bombalanmış Mihver uçaklarının kalıntıları. Birkaç gün önce bütün Kuzey Afrika harekâtının en çetin çarpışmalarına sahne olan 609 rakımlı tepeye geldiğinde, Arap çobanlarının sürülerini yanmış tanklar arasında otlatmalarını görüntüledi.

Tunus'a giden güneşten kavrulmuş tozlu yol, bütün varlıklarını eşeklerin çektiği arabalara yüklemiş, kurtarılmış kentlerine dönen mültecilerle doluydu. Bunlar Capa'nın 1939'da gördüğü, Tarragona ve Barselona'dan kuzeye akan insanlara benziyorlardı; tek farkları, bu insanların yaslı ve korku içinde değil, mutlu olmalarıydı. Capa onların resimlerini çekerken o kadar heyecanlanmıştı ki, ağır gitmekte olan cipte ayağa kalktı ama cip birden sarsılınca yola düştü ve avuçları ezildi. Hemen kendisine ilk yardım yapıldıktan sonra elleri sargılı olarak resim çekmeye devam etti.

Capa Tunus'ta İspanya İç Savaşı'nı sadece yoldaki mülteci akınıyla değil, aynı zamanda 250 bin insanın sokulduğu acele kurulmuş dev tutsak kamplarıyla da hatırlamıştı. Dikenli tellerle çevrili Tunus kampları Argelés'te çektiği enterne kampına benzese de, şimdi enterne edilenler İspanyol Cumhuriyetçi mültecileri değil, Alman ve İtalyan tutsaklardı. Kamplarda hava genellikle neşeliydi; askerlerden çoğu, özellikle de İtalyanlar, çarpışmaların sona ermesine seviniyorlardı. Capa yollarda teslim olmaya giderken gülüp şakalaşan, şarkılar söyleyen İtalyan askerlerinin resimlerini çekmişti. Almanlarsa kuşkusuz çok daha asık suratlıydılar.

Tunus'ta coşkun zafer kutlamalarının ardından Capa, Pinky'yi görmek için İngiltere'ye dönmeye karar verdi. Müttefiklerin bir sonraki çıkartmalarına hazırlık yapmak için süreye ihtiyaçları olacaklarından, birkaç haftasını kadınla geçirip heyecanlı bir şey atlamadan bir sonraki sıçrama noktasına gidebilirdi. Ayrıca, savaş artık Müttefiklerin lehine döndüğünden ve dönüş noktasının çok iyi görüntülerine sahip olduğundan aşka da vakit ayırabilirdi.

26

Capa, seyahat belgelerindeki kaçınılmaz sorunlar yüzünden Londra'ya ancak 1943 Haziran ayının ilk haftasında varabildi. Halen kocasıyla yaşayan ama her bakımdan ondan ayrılmış olan Pinky'yle o kadar iyi günler geçirdi ki, kentten ayrılmak için hiç acele etmiyordu. (Pinky'nin bu düzeninin tek sıkıntısı, Capa'nın cepheden kadına yazdığı mektupları evine değil, Time'ın bürosuna göndermek zorunda olmasıydı. Büronun maskotu olan Pinky onun mektuplarını yüksek sesle okuyup aşkı 'kamu malı'na dönüştürürdü. Capa ilk izleniminde haklı çıkmıştı: olay kendi açısından olduğu kadar Pinky'nin gözünde de oyundan başka bir şey değildi.)

Capa Londra'ya geldikten dört hafta sonra tatili aniden yarıda kaldı: New York'tan gelen bir telgrafta *Collier's* ile ilişkisinin 19

Temmuz'da kesileceği bildiriliyordu.* Editörler çıkardığı işlerden memnun olmakla birlikte, El Guettar fotoğraflarının askeri kanallardan kendilerine ulaşması yaklaşık üç ay sürmüştü ve bu arada en iyileri ülkenin dört bir yanındaki gazetelerde yayınlanmıştı. Kurallara göre, cephede çekilen fotoğraflar ancak fotoğrafçı onlarla beraber operasyon alanından çıktığı takdirde özel olurdu. Gönderilmek üzere negatiflerini askeri makamlara verdiğinde ordunun, seçtiği fotoğrafları ABD'ye telsizle gönderme hakkı vardı ve böyle gönderilen fotoğraflar da telgraf şirketleri tarafından dağıtılırdı. Bu koşullarda dergi, telsiz servislerine abone olmanın Capa'yı cephede tutmaktan daha mantıklı olacağına karar vermişti.

Serbest fotoğrafçılar akredite olamadıklarından Capa iki hafta içinde ya yeni bir iş bulacak ya da o kadar güçlükle elde ettiği cepheye gitme iznini kaybedecekti. Aslında endişe etmesine fazla gerek yoktu; gururunu bir yana bırakıp *Life*'a başvurursa Hicks kendisine iş verirdi.

Time şirketi Associated Pres, Acme News Photos (United Press fotoğraf ajansı) ve International Newspaper Syndicate'yle birlikte üyelerinin cepheye gidip gelmekte, sansürden geçişte ve haber ve fotoğraflarını Amerika'ya göndermekte önceliklerinin olduğu U.S. Army-Navy Photographic Pool'a katıldığı için *Life*'da çalışmanın çok büyük avantajı vardı. Üye kuruluşların arada bir ordunun izlenmesini istediği sıkıcı haberleri gönderme zorunluluğu bulunuyorsa da, bu, sahip oldukları ayrıcalıklar karşılığında ödenecek küçük bir bedeldi.

Söylentilere göre Akdeniz'de büyük şeyler olması beklendiğinden, Capa, Hicks'e serbest olduğunu bildiren telgrafı gönderdikten sonra (işi sağlama bağlamak için *Collier's*'e de kararını geri alması için bir telgraf çekmişti) Cezayir'deki Müttefik karargâhına gitme yolunu araştırmaya başladı. (Pinky kendisinden randevu isteyen bir subaya telefon ederek, her zaman olduğu gibi bürokrasinin üstesinden geldi; eğer Capa'yı ilk uçağa bindirirse adamla yemeğe çıkacağını söyledi. Subay da hemen ona bir yer buldu.) Capa'nın Cezayir'e acele gitmesinin sebebi, hem büyük bir çıkartmayı kaçırma-

*) Capa'nın telgrafı aldıktan sonraki olaylar ve hatta Sicilya çıkartmasında bulunuşuyla ilgili anlattıkları, *Slightly Out of Focus*'un en uydurulmuş bölümlerinden biridir.

mak hem de 19 Temmuz'a dek orada olduğu takdirde birkaç gün tatil yapabilmekti.

Cezayir'e gelince, 10 Temmuz sabahı Sicilya'ya çıkacak birlikleri taşıyan armadanın denize açıldığını gördü. Talihinin yaver gitmeyeceğini sandığı sırada henüz bir birliğin yola çıkmadığını öğrendi. 82. Hava İndirme Tümeni, 9 Temmuz gecesi Tunus'ta Kairouan çevresindeki üslerinden havalanacaktı. Ancak bir sorun vardı: Capa paraşütçü eğitimini çok izlemiş olsa da kendisi atlamayı öğrenememişti. Yine de bir çıkış yolu vardı; Ordu paraşüt eğitimi almamış birini bir paraşütçü birliğine veremezdi, ama onu Kuzeydoğu Afrika Askeri Nakliye Komutanlığı'na bağlayabilirdi. O zaman Capa da nakliye uçaklarından biriyle gidecek, Sicilya üzerinde atlayacak paraşütçüleri görüntüleyebilecek ve boş uçakla Tunus'taki üsse dönecekti.

Capa *Slightly Out of Focus*'da bu planın, çıkartmanın ilk gecesi olan 9 Temmuz'da gerçekleştiğini ve kendisinin görüntülediği paraşütçülerin denizden gelen birliklerden önce inmiş olmaları nedeniyle resimlerinin harekâtın ilk anını gösterdiğini iddia etmiştir. Ancak Ordu'nun ABD'ye gönderdiği Capa'nın en iyi fotoğrafının belgesinde 504. Paraşütçü Alayı 3. Taburu'nun komutanı olarak Yarbay Charles Kouns belirtildiği için, resimlerin iki gece sonra çekildiği düşünülebilir.* 504. Alay, Gela çevresinde çarpışan birliklere destek olmak üzere 11 Temmuz gecesi indirilmişti.

Capa'nın çıkartma haberini ilk kendisinin geçmiş olmasıyla övünmesi zararsız bir aldatmacadır, özellikle de görüntülediği askerler iki gece önce atlayanlardan daha az korku içinde olmadıklarına göre. Görev konusunda yeterli uyarılar yapılmamış olduğundan Mihver güçleri kadar Müttefik kara ve deniz kuvvetleri de uçaklara ateş açmışlar ve havalanan 144 uçaktan 23'ünü düşürmüşlerdi. (Capa'ya emir almadan mı kendileriyle geldiğini soran bir asker, atlamadan az önce, "Senin işinden hoşlanmadım, dostum, çok tehlikeli!" demişti. Gerçekten de yoğun uçaksavar ateşi altında geri dönmeye çalışan uçakta kalmak, atlamaktan daha tehlikeliydi.)

Ancak Capa *Slightly Out of Focus*'da, Sicilya üzerinde gökyüzünün Alman izli mermileriyle dolu olduğundan ancak şöyle bir söz etmiştir; çünkü editörlerin kendi resimlerini seçmeye yönlendirecek

*) O dönemde askeri talimatnamelere göre resim altlarında kişiler belirtilebilir, ancak askeri birlikler belirtilemezdi ve omuz armaları fotoğraflar basılmadan rötuş yapılarak çıkarılmalıydı.

bir hikâye uydurmaya çekinmese de, artık onları çekmek için girdiği tehlikeleri değil abartmak, bunlardan söz etmeyi bile onursuzluk sayıyordu. Yaptıkları ve cesareti iyi biliniyordu; şimdi kendi aldığı kararla deneyimlerini ya komik tesadüfler olarak iletiyor ya da dürüstçe korktuğunu itiraf ediyordu. O zaman orada olmayan birinin neler yaşadığını ve hatta, fotoğraflarına rağmen, gördüklerini tam boyutuyla anlayamayacağı için daha fazla şey söylemenin cephede savaşan insanlara saygısızlık olacağını hissetmekteydi.

Uçak sabahın üçünde Kairouan'a inince, Capa'dan hoşlanmış olan genç halkla ilişkiler subayı Chuck Romine kendisini alanda bekliyordu. Karanlık oda olarak düzenlediği küçük ve boğucu derecede sıcak çadırda iki adam negatifleri banyo edip bastılar ve sonra bir cipe atlayıp Tunus'a doğru yola çıktılar. Oradaki basın kampında sansür görevlileri, resimlerin ABD'ye telsizle nakline hemen izin verdiler. Ancak kurallara göre, Ordu'nun gönderdiği resimlerde fotoğrafçının adının belirtilmesi yasaktı. Fotoğrafları Capa'nın çektiği bilinmeyecekti ve aynı fotoğraflar kendi adıyla *Collier's*'de çıktığında çıkartma da artık mazide kalmış olacaktı.

Capa kitabında o sabah Tunus'taki basın kampındayken, askeri makamlara artık *Collier's* hesabına çalışmadığını bildiren bir telgraf geldiğini anlatır. Söylediğine göre, telgraf Chuck Romine'nin eline geçmiş, o da Halkla İlişkiler Müdürü'nden bir süre daha kaçabilmesi için hemen destek birlikleriyle Sicilya'ya inmesini ayarlamıştır. Ancak gerçek şu ki, Capa akreditasyonunu ancak bir hafta sonra kaybedecekti ve Sicilya'ya paraşütle atlamamış, resimlerinin kayıtlarından da görüleceği gibi Licata'ya bir ikmal gemisiyle gitmişti. (Capa'nın kendini küçümsemesinin de bir sınırı vardı ve bir ikmal gemisine bindiğini kitabında itiraf edememişti.) 504. Alay hakkındaki haberine devam etmek istediği için karaya çıktıktan sonra alayı buldu. 17 Temmuz'da onunla ve 82. Paraşüt Tümeni'nin geri kalanıyla birlikte, yeni ele geçirilen Agrigento kentine gitti. Bu talihli bir adım oldu, zira ertesi gün Yedinci Ordu komutanı General Patton, Palermo adasına düzenlediği baskın için 82. Tümen'i de yanına aldı. Böylesine önemli bir harekâtın ortasında Capa'nın akreditasyonunun sona erdiğine kimse dikkat etmeyecekti.

Capa, Palermo'ya komuta eden generalin teslim oluşunu, halkın Amerikan askerlerini sevinçle karşılamalarını 22 Temmuz'da görüntülediğinin ertesi günü yıkılan kentin fotoğraflarını çektikten sonra

orada fazla kalmadı. Belki fanatik derecede dürüst Patton'dan merhamet bekleyemeyeceğini bildiğinden Patton'la birlikte doğuya da gitmedi. Onun yerine, adanın içlerinde sert bir çatışmaya girmiş olan El Guettar'daki eski birliği olan 1. Piyade Tümeni'ne gitmeye karar verdi. General Allen ve General Roosevelt'in kendinden hoşlanmalarının yanı sıra harekâtlarını izlemeye resmen hakkı olup olmadığına aldırmayacak kadar kurallara düşkün olmadıklarını biliyordu.*

Ama önce onları bulması gerekiyordu. Palermo ile tümenin bulunduğu cephe arasındaki tehlikeli bölgeden geçmek yerine Likata'ya dönmeye ve oradan tümenin izlediği yoldan gitmeye karar verdi. O sırada *Time* muhabiri olan John Hersey de (*A Bell for Adano* romanında 'Adano' diye adlandıracağı) Licata'daydı. Capa onu da kendisiyle gelmeye ikna etti. Bir cip bulduktan sonra 25 Temmuz gecesi yola çıktılar ve ertesi gün öğleden sonra Gangi yakınlarındaki tümen karargâhını buldular. Oradan Sperlinga ve Nicosia yönünde ilerleyen 16. Alay'a yetiştiler. Mihver artçı kuvvetleri, gerileyen ordunun Messina Boğazı'ndan İtalya anakarasına güvenle geçişini sağlamak için Amerikan ilerleyişini ne pahasına olursa olsun durdurma kararı aldığından, ilk başlarda çok güçlükle yol alabildiler. Ancak genç ve deneyimsiz Almanlar uzun süre dayanamadılar (Capa daha sonra, sadece birkaç haftalık eğitimin ardından esir düşmeden birkaç gün önce Sicilya'ya gelen tutsakların resimlerini çekmişti) ve Tunus'ta olduğu gibi moralleri çökmüş İtalyanlarsa teslim olmaya can atıyorlardı.

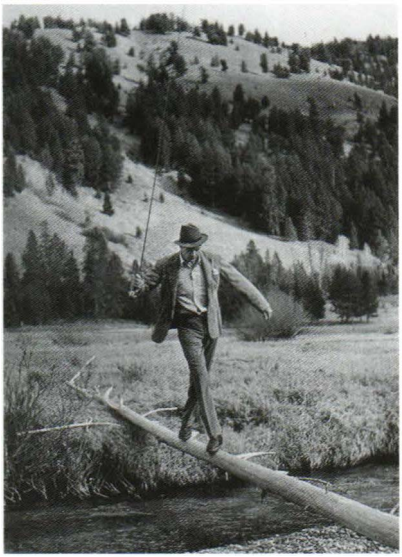
16. Alay, 28 Temmuz sabahı hem Sperlinga'yı hem de Nicosia'yı düşman tarafından âdeta terk edilmiş halde bulduysa da, kampanyanın ileriki günlerinde durum hiç de böyle olmayacaktı. Alay beş gün sonra önemli bir otoyola hâkim bir tepede kurulmuş Troina için savaşa girdi. Deneyimli bir Alman birliği burada ölene kadar çarpışmak üzere mevzilenmiş, kasabanın çevresine mayın döşemiş, tepelerde birbirlerine siperlerle bağlı makineli tüfek yuvaları kurmuştu. Bu çarpışma Amerikan askerlerinin Akdeniz bölgesinde girdikleri en çetin muharebe olacaktı.

Tepelik bölgede tanklar işe yaramadığından ve piyadeler de Alman ağını aşamadıkları için, Müttefikler daha önce görülmemiş derecede yoğun topçu ateşi hava bombardımanı kullandılar. Bu strateji Capa'yı da kendi açısından Müttefik komutanlarınki kadar ciddi

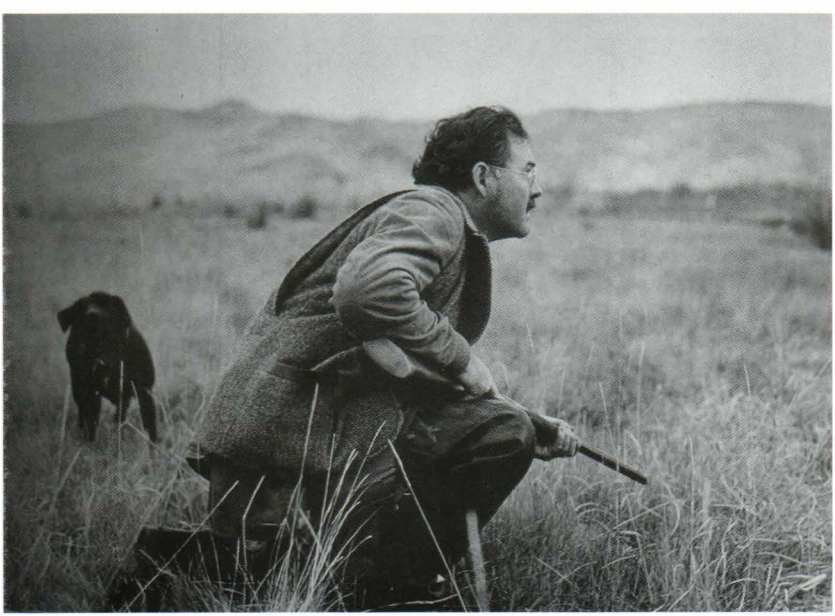
*) Allen ve Roosevelt, bu gevşek davranışları yüzünden çok geçmeden yerlerini 6 Ağustos'ta General Bradley'e bırakacaklardı.

Polly Korchein ve Toni Sorel (sağda) (1940).

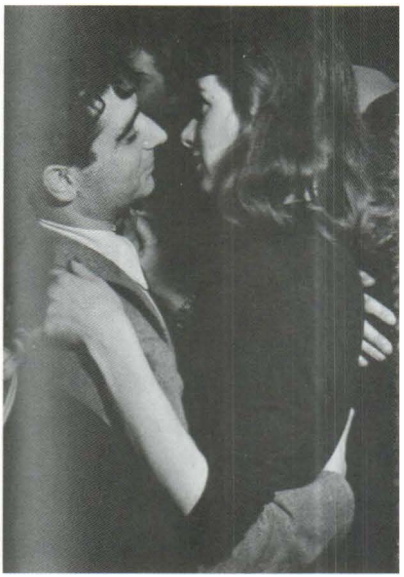
Hemingway'in romanı *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*'un filminde oynayan Gary Cooper (Sun Valley, Ekim 1941).

Ernest Hemingway avda (Sun Valley, 1940-1941).

Pinky (1943-1944).

Capa, Macar cazibesiyle (kim olduğu bilinmeyen bir kadınla)

Bir konvoyla Atlantik'i geçerken (1941 ya da 1942).

Tunus'ta, Amerikan birliklerinin esir aldığı Mihver güçlerine bağlı İtalyan askerler (Mayıs 1943).

Müttefik güçler askerleri, çocukları emin sığınaklara taşıyorlar (İtalya, Cassino, Ocak 1944).

Capa, Müttefik birliklerle beraber Napoli'ye girdiğinde (1943).

Çıkartma Günü'ne katılan Amerikan askerlerinin ilk dalgası
(Fransa, Normandiya sahili, Omaha kumsalı, 6 Haziran 1944).

Amerikan birliklerinin ele geçirdiği Alman askerleri
(Fransa, Normandiya sahili, Omaha kumsalı, Haziran 1944).

Fransa, St. Malo'da esir alınan Alman askerleri (9 Ağustos 1944).

İşgal sırasında Alman askeriyle beraber olduğu için başı kazınan bir kadın, kucağında bebeğiyle kalabalığın hakaretlerine ve aşağılamalarına maruz kalıyor (Fransa, Chartres, 18 Ağustos 1944).

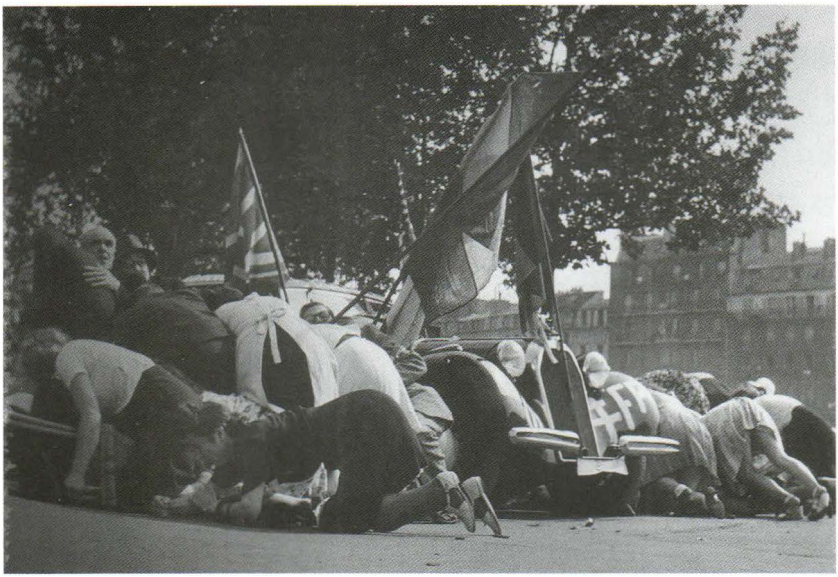
Kurtuluş'un eşiğinde Paris (Invalides ile Palais Bourbon arası, 25 Ağustos 1944).

Çıkartma Günü akşamı (6 Haziran 1944: İngiltere, Portsmouth).

Kuzey Afrika'da (1943).

Paris'in Kurtuluş gününde keskin nişancılar aniden kalabalığın üstüne ateş açtığında (26 Ağustos 1944).

Özgürlüğüne kavuşan Paris (26 Ağustos 1944).

Almanya'da Wesel yakınlarında bir paraşütle indirme harekâtı (24 Mart 1945).

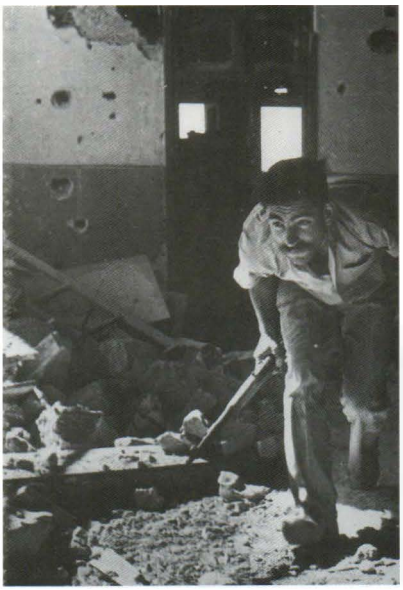

Alman keskin nişancılarını yakalayan Amerikan askerleri. Amerikan ordusunun sansürcüleri, Almanların dövülüp tekmelendiğini gösteren bu resimleri yasaklamak istemişlerdi (Berlin, Ağustos 1945).

Arap birliklerinin kuşattığı harabe binalardaki İsrail askerlerinden (Kudüs, 9 Haziran 1948).

Bir köyde kör Yahudi göçmenler ve aileleri (İsrail, Gedera yakınları, Kasım-Aralık 1950).

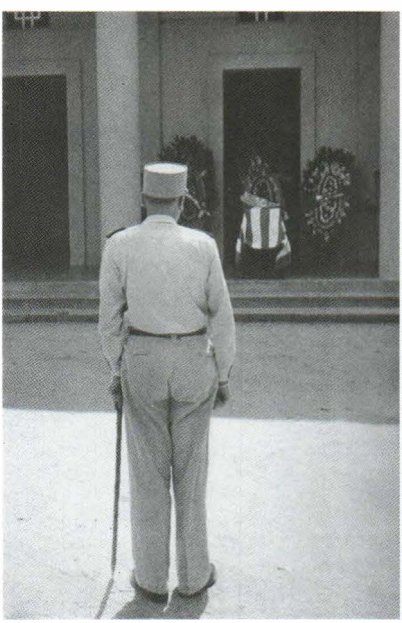
Altalena gemisinin enkazının bir yıl sonraki hali (Tel Aviv, Mayıs 1949).

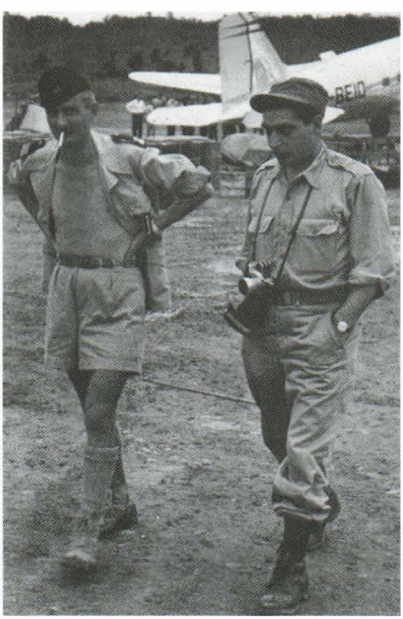
Rhine'de atlamaya hazır (Mart 1945).

World Video için "Cavalcade Fashion" projesinde (Paris, 1948).

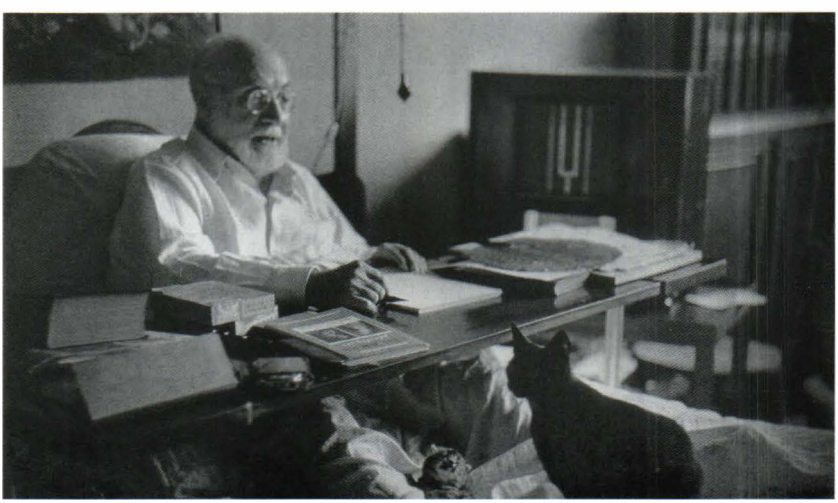
General René Cogny. Capa'nın kepiyle (Hanoi, Mayıs 1954).

Bir Fransız subayıyla (Laos, Luang Prabang, Mayıs 1954).

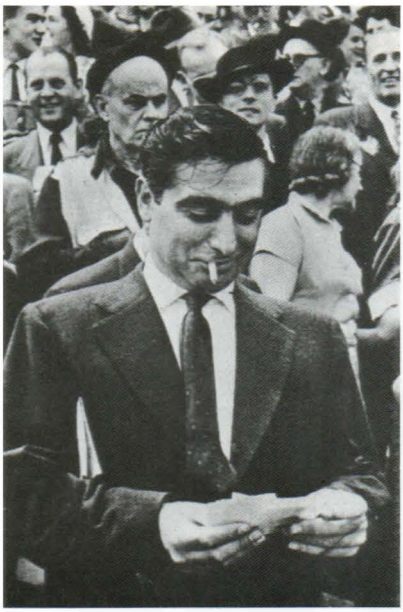
Pablo Picasso, Françoise Gilot ve oğulları Claude
(Fransa, Golfe Juan, Ağustos 1948).

Etrafında kedileriyle, 79 yaşında yatağında her gün çalışan
Henri Matisse (Ağustos 1949).

Ingrid Bergman.

Longchamps at yarışında (Paris, 1950'lerin başları)

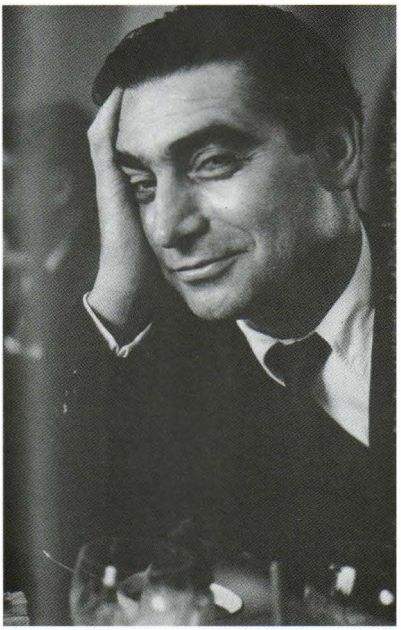
Stockholm'den Moskova'ya hareket ederken John Steinbeck'le (1947).

O iflah olmaz bir kumarbazdı: Burl Ives ve John Huston'la (Londra, 1953).

George Rodger'la (Napoli, 1943).

Paris'te (1951).

Normandiya çıkartmasını izleyecek olan Time Inc. personeliyle (Londra, 1944 ilkbaharı).

Namdinh'ten Thaibinh'e giden yolda (Vietnam, 25 Mayıs 1954).

Capa'nın ölmeden önce çektiği son siyah-beyaz fotoğraf
(Vietnam, Namdinh'ten Thaibinh'e giden yolda, 25 Mayıs 1954).

bir açmazla karşı karşıya bırakmıştı: Sicilya harekâtının herhalde en önemli muharebelerinden birindeydi, ama piyade yalnız geceleri hareket ettiğinden ve topçu baraj ateşi uzaklardaki kasabayı bir duman perdesiyle örttüğünden görüntüleyecek hiçbir şey yoktu. Sonunda bir keşif mangasına katıldığında ve bir kere de 'Uçan Cip' olarak adlandırılan ve havadan topçuya hedef bulup atışın isabetini bildiren bir Piper Cub uçağıyla havalandığında bazı ilginç fotoğraflar çekmeyi başardı. Capa'nın uçuşu sırasında 100'den fazla top ve 36 bombardıman uçağı Almanları pes ettirmek için Troina'yı yoğun ateş altına almışlardı. Uçuş tehlikeli olsa bile her şey, Capa'nın olayı kendisine anlattığında sanki Coney Island'da geçirilen bir öğleden sonrasını anlatıyor gibi konuştuğunu hatırlamaktadır.

Sonunda, 6 Ağustos sabahı bir topçu gözlem uçağı düşmanın Troina'yı gece terk ettiğini bildirdi. Herbert Matthews'la kasabaya giren Capa, yine onunla birlikte izledikleri Teruel'i hatırlamıştı. Kasabada, korkunç bombardımandan sağ kalan yaralı ve çılgına dönmüş halkla karşılaştılar ve aklında hâlâ Teruel bulunan Capa, bacağı sarılı şoka uğramış bir kızı taşıyan bir adamı görüntüledi –bu, Cumhuriyetçi birlikle İspanyol kasabasına girdikten sonra çektiği bacağı sargılı bir oğlan çocuğunu taşıyan adamın resminin neredeyse benzeriydi. Ancak Troina'daki zafer kalıcı olacaktı.

Capa Troina'da kişisel bir zafer de kazandı. General Roosevelt o sabah daha sonra kasabaya girdiğinden tümen karargâhından bir mesaj aldığını ve Capa'nın artık *Life* adına çalışmakta olduğunu bildirdi.* Capa bundan sonra da Crocky'ye yazarak haberi bildirdi:

> Wilson benimle bir sözleşme yaptı: ayda 600 dolar garanti ve her sayfaya 100 dolar. Eğer ayda 12 sayfa yapabilirsem şampanya içebileceğiz, aksi takdirde yine bol miktarda Scotch içeriz, o da olmazsa her zaman ödünç para bulabiliriz. Hicks'ten gelen telgrafta benim hâlâ en büyük savaş fotoğrafçısı olduğumu yazıyor, bu yüzden çok canım sıkıldı. Sadece Bay Hicks'in gözüne girmek için yapılan onca mücadelenin bir Bond Street fahişesine vizon kürk almaktan hiç farkı yok.

O ay *Life* o Palermo haberine yedi, Troina haberine de sekiz sayfa ayırdığından Capa en azından derdini unutmak için şampanya içebilirdi.

---

*) Capa *Slightly Out of Focus*'ta o sırada kadrolu fotoğrafçı olarak işe alındığını iddia etse de, aslında eski statüsüyle çalışıyordu.

27

Capa Ağustos ayı ortalarında Cezayir'e döndüğünde, kenti İtalyan anakarasına çıkartmayı izlemek için Amerika'dan ve İngiltere'den gelmiş muhabirlerle dolu buldu. Aletti Oteli'nin basına ayrılmış on odası öyle doluydu ki, yere döşek açmak bile mümkün değildi. Ancak kendisine tek başına bir oda verilmiş olan British Council temsilcisi, odasını Quentin Reynolds'la paylaşıyordu ve o da Capa'yı yerde yatmaya davet etti. 140 numaralı oda çok geçmeden, aralarında Ernie Pyle, *The New Yorker*'dan A.J. Liebling, Jack Belden, Eliot Elisofon, Clark Lee ve New York *Herald Tribune*'a yazan John Steinbeck'in de bulunduğu dokuz muhabirin evi olmuştu. Oda nüfusu zaman zaman on sekize kadar yükseliyor, geç gelenler balkonda, banyoda, hatta dışarıda koridorda yatıyorlardı.

Muhabirler balkondan, Anglo-Amerikan 5. Ordusu'nu 8 Eylül'de çıkartma yapacağı Salerno Körfezi'ne taşıyacak 700 gemilik filoyu görebiliyorlardı. Ancak Capa 504. Paraşütçü Alayı'na atandığı için o filoyla gidemeyecekti; bu defa alayın planör birlikleriyle Napoli'nin kuzeybatısında ve Salerno köprübaşının kırk mil kuzeyindeki Volturno Nehri bölgesine gidecekti.

Eylül ayı başında Kairouan yakınlarındaki çöldeki alay karargâhına giden Capa, planlama ve brifing odalarının muhabirlere kapalı olduğunu ve subayların konuşmama yemini ettiklerini gördü. Ancak ayın 4'ünde alayın planlarında büyük değişiklikler olduğu söylentileri başlamıştı. Yeni hedefin Roma olabileceği kulaktan kulağa yayılmaktaydı.

Ertesi gün hâlâ görev resmen bildirilmediyse de, aralarında *Chicago Tribune*'den Seymour Korman ve International News Syndicate'den Richard Tregaskis'in de bulunduğu 504. Alay'a bağlı muhabirler, alayın hedefi her neresiyse oradan hareket edeceği Licata'ya uçakla götürüldüler.* Orada yeni görevi bölük pörçük öğrenebildiler. Artık dost olan İtalyanlar, Roma çevresindeki havaalanlarını Amerikalıların inmesi için güvence altına alacaklardı; Alman avcı uçaklarından azami korunmayı sağlamak için indirme karanlıkta yapılacaktı. Nakliye uçaklarının inip askerleri boşaltmasına fazla vakit olmayacağından birliklerden çoğu paraşütle atlayacaklardı.

Muhabirlere Roma'ya inecekleri söylendiğinde Capa çok heyecanlanmıştı. "Bu savaşın en büyük atlatma haberlerinden biri olacaktı," diye yazıyordu. "Fotoğrafçıların geri kalanı Salerno'da çıkartma alanını ve belki de bir-iki belediye başkanını görüntülerken ben Mussolini'yi evinde yakalayacaktım."

8 Eylül öğleden sonrası, dolu uçaklar kalkışa hazırlanırken görevin yirmi dört saat ertelendiği haberi geldi. Ertesi akşam uçaklar tekrar dolarken görev iptal edildi. 'Mussolini'yi evinde yakalayamayacağı'ndan dolayı düş kırıklığına uğrayan Capa, Crocky'ye mektubunda, "Bir insanın hayatındaki en büyük haberi kaçırdım ve şu anda yenik düşmüş durumdayım," diye yazıyordu. Müttefiklerin birinci çıkartması Salerno'da başladığı ve kendisi de Sicilya'da kaldığı için

*) Capa *Slightly Out of Focus*'ta, Gafsa'dan yola çıkan bir gemiyle Licata'ya nakledildiğini yazmıştı, ancak Gafsa denizden neredeyse 100 mil açıktadır ve Tregaskis de muhabirlerin Sicilya'ya uçtuğunu söylemektedir.

üzülüyordu, ama orada olsaydı da fazla bir şey elde edemeyecekti: çıkartma sabah 3:30'da başlamış ve gün ağardığında en ağır kısmı sona ermişti. (*Life*'ın en deneyimli savaş fotoğrafçılarından George Rodger çıkartmada bulunmuştu, ancak dergi, yaşanan dramı okurlarına iletirken çizimlere başvurmayı tercih etmişti.) Ve eğer Capa kendisi gidemeden İtalya'nın hepsinin düşeceğine inansa bile kaygılanacak bir durum yoktu.

Üç muhabir Salerno Körfezi'ne doğru 13 Eylül'de yola çıktılar, Paestum'a iki gece sonra vardıkları halde hâlâ görüntüleyecekleri çatışma sahneleri vardı. Capa ile Tregaskis, Altavilla çevresinde yoğun çarpışmalara katılan 504. Alay'ın yanında birkaç gün oyalandıktan sonra Maiori'ye, oradan da Napoli'ye giden ana yoluna hâkim Chiunzi geçidine gittiler. Aşağıdaki Vezüv vadisindeki Alman ağır topçusundan korunaklı bir yerde gözlem noktası, ilk yardım istasyonu ve komuta mevkii olarak sağlam yapılı bir çiftlik evi olan 'Schuster Kalesi' vardı. Will Lang o günleri şöyle hatırlıyor: "Komuta mevkiinde oturup konuşurken bize viski sundular ve viski çok gerekliydi. Yakınlardaki her patlama ön kapıyı açtıkça Capa kadehini bırakıp kamerasını kaldırır ve hâlâ oturmuş olarak kapının ötesindeki toz toprakla karmaşayı çeker, 'Savaş işte böyle izlenir,' derdi."

Schuster Kalesi'nde bir hafta kaldıktan sonra (hep içeride değil tabii) Capa, 82. Hava İndirme birliği ve bir İngiliz tank tümenine katılarak üç günlük yürüyüş sonunda 1 Ekim'de Napoli'ye girdi. Susuz, yiyeceksiz, etkili bir sivil veya askeri otoritesi olmayan ve binlerce evsiz ailenin sokaklarda yatıp kalktığı yıkıntıya dönüşmüş kent Karanlık Çağlar'a dönmüş gibiydi. Almanlar tarafından gizlenen çok güçlü saatli bombalar da kentin kamu binalarında tek tek patlamaya başladığında yıkım daha da arttı. (Capa 7 Ekim öğleden sonra bir patlamanın yüzden fazla kişiyi öldürdüğü ve pek çoğunu da yaraladığı merkez postanesine koşmuştu.)

Cenazelerin kaldırılması sıradan olaylardandı, ancak Capa, Napoli'deki ikinci gününde özellikle çok dokunaklı bir manzaraya rastladı. Vomero semtinde bir orta okulun öğrencileri, öğretmenlerinin önderliğinde işgalin son günlerinde Almanlarla savaşmak için silah ve cephane çalmışlardı. Şimdi bunlardan yirmisi, kendilerine küçük geldiği için ayaklarının uçlarından dışarı çıktığı tabutlarda okulun salonunda yatıyorlardı. Capa'nın siyahlara bürünmüş yaslı kadınları

görüntülediği fotoğrafları, bütün savaş boyunca çektiklerinin en yürek parçalayıcısı olanlardır. Capa bunlar için, "Onlar benim en gerçek zafer resimlerimdi," diye yazmıştı.

Capa, Napoli dehşetinden sonra Capri'nin keyfini de çıkaracaktı. Oraya Herbert Matthews'la 12 Ekim'de, büyük anti-faşist filozof Benedetto Croce'nin fotoğraflarını çekmeye gitmişti. Capa adayı o kadar sevmişti ki, otuzuncu doğum gününü kutlamak için de George Rodger'le oraya gitti. Rodger ikisinin de çok yorgun olduklarını ve altı günlük tatillerinin çoğunu uykuda geçirdiklerini hatırlamaktadır.

Life fotoğrafçısı olmadan akıllara durgunluk derecede çok işte çalışmış bir İngiliz olan Rodger, savaşı Kamerun'dan Çin'e ve Kuzey Afrika'dan Salerno'ya kadar izlemişti. Onunla Napoli'de tanışan Capa adamdan çok hoşlandı ve çok geçmeden o da onun gibi fular takmaya başladı. Birlikte kentin hayata dönüşünü izlediler ve söz, bir süre Capa'nın hoşlandığı bütün fotoğrafçılara açtığı konuya geldi: üyelerine bağımsızlık ve fotoğraflarının nasıl basılacağı konusunda kontrol hakkı verecek bir ajans kurmak. Capa çok geçmeden Cornell'e şöyle yazıyordu: "Belki de bu savaş sona erdikten sonra ilginç bir şey başlatabiliriz. Hep birilerinin yanında çalışıyor olmaktan sıkıldım artık."

Capa, Ekim ayı sonunda ve Kasım ayı başlarında Napoli'nin kuzeyindeki dağlarda uzun savaşına başlayan 504. Alay'ın yanında bir-iki hafta geçirdi. Bu sürenin sonunda tümen komutanı General Matthew B. Ridgway kendisine o kadar hayran olmuştu ki, *Life* editörlerine yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Mesleki becerisi, iyi huylu kişiliği, bütün sıkıntı ve güçlükleri neşeyle paylaşmasıyla tümenimizin bir üyesi olarak kabul edilmektedir."

Ancak Capa dağ savaşından pek hoşlanmamıştı ve hava da giderek kötüleştiğinden cepheye dönmekte hiç acele etmiyordu. Müttefiklerin en iyi koşullarda bile dik dağların piyadeye saklanacak pek az yer bıraktığı Cassino çevresindeki Alman mevzilerine saldırması güç olacaktı. Ancak 1943-1944 sonbahar ve kışında 5. Ordu'nun askerleri, bir de dondurucu soğuklar, karla kaplı dağlar ve vadileri çamur deryasına çeviren yoğun yağmurlarla boğuşmak zorundaydılar.

Capa, General de Gaulle liderliğindeki Ateşkes Günü kutlamalarına Cezayir'e gidip gelmek dışında, Kasım ayının çoğunu George Rodger ve Will Lang'le paylaştığı konforlu Vomero dairesinde geçirdi ve Jimmy Sheean gibi eski, yönetmen John Huston gibi yeni arkadaşlarla Napoli'de dolaşıp durdu. Ertesi ay üşütüp de Aralık depresyonunu yaşarken ailesine, "Cephede kış her zaman hoş olmuyor ve bizim de sürekli orada bulunmamız gerekmiyor. Rahatım yerimde ama sıkılıyorum," diye yazıyordu. Sonunda cepheye gitmeye hazırlanırken gitmemek için yeni bir bahane çıktı: bir muhabirle bilek güreşi yaparken dirseğini incittiğinden, birkaç gün Caserta'daki Müttefik hastanesinde yatmak zorunda kalmıştı.

18 Aralık'ta cepheye varınca Herbert Matthews'la Cassino'nun on beş mil kadar kuzeydoğusundaki Monte Pantano'ya gitti. Sert çarpışmaların yaşandığı bölgede çoğunluğu Berberi piyadeler ve Fransız subaylardan oluşan 2. Fas Piyade Tümeni, yakınlarda Amerikan 34. Tümeni'nin yerini almıştı. Sicilya'da Sperlinga-Nicosia cephesinde 'Goum'ların birkaç poz fotoğrafını çekmiş olan Capa'nın şimdi onların yanına gitmesindeki amaç, sadece ilginç haber yakalamak değil, Eisenhower'ın Fransız ordusuna baş irtibat subayı olarak atadığı eski dostu General Teddy Roosevelt'in de onlarla birlikte olmasıydı.

Fransızlar 18 Aralık'ta Monte Pantano'nun bütün batı yamacını ele geçirmişlerdi. Artık katırlar ileri mevzilere malzeme taşıyabilirlerdi ve Amerikalıların günlerdir oralarda yatan cesetleri toplanabilirdi. Capa bu cesetlerin pek çoğunun fotoğraflarını çekti (askeri kurallara göre yüzleri göstermek yasak olduğundan yüzlerin görünmeyeceği açıları seçiyordu) ve not defterine şöyle yazdı: "Yanmış ağaçları, çamuru ve yerlere saçılmış ölüleriyle dağın yamacı Birinci Dünya Savaşı'nın sahnelerini andırıyor."

Matthews'la Faslı askerlerin yanında Monte Pantano ve 20 Aralık'ta ele geçirdikleri Cerasuolo köyünde geçirdiği hafta boyunca Goum'ların cephedeki yaşantıları hakkında uzun bir haber yaptı. Ondan sonra yağmur yüzünden birkaç ertelemenin ardından Amerikan 45. Piyade Tümeni'nin geri komutanlığının ("çamurda üzeri çadırlarla örtülü bir çukur dizisi") bulunduğu Venafro'ya gitti. Yağmurdan dolayı cephe bir süredir sakinse de, birkaç güne kadar tümenin 180. Alayı bir saldırı başlatacaktı. Capa beklemeyecek kadar yorgun ve pis olduğunu söyleyip kendisini Napoli'ye götürecek bir cip istediğinde, bir yüzbaşı kendisini tek kişilik çadırına davet etti.

Çadırda paha biçilmez hazinelerle dolu bir asker torbası açtı. İçinden bir takım temiz çamaşır, temiz bir üniforma, bir çift ayakkabı ve bir şişe Scotch çıkardı. Bir emireri üç miğfer dolusu sıcak su getirdi. Yıkandım, tıraş oldum, giyindim ve kalan itirazlarımı da viskiyle unutturdular. 45. Tümen, resimlerinin *Life*'da çıkmasını çok istiyor olmalıydı.

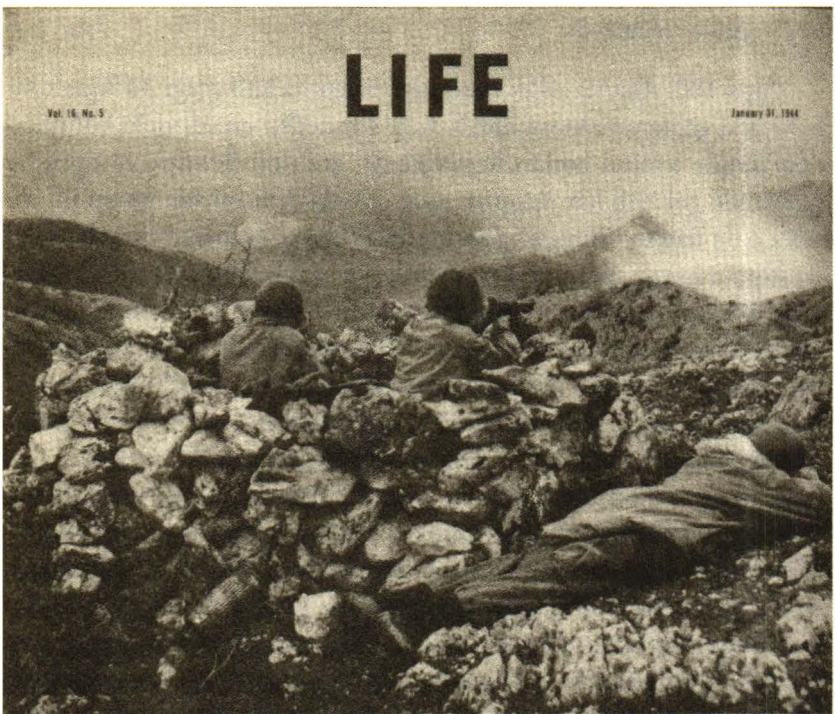
Capa 180. Alay'ın şafak sökerken hücuma kalkacağı 30 Aralık sabahı ileri gözlem noktasındaydı. Çok geçmeden en ilerideki bölüklerden biriyle telefon hatları kesildiğinde, emirleri iletmek ve durumu gözleriyle görmek için düşman ateşi altında açık sahada koşan iki subaya o da katıldı. Bölüğün mevzilendiği tepeye tırmanırken arkalarında Alman havan mermileri patlıyordu ve tepede birlik "korkunç baraj ateşi altında yerinden kımıldayamıyordu". Capa'ya isabet eden ama giysilerini bile geçmeyen üç şarapnel parçası kendisini 'Bir Purple Heart madalyası' almaya yetecek kadar korkutmuştu. Ancak işi açısından bu kadar zahmeti boşuna olmuştu; *Life* editörleri için negatiflere iliştirdiği notta, filmlerinin "en tehlikeli durumlarda, en az heyecan uyandırıcı resmi çekersin deyişini bir kere daha kanıtlayacağı"nı yazmıştı.

Capa, Venafro'dan güneye inerek dağ savaşı konusunda eğitilmiş seçkin bir birlik olan ABD-Kanada Birinci Özel Hizmet Gücü'nün geri karargâhının bulunduğu Ceppagna'ya gitti. Onların serüvenleri hakkında duyduklarıyla çok etkilenmiş olmalı ki, sadece çok yorucu bir gece yürüyüşüyle (yol gündüzleri Almanların topçu ateşi altındaydı) gidilebilecek bir ileri birliği takip etmeye karar verdi. 4 Ocak 1944 sabahı Moscoso'ya varıp savaştan kaçan kadın ve çocukları görüntüledi. Çok etkileyici bir fotoğrafında, bir Amerikan askeri Noel'de kendisine gelen bir çift çorabı, ayakları kanayan bir kadına vermektedir. Capa, birkaç saat sonra bir devriye birliğiyle girdiği Radicosa köyünde de tırmanışını değerli kılacak görüntüler yakaladı. Bu resimlerinin en esaslısında, bir asker köy savaşı sürerken bir şarapnel yarası almış bir çobanın bacağını sarmakta, karısı ve komşularıysa adamın çevresine toplanmış, yapılan ilk yardımı seyretmektedirler. Gerek asıl jest gerekse genel kompozisyon (istemeyerek de olsa) Giotto'nun İsa'nın havarilerinin ayaklarını yıkama tablosunu hatırlatır.

Büyük bir kar fırtınasının yaklaştığı ertesi gün Capa oradan ayrıldı. İstediğini elde etmişti; hem *Life* hem de *Illustrated,* çektiği fotoğrafları kullanmışlardı.

LIFE

Vol. 16, No. 5 January 31, 1944

IT'S A TOUGH WAR

Photographs for LIFE by Robert Capa

For months the Fifth Army has inched ahead in Italy. Through mud and mountains it has ground nearer Cassino, chief bastion of the German winter defense line. On Jan. 22, in an amphibious attempt to outflank this line, it landed troops near Anzio northwest of the town of Cassino and only 32 miles short of Rome.

With the troops of the Fifth Army during the battle for the Liri valley on the approaches to Cassino was LIFE Photographer Robert Capa. His pictures, painted here, are grim and unsentimental, but they tell something of what war is like in Italy. They prove that it is a tough war.

When the pictures were taken, the Fifth Army was advancing at the rate of about three miles a week. In terms of the thousands of miles still to go on the roads to Berlin and Tokyo, three miles were insignificant. But for the men who fought for those three miles they were no mean distance. In the fight some of them died and their bodies lay in the snowy mountain passes near their foxholes. Others were wounded and were brought down steep mountain paths on stretchers to front-line hospitals. But most of them, British and French and American alike, lived somehow through the week. They were the ones who, in spite of their weariness, would fight this week's battles, and next week's, and the weeks after that.

To these men it seems years ago that they were home. Now all they know and feel is the grinding monotony of war. Day and night they hear the roll of guns, the explosions of mortars, the whine of machine-gun bullets. Their home is among the rocks and caves of the Italian mountains. They are usually wet and hungry, always tired. Most of them have not had a bath or slept in a bed for months. They groan, hate and they curse—and their only dream is of the day when they will be finished with this terrible front.

They worry, too, about the home they will return to. They want it to be the same home they left. Last week Secretary of War Stimson reported that three soldiers on the front line in Italy and the South Pacific were worried and unhappy and even angry about what was going on at home. In urging adoption of a national service act, he said: "I can tell you today that the industrial unrest and lack of a sense of patriotic responsibility . . . have caused a growing feeling of resentment and injustice among the men of the armed forces. It is continuing to adversely affect the morale of the Army. It is likely to prolong the war and endanger our ultimate success. Unless we act forth boldly to stamp it out, the flame will destroy some of the great love of country which alone can make a man endure the hardship, the pain, and the death which service alone will has offered him."

Capa, mermi çukurları, parçalanmış ağaçlar, yıkıntılar ve terk edilmiş araçlardan oluşan manzarayı arkasına bırakarak Napoli'ye döndüğünde, Ordu Halkla İlişkiler Bürosu'nun kendisini Rangers olarak tanınan birliğin (Capa onları Chiunzi Geçidinde savaş halinde görmüştü) Roma'nın otuz mil güneyinde Anzio'ya 22 Ocak'ta yapacakları anfibik çıkartmaya seçtiğini öğrendi. Rangers'le gitmek üzere seçilen Chicago *Daily News*'tan William Stoneman, görevlerini öğrendiklerinde 'ödlerinin patladığı'nı hatırlamaktadır: "Capa'nın ilk tepkisi, Napoli'de bir Macar genelevi mamasını bulup seyahat için cesaret toplamak üzere bir kasa İspanyol konyağı almak olmuştu."

Anzio çıkartmaları Almanları tam anlamıyla gafil avladığından bu tedbirlere gerek kalmamıştı. Ayın 22'sinin karanlık sabahı saat ikide ilk dalga karaya çıktığında herhangi bir düşmanla karşılaşmadılar. İki sahil bataryası daha sonra ateş açtıysa da, donanma topları onları kısa zamanda susturdu. Capa gün ışırken karaya çıktığında (daha önce çıkmasının bir anlamı yoktu) Amerikalılar küçük Alman garnizonunu teslim almışlardı bile. O gün Anzio'ya çıkan 36 bin kişi içinden sadece 13 ölü ve 97 yaralı verilmişti.

Çıkartmanın Salerno'dakini kaçırmasını telafi edecek kadar görkemli olacağını uman Capa düş kırıklığına uğramış ve çok sıkılmıştı. O sırada bir askeri fotoğrafçı olan Yale Joel, tek bir Alman uçağının kıyıyı makineli tüfek ateşine tutarken Capa'yı bir cipin kaputu üstünde otururken gördüğünü hatırlıyor. Herkes kendini yere atmış, ama Capa inatla ve küçümseyen bir tavırla orada oturmaya devam etmişti.

Çıkartma komutanı Tümgeneral John P. Lucas'ın Anzio köprübaşını pekiştirme ısrarı, içeriye doğru büyük çaplı bir yürüyüşü 30 Ocak tarihine kadar geciktirmişti. (Churchill bu durumdan şöyle şikayet etmişti: "Kıyıya bir kaplan fırlattığımızı sanıyordum ama sadece karaya vurmuş bir balinamız oldu.") Bu arada küçük çaplı saldırılar ayın 25'inde başlamıştı. Capa ile Will Lang o gün Amerikan 3. Piyade Tümeni'nin Cisterna di Latina'ya doğru saldırısına katıldılar. Burası Anzio'nun on beş mil kuzeydoğusunda, dümdüz arazide Mussolini'nin inşa ettirdiği örnek çiftlik binalarından başka sığınacak yeri olmayan çok önemli bir kara ve demiryolu kavşağıydı. Capa, tümenin 15. Alayı'nın 2. Taburu'nun kumanda merkezi olan ev-

den tankların, yakınlardaki bir evi top ateşine tutmalarını ve ev boşalınca askerlerin koşarak binayı işgal etmelerini görüntüledi. Ancak yoğun ateş sadece Amerikalılara özgü değildi. Capa şöyle yazıyor: "Öğle olduğunda başımızın üstünde ev diye bir şey kalmamıştı ve bizler Mussolini'nin örnek evlerine bin kat tercih ettiğimiz çukurlar kazıyorduk. Akşamüzeri ev de çevredeki arazi kadar dümdüzdü; biz içinde ayakta durduğumuz halde dışarından görülmeyeceğimiz kadar derin çukurlardaydık."

Giderek artan bir direnişle karşılaşan 3. Tümen'in hücumu 27 Ocak'ta Cisterna'ya üç mil kala durduruldu. Ayın 30'unda Lucas, Alban Tepelerini almak için büyük saldırısını başlattığında Almanlar öteki cephelerden birliklerini oraya kaydırmışlar ve tepelere topçularını yerleştirmişlerdi. "Almanlar bizden kalabalıktı," diye yazıyor Capa. "Ve köprübaşının göremedikleri ya da mermi yağmuruna tutamadıkları bir karışı yoktu. Gazeteciler Basın Villası'nın bodrumuna inmişlerdi ve başımızı dışarı çıkarmadan iki kere düşünmek zorundaydık... O lanet olası yerde çekilecek bir tek yeni resim yoktu." Fotoğrafçıların çalışmasını güçleştiren bir etken de, Müttefiklerin Alman topçusundan kurtulmak için bölgeyi kimyasal dumanla örtmeleriydi.

Capa, sonunda Roma'nın düşüşü gibi büyük bir haberle ödüllenecekse belli ölçülerde can sıkıntısına katlanmaya razıydı. Ancak Şubat'ın ilk haftasının sonunda Anzio cephesinin bir süre umutsuz derecede durgun kalacağı anlaşılıyordu. (Gerçekten de Roma, Haziran'a kadar düşmeyecekti.) Ayrıca Capa bu durumdan da başarıyla sıyrılmasını bilmişti; Wilson Hicks 6 Şubat'ta çektiği telgrafta Anzio'dan gelen ilk resimler için "tahminlerin ötesinde memnun olduğu"nu bildiriyor ve "Çok esaslısın, Bob, seni tekrar kutlarım," diyordu.

Capa henüz öndeyken çekilmeye karar vererek hemen Napoli'ye, oradan da Londra'ya döndü. O kadar büyük tehlikelerle ve güç koşullarla karşılaşmasına rağmen kendisine büyük ün ama pek az para getirmiş olan İtalya yetmişti artık. *Life*, onun fotoğraflarını düzenli olarak basıyor, ancak kendisine şampanya alabileceği kadar yeterli yer vermiyordu. İtalya'dan ayrılmak için kişisel bir sebebi de vardı: Pinky'yi yedi aydır görmemişti. Daha önemli ve hatta da kişisel bir sebep de Müttefiklerin yakın gelecekte planladıkları Fransa çıkartması için İngiltere'de olmak istemesiydi. Sevgili Paris'inin kurtuluşunu izlemeyi her şeyden çok istiyordu.

28

Capa'nın Pinky'yle ilişkisinin ne kadarını kendi efsanesinin bir parçası olarak geliştirdiği, ya da bağlanmadan kaçınma kararına rağmen ona gerçekten âşık olup olmadığını bilmek imkânsızdır. Cephedeki her erkeğin poker oynarken memlekette sözünü edebileceği bir sevgilisi vardır ve Capa'nın ününü sürdürebilmesi için Pinky gibi özellikle güzel birinin olması gerekiyordu. (İtalya'da kullandığı migferin içinde "Büyük savaş muhabiri ve büyük âşık Robert Capa'nındır" diye yazıyordu) Her ne olursa olsun, Londra'ya döndüğünde Dorchester Oteli'nin lüks bir dairesine taşınacak kadar birbirlerinden hoşlanmaktaydılar.* New York'ta olan Crocky, Pinky'nin kendisine durumunu şöyle yazdığını söylemektedir: "Capa'yla artık herkesin

*) *Life* Şubat sonu ile Haziran başı arasında Capa'da bir şey basmadığı için Capa sadece ayda 600 dolar avans alıyordu. Rahat yaşamasını *Life*'taki haberleri çok geç de olsa genişleterek yayınlayan *Illustrated*'e borçluydu.

gözü önünde 'günah içinde' yaşıyoruz... Çok mutluyum; beni çok seven ve bana karşı çok tatlı davranan kötü küçük çocukla çok eğleniyorum." Kadın durumundan hâlâ bir sahne aşkıymış gibi söz etse de daha sonra bir muhabire şöyle demişti: "Capa kendisiyle ilk rastladığımdan bu yana beni daha iyi ve düşünceli kılmıştır." Pinky'yle müthiş gurur duyan ve arkadaşlarına ondan hep sevgi dolu sözcüklerle söz eden Capa, tüm sevgisini ve parasını kadına veriyor, ancak kadın evlilikten söz açtığında hemen gülerek geçiştiriyordu. Doğru, zaman zaman bir dostuna Pinky'yle evlenmesinin doğru olup olmadığını sorardı, fakat bu tür isteklerde bulunduğu zaman da sıkılır ve ona "pembe saçlı Özgürlüksüzlük Anıtı" diye takılırdı.

Londra'nın herkesin Fransa çıkartmasını beklerken coşkuyla yaşadığı o karnaval havasında Capa ile Pinky de partilere, poker oyunlarına dalmışlardı. Arkadaşlarıyla White Tower ya da Le Petit Club Français'de yemek yedikten sonra birkaç kadeh daha içmek için bir kulübe giderler, sonra sabaha kadar sürecek bir poker partisi için Dorchester'e dönerlerdi. Capa'nın oyun arkadaşları arasında hepsi de Amerikan Ordusu Muhaberat Kolordusu'nun özel film birimine bağlı olan Irwin Shaw, William Saroyan ve yönetmenler George Stevens ve Irving Reis vardı. Patlayan bombaların ve uçaksavar toplarının gürültüsü arasında Pinky masanın çevresinde dolanır, şakalar yapar, kadehleri karaborsa viskiyle doldururdu. Ortada oyunu ciddi ve ilginç kılacak derecede büyük paralar dönerdi ve Capa çok kaybederdi. Saroyan şöyle yazıyordu: "Londra'daki oyunlarda benden kötü oynayan tek kişi Capa'ydı. Onun karşısında kaybeden tek oyuncu herhalde benimdir."

O bahar Capa'nın çevresi eski ve yeni arkadaşlarıyla sarılıydı. Soyadını Seymour olarak Amerikalılaştırmış olan Chim de Londra'da Amerikan ordusu için hava fotoğraflarını yorumluyordu. John Fernhout da kentteydi. Chuck Romine o kadar çok yanlarındaydı ki, bazıları onunla Pinky arasında dostluktan öte bir yakınlık olup olmadığını merak etmeye başlamışlardı. Savaş fotoğrafçısı olarak akredite edilen pek az kadından biri olan Lee Miller de o dönemde Capa'yla iyi arkadaş olmuştu ve Edward Steichen sık sık yemeğe gelirdi. Capa, Alice Astor Harding'in bohem solcu salonunda, daha sonra İşçi Partisi başkanı olacak gazeteci Michael Foot'la tanışmış ve en son 1937'te Madrid'de gördüğü Claud Cockburn'le dostluğunu tazelemişti.

Sonra, aralarında büro şefi Walter Graebner, *Life* fotoğrafçısı David Scherman, resim editörü John Morris ve *Time* muhabirleri William Walton, Mary Welsh ile Charles Wertenbaker'ın bulunduğu Time Inc. Grubu vardı. Capa ile Pinky, 'Timecılar'la Londra bürosunun Little Missenden kasabasındaki yazlığı 'Time Out'ta pek çok hafta sonunu geçirmişlerdi. Orada bol gıda ve iyi arkadaşlığın keyfini çıkarırlar, Buckinghamshire kırlarında dolaşırlar, çevre publarına bisiklet gezileri düzenlerlerdi. Ancak ev bazen o kadar dolu olurdu ki, bir yatakta birkaç kişinin yatması olağan sayılırdı. Mary Welsh Hemingway, Capa ve Pinky'yle iki kişilik bir yatakta çektiği sıkıntıyı şöyle anlatıyor: ".. küçük Pinky sağda, öfkeli soluklarıyla Capa ortada ve ben sağ yanım tutulmuş bir halde sol kenarda..."

Saroyan daha sonraları Capa'nın "yan işi nefret ettiği fotoğrafçılık olan bir poker oyuncusu" olduğunu yazarken fazla abartıyor değildi, zira Capa o bahar, memleketlerine dönüşü bekleyen sürgündeki hükümetler hakkında olmak üzere sadece bir tek büyük haber yapmıştı. Ancak zamanının geri kalanını zevke ayırmış değildi. Mart sonlarında Leicester yakınlarındaki 82. Hava İndirme Tümeni'nin kampına gidip, tümenle birlikte Fransa'ya gitmesini sağlayacak beş eğitim atlaması yapmıştı. (Fakat herhalde Salerno'da olduğu gibi son anda tümenin görevinin bir daha iptal edileceğinden korkarak piyadelerle gitmeye karar vermiştir.) Çıkartma için hazırlanan resmi Ordu fotoğraf birimine o baharda dersler veren fotoğrafçılar arasında o da bulunuyordu. Burada hareket kabiliyetini kısıtlamayacak malzeme taşımanın önemini anlatırken, "Çatışma sırasında ateş olan yere değil, çekilecek fotoğraf olan yere gitmelisiniz," derdi. Salerno'dan önce Steinbeck'e verdiği öğüdü de tekrarlamış olmalıdır: "Olduğun yerde kal. Eğer seni vurmamışlarsa, görmemişler demektir. Yerini sadece kıpırdadığın takdirde belli edersin."

Çıkartmanın daha bir süre gerçekleşmeyeceği belli olunca Capa ile Pinky, Lowndes Meydanı 26 numarada mobilyalı bir çatı dairesine taşındılar. (Savaş Londra'sında hava akınlarında özellikle tehlikeli olan çatı katları lüks binaların en ucuz daireleriydi.) Ancak tam yerleştikleri sırada Pinky apandisit ameliyatı oldu. Capa kadını sık sık ziyaret ettiyse de annesine, "Hastanelerden nefret ettiğimi bilirsin, bu günlük ziyaretler canımı sıkmaya başladı," diye yazıyordu.

Ancak neşesini hiç kaybetmemişti ve Time bürosunda onun Pinky'nin ameliyatını masraf hesabına nasıl yazacağını kara kara düşündüğü şakası sık sık yapılıyordu.

Pinky'nin taburcu olmasını ve Hemingway'in Londra'ya gelişini kutlamak için Capa 24 Mayıs'ta bir parti verdi. Sabahın dördüne kadar kırk-elli arkadaşı evi doldurdular; viski, cin ve Capa'nın konyak emdirilmiş şeftalileri şampanya içine atarak yaptığı punç içildi. Çok neşeli bir parti olmuşsa da, Capa ertesi gün Hemingway'in beyin sarsıntısı ve kafatasında ağır bir yarayla hastanede olduğunu öğrendi. Hemingway karanlık sokaklarda araba süremeyecek kadar içmiş olan Dr. Peter Gorer'le Dorchester'e dönmek istemiş, ancak adam çelik bir su tankına çarpmıştı. *Life* Capa'nın başı türban gibi sarılı yazarın hastane yatağında otururken çektiği pozu yayınladıysa da, aynı ziyarette Pinky'nin Hemingway'in hastane önlüğünün eteğini kaldırarak kıçını gösterdiği pozunu yayınlamadı.

Böylece, bir haberle yola çıkmaya hazır muhabirler Çıkartma Günü'nü beklerlerken oyunlar ve eğlenceler devam edip durdu.

29

Sonunda çağrı 29 Mayıs 1944 sabahı geldi. 1. Piyade Tümeni'nin 16. Alayı'na atanan Capa (bu, El Guettar ve Troina'da birlikte olduğu alaydı), Dorset'te bir malikânedeki tümen karargâhında verilen birkaç günlük brifingden sonra Weymouth'a gitti.* Orada alayın karargâh gemisi olan *Samuel Chase*'in spor salonunda, birliğin subaylarının 'Omaha' kod adlı kıyı kesiminin dev bir maketi üzerinde çalışmakta olduklarını gördü. Süngerden yapılma makette hava fotoğraflarından yararlanılarak her ev, ağaç ve çit aynen yer alıyordu.**

*) Capa çıkartmanın başlangıcını izlemek üzere seçilen dört fotoğrafçı/muhabirden biriydi. O ve Acme'den Bert Brandt, Amerikan anfibik birliklerini, İngiliz George Rodger ve *Life* fotoğrafçısı Robert Landry ise paraşütçüleri izleyeceklerdi.

**) Valognes'da Caen'e kadar uzanan Normandiya kıyısı, Müttefikler tarafından beş kesime ayrılmıştı: (batıdan doğuya) Utah, Omaha, Gold, Juno ve Sword. Omaha Kumsalı da üçe bölünmüştü: Dog, Easy ve Fox. Her bölüm de içinde ikiye ayrılıyordu: Green (batı) ve Red (doğu).

Alayın bölüklerinin hedefleriyle yeteneklerini değerlendiren Capa (General James M. Gavin daha sonraları, "Capa savaşan birlikleri değerlendirmekte ve nasıl savaşılacağında sözde uzmanların çoğundan fazla şey biliyordu," diye yazacaktı) 2. Tabur'un E Bölüğü'yle gitmeye karar verdi. Bölük Omaha kıyısının "Easy Red" diye adlandırılan kısmına öncü olarak çıkacak ve oradan Colleville-sur-Mer köyüne yürüyecekti. Salerno ve Anzio'daki düş kırıklıklarından sonra kendisi bu defa olayın en hareketli yerinde olmak istiyordu. (Ayrıca, saldırı sabah altı buçukta başlayacağından hava fotoğraf çekecek kadar aydınlık olacaktı.) Kendisinin "resimlerin iyi değilse, olaya yakın değilsin demek" düsturunu izleyerek Fransa'ya çıkan ilk Müttefik askerlerinin hemen yanı başlarında olacaktı.

Çıkartma Günü (6 Haziran Salı) saat sabah üçte filo Normandiya kıyılarına yaklaşırken, 2. Tabur'un nakliye gemisi olan USS *Henrico*'da sosis, yumurta ve kahveden oluşan mükellef bir kahvaltı çıkarıldı. E Bölüğü yarım saat sonra inme yerine çağrıldı ve saat 4:15'te çıkartma botları kıyıya on iki mil kala kabarmış denize indirildi. Botlar bir ila iki metrelik dalgalarda sallandıkça askerler ıslanıyordu (silah ve cephaneleri selofan torbalardaydı) ve çoğunu deniz tutmuştu (bu duruma önlem olarak kesekağıtları dağıtılmıştı).

Keşifler, Müttefikleri Omaha Kumsalı'nın küçük ve deneyimsiz bir Alman garnizonu tarafından savunulduğu sonucuna vararak yanıltmıştı. Bir gün önce gelmiş olan destek kuvvetleri olmasaydı bile kumsalın savunmasını yarmak imkânsızdı. Denizin en alçak ve en yüksek noktaları arasına onlarca çelik ve beton engeller konmuş, mayınlar döşenmişti. Kumsalın üst kısmı yine mayınlar ve dikenli tellerle korunan, birbirlerine tüneller ve derin siperlerle bağlı beton koruganlar ve topçu mevzileriyle tutuluydu. Denizin çekildiği sırada inecek ilk grup, Alman ateşi altındaki 200 metrelik araziyi aşmak zorundaydı.

Müttefikler bu savunmaları 'yumuşatmak' için kumsalı donanmanın toplarıyla, hava bombardımanıyla ve kıyıya yakın gemilerden atılacak roketlerle vuracaklardı. Donanmanın bombardımanı etkiliydi, ama hava bulutlu olduğu için havadan atılan bombaların çoğu içerilere düşmüştü ve ilk dalga kıyıya varmadan sadece üç dakika önce atılarak düşmanı sersemletecek olan roketler erken atılınca, Almanlar saldırı başlamadan toparlanma fırsatı bulmuşlardı.

Capa, bottan beline kadar ulaşan suya inişini şöyle anlatıyor:

...su çok soğuktu ve kumsal hâlâ yüz metreden fazla uzaktı. Kurşunlar çevremdeki suda delikler açarken ben en yakın çelik engelin ardına sığındım... İyi fotoğraf çekebilmek için hâlâ çok erken ve hava çok griydi, ama gri sular ve gri gökyüzünde, Hitler'in çıkartmaya karşı oluşturduğu sürrealist yapılar arasında küçük adamların koşmaya çalışmaları çok etkiliydi.

Dalgalı denizin bazı botları başka yerlere sürüklemesi sonucu bazı bölgelere çok, bazılarına az asker çıkmış, subaylar erlerini kaybetmişlerdi. Ayrıca, hava bombardımanı etkili olmadığından kumsalda askerlerin sığınacakları kraterler açılmamıştı ve pek çok asker, Capa gibi açık alanı geçmenin intihar olacağını düşünerek Alman engellerinin ardına sığınmışlardı. Dolayısıyla, su kesimi kendilerine liderlik edecek subayları olmayan ve bekleşen askerlerle dolmuştu. Bu arada çıkartma gemilerinden yeni çıkanlara arkalarına sığınacak bir engel kalmamıştı. Capa'nın en ünlü Çıkartma Günü resmindeki sudan çıkan er olan Edward K. Regan o günü şöyle hatırlıyor: "H-saatinden kırk dakika sonra çıkan ikinci dalgadaydım. Birinci dalganın kumsalı temizleyip içeriye ilerlediğini tahmin ediyorduk. Ama onların engellerin ardına sığındıklarını ve kumsalın sadece yirmi beş metresinin ele geçirildiğini gördük. Öylesine bir kaos ve karışıklık vardı ki, insan neredeyse yerinden kıpırdayamaz durumda kalıyordu."* Karargâh gemisindeki General Bradley'e gelen haberler o kadar kötüydü ki, askerlerini Omaha Kumsalı'ndan çekip başka bir yere saldırmayı bile düşünmüştü.

Kolunda taşıdığı kalın yağmurluğu atan Capa, elli metre ilerideki yarı yanmış anfibik tanka koştu. Yirmi dakika orada kalıp da su göğsüne kadar yükselince, küçük çaplı silahlara karşı koruma sağlayan ama düşman topçusu için esaslı bir hedef oluşturan tanktan ayrılıp iki askerin peşine takılarak kıyıya kadar bir daha koştu.

Sudan ve korkudan tükenmiş bir halde deniz ile dikenli tel arasındaki dar kumluğa uzandık. Kumsalın eğimi, dümdüz yattığımız takdirde makineli tüfek ve tüfek mermilerine karşı korunma sağlıyorsa da, yükselen sular bizi dikenli tellere doğru itiyordu.

Capa o karakteristik umursamazlık pozuyla daha sonra Charles Wertenbaker'a, "Orası hiç de hoş değildi ve yapacak başka şeyim ol-

*) Regan, 116. Piyade Alayı'nın 3. Taburu K bölüğündeydi. Normalde 29. Tümen'e bağlı olan 116. Alay, çıkartma için 1. Tümen'e verilmişti.

madığından ben de resim çekmeye başladım," demiştir. *Slightly Out of Focus*'taysa o anları şöyle anlatır: "'Easy Red' havadan açılmış bir sardalya kutusuna benziyor olmalıydı. Ben köşeden çektiğimden resimlerim ıslak botlar ve yeşil yüzler doluydu. Botların ve yüzlerin üzerinde resimleri şarapnel dumanı doldurmaktaydı; yanmış tanklar ve batmış botlar da arka planı oluşturuyordu."

Capa, kitabında, ikinci Contax'ındaki film rulosunu bitirip yeni bir film takmaya çalışırken paniğe kapıldığını ve kıyıdan uzaklaşmak üzere olan bir çıkartma botuna koştuğunu yazar. Oysa, olaydan iki gün sonra Charles Wertenbaker'a söyledikleri (ki Wertenbaker o konuşmayı kelimesi kelimesine tekrarlamıştır) biraz farklıdır:

> Bir buçuk saat kadar çektikten sonra filmim bitti. Arkamda sıhhiye erlerinin indiği ve bazılarının inerken vuruldukları bir çıkartma botu gördüm. Her yer aynı derecede kötü olduğundan suya girip botun boşalmasını bekledim. Sonra binip filmimi değiştirmeye koyuldum. Hafif bir şok içindeydim ve üstüm tüyle kaplıydı. "Ne oluyor? Biri tavuk mu öldürüyor?" diye düşündüm. Sonra parçalanmış askerlerin Kapok ceketlerinin içindeki tüylerin havada uçuştuğunu gördüm... Ondan sonra işler epeyce karıştı. Tükenmiştim sanırım. Yaralıları almak üzere gelen çıkartma botuna binip onlarla döndüm.

Bot gemisine döndükten sonra Capa, kumsaldan getirilen yaralıları da birkaç poz çektikten sonra aşağı inip bir ranzaya yığıldı. Uyandığında gemi İngiltere'ye dönmekteydi. Portsmouth'a gelince Capa, rıhtımda yararlıları bekleyen sıhhiyecileri çekmek için kapıların açılmasını bekledi. Ama kapılar açıldığında, karşısında yaralıların çıkarılmasını görüntülemeyi bekleyen *Life* fotoğrafçısı David Sherman durmaktaydı. İki fotoğrafçı gülerek birbirlerinin resimlerini çektiler.*

Capa, filmlerini kuryeyle Londra'ya gönderilmesi için bir askeri halkla ilişkiler yetkilisine verdiyse de, o kargaşa arasında filmler *Life* bürosuna Çarşamba gecesi saat dokuza kadar iletilemedi. New York'a bir sonraki sayının bağlanmasına yetişmesi için banyo edilmiş ve sansürden geçmiş filmlerin ertesi sabah uçağa verilmiş olması gerekiyordu.

---

*) *Life* (26 Haziran 1944, s. 13) gemide olanın Scherman, rıhtımda olanın Capa olduğunu belirtmişse de, Scherman derginin yanıldığını doğrulamıştır. Scherman, olayın Capa'nın iddia ettiği gibi Weymouth'da değil, Portsmouth'da ve ertesi sabah değil, Çıkartma Günü akşamı yer aldığını hatırlamaktadır.

Sonunda filmler geldiğinde *Life*'ın Londra resim editörü bürosunda, Hans Wild ile Dennis Sanders laboratuarda bekliyorlardı. Morris, "Bütün dünya bu resimleri bekliyordu. Karanlık odaya, 'acele, çok acele,' dedi," diye hatırlıyor. Negatifler banyodan çıktığında Wild, Morris'e mükemmel olduklarını söyledi. Morris, "Çabuk baskıları bana gönderin," diye talimat verdi. Sanders birkaç dakika sonra Morris'in odasına top gibi dalıp, "Capa'nın filmleri yandı, hepsi yandı!" diye bağırdı. Zaman çok kısıtlı olduğundan negatifi koyduğu kurutma odasının ısısını arttırmış ve kapıyı kapatmıştı. Hava akımı olmayınca filmin üzerindeki ecza erimişti. Ancak her şey kaybedilmiş değildi. Capa'nın çıkartma sırasında çektiği iki rulo 35 mm.'lik filmdeki yetmiş iki pozdan on biri basılacak durumdaydı.* Ancak onlar da hafif bulanıktı; *Life* bunları, "yaşanan anın o büyük heyecanı içinde fotoğrafçı Capa'nın kamerasını salladığı"nı belirterek açıkladı. Wilson Hicks çektiği telgrafla çıkartmayı en iyi çeken kendisi olduğu için Capa'yı kutlarken, kayıp resimlerinin kameralarına giren deniz suyuyla bozulduğunu bildirdi. Capa gerçeği ancak Temmuz ayında Londra'ya döndüğünde öğrenecekti.

Kalan resimlerin bulanık olması resimlere neredeyse elle tutulabilir bir aciliyet duygusu verdiğinden dramatik etkileri artmıştı. Hem Capa her zaman savaşın heyecanını iletmek için kamerayı hafifçe sallamak gerektiğini söylerdi ve gerçekten de Çıkartma Günü resimleri 1938'de Serge Nehri muharebesinde çektiği en iyi fotoğraflardan daha fazla bulanık değildir.

Capa, Portsmouth'tan ilk gemiyle Fransa'ya gittiyse de, muhabirler için nakliye imkânları çok kısıtlı olduğundan Bayeaux'daki meslektaşlarına ancak 8 Haziran akşamı katılabildi. Almanların Caen'i savunmak için neredeyse hiç zarar vermeden terk ettikleri kasabanın konforlu oteli olan Lion d'Or'da insan sıcak bir banyo yapıp, temiz çarşaflı yatakta yatar, lezzetli yemekler ve iyi şarap bulurdu ki, bu o sırada Normandiya'da akla gelmeyecek bir lükstü.

*) Bunlara ek olarak, Capa'nın çıkartmadan önce ve sonra Rolleiflex'iyle çektiği görüntüler sağlam kalmıştır. Daha sonra Vietnam'da savaş fotoğrafçısı olarak ün yapacak olan Larry Burrows'un Capa'nın Çıkartma Günü negatiflerini yaktığı doğru değildir. O sırada on sekiz yaşında olan Burrows, gerçekten de o gece *Life*'ın karanlık odasında çalışıyordu, ama banyo edilmiş filmin kurutulmasından o sorumlu değildi.

Capa, Bayeaux'ya varınca meslektaşlarının onu anmak için toplandıklarını gördü. Bir çavuş Çıkartma Günü'nde onun cesedini denizde gördüğünü söylemiş ve Bayeaux'daki basın merkezi de kırk sekiz saattir kendisinden haber almadığı için rapor resmileşmişti; Capa gelmeden az önce ölüm haberi açıklanmıştı.

İçtiği Calvadoslarla ve Lion d'Or'un konforuyla kendini toparlayan Capa, ondan sonraki birkaç günü Müttefik köprübaşının pekiştirilmesi ve genişletilmesini izlemekle geçirdi ve bu arada General Bradley'in yasak olan bir resmini geçmeyi başardı. Bradley burnunda çıkan bir çıbanı yardırmış ve yarayı bir bantla kapatmış olduğundan, yaverinden fotoğrafçıları kendisinden uzak tutmasını istemişti. General bandın kendisini gülünç gösterdiğini düşünüyordu; biraz da öyleydi ama yine de resim, generalin kendisine özgü Amerikan açık sözlülüğünü ve insancıl karakterini de ortaya çıkarmaktaydı.

Köprübaşı kurulduktan ve Normandiya işgali başladıktan sonra Capa ve *Time* muhabiri Charles Wertenbaker, Cotentin yarımadasından Cherbourg'a doğru ilerlemeyi birlikte izlemeye karar verdiler. Ancak önce cepheye gitmenin bir yolunu bulmaları gerekiyordu. Sonunda çözüm sansür kurallarındaki bir değişikle geldi; yeni karara göre, Almanların belirli bir tümenin belirli bir alanda aktif olduğunu bildikleri takdirde muhabirler haberlerinde ve resim altlarında o tümeni açıklamakta özgürdüler. Tümenler arasında reklam rekabeti başlamıştı ve 9. Piyade Tümeni de muhabirleri ağırlamak için mümkün olan her şeyi yapmaya başladı. Muhabirlere karargâhta ranzalı ve elektrikli çadırlar tahsis etmekle kalmayıp, Ernie Pyle'ın yazdığı gibi, "9. Tümen'le olan muhabirler istedikleri her an yemek yiyebilirler, yazacak bir yer bulurlar, cepheye gitmek için cip, filmlerini geriye göndermek için bir kurye bulabilirlerdi"."

Capa ile Wertenbaker 15 Haziran öğleden sonra Pont l'Abbé kuzeyinde tümenin ileri komuta merkezine vardıklarında, 9. Tümen'in 82. Paraşüt Tümeni'yle Almanları Cherbourg'da ikmal malzemeleri ve yedek kuvvetlerinden kesmek için yarımadada ilerlerken buldular. Ertesi gün Douve Nehri'ndeki önemli bir köprübaşı olan St-Sauveur-le-Vicomte'a giden Capa, burada kasabanın ana caddesinde keskin nişancılardan sakınarak yanıp yıkılmış binalar arasından geçen paraşütçülerin gayet dramatik resimlerini çekti.

Capa ile Wertenbaker bundan sonraki iki gün cephede dolaşarak 18 Haziran'da 47. Alay'ın 2. Taburu'nun Canville-la-Rocque'taki

gözlem noktasında Alman havan toplarının yoğun ateşiyle karşılaştılar. Ondan sonraki birkaç gün tümen Cherbourg'a doğru son hücum için yer değiştirirken, Capa ile Wertenbaker, "sıcak bir banyo, saç tıraşı ve şampuan, temiz giysiler ve kocaman bir biftek" için Bayeaux'ya gittiler. (Capa arazide çalışırken pek tıraş olmadığından uygarlığa dönüşte William Walton'un kendisini "bir Moğol çapulcusuna döndüren" kara sakalı epey uzamış olurdu.)

22 Haziran Perşembe öğle üzeri tekrar cepheye döndüler ve Müttefik uçakları birliğin ilk hedefi olan Mont-du-Roc tepesindeki beton kaleyi döverken 47. Alay'ın 1. Taburu'nun komuta yerine gittiler. Kale Cuma gecesi düşünce 39. Alay onun yanından geçerek Octeville banliyösüne yürüdü. Cherbourg'a ilk giren birliğin yanında olmak isteyen Capa ve Wertenbaker, Cumartesi sabahı alayın ileri komuta yerini bulmak için saatlerce dolaştılar. Sonunda L Bölüğü'yle Octeville dışındaki çiftliklerden geçerken Alman keskin nişancılarıyla kötü bir çatışmanın tam ortasına düştüler. Capa'nın fotoğraflarına eklediği notlar o gün çektiği fotoğraflardan çok daha canlıdır; 'en tehlikeli durumların kimi zaman en az heyecan verici görüntüler çektirdiği' şeklindeki kendi gözlemini unutmuş görerek, henüz kendisinin görmediği resimleri o harekâtta çektiği en iyi resimler olarak nitelemiştir:

> Arazi delik deşik ve askerler bombaların açtığı çukurlara sığınıyorlar. Her tarafta Alman keskin nişancıları var. İnsanlar düşman kurşunlarının yağmur gibi yağdığı açık alanlarda hızla koşuyorlar. İyi kamufle edilmiş bir cephanelik bombalarımız tarafından havaya uçuruluyor. Giderek artan yoğun duman içinde izli mermiler ilginç desenler yaratıyor... Düşman tanklarını ortaya çıkarmak için müthiş bir baraj ateşi başlattık ve ağır makineli tüfeklerimiz kaçan düşmanı tarıyorlar. Mermilerimiz bizden 25 ila 75 metre ileriye düşüyor ve düşmanınkilerin bazıları aramıza isabet ediyor. Daha fazla makineli tüfek getirtiyoruz ve baraj ateşinin sonunda bizim çocuklar son düşman yuvalarını temizlemek için süngü hücumuna kalkıyorlar.

39. Alay hâlâ Octeville önünde çakılıp kalmışken 47. Alay, Pazar öğleden sonra Cherbourg'a girdi. Ama yanlarında Ernie Pyle'ın da bulunduğu Capa ve Wertenbaker, kente ancak Pazartesi sabahı sağanak yağmur altında, 47. Alay'ın 1. Taburu'nun Almanların ya-

ralı Amerikan tutsaklarını tuttukları hastaneye doğru ilerledikleri zaman girdiler. Capa'nın o günkü resimleri Alman tutsaklardı ve bunların içindeki en önemlisi, Cherbourg'daki Alman garnizonu komutanı General von Schlieben'di. Generale ilgi çekecek bir öfkeli poz verdirtmeye çalışan Capa, Almanca olarak yenilmiş Alman generallerini görüntülemekten artık sıkıldığını söyledi; sonuçta, resimde generalin kendisi öfkeli olmaktan ziyade yorgun ve sıkılmış görülmektedir.

Contentin yarımadasını almış olan Amerikan kuvvetleri, Normandiya'nın batısından güneye doğru inmeye başladılar. Tarlalar arasındaki yüksek çitler âdeta küçük kaleler oluşturduğundan ve şiddetli yağmurlar su baskınları doğurduğundan yürüyüş çok zordu. Durum fotoğrafçılar açısından uygun olmadığından, Amerikalılar Cotenance ve St. Lo'ya doğru ilerlerken yanında Wertenbaker olan Capa, *Time* muhabiri William Walton'la CBS muhabiri Charles Collingwood'un kentin Müttefik Polis Gücü'nün başına getirilen Binbaşı John Palfrey'le paylaştıkları Cherbourg'daki geniş ve konforlu eve yerleşti. Collingwood evin üç hizmetçisini kendi masraf hesabına yazdı ve Cherbourg dışındaki ele geçirilen Alman depolarına erişen Palfrey evden viskiyi ve Almanların savaşın başında aldıkları İngiliz sigaralarını eksik etmedi. Hemen her gece parti veriliyor ve dostlar için oda bulunuyordu. İkisi de o sırada Savaş İstihbarat Bürosu'nda yüksek yerlerde olan CBS'den William Paley ve dramaturg Robert Sherwood bir süreliğine eve yerleştiler ve Hemingway de bir haftalığına geldi.

10 Temmuz'da Normandiya'da geçici bir durgunluk başladığından Capa ile Wertenbaker Londra'ya döndüler. Burada Capa "çok eğlendi ve kötü bir sürprizle karşılaştı". Çıkartma Günü çektiği fotoğrafların yandığını o zaman öğrendi. Haberi umursamazlıkla almış gibi yaptıysa da, ailesinde yazdığı mektupta büyük bir düş kırıklığına uğradığını, cesaretinin kırıldığını söylüyor ve "basılan üç beş tane, yananların yanında hiç sayılır," diyordu. "Ancak bunu telafi için Bay Hicks bana kadroya girme onurunu ve ister inanın ister inanmayın, yılda 9 bin dolar önerdi. Teklifi kabul etmek zorunda kaldım. Pek hoş bir şey değilse de başka seçeneğim yok."* Capa Londra'dayken, Normandiya'dan dönmüş olan Hemingway, oyun yazarı Gar-

*) Capa'nın kadrolu oluşu 15 Haziran 1944'ten beri geçerliyse de, gazetenin künyesine kadrolu fotoğrafçı olarak ancak 23 Nisan 1945'te geçmiştir.

son Kanin ve tabii Pinky'yle bol bol görüştü. Annesine Haziran'da artık Pinky'ye evlenme teklif etmeyi istediğini, ama "bunu önündeki yıllarda düşüneceği"ni yazmıştı.

Capa cepheye 25 Temmuz'da KOBRA kod adlı operasyon başladığı sırada döndü. Müttefiklerin yoğun bombardımanında ağır kayıplar veren ve safları arasında büyük kargaşa yaşanan Almanlar, Amerikan ilerleyişi karşısında dağınık halde çekilmeye başladılar. Artık Brötanya'nın kapısı olan Avranches'e giden ana yollar Amerikalılara açılıyordu.

Capa 2. Zırhlı Tümeni St. Gilles ve Canisy'dan 27 Temmuz gecesi fazla direnme olmadan düşen Notre Dame de Cenilly'ye kadar izledi ve ondan sonraki birkaç gün tümenin tanklarıyla piyadesinin kuzeyden gerileyen Almanları o kasaba ile Roncey arasında bir 'cep'e sıkıştırmasını görüntüledi. *The New York Times* bir grup Alman tank ve piyadesinin 29 Temmuz sabahı erkenden Notre Dame de Cenilly'yi geçmeye çalıştığını ve "kasabanın neredeyse tüm evlerinin arkasında ve sokaklarda Alman cesetlerinin yığılı olduğu"nu bildirmişse de, Capa'nın resimlerinde böyle dehşetli görüntülerden eser yoktur; o daha çok, Amerikalıları Calvadoslarla karşılayan ve az hasar görmüş olan kiliselerinde kurtuluşları için yapılan ayine katılan halkı görüntülemiştir.

30 Temmuz'da, o gün daha erken saatte çok az bir direnişle Amerikan 6. Zırhlı Tümeni'nin eline geçen Bréhal'e gelen Capa, yerel Direniş'in karargâhı olan Le Petit Hotel'e yerleşti. *Slightly Out of Focus*'da anlattığına göre, Capa ile Direniş'in genç üyeleriyle o gece mükellef bir ziyafetten sonra 1. Piyade Tümeni'nden Binbaşı Paul Gale, sürücüsüyle bir kasabayı kurtarmaya karar vermişti. O öğleden sonra 6. Zırhlı Tümeni'nin Almanlar tarafından geri püskürtüldüğü yoldaki Granville kıyı sayfiyesi iyi bir seçim olarak görünüyordu. İki kişilik ordu Granville'e girince, yerel Direniş lideri de kendilerine katıldı. *The New York Times*'a göre, Gale, sürücüsünü destek getirmesi için Bréhal'e gönderdikten sonra Alman cephaneliğini havaya uçurdu. Korkan Almanlar kaçtılar. Gale'in sürücüsü, Capa ve üç zırhlı keşif aracıyla (ancak o kadarını bulabilmişti) sabah döndüğünde kasabanın kurtarılmış ve Alman tutsakların Direniş liderinin sahibi olduğu otelin önünde toplanmış olduklarını gördüler.

Capa ondan sonraki birkaç gün Granville'i merkez tutup, alınan çok sayıda Alman tutsağını görüntülemek için yeni ele geçen Gavray

kasabası ile Avranches kıyı yoluna gitti. Her an önceki haberlerini yansıtacak resimler arayarak Amerikan uçakları tarafından imha edilmiş Alman araçları konvoyunu görüntüledi. Resimleri 1939'da Tarragona-Barselona yolunda makineli tüfek ateşine tutulan mültecileri öylesine andırıyordu ki, onları daha önceki o vahşetten alınan intikamın bir tür belgesi olarak düşündüğünden kuşku duyulamaz.

Bu arada Hemingway, Granville'in on beş mil doğusunda Villedieu-les Poles çevresindeki 4. Piyade Tümeni'yle askercilik oynuyordu. 5 Ağustos Cumartesi sabahı kendisine bağlı halkla ilişkiler subayı Yüzbaşı Marcus ('Mike') Stevenson'ı, düşmandan ele geçirilmiş bir Mercedes'le Capa'yı almak üzere Granville'e gönderdi.* 4. Tümen'in Albay Charles Lanham komutanlığındaki 22. Alayı birkaç mil güneydoğuda olan küçük St. Pois köyüne saldıracaktı ve Hemingway, Capa'nın o günkü harekât için iyi bir arkadaş olacağını düşünmüştü.** Capa şöyle yazıyor:

> Papa her şeyi düşünmüştü. Alay bir saat önce sol kanattan saldırıyı başlatmıştı ve o da pek fazla güçlükle karşılaşmadan sağ kanattan kestirmeden oraya gidebileceğimizden emindi. Bana harita üzerinde bunun ne kadar kolay olacağını gösterdi, yine de ben bundan hiç hoşlanmamıştım. Papa yüzünü buruşturarak bana baktı ve istersem kalabileceğimi söyledi. Onu izlemekten başka çarem yoktu, ancak buna itiraz ettiğimi de açıkça söyledim. Macar stratejisinin kalabalık asker grubunun ardından gitmek olduğunu, kimsesiz bölgelerde tek başına kestirme yollar aramak olmadığını belirttim.

Hemingway bir motosikletin sepetinde, Capa ile Stevenson da Mercedes'te olmak üzeri öğleden hemen sonra yola çıktılar. Motosiklet köyden önceki son virajı dönene kadar her şey yolunda gitti. Birden tam karşılarına bir Alman hafif tankı çıktı. Motosiklet sürücüsü frene bastı, Hemingway sepetten yola fırladı ve başını bir taşa çarptı. (Bunun on haftada Capa'yla ilişkili ikinci kafa darbesi olduğunu söyleyecekti.) Capa'yla diğerleri virajı dönmedikleri için kurtulmuşlardı ama sığ bir hendeğe düşmüş olan ve "kıçı en az iki san-

---

*) Stevenson, Roosevelt'in 12 Temmuz'da ani bir kalp krizinden ölümüne kadar General Teddy Roosevelt'in yaveriydi. Roosevelt öldüğü sırada 4. Piyade Tümeni'nin komutan yardımcısıydı.

**) Capa *Slightly Out of Focus*'da 4. Tümen'in 8. Alayı'nı aradıklarını yazarsa da, 4. Tümen tarihinde St. Pois'da bir 8. Alay'dan söz edilmez. St. Pois'yı 5 Ağustos'ta 22. Alay almıştır.

tim dışarı çıkan" Hemingway, Almanların görüş alanı içindeydi. Almanlar iki saat onu orada tuttuktan sonra çekildiklerinde, yazar onlardan ziyade, yardım çağırmaya gitmeyip cesedinin resmini çekmeyi bekleyen Capa'ya kızmıştı. Aslında Hemingway herhalde Capa'nın kendisini öyle küçük düşürücü bir pozda görmüş olmasına kızmış olmalıydı ve aynı zamanda fotoğrafçının kendisine uğursuzluk getirdiğini düşünmüş olabilirdi.

Ancak Hemingway'in kızgınlığı fazla uzun sürmedi; ertesi gün kendilerine katılan William Walton ve John Morris'le, kısa bir süre önce kurtarılan, generaller ve savaş muhabirleri dışında bütün askeri personele yasaklanan Mont-St-Michel'de bir hafta geçirmeye gittiler. Capa, yolda eskiden zengin olup şimdi çatışmada tüm hayvanlarını kaybetmiş olan bir çiftçiye rastlayıp da adama bir at bulunca çiftçi o kadar minnettar oldu ki, kendisi için ne yapabileceğini sordu. "Bizi yemeğe davet et," dedi Capa. Yemek muhteşemdi: köylü yemekleri, her yemekle ayrı bir şarap ve yemekler arasında ağzı temizlemek için ev yapımı Calvados. Dönüş yolunda ciplerini düştüğü bir bomba çukurundan çıkardıktan sonra Mont St. Michel'e varınca, hemen eski bir manastırın duvarlarına çıkıp dürbünle Almanların geceyarısında Mortain çevresinde başlattıkları karşı saldırıyı izlediler.

Aralarında Wertenbaker, Collingwood ve A.J. Liebling'in de bulunduğu grup, çok geçmeden Hotel de la Mére Poularde'a yerleştiler ve otel sahibi Bayan Chevalier'yi kendilerine mükellef yemekler yapmaya, Almanlardan sakladığı iyi şarapları çıkarmaya ikna ettiler.

Gündüzleri Mont'un konforunu arkalarına bırakan muhabirler, yakınlardaki ve özellikle de yirmi mil batıda olan St. Malo liman kenti çevresindeki çatışmaları izlemeye gidiyorlardı. Capa 8 Ağustos'ta John Morris'le, 83. Piyade Tümeni'nin kent dışındaki La Balue köyünde yürütülen psikolojik savaşı görüntülemeye gitti. Burada bir hoparlörlü kamyon yakınlardaki Alman askerlerini teslim olmaya çağırıyordu. Yayın sona erdikten yirmi dakika sonra bir grup Alman askeri ellerini başlarının üstüne kaldırarak ortaya çıktılar. Capa hemen onların resimlerini çekmeye koştu ve askerlere, yapılan yayın hakkında ne düşündüklerini sordu; askerler bir şey duymadıklarını, sadece teslim olduklarını söylediler.

Capa'yla Morris, ertesi gün St. Malo eteklerinde bir yoldan ilerleyen tümenle birlikte gittiler. Altı saat kadar limandaki bir kafede kurulan gözlem noktasında kalan Capa, yerel Direnişe katılmış altı İs-

panyol Cumhuriyetçisiyle eski günleri andı ve Alman tutsakların bazı çok esaslı fotoğraflarını çekti. Bunların en iyilerinden birinde, pantolonlu ve yüksek topuklu ayakkabılı bir Fransız fahişesinin, kurtarılmış komşularının öfkesiyle yüzleşmek yerine, ele geçirilen müşterilerinin ardından gittiği görülmektedir.

Capa 10 Ağustos'ta St. Malo'ya döndüyse de, o sırada limana hâkim olan kalenin daha bir süre direneceği anlaşılmıştı (kale ancak ayın 17'sinde düşecekti) ve birden, kendisi bir taşra kuşatmasını izlerken, Patton'ın Üçüncü Ordusu'nun hızla Paris'e yürüdüğü aklına geldi. Capa'ya göre Paris'in kurtuluşu -Almanya'nın nihai teslimi dışında- savaşın en önemli haberi olacaktı.

30

Sorun hangi birliklerin başkente ilk önce varacağını kestirmekti. Capa, Amerikan 15. Kolordusu üzerine kumar oynayarak orduyu Laval ve Le Mans'dan Alençon'a kadar izledi, ama ordu Falaise'de duraklayınca geri dönerek Le Mans'dan Chartres'a yürüyen 20. Kolordu'ya katıldı.

Kolordu 18 Ağustos'ta iki günlük sert bir direnişten sonra Chartres'ı alınca, Capa hemen Direnişçilerin Almanlarla yatan veya karaborsacılık yapan kadınların saçlarını tıraş ettikleri Emniyet Müdürlüğü'ne gitti. Orada çektiği serinin sonuncusunda, saçları henüz tıraş edilmiş genç bir kadının arkasından alay ederek halk yürürken görülmektedir; kadının kollarında bir Alman askerinden olan bebeği vardır. Miğferli bir polisin anlaşıldığı kadarıyla hakaret ettiği anda çeki-

len resimde, aşağılanan kadın korkunç iblislerin işkencesine uğrayan bir Madonna'ya dönüşmüş gibidir. İşte bu resim Capa'nın en ünlü fotoğrafıdır ve aynı zamanda onun, politikaları ne olursa olsun, insanların ıstıraplarına duyduğu sempatiyi en derin biçimde açıklayanadır.

Capa en sonunda 23 Ağustos'ta Fransız 2. Zırhlı Tümeni'nin Paris'e gireceğini öğrendi. Kendisi zaten de Gaulle'un başkent yolunda kurtarılmış kentleri ziyaretini izlemekteydi ve ilk durağı General Leclerc komutasındaki tümenin beklediği Rambouillet'di. Ancak olay o kadar basit değildi: Kente varıp da Wertenbaker'la buluşunca Leclerc'in tanklarına sadece Fransız gazetecilerin eşlik etmesine izin verdiğini öğrendi.

Leclerc tanklarının çoğunu geceleyin yola çıkardığı ve gidiş yolunu gizli tuttuğu için ertesi sabah Amerikalı muhabirler çaresizlik içindeydiler. Ancak öğle yemeğinden sonra Capa ve Wertenbaker'a verilen bir habere göre, Orleans-Paris yolundaki (Nationale 20 otoyolu) Etampes'a gitmeleri söylendi. Oraya varınca sabahtan beri yağan yağmura rağmen halkın sokaklarda kutlamalar yaptığını gören Capa, cipten uzanıp, "Tanklar nerede?" diye sorunca eller kuzeyi gösterdi. Arpajon'un birkaç mil kuzeyinde Leclerc'in artçı birliklerini buldular.

Nationale 20'nin iki tarafındaki Antony ile Fresnes arasındaki Alman savunması tarafından akşama kadar oyalanan Leclerc, öncü tanklarını gece için Fresnes'nin hemen dışında durdurmuş, ancak tanklarından üçü ve birkaç asker dolu zırhlı araç o gece başkentin merkezine kadar girmişlerdi. Arpajon'da bir Fransız gazeteci ve iki gece önce Paris'ten kurtuluş gazeteleriyle (aralarında tekrar yayına başlayan *Ce Soir* ve *L'Humanite* de vardı) gelen kadın bir Direnişçiyle yemek yiyen Capa ve Wertenbaker, kampın kenarına dönüp uyku tulumlarını bir tarlanın nemli toprağına serdiler.

Ertesi sabah, 25 Ağustos Cuma günü, tankların gürültüsüyle saat altıda uyandılar. Tankların arkasından giden cip Antony'de yola yerleştirilmiş iki ağaç önünde durdu. Engelin başında, Leclerc'in geçişi yasaklayan emrini uygulayan İspanyol Cumhuriyetçi gönüllülerinin bir mangası vardı. Gönüllülerin tanklarından birinin üzerinde 'Teruel' yazıyordu. Capa, adamları kendisinin de o muharebede bulunduğuna -ve böylece onlardan biri olduğuna- ikna edince cipin geçmesine izin verdiler.*

*) *Capa Slightly Out of Focus* kitabında iddia ettiği gibi o tankla Paris'e girmiş değildir.

Capa, Wertenbaker ve sürücüleri (Virginia, Norfolk'tan Er Hubert Strickland) çok geçmeden arkadaki tanklara yetişip, tüm konvoyu ve yola çıkmış halkı arkada bırakarak öne vardılar. Leclerc'in ayakta durduğu zırhlı araçla aralarında, artık sadece üç Fransız subayının bulunduğu bir cip kalmıştı.

Fransız tankları Porte d'Orleans'a yaklaşırken kent merkezindeki küçük bir garnizon dışındaki Almanlar çekilmiş olduklarından bir direnişle karşılaşmadılar. Leclerc'in ilerlemesine en büyük engel, sokakları dolduran ve tankların ancak kaplumbağa hızıyla yürümelerine imkân veren coşkun kalabalıklardı. Çoğunluğu kadın olan kalabalık "Vive Leclerc!" ve "Vive de Gaulle!" ve en çok da, "Merci! Merci! Merci!" diye bağırarak mendil ve bayrak sallıyorlar, askerlere yiyecek ve çiçek atıyorlar, kurtarıcılarını kucaklamak için araçların üstüne çıkıyorlardı.

Capa, Wertenbaker ve sürücüleri, bildikleri kadarıyla Leclerc'in tam arkasından "saat 9:40'ı yirmi saniye geçe" Porte d'Orleans'dan geçerek Paris'e giren ilk Amerikalılar olmuşlardı.

Bir tank alayını izleyerek Boulevard des Invalides'e varan muhabirler, ciplerini park ettikten sonra Almanların hâlâ işgal ettikleri Palais Bourbon, Dışişleri Bakanlığı ve daha birkaç binada devam eden çatışmalara doğru yürüdüler. Üst katlardaki keskin nişancılar çoğu heyecanı paylaşmak için dışarı çıkmış siviller olan sokaktaki insanlara ateş ediyorlar, Fransız tankları bunlara Esplanade des Invalides ağaçları arasından karşılık veriyorlar, evlerin klasik cephelerindeki pencerelerden alevler ve dumanlar yükseliyordu. Zırhlı araçların arkasından ateş eden Fransız deniz piyadeleri dikenli tel engellerini aşarak Palais Bourbon'a girmeye çalışıyorlar, beyaz giysili sıhhiyeciler yaralıları topluyorlardı. Ara sokaklarda sivil giysili ve ellerinde her türlü silah olan Direnişçiler kapı aralarından keskin nişancılara ateş etmekteydiler. Almanlar tutsak alındıkça askerler ve sıhhiyeciler onları halkın ve Direnişçilerin gazabından korumaya çalışıyorlardı. (Üç Fransız askeri bir Alman subayını, kendisini kurşuna dizmek isteyen Direnişçi grubun elinden kurtarınca, Capa, Wertenbaker'a, "Asker Almanları FFI'dan* koruyor," dedi. Akşamüzeri komutan General von Choltitz ele geçirilince bölgedeki Almanlara teslim olma emri verildi.

*) Forces Française de l'interieur, Fransız Direniş güçlerinin koleftif örgütü.

Ertesi sabah işbirlikçileri görüntüleyen ve yeniden açılmış olan Montparnasse ve St. Germain des Prés kafelerini dolaşan Capa, Wertenbaker, William Walton ve Olivia Chambers'le, de Gaulle'ün Zafer Takı'ndan Notre Dame'a kadar yaptığı zafer yürüyüşüne katıldı. (Savaştan önce Time Inc.'in Paris bürosunda çalışan Chambers, İşgal süresince kentte kalmıştı.) Capa cipin kaputu üstüne çıkıp tankının açık kulesi üzerinde gözlerinden yaşlar akan bir askeri çekti, sonra konvoyun önüne koşarak gayet ciddi duran de Gaulle'ü kalabalığı selamlayıp gülümserken görüntüledi.

Place de l'Hotel de Ville'de bazı yüksek binaların üzerinden keskin nişancı ateşi başlayınca bu neşeli an bir anda kesiliverdi. Capa tehlikeye aldırış etmeyerek paniğe kapılmış 5 bin insanın, arabaların, ciplerin, kamyonların arkasına sığınmalarını, kendilerini yere atıp mümkün olduğu kadar küçük hedef oluşturmaya çalışmalarını, silahları olanların (yüzlercesi silahlıydı) keskin nişancılara ateş etmelerini görüntüledi. O gece yer yer -çoğu koyu işbirlikçilerden olmak üzere- Paris'in her tarafında ateş edildiyse de, Paris için savaş gerçekte sona ermişti.

Müttefik muhabirler ondan önce bile kurtarılmış kentte yaşamaya başlamışlardı. Capa ile Wertenbaker, gelişlerinden birkaç saat sonra Müttefik basın merkezi olarak ayrılmış Hotel Scribe'in geniş mobilyalı odasında geçici bir Time Inc. Bürosu kurmuşlardı. Akşam olduğunda oda, Time'ın Paris'e çeşitli birliklerle gelmiş muhabirleriyle dolup taşıyordu. William Walton, Jack Belden, Robert Landry, Frank Scherschel, David Scherman, Ralph Morse ve George Rodger kurtuluş günü gelmişler, daha konforlu bir yer bulana kadar uyku tulumlarını odaya sermişlerdi. Mary Welsh de o gün Londra'dan gelmiş, ama Hemingway'in kalmakta olduğu Ritz'e taşınmıştı. Birkaç gün sonra Londra'dan *Life* operasyonlarını yürütmek üzere John Morris, ayrıca çalışmak üzere Wertenbaker'ın karısı Lael Tucker de geldiler. *March of Time* yapımcısı Richard de Rochemont ve Will Lang da bir süre sonra ortaya çıktılar. Time Inc. grubunun yanındaki odada George Stevens, Irwin Shaw ve William Saroyan kalıyorlardı. Scribe'de kalmamasına rağmen Hemingway, bütün basın ordusunun toplanıp şampanya içtiği barından hiç eksik olmazdı.

Scribe çok kalabalık ve gürültülü olduğundan Wertenbaker birkaç gün sonra Capa, Walton ve Collingwood'un kendisiyle Tucker'ın oturdukları Lancaster oteline taşınıp Scribe'i büro olarak ko-

rumayı önerdi. Lancaster'ın sahibi Mösyö Wolf otelini Amerikalıların emrine verince, gazeteciler o sakin ve ciddi oteli öyle gürültülü bir kumarhaneye çevirdiler ki, sonunda polis soruşturmaya bile geldi. Ancak Mösyö Wolf çok hoşgörülü bir insandı ve gazeteciler lobide halı üstünde kâğıt oynamaya başladıklarından kendilerine bir salon bile açmıştı. Capa otelden o kadar hoşlanmıştı ki, bir-iki kesinti dışında hayatının sonuna kadar orayı operasyon merkezi olarak kullanacaktı.

Paris artık kurtarıldığına göre Capa evine kavuşmuştu. Burası onun kentiydi. Hemen kendisine bir kafe yöneten Marlene adında güzel bir genç kadın sevgili buldu. Çok geçmeden muhabirleri ve subayları en iyi karaborsa restoranlara, Longcamps'daki yarışlara ya da Enghien-les-Bains'deki kumarhaneye götürmeye başladı. (Karşılığında Amerikalıların S. Cloud'daki subay tenis kulübüne üye olmaya davet edilmişti.) Aynı zamanda, Amerikalılar ile hâlâ Paris'te olan ya da yakın zamanda geri dönen eski dostları arasında gayri resmi bağlantı oluyordu. John Morris geldiğinde Capa onu Müttefikler gelmeden Paris Direnişi'nin ortaya çıkışını görüntülemiş olan Cartier-Bresson'la tanıştırdı. Capa, arkadaşı Taci Czigany'nin de Time Inc.'in karanlık odasında çalışmasını sağladı. Şimdi Paris büro şefi olan Wertenbaker, ulaşım sorununu çözümlemek için büroya dört elden düşme araba almaya karar verince, arabaları arayan ve çalışır duruma getirmek için saatlerce uğraşan Capa olmuştu. Wertenbaker New York bürosuna durumu şöyle açıklıyordu: "Paris'te gidip de bir araba satın almak diye bir şey yoktur, arabayı parça parça alıp birleştirirsiniz."

Capa, Paris'teki ilk günlerini eski dostlarını aramakla geçirdi. *Vu* ile ilişkili bazıları, Lucien Vogel'in kayınbiraderi Michel de Brunhoff'un *Vogue* bürosunda verdiği bir partide ortaya çıktılar. Chim savaşın sonuna doğru başında migferi, elinde silahıyla çıkageldi. Capa işgalin başlarında güneye, Vichy bölgesine taşınmış olan *Paris-Soir*'ın eski bürosunda Louis Aragon'u, yeniden çıkmaya başlayan *Ce Soir*'ın editörlüğünü yaparken buldu. Savaştan önce uğrak yerleri olan bar ve kafelerde neşe ve şampanyayla karşılanıyordu.

Ancak herkes savaştan bu kadar az zararla çıkmış değildi. Akrabaları Bela ve Szeren Fischer hasta ve beş parasızdı; kızları Susie 'akıllı bir kız ve gerçek bir Parisli' olmasına rağmen henüz çalışacak yaşta değildi. Capa, kıza İngilizce ve daktilo öğrenmesini tavsiye etti ve

anababasına para, karaborsa sigara, kahve ve çikolata verdi. (Parislilerin çoğu dört yıldır arpadan yapılma 'milli kahve'yi içiyorlardı. Gerçek kahve ağırlığınca altın değerindeydi ve bir paket sigara 5 dolardı.) Capa annesine yazdığı mektupta bu mallardan mümkün olduğu kadar çok göndermesini istiyor, "çünkü herkes bunlara aç ve ben de büyük beyaz ağabeyim," diyordu. Paris'e ayak bastıktan hemen sonra kentte olduğu ve imkânları öğrenilince, "...telefonu sabah yedide çalmaya başlıyordu ve aklını kaçıracak duruma gelmişti".

Capa, eski Arap sevgilisi aracılığıyla, hepsi de Kurtuluş sonrası Paris'in başdöndürücü atmosferinde ileriye dönük planlar yapan genç bir sanatçı, aktör ve ressam (aralarında bir yıldır Picasso'yla gizli ilişki yaşayan Françoise Giot da vardı) grubuyla tanıştı. Bu arkadaşlarıyla geceleri çıkıyor ve Café des Flores, Le Deux Magots ya da Dome'da sabaha kadar eğlenip sohbet ediyordu.

Life'ın New York bürosu Eylül ayı başlarında Capa'yı Paris'e atadı; Wertenbaker ona cevaben çektiği telgrafta, "Onun Paris'te kalacağına ben de Capa da çok sevindik," diyordu. Capa bir süre için savaşa doymuştu. Paris özgürdü, Almanya'nın çökmek üzere olduğu anlaşılıyordu. Avrupa'nın son muharebeleri olacağını herkesin umduğu olayları artık başkaları izleyebilirdi. *Slightly Out of Focus*'da yazdığına göre, "cepheye dönmek sıkıcı olacaktı". Orada çekecek yeni resim olmadığına, cepheye döndüğü takdirde sadece kendini tekrarlayacağına inanıyordu. Kentte kalıp Picasso'nun her gün saat on birde evini açması gibi haberleri izlemeyi tercih ediyordu. 2 Eylül günü evine gittiğinde, (daha önce tanışmadığı) ressamı şair Paul Eluard'ın güzel karısı Nusch Eluard ve bir grup İspanyol Cumhuriyetçisiyle sohbette buldu.

32. Hava İndirme'nin halkla ilişkiler subayı ve Capa'nın yakın dostu olan Bill Graffis, Capa'dan Fransa'nın güneyindeki Direnişçilere bir ikmal seferine eşlik etmesini isteyince, "Pilotların ve Direnişçiler için görev çok önemli, ama benim editörlerim için en fazlasından bir-iki kare resim demek," karşılığını verdi. "Capa içinse en azından dört sayfalık bir haber olmadan güzel kafasının uçurulmasına değmez, dostum." Ancak Capa ile Graffis güneye kısa bir eğlence turu yaptılar ve bunun için de Chuck Romine'yi komutanın cip yükleme rampası olan C-47'sini ödünç vermeye ikna ettiler. General uçağının alındığını öğrenince çılgına döndü –ama alanın Capa olduğunu öğrenene kadar. Başka bir muhabir olsa böyle bir hareket için

savaş divanına verilirdi, ancak Capa, Romine'nin IX. Askeri Nakliye Komutanlığı tarafından evlat edinilmiş sayılırdı.

Capa cepheye gitmekten de tümüyle kurtulabilmiş değildi. Bütün diğer *Life* fotoğrafçılarının meşgul oldukları Ekim ayı başlarında Wertenbaker onu, *Time* muhabiri Neol Busch'la Amerikan 1. Piyade Tümeni'nin Alman sınırını geçip Siegfried Hattı'nı yardığı Aachen yakınlarındaki cepheye göndermek zorunda kaldı. Fakat Capa orada da çarpışmalardan uzak durup, Başpiskopos Francis J. Spellman'ın asker için düzenlediği ayini (sunak bir cipin üzeri örtülmüş kaputuydu) görüntüledi ve ele geçirilen Breinich kasabasında Alman sivillerinin Müttefik askeri hükümetine kayıt yaptırmaları üzerine bir haber yaptı.

Capa, Aachen cephesinden döndükten hemen sonra, 11 Ekim sabahı, Wertenbaker ve Lael Tucker'le büronun karaborsa araçlarından biriyle orta ve güney Fransa'ya doğru yola çıktı. (Wertenbaker onun da gelmesini sadece fotoğrafçı olduğu için değil, "aynı zamanda her tür Fransızla ahbaplık kurma yeteneği" açısından istemişti.) En keyif aldıkları görevle -Fransız şarabının durumu- önce Burgonya bölgesini dolaştılar. Her yerde olduğu gibi burada da şarap bol, ama yiyecek ve yakıt kıttı. Kaldıkları hanlarda ısıtma ve sıcak su olmadığından ve hava da soğuk suyla yıkanmayacak kadar soğuduğundan çok geçmeden kolonyayla temizlenmek zorunda kalmışlardı.

Vercors ve Lyons'dan geçip 3 Kasım'da Union Nacional Espanola'nın üç günlük toplantısı için Toulouse'a vardılar. Fransa'daki İspanyol Cumhuriyetçilerinin merkezi olan Toulouse İspanyollarla doluydu. İspanyollar Fransa'nın kurtulmasına yardım ettiklerine göre, şimdi Müttefiklerin de kendilerinin İspanya'yı kurtarmalarına yardım etme borçları olduğuna inanıyorlardı. Hatta Ekim ayında İspanyol mültecilerinden birkaç grup harekete geçmeye bile çalışmışlardı. Ayın 22'sinde 150 kişilik bir grup (İspanya hükümetinin binlerce kişi oldukları iddiası abartılıydı) Bagnéres-de-Luchon'un güneydoğusunda sınırı geçip Aran vadisindeki bir-iki köyün kontrolünü ele geçirmişlerdi. Hükümet kuvvetleri hemen harekete geçerek işgalcilerin bir kısmını öldürdüler, yaralı olmayanlar tekrar dağlara kaçtılar. Capa, Toulouse'dan sınırın geçilen yerini görmeye gitti; oradan çoğunun hafif yaralı ya da ayakları donmuş olduğu sağ kalanları görmek için hastaneye geçti. Çektiği yüzler, İspanya İç Savaşı'yla yıllar süren sürgün ve mücadeleden son-

ra bu adamların hâlâ cesaret, kararlılık ve neşelerini koruduklarını göstermektedir.*

Capa, Kasım ayının ikinci haftasında Paris'e döndüğünde Martha Gellhorn'un gelip de Lancester'a yerleştiğini görünce çok sevindi. Kadın Hemingway'e boşanmak istediğini söylemişti, Hemingway (kadının Mary Welsh'le ilişkisini henüz bilmemesine rağmen) çılgına dönmüş ve Martha'nın kendisinin savaşta ölüp çocuklarını babasız bırakmasına sebep olacağını söylemişti. Karısı tarafından reddedilmiş olmasına sinirlenerek (birinin reddetmesi gerekiyorsa bunu ancak o yapabilirdi), boşanmaya razı olmak yerine onu öldürmekle tehdit etmişti. Capa sabahın dördünde odasına gittiğinde kadın ağlıyordu. Capa pokerde kazanmıştı ve bir Çingene gibi yere oturup kazancını sayarken, Martha'ya Ritz'e telefon edip Mary Welsh'i istemesini söyledi. Capa'nın tahmin ettiği gibi telefona Hemingway çıktı. Capa, Martha'ya, "Boşanmak istediğini söyle," dedi. Kadın dediğini yapınca Hemingway sövüp saymaya başladı. Capa, "Onun Mary Welsh'le ilişkisini bildiğini ve boşanmaya razı olması gerektiğini söyle," dedi. Hemingway yine sövmeye başladıysa da karısının isteğini kabul etti.

Capa'nın, "Papa, Mary'yle evlenmek zorunda değilsin," demesi, Hemingway'in Mary Welsh'le evlenmekten söz ettiği bu sıralarda olmalıydı. Müstakbel karısının ahlâkına hakaret olarak kabul ettiği bu söz üzerine Hemingway, Capa'nın suratına bir şampanya şişesi fırlatmıştı; şişe Capa'yı ıskalayıp kapıya çarpmıştı. Ancak Capa'nın maksadı hakaret etmek değil de, kadınlarla ve evlilikle başa çıkma konusunda kendi düşüncelerini aktarmak olabilirdi. Zaten bu konu zihnini o günlerde fazlasıyla meşgul etmekteydi; sonunda kocasından boşanmış olan Pinky, mektuplarında durmadan evlilikten söz ediyordu ve Capa, Kasım ayı sonunda kadının yirmi yedinci doğum gününü kutlamak için birkaç günlüğüne İngiltere'ye gittiğinde gerçekten baskıya başlamış, Capa'yı önüne çıkacak ilk zengin erkekle evleneceğini söyleyerek tehdit etmişti. (Bütün bunları ailesine mektupla bildiren Capa, kuyrukta bekleyen pek çok 'hevesli erkeğin' olduğunu yazıyordu.) Capa'nın Pinky'yle evlenmeye niyeti bulunmasa ve kadın, ilişkilerini fazla ciddiye almaya başlamış olsa da, onu

*) Capa'nın kitabında bu olay tümüyle uydurmadır. Gerçek anlatım için bkz. *Life*, 25 Aralık 1944, s. 4.

kaybetmek istemiyordu. Bir uzlaşma önerdi: Pinky Paris'e gelecek ve birlikte bir eve çıkacaklardı.

Bu küçük kavgalardan ve 'Paris'te gayri resmi ofis müdürü' olmanın sıkıntısından sonra Capa, ailesine Aralık ayının ilk haftasında cepheye gideceği için çok memnun olduğunu bildirdi. Ancak orada bile sıkıcı bir durumla karşılaştı. Saarlautern'deki* Amerikan 95. Piyade Tümeni'nin köprübaşına vardığında Alman topçusu Amerikalıların köprülerini vurmaya çalışıyor, buna karşılık bir tabur Amerikalı da bütün bölgeyi kimyasal dumanla örtüyordu. Capa nehrin karşı kıyısına geçince tabur karargâhını küçük bir binanın bodrumunda buldu, ancak dumanda fotoğraf çekemediği için bodrumda oturup beş gün boyunca *Savaş ve Barış*'ı okumaktan başka bir şey yapamadı. Durumun düzelmeyeceği anlaşılınca oradan ayrıldı. Paris'te de, cephede de sıkılacaksa doğrusu Paris'i tercih ederdi.

*) Capa *Slightly Out of Focus*'da Saar nehrinde 80. Piyade Tümeni'ne katıldığını yazarsa da, o sırada Saarlautern çevresinde nehri geçen 95. Tümen'di. 95. Tümen'in hemen güneyinde olan 80. Tümen henüz nehre varmamıştı.

31

Capa Paris'e döndükten sonra ilginç bir haberin çıkması için çok beklemedi. Müttefiklerin düşmanın artık savunmada olduklarına inandıkları 16 Aralık 1944'te Almanlar Ardennnes'lerde çok şiddetli bir karşı saldırıya geçtiler. Müttefikleri gafil avlayarak ve sisli hava sayesinde Müttefik uçaklarından korunarak Belçika'nın ta içine kadar girdiler ve Müttefiklerin bölgedeki başlıca ikmal limanı olan Antwerp'i tehdit ettiler.

Üç Alman tümeninin güneydoğu Belçika'da önemli bir yol kavşağı olan Bastogne'a hızla yaklaştığı 18 Aralık'ta Amerikan 101. Hava İndirme Tümeni kente girip emniyeti sağladı. Ondan sonraki birkaç gün boyunca tümen öyle şiddetle direndi ki, Alman öncüleri Bastogne'u görmezlikten gelseler de, Amerikalıları ikmal yollarından kes-

mek için büyük bir gücü kenti kuşatmak üzere geride bıraktılar. Patton 101. Tümen'e yardım için yeni kurulan 3. Kolordu'ya, Saar cephesinden çekilip 'şeytan kovalıyorcasına' Ardennes'e gitme emrini verdi. Öncülüğünü 4. Zırhlı Tümen'in yapacağı saldırı, 22 Aralık'ta Bastogne'un yirmi mil güneyindeki Arlon'dan başlayacaktı.

Capa, Charles Collingwood ve Will Lang, 21 Aralık'ta Arlon'a gitmek üzere Paris'ten ayrıldılar. Ani gidişlerindeki bir sorun da, Capa ile Collingwood'un İtalya'da turnede olan USO gösteri grubundaki iki kız kardeşi Noel için Paris'e davet etmiş ve kızların da o gün gelecek olmalarıydı.* Plan değişikliğini haber veremeyince Capa, Lancaster müdüriyetine kızların kendi dairesinde kalmalarını bildirdi ve kendileri dönene kadar odalarına her gün bir buketle bir şişe şampanya bırakılması talimatını verdi.

Üç muhabir Arlon'a yaklaştıkça, sık sık İngilizce konuşan Alman casusları konusunda uyarılmış Amerikan askerleri tarafından durduruyorlardı. Bu askerler kuşkulandıkları kişilere cevabını sadece Amerikalıların bilebileceği sorular soruyorlardı. Aksanı işleri iyice güçleştiren Capa, hiç kuşkusuz ne Nebraska'nın başkentini biliyordu ne de o sonbahar World Series'i kimin kazanıp kimin kaybettiğini. Ayrıca, bu sürekli gecikmelerden dolayı sıkıldığını da saklamıyordu. Neyse ki, Collingwood maçı St. Louis Cardinals'ın kazandığını bildi de askerler Capa'yı tutuklamayıp cipin geçmesine izin verdiler.

Gazeteciler yolda karşılaştıkları bir halkla ilişkiler subayının tavsiyesi üzerine, Arlon-Bastogne yolu üzerindeki koridorda ilerleyen 4. Zırhlı Tümen'e bağlandılar. Alman 5. Paraşüt Tümeni birlikleri her kasaba, köy ve ormanda şiddetle direndikleri için çok güçlükle ilerliyorlardı. Alman propagandasına göre, 4. Zırhlı Tümen'e alınmak için bir insanın hem piç hem de ana katili olması gerektiğinden, esirler böyle insanlardan merhamet bekleyemeyeceği için Almanlar belki de korkmaktaydılar.

23 Aralık'ta hava düzelince Müttefik uçakları Almanlara saldırmaya ve Bastogne'a malzeme indirmeye başladılar. Isı da sıfırın altına düştüğünden toprak sertleşmişti, tanklar kestirmelerden giderek Almanların yol engellerini aşabilmişlerdi. Will Lang, Capa'nın tarla-

*) Connie Dowling o yıl iki Hollywood filminde yardımcı rollerde oynamıştı: *Knickerbocker Holiday* ve *Up in Arms*.

lardan geçen tankları görüntülemek için koştuğunda, "sirkte kendisine aldırış etmeyen filler arasında çelimsiz bir sirk müdürüne benzediği"ni söyler.

Aralarına casus sızma tehdidi Amerikalıları tedirgin etmekteydi; Capa'nın anlattığına göre, yol kıyısındaki bir tarladan geçen piyadelerin fotoğraflarını çekerken,

> ...birden 150 metre kadar ilerideki bir piyade taburundan bir asker, tüfeğini bana doğru kaldırarak bağırdı. Ben de ona, "Hey, sakin ol!" diye seslendim ama aksanımı duyunca ateşe başladı. Saniyenin binde biri kadar sürede bir an ne yapacağımı bilemedim. Kendimi yere, karların üstüne atarsam beni yine de vurabilirdi. Aşağı koşsam arkamdan gelecekti. Ben de ellerimi havaya kaldırıp, "Kamerad!" diye bağırarak teslim oldum. Üçü birden üzerime geldiler. Boynumdaki üç Alman kamerasını görünce pek mutlu oldular. İki Contax ve bir Rolleiflex –büyük ikramiyeydim ben! Ben ellerimi indirmeden birine ceketimin göğüs cebine bakmasını söyledim. Cebimden kimliğimi ve Eisenhower tarafından imzalanmış özel fotoğrafçı belgemi çıkardı. "Namussuz herifi baştan vurmalıydım!" diye söylendi sonra.

Capa bu olaydan sonra, "Amerikalılar da bana ateş edecekse bu savaş iyice ciddileşti," diyecekti.

Capa'yla arkadaşları Bastogne'a doğru son merhalede 4. Zırhlı Tümen'in 37. Tank Taburu komutanı Yarbay Creighton W. Abrams'la birlikte olmaya karar verdiler. Capa'nın 'puro içen bir Yahudi kralı'na benzediğini söylediği Abrams, 101. Hava İndirme Tümeni'ni kurtarmak için Bastogne'a ilkin kendi birliğinin varacağına yemin etmişti.

Amerikan keşif birlikleri ayın 24'ünde Alman savunmasının, Arlon-Bastogne yolunun batısında nispeten zayıf olduğunu bildirdi. Bunun üzerine bir buçuk günlük yoğun bir çatışmadan sonra Lüksemburg'un Bigonville köyünü almış olan 37. Tank Taburu, o gece tümenin doğu kanadından batı kanadına kaydırıldı. Ayın 26'sında öğle saatinde Remi Champagne köyünü alan tanklar ve piyade, hızlı bir yürüyüşle bir tepeye çıktılar ve Capa'nın deyişiyle, "sadece 3,000 metre ve 2,000 Alman ilerideki" Bastogne'u gördüler. Abrams tanklarını sıraya dizdikten sonra, "Şimdi o insanlara katılmaya gidiyoruz!" dedi. Tankçılarının cephanesinin azalmasına rağmen, yine Capa'ya göre, "aşağıdaki kasabaya varana kadar yürüme ve nişan almak için duraklamadan ateş etme" emrini verdi.

Saat 3:15'te hareket eden birlik, Alman topçusunun, tanksavar toplarının ve makineli tüfeğin ateşine rağmen yürümeye başladı. Bazı Almanlar yola mayın atarlarken, bazuka ekipleri yaklaşıyordu. Yine de bir buçuk saat sonra yanan evlerin ve samanlıkların arasından geçen öncü tanklar, 101. Hava İndirme'nin dış savunma hatlarına eriştiler. Saat beşten hemen sonra da Capa, Collingwood ve Lang, Abrams'la Bastogne'a girdiklerinde tümen komutan vekili General McAuliffe, "Sizi gördüğüme çok memnun oldum, Yarbayım," diyerek olay için sakladığı viski şişesini açtı.

Bastogne çevresindeki çatışmalar Almanların kasabayı bir daha çevirmeye kalkışmaları üzerine 1945 Ocak ayına kadar sürdüyse de, Capa'nın haberini New York'a zamanında yetiştirmesi için 27 Aralık'ta Paris'e dönmesi gerekiyordu. Lancester'a döndüğünde, dairesinde bazıları epey solmuş yedi çiçek buketi ve her birinde birer şişe şampanya olan yedi gümüş buz kovası buldu. Dowling kız kardeşler gelmemişlerdi.

Planlarının gerçekleşmemesinin ve beklediği insanların gelmemesinin sadece başlangıcıydı bu. Ocak ayında ailesini ziyaret için New York'a gitmeyi de planladıysa bile, gerçekten evlenmek istediği bir erkekle karşılaşan Toni Sorel'in boşanma davası açtığını öğrenince, Amerika'ya döndüğü takdirde işlerin uzayacağından ve istediği zaman Avrupa'ya dönemeyeceğinden korktuğundan seyahatini iptal etti. Ondan sonra her zamanki girişimciliğiyle Chuck Romine'den Pinky'nin Londra'dan 9. Askeri Nakliye Komutanlığı uçaklarından biriyle Paris'e gelmesini ayarladı. Ancak planda kadının bir savaş muhabiri üniforması giymesi gerekiyordu (üniformayı Time bürosundaki kadınlardan birinden almıştı) ve sonuçta tutuklandı. Daha da kötüsü, İngiliz istihbarat makamları kadının casus olduğuna karar verdiler ve onu günlerce süren bir sorguya tuttular. Pinky sonunda salıverildikten sonra bile Londra'da kalmaya mecbur tutuldu. Capa'yla doğrudan ilişki kurarsa onun da başını belaya sokacağını düşünerek, Time bürosundan gelişinin elinde olmayan sebeplerden dolayı ertelendiğini, Paris'e ne zaman gidebileceğini bilmediğini ve ne olursa olsun Capa'nın Londra'ya gelmemesi gerektiğinin bildirilmesini istedi.

Capa, Pinky'nin gelmesini beklerken *Life* adına birkaç rutin haber yaptı. Paris donuyordu (kış o kadar sert geçiyordu ve yakıt bulmak o kadar imkânsızdı ki, herkes evde paltoyla dolaşıyordu) ve Ca-

pa da Şubat ayı başında 'gayet ağır bir grip ve sinüzit'e tutuldu. Ailesine, "artık tükendiğini ve Pinky'yi beklemekten bıktığı"nı yazıyordu. Pokerde Saroyan'dan 3 bin dolar kazanınca keyfi biraz yerine gelmişse de, kumar konusundaki kör inançları ve Pinky'nin sebebini bilemediği gecikmesiyle kadının sadakatsizliğini düşünmüş olmalıdır.* O hasta, sıkıntılı ve şaşkın haliyle Megéve'de birkaç hafta güneşin ve kaymanın kendisine iyi geleceğini düşündü.

Yola çıkmadan hemen önce Paris'teki Amerikan Askeri radyo istasyonundan Budapeşte sakinlerine, kendilerini kurtaran Ruslara direnmemelerini, hâlâ direnen Alman gruplarıyla mücadele etmelerini tavsiye eden bir konuşma yapması istendi. Ancak Capa'nın artık Macarcası o kadar kötüydü ki, arkadaşları kendisiyle 'sahte Macar' diye acımasızca alay ediyorlardı ve Hemingway de, "Capa yedi dil konuşur ama yedisini de berbat konuşur," demekteydi.

Capa, Megéve'e Tümgeneral Lewis H. Brereton'un komutanlığında yeni kurulan Birinci Müttefik Hava İndirme Ordusu'yla Almanya'ya atlamak üzere seçildiğini bilerek gitti. O sıralarda hedefin Berlin olabileceği söylentileri varsa da, bunun için daha epey zamana gerek olduğu aşikârdı. Bu arada Capa kaymaya gidebilirdi; *Life*'ın Paris bürosunun yeni şefi Emler Lower zamanı gelince kendisine haber verecekti.

Capa, Megéve'de dört hafta güneşlenip kaydıktan ve 'çok güzel bir Fransız kızı'yla aşk yaşadıktan sonra Lower'in telgrafını aldı. Güneşten yanmış, sağlıklı ve dinlenmiş olarak kuzey Fransa'daki Amerikan 17. Hava İndirme Tümeni'ne gitti. Tümenin hepsi yük vagonlarına bindirildi. Düşman casuslarını şaşırtmak için 'Fransa'nın tümünde kırk sekiz saat dolaştırıldıktan sonra' Capa vagondan indiğinde, kendini yola çıktıklarının altmış mil ilerisindeki Arras yakınlarında bir hava üssünde buldu.

Atlamadan önceki gün paraşütçüler, saçlarını Mohawk stili tıraş edip enselerinden alınlarına kadar dar bir şerit bıraktılar. Bunu uğur getirsin diye yapıyorlardı, ama ilk savaş atlayışı için fazladan bir şans isteyebilecek olan Capa tıraş önerisini reddetti.

Ondan sonra brifing başladı: Berlin'e atlamayacaklardı. Onun yerine, General Montgomery'nin Hollanda sınırına yakın Alman kasa-

*) Capa 1943 Eylül tarihli bir mektupta Crocky'ye şöyle yazıyordu: "Pokerde kazanmaya başladım. Pinky azıttı mı acaba?"

bası Wesel kasabasından Ren nehrini geçişine katılacaklardı. 23 Mart gecesi binlerce Müttefik uçağı ağır topları bölgedeki beş Alman tümenini yoğun bombardımana tuttuktan sonra, Montgomery'nin yirmi beş tümeni nehri geçmeye başladılar. Ertesi sabah (savaşın diğer hava indirme operasyonlarının aksine bu defa gündüz operasyonu olacaktı) Amerikan paraşütçülerini taşıyan uçaklar Belçika üzerinde İngilizlerle buluşup 3 binden fazla nakliye uçağı ya da planör ve 2 bini aşkın avcı uçağı eşliğinde bir hava armadası oluşturdular. Paraşütçüler düşman savunma hattının gerisine inecek ve batıya yönelerek Almanları yaklaşan piyade birliklerine doğru sıkıştırarak kaçma girişimlerini önleyeceklerdi.

24 Mart sabahı saat sekizde yola çıkan uçaklar, yerde dev gölgeler oluşturarak Fransa, Belçika ve Hollanda üzerinde çok alçaktan uçarak geçerlerken halkın kendilerine el salladığını görüyorlardı. Uçuş sakin, askerler kendilerinden emin ve rahattılar. Capa, kimsenin kusmadığını söyleyecekti. Hazırol ışığı yandığında Capa, kameralarının bacaklarına sağlamca sarılı olduğunu ve viski dolu matarasının kalbi üzerinde emniyette durduğunu bir kere daha kontrol etti. "Atlamadan on beş dakika önce hayatımı düşünmeye başladım," diye yazıyordu. "Yediğim ve yaptığım her şeyi düşündüm ve hepsini on iki dakikada tamamladım."

Bir gece önce Müttefiklerin yoğun bombardımanına rağmen atlama için 200 metreye kadar alçalan nakliye uçakları hafif uçaksavar toplarının ateşiyle karşılaştılarsa da, Capa, "Normandiya savunmasına kıyasla Ren savunması kesinlikle yok sayılırdı," diye yazıyor. Capa saat 10:25'te atlayıp, kırk saniye sonra düşman ateşi altında olan büyük ve açık bir araziye indi.

Capa şöyle yazıyor: "Gördüğüm en şaşırtıcı şey, indiğimde herkesin sadece yerde yatıyor olmasıydı. İki dakika geçmiş gibiydi ve herkes yerde yatıyordu. İnince ilk hissedilen şey rahatlamadır. Yere inmişsiniz ve yaralı değilsiniz. Fakat bir sonraki safhaya geçmekte de isteksizsiniz." Paraşütlerini çıkartıp kendilerini toparlayan askerler, bir çitin ardına koşup ilk hedefleri olan Alman askerleri ve sivilleriyle dolu bir çiftlik evi ile müştemilatlarına doğru ilerlemek üzere mangalarını oluşturdular.

Capa resim altlarına çevresindeki manzarayı gerçekötesi olarak niteler: tarlalarda, yüksek tellerin üstünde, ağaç dallarına asılı paraşütler vardı. (Ağaçlara konanlardan çoğu dallardan çaresizce salla-

nırken Almanlar tarafından vurulmuşlardı.) Paraşütler ve planörler iki saat boyunca gelmeye devam ettiler; yerdekiler hem Almanlardan hem de planörlerden korunmak zorundaydılar. Paraşütçüler çok geçmeden yanan binalardan çıkan Almanları esir almaya başladılar. Almanlar yenildiklerini anlayana kadar çok çetin savaştılar. Capa, "Ondan sonra nasıl olsa hepsinin Philadelphia'da kuzenleri vardır. Fransızların sevdiğim yanları bu işte. Onların Philadelphia'da kuzenleri yok," diye yazıyordu.

Capa saat 18:30'a kadar fotoğraf çektikten sonra Paris'e dönmek için bir araç bulacağını düşünerek 17. Hava İndirme Tümeni'nin komuta mevkiine gitti; esaslı bir haber yakaladığını biliyor ve onu mümkün olduğu kadar çabuk iletmek istiyordu. Karargâhı buldu ama nehrin batı yakasına o gece geçemeyeceğini öğrenince ipek bir paraşüte sarınıp uyumaktan başka yapacak şeyi kalmadı. Ertesi gün karşıya geçti ve otostop yaparak Paris'e kadar gitti. Capa o gece, "yorgun, tıraşı uzamış ve hâlâ çamur içindeki paraşütçü üniforması içinde" Wertenbaker'ın dairesine ulaştı ve "jambon, yumurta, biftek, ekmek, tereyağı, peynir ve pasta yemeye ve kahve, şarap, şampanya ve konyak içmeye razı oldu". Bu, şampanyanın sadece başlangıcıydı: *Life,* Capa'nın haberine tam on bir sayfa ayıracaktı.

Nisan'ın ilk iki haftası boyunca Müttefikler Almanya'da ilerlerken Capa Paris'te kaldı. "Ren'den Oder'e kadar ateşli savaş, bir yağma savaşına dönüştü," diyor ve onu görüntülemekle ilgilenmiyordu. Kurtarılan toplama kamplarını da görüntülemiyordu: "Kamplar fotoğrafçı kaynıyordu ve her yeni dehşet fotoğrafı toplam etkiyi azaltmaktan başka işe yaramıyordu." Ancak Amerikan 1. Ordusu Leipzig'e yaklaşırken Capa hemen oraya koştu; Leipzig, Gerda'nın memleketiydi. 18 Nisan'da Weisse Elster Kanalı üzerindeki Zeppelin Köprüsü'nde kent merkezine girmek için çarpışan 2. Piyade Tümeni'ne katıldı.

> İlk mangalar nehri geçiyorlardı (diye yazıyor Capa) ve köprünün her an Almanlar tarafından havaya uçurulmasından korkuyorduk. Köşede köprüye bakan dört katlı bir apartman vardı, ben dördüncü kata çıkarken çömelip sürünerek köprüyü geçen askerlerin kameram için sonuncu resim olabileceğini düşündüm.

Capa açık bir daireye girerek köprüden geçişi makineli tüfeğiyle koruyan genç bir onbaşının resmini çekti. Tam askerin tüfeği doldur-

masını görüntülemişti ki, asker sokaktaki bir keskin nişancı tarafından boynundan vurularak anında öldü. Kapı önünde durup genç askerin düştüğü yeri hedef alan Capa, adamın kanının yerde yayıldığını gösteren bir dizi poz çekti. Bu fotoğraflar onun gözünde İspanya'da 'vurularak düşen asker'in açtığı on yıllık savaşı kapatıyordu.

Ölü askerin arkadaşları balkondaki makineli tüfeğin başına geçerlerken, Capa diğerleriyle, birkaç Alman askeriyle terk edilmiş tramvaylar arasına saklanmış olan keskin nişancıyı bulmaya gitti. Amerikalılar tramvayları sarıp birkaç el uyarı ateşi edince Almanlar elleri havada ortaya çıktılar. Amerikalılar tutsaklarını hemen orada öldürecek kadar öfkeliydiler. Capa'nın resimlerinden biri, bir Amerikan askerinin götürülmekte olan Almanın arkasına bir tekme savurduğunu, bir diğeri de bir Amerikan askerinin Almanın suratına okkalı bir tokat vurmaya hazırlandığını gösterir.

Leipzig'de muhabirler o gece Ernie Pyle'ın, Ie Shima'da öldürüldüğünü haber aldılar. Capa çok sarsılmıştı; Pyle'ı sever, onun tehlikeye karşı bağışıklı olduğunu hissederdi: tıpkı kendisi için düşündüğü gibi. Ertesi gün sarsıcı bir haber daha aldı. Londra'dan gelen bir muhabir, Chuck Romine'nin bir İngiliz kızıyla nişanlandığını söylemişti. Romine'nin Pinky'ye âşık olduğunu bir süredir bilen Capa durumu anlayıp hemen Paris'e gitmek üzere yola çıktı; ancak 20 Nisan'da Amerikan 7. Ordusu'nun eline geçen Nürnberg'e uğramadan da yapamadı. Orada kurtuluş günü Wertenbaker'la kendisini Paris'e götürmüş olan Hubert Strickland'la karşılaştı; Capa'nın Strickland'ın Hitler'in devasa stadyumundaki büyük gamalı haç önünde şakadan Nazi selamı verişinin resmini *Life* 14 Mayıs sayısının kapağında kullanacaktı.

Capa seyahat belgelerini alır almaz uçakla Londra'ya gitti ve tam bir hafta süreyle Pinky'yle tartıştılar. Capa, kadını Romine'yle evlenmekten vazgeçirtmeye çalışmaktan çok, onun yanlış sebeplerle nişanlanmış olmasından korkuyordu (nitekim korkularında haksız değildi: Pinky iki yıl sonra Romine'yi bırakacak ve tekrar Capa'yı elde etmeye çalışacaktı). Kadının blöf yaparak kendisini evlenme teklifine zorlamak ya da o kadar beklettiği için intikam almak istediğini düşünüyordu. Ancak Pinky, onu sevdiği için Romine'yle evleneceği fikrinde ısrar etmekteydi.

Romine sonunda nişanlandığını söyleyecek cesareti topladığında Capa, arkadaşına, "Benim seni dinlemem, senin konuşmandan çok da-

ha kolay," dedi. Capa haberi duyunca sıkılmış olmasına rağmen aynı zamanda rahatlamıştı da. Pinky'yle evlenme baskısı giderek huzurunu kaçırıyordu. Pinky'ye, yıllar önce ölmüş bir kadını kıskanmak için hiçbir sebebi olmadığını defalarca söylemişti; ancak Romine'ye söylediği kadarıyla, gerçek, onun sevdiği tek kadının Gerda olduğuydu.

Mayıs ayının ilk haftasında Capa henüz Londra'dayken, fotoğrafçılar havuzu koordinatörü Elmer Lower ona telefon ederek bir olayı izlemek üzere bir *Life* fotoğrafçısı istediğini bildirdi. Müttefikler Karargâhı Halkla İlişkiler Bürosu bu görevin hangi amaçla yahut nerede olduğunu açıklamıyordu. Lower o sırada Paris'teki tek fotoğrafçısı Ralph Morse'u gönderdi. Olay, 7 Mayıs sabahı Reims'da Almanların teslim olma töreniydi. Beklediği olay bu olan Capa, Paris'e dönünce teslim merasimini kaçırdığını öğrenince öfkesinden çıldıracak gibi oldu.*

Teslim olma günü Capa, Place de l'Opéra'yı gören bir binanın çatısına çıkarak kutlama için meydana toplanmış mahşeri kalabalığı görüntüledi. Capa da savaşın sonunu kutlamıştı ama onun duyguları biraz karışık olmalıydı. Sona yaklaşılırken savaşın "yaşlanmakta olan bir aktrist gibi, giderek daha az fotojenik ve giderek daha tehlikeli" olduğundan şikayet etmişti. Ancak kendisi bir savaş fotoğrafçısı olarak şöhrete ulaşmıştı ve artık fotoğrafını çekeceği bir savaş yoktu. Pasifik Savaşı devam ediyordu ama Çin'de kötü anıları vardı ve Asya'ya gitmek istemiyordu. Ayrıca, Ernie Pyle'ın Pasifik'teki ölümü kendisini korkutmuştu. Capa'nın gözünde İkinci Dünya Savaşı bir Avrupa savaşıydı ve o savaş da sona ermişti. Çok geçmeden herhalde şöyle bir kartvizit bastıracağını söylerken pek de şaka ediyor değildi:

ROBERT CAPA
Savaş Fotoğrafçısı
İşsiz.

---

*) John Hersey "The Man Who Invented Himself"de Capa'nın anlattıklarına dayanarak bu olayı farklı biçimde aktarır: Capa, Ateşkes görevini beklerken bir gece SHAEF karargâhında poker oynuyordu. Bir Halkla İlişkiler Subayı gelip esrarlı bir tavırla, 'Sana küçük bir işim var, Capa", dedi. "Küçük iş mi? Capa'yı rahatsız etme. Capa poker oynuyor", diye cevap verdi Capa. Subay 'küçük iş'i bir başkasına verdi ve Capa Ateşkes'i kaçırdı. Bu anlatım Capa'nın genel davranış tarzına pek uygunsa da, Elmer Lower bu kitabın yazarına, bu olayın uydurma olduğunu söylemiştir.

32

Müttefikler Avrupa savaşını kazanmışlardı, ama savaşın sona erdiği bu an, işsiz ve aşksız Capa, İspanya İç Savaşı sonunda olduğu gibi bitkin, kafası karışık ve bunalımlıydı. Son üç yılın çoğunu cephede geçirmiş ve çektiği resimlerle ünlü olmuştu, oysa bu ünün şimdi kendisine ne yararı vardı? Tüm kazancını Pinky'ye, çatı katlarına, şampanyaya, viskiye ve kumara harcadığından parası yoktu. Hoş bir aşk yaşamış olsa da bağlanma korkusundan dolayı o da sona ermişti. Evet, özgürlüğü vardı ama ne yapmak için? *Life*'la sözleşmesi hâlâ geçerliydi ve çevresinde her zaman güzel genç kadınlar dolanıyordu; ama ne yeni işler ne de kadınlar artık kendisi için fazla bir anlam taşımaktaydı. Bundan sonra ne yapacağını bilemiyordu. Çoğu insanın ciddi bir mesleğe başladıkları otuz bir yaşındaydı, ama sava-

şı izledikten sonra başka bir şey yapmak o kadar kolay değildi ve kendisine açık olan seçenekler (fotoğrafçı-gazetecilik, belgesel film yapımcılığı, reklam filmleri yönetmek, senaryo ve anılarını yazmak) karar vermesini daha da güçleştiriyordu. Hepsini deneyecek ve yeteneğini ya da savaş fotoğrafçılığı gibi heyecanını tatmin edecek tek şey bulamayınca sürekli bir kimlik krizinde kalacaktı.

Ancak hayatına en azından bir süreliğine yeni bir hedef ve heyecan verecek bir şey olacaktı. Savaşın ardından ülkeyi kasıp kavuran kıtlık ve işsizlik hakkında bir haber yaptığı Hollanda'dan Paris'e döndüğünde, Irwin Shaw'la Ritz'in lobisinde sohbet ederlerken Almanya'daki Amerikan askerlerini eğlendirmek için gelmiş olan Ingrid Bergman da otele kaydını yaptırıyordu. İki adam o öğleden sonra kadına şu notu gönderdiler:

> Konu: Yemek. 6.6.45. Paris, Fransa.
>
> Gönderilen: Bayan Ingrid Bergman.
>
> Kısım 1) Bu bir toplum girişimidir. Toplum Bob Capa ile Irwin Shaw'dan oluşmaktadır.
>
> 2) Sizi yemeğe davet etmek için bu notla birlikte çiçek de göndermeyi planlamıştık, ancak baktık ki cebimizde sadece çiçek veya yemek parası çıkıştı. Oylama sonucunda yemek çok az bir farkla galip geldi.
>
> 3) Yemeği arzu etmediğiniz takdirde çiçeklerin gönderilmesi önerildi. Ancak bu konuda henüz bir karara varılmamıştır.
>
> 4) Çiçek dışında pek çok kuşkulu niteliğimiz vardır.
>
> 5) Daha fazla yazacak olursak, cazibe miktarımız sınırlı olduğundan konuşacak bir şeyimiz kalmayacaktır.
>
> 6) Size 6.15'te telefon edeceğiz.
>
> 7) Biz uyumayız.
>
> İmza:
>
> Kaygılı toplum.

Not Bergman'ın çok hoşuna gitmişti ve ne Capa'nın ne de Shaw'un adını daha önce duymuş olmasına rağmen telefon geldiğinde daveti kabul etti.* Bergman yıllar sonra, "Çok esaslı bir geceydi," diye yazacaktı. "Çok güzel vakit geçirdik. Küçük bir resto-

*) Bergman, Capa'nın adını başrolü oynadığı *Çanlar Kimin İçin Çalıyor* filmiyle ilişkili olarak duymuş olabilirse de onu hatırlamamıştı ve otobiyografisinde adını gerçekten duymamış olduğunu da vurgulamıştır.

randa yedik. Arkadaşlarıyla tanıştım. Güldük ve dans ettik. Bob Capa'dan daha o ilk akşamdan çok hoşlanmıştım." Capa da tahmin edilebileceği gibi daha ilk akşamdan Bergman'a vurulmuştu. Ancak kadın ertesi gün Almanya'ya gidiyordu ve çok iyi vakit geçirmelerine rağmen gece başka bir vaat getirmiyordu. Ayrıca, herkesin bildiği kadarıyla Bergman'ın mutlu bir evliliği vardı ve kendisi tam bir erdemlilik örneğiydi.

Avrupa'da savaşın sona ermesinden sonraki iki ay Capa açısından bir düş kırıklığıydı; hareketsizlikten âdeta felç olmuş gibiydi. 1945 Temmuz ayı başlarında, Elmer Lower Paris'ten bir haftalığına ayrılmadan önce Capa'yı kuzey Almanya'da Hohenhorst'ta bir Nazi 'bebek çiftliği' hakkında haber yapmakla görevlendirdi. Ancak döndüğünde Capa'nın hâlâ Scribe'in barında oturmakta olduğunu gördü. Bir açıklama istediğinde Capa bahane olarak çevrede bir-iki güzel kız olduğunu söyledi ve omuzlarını silkerek, "Yerimden kıpırdayamadım işte," dedi. Fakat ay sonunda Hohenhorst'a gitti, Nazilerin Ari ırkından olanların nüfusunu arttırmak için gayri meşru çocuk doğurma politikasına uygun olarak SS'ler ve onların seçilmiş 'üretenleri' tarafından yapılan tombul sarışın bebekleri görüntüledi. *Life*'dan artık kopma zamanının geldiği anlaşılıyordu; bu tür haberlerle daha fazla uğraşamazdı.

Ancak o sırada daha iyi bir iş olmadığından ve geçimini bir şekilde sağlaması gerektiğinden, on iki yıl önce terk ettiği kentin yıkıntılarını görüntülemek üzere Berlin'e gitti. Kısa bir ziyaret planlamıştı, Bergman'ın orada olduğunu ve kadının da kendisini gördüğüne onun kadar sevindiğini anlayınca ziyaretini uzatmaya karar verdi.

Capa'dan iki yaş genç olan ve *Gaslight*'taki rolüyle Akademi ödülü alan Bergman, sekiz yıldır bir cerrah olan Peter Lindstrom'la evliydi. Ancak Bergman'ın otobiyografisine göre, 1940'ların ortalarında Lindstrom karısını kilosu, duruşu, kırışıklıkları, partilerde içmesi, onunla baş rol oyuncuları arasında olanlar hakkındaki kuşkularıyla durmadan eleştirmeye başlamıştı. Bergman kocasının diktatör olduğunu, en küçük kararı bile kendisi almakta ısrar ettiğini ve para konusunda elinin çok sıkı olduğunu yazmaktadır. Capa'ya rastladığı sırada boşanma konusunu ona açmış durumdaydı. Artık sadece doğru erkeğin karşısına çıkmasını bekliyordu.

Bergman, Capa'yla tanıştıktan kısa süre sonra, onun aradığı erkek olup olmadığını düşünmeye başladı. Capa, Peter Lindstrom'un

tam aksiydi; hatta Bergman'a çok sevdiği babasını hatırlatmış bile olabilirdi. Hayatı seven ve çok esaslı bir mizah duygusuna sahip bir stüdyo fotoğrafçısı olan Justus Bergman biraz bohem ve özgür bir insandı. Capa gibi paranın, keyif çıkarmak için var olduğuna inanır, rahat harcardı. Ingrid on üç yaşındayken ölene kadar (annesi de ondan on yıl önce ölmüştü) kızın en yakın dostu olmuş, onu hayatta gerçekten sevdiği şeyleri yapması için durmadan teşvik etmiş ve tıpkı Capa gibi onu saçma sapan kostümlere sokup pozlar verdirerek resimlerini çekmişti. (Capa'yla Bergman bir gün Berlin'de dolaşırlarken, yıkıntılarla dolu bir sokağın ortasında bir banyo küveti gören Capa mesleğinin en büyük haberini yakaladığını söyledi: Ingrid Bergman'ın küvet içindeki ilk resmi –giyinik olarak kuşkusuz.)* Kadının güzelliği, sıcaklığı, cazibesi ve başarısının ötesinde Capa, onun en çok mizah duygusundan hoşlanıyordu. İlişkilerinin sonuna doğru ona, "Senin en çok o neşeli zihnini sevdim ve seviyorum," diye yazacaktı. "Ve bir erkeğin hayatında pek az neşeli zihin vardır." Lindstrom'un yıllarca süren baskısı ve eleştirilerinden sonra kadının, babasına çok benzeyen Capa'yı gerçekleşmiş bir düş olarak gördüğü kuşkusuzdur.

Capa'nın gözünde de Bergman'la ilişkisi bir düşün gerçekleşmesine ve baş döndürücü büyüleyiciliğine sahipti. On yıl önce yoksul André Friedmann'ın hayalinden yarattığı alter-egosunun ününe böylesine uygun yaşayacağı ve büyük bir sinema yıldızıyla ilişkisi olacağını kim tahmin edebilirdi? Belki de hayat bütün saçmalığı ve bilinmezliğiyle zalim olduğu ölçüde cömert de olabiliyordu. Artık savaş sona erdiğine göre belki de dünya, sevmek için de güvenilir bir yer olabilirdi.

Berlin'de arkadaşlıkları gelişmiş olsa da henüz ciddi bir ilişkiden söz edilmiyordu. Capa bütün zamanını da Bergman'la geçiremezdi; ikisinin de yapılacak işleri vardı. Capa *Life* adına kentin merkezindeki ormanlık Tiergarten'deki karaborsayı görüntüledi; burada Berlinliler yiyecek, sigara ve döviz karşılığında ev eşyalarıyla değerli öteberilerini satıyorlar, yeni aldıkları birikmiş aylıklarını bavullara dolduran Kızılordu askerleri her türlü tüketim eşyasını kapışıyorlardı. Özellikle saatlere deli oluyorlardı ve *Life*'ın yazdığına göre "...sa-

*) Bergman otobiyografisinde, Capa'nın filmi banyo etmek isterken aceleden bozduğunu yazar. Ancak Capa'nın arkadaşı Carl Goodwin de yanlarındaydı ve o da Bergman'ı küvet içinde görüntülemişti.

atler 1,000 dolara kadar yükseliyordu ve Berlin'de en iyi geçer akçeydi. Gerçekte 3,95 dolar olan Mickey Mouse saatleriyse tanesi 500 dolardan peynir ekmek gibi satılmaktaydı."

Bergman'la Ağustos ortalarında Paris'e dönen Capa, Charles Collingwood'a karaborsayı ve nasıl para kazanılacağını anlattı. İki adam da ağır bir kumar borcu altında olduklarından Capa paralarını birleştirip mümkün olduğu kadar ucuz saat almalarını teklif etti; zaten Berlin'e gitmekte olan Collingwood onları satıp büyük kâr edebilirdi. Planı uyguladılar ama Collingwood Berlin'e vardığında saat ticaretinin tadı kaçmıştı. Rusların çoğunun her kolunda iki-üç saat vardı ve artık saat başına sadece 100 dolar ödüyorlardı. Yine de iki gün süren pazarlıktan sonra Collingwood 2 bin dolar kâr etmişti ki, bu da borçlarının büyük kısmını ödemeye yetecekti.

Bergman Ağustos ayı sonuna doğru Paris'te Capa'ya gerçekten âşık oldu ve onun için kocasını bırakmaktan söz etmeye başladı. Ancak Capa kadını ne kadar çok seviyor olsa da, bu tür konuşmalara hazır değildi; hâlâ bağlanmaktan korkarak ve seçmek istediği yön konusunda kararsızlık içinde Bergman'ı ikisinin de pişman olabilecekleri acele bir adım atmaktan vazgeçirtti. Bergman'ın hayatı Hollywood'a bağlıydı; bunu değiştirme imkânı olmadığından, eğer evlenmeyi düşüneceklerse Capa'nın kendisine orada bir kariyer yapması gerekecekti; üstüne üstlük, 1941'deki ziyaretinden Hollywood'un bir cennet olmadığını biliyordu. Yine de bir deneme yapmaya hazırdı. Hiroşima'ya atom bombası atıldıktan sonra arkadaşlarına, "Savaş fotoğrafçılığı mesleği bir daha geri gelmemek üzere sona ermiştir," dedi. Yaz boyunca *Life* adına yaptığı türden işler de istemiyordu –bunlar İspanya İç Savaşı'ndan sonra dergi için yaptığı sıkıcı haberlerden farksızdı. İşsiz savaş fotoğrafçısı Capa, on yıl önce, "Sinemaya geçmeliyim, fotoğrafçılıkta umut yok," dediği zamanki ruh hali içindeydi. Bergman Amerika'ya dönmeden Capa'nın da ilk fırsatta Hollywood'a gelmesi konusunda anlaştılar.

Capa *Life*'ın kadrolu fotoğrafçısı olarak son işini (ki aslında Ocak ayında istifa edecekti) 1945 Eylül ayında, kentin sinagoglarında 1938'den bu yana ilk kez yapılacak Rosh Hashanah ayinini görüntülemek üzere Berlin'e gitti. Ekim başında New York'a giderek hemen Hollywood'a, Bergman'a koşacağı yerde iki ay orada kaldı; üç buçuk yıldır görmediği ailesiyle, arkadaşlarıyla bir süre vakit geçirdi. Bu dönemde aşkın Capa cihetinde bir öğrenci kaçamağı havası vardı:

tanıdığı herkese büyük yıldızla olan ilişkisini anlatıyor ve hepsine de bunun büyük sır olduğunu söylüyordu. Bergman'la ilişki konusunda kuşkuluydu ve zaten kendisi *ne* istediğini bilmediğinden durumu fazla ciddiye almıyordu.

Aralık ayında Hollywood'a gelip de Garden of Allah'a yerleşince kentte yabancı sayılmazdı. Savaştan önce Sun Valley'de Gary Cooper, Margaret Sullivan, Leland Hayward, Howard Hawks ve karısı Slim'le arkadaşlık yapmıştı. Sonra savaşta John Huston, George Stevens, Irving Reis, Anatole Litvak ve Billy Wilder gibi yönetmenler ve şimdi hepsi de senaryo yazan William Saroyan, Irwin Shaw, John Lardner, Peter Viertel ve yazar-karikatürcü Bill Mauldin gibi yazarları tanımıştı. İspanya'dan tanıdığı Luis Bunuel o sırada Hollywood'daydı. Charles Collingford müstakbel eşinin peşinde dolaşıyor, Bill Grafis stüdyolardan birinin halkla ilişkilerine bakıyor ve Bastogne'da kendilerini bekletip de gelmeyen Connie ve Doris Dowling yardımcı roller alıyorlardı. Sonra Hollywood'un epey geniş bir Macar cemaati vardı; çok geçmeden Capa, yönetmen Zoltan Korda ve adını Charles'a değiştirmiş olup, artık International Pictures'la bir sözleşme imzalamış olan eski dostu Geza Korvin'le sık sık görüşmeye başlamıştı. Litvak'ın şakadan yakınması hiç de boşuna değildi: "Buraya geleli iki hafta olduğu halde Capa, benim davet edilmek için on yıl beklediğim partilere çağrılıyor."

International Pictures'ın başkanı William Goetz, Ocak ayında Capa'yı fazla büyük olmayan ama yine de yeterli bir meblağ sayılan 400 dolar aylıkla, yazar ve yönetmen-yapımcı yardımcısı olarak işe aldı. Bir senaryoya temel olarak üzere savaş anılarını yazacak (Capa 1941'de Sun Valley'de otobiyografik kısa hikâyeler yazmaya başlamış, hatta Hemingway bir-ikisinin düzeltilmesinde yardımcı olmuştu) ve klasik filmlerin gösterimlerinde, setlerde ve montaj odasında bulunacaktı. Ancak Capa kendini yazmaya veremediğini gördü; diğer sorumlulukları da müthiş canını sıkıyordu. Stüdyodaki odasına gittiğinde yapacak işi olmadığından şikayet ederek, Cornell'e, "Bir bok yapmak için harcanan zamana, sabra ve yeteneğe bakmak insana acı veriyor," dedi.

Çok geçmeden gösterimlere ve montaj odalarına gideceği yerde Mike Romanoff'da uzun saatler boyunca yemek yemeye ve öğleden sonraları Collingwood'la yarışlara gitmeye başladı. Howard Hawks'un evinin havuzu başında o kadar çok zaman geçiriyordu ki,

Slim Hawks, kocasına Capa'yla bir ilişki yaşamadığını temin etmek zorunda kalmıştı. Capa bol bol tenis oynuyor, sık sık partilere gidiyor ama onları sıkıcı buluyor ve ertesi gün parti sahibine telefon edip çok eğlendiğini söylemek zorunda olmaktan nefret ediyordu. Bu kadar çok sıkıldığı için çok içmeye başlamıştı ve o zaman da parlak güneşi nedeniyle California'nın içki sonrası başağrısı için berbat bir yer olduğundan yakınıyordu. En düş kırıcı olanı da, kıskanç kocası ve kadını yakından izleyen gazetecilerden dolayı Bergman'la çok az görüşebilmesiydi. Sevgililer birbirlerini partilerde görüyorlar ve ara sıra da Irwin Shaw'un Malibu'daki evinde bir araya geliyorlardı. Capa'nın kadının çevresinde olmak için mazereti, Hitchcock *Notorious* filmine başlayınca geldi. Başrollerini Cary Grant ile Bergman'ın oynadıkları filmin çekimini *Life* adına izlediğini söylüyordu. Aslında dergiden istifa ettiğine pişman olmuştu.* Nisan ayı başlarında Cornell'e, "Keşke yeniden gazeteci olsaydım," diye yazacaktı.

Notorious'un çekimi 1946 Mayıs ayı ortalarında sona erdiğinde, Bergman yanında kocası olmadan New York'a tatile gitti. Bu tür seyahatlerde adet olduğu üzere David Selznick'in reklam müdürü de kadına gelen telefonları ayıklamak, bir eskorta ihtiyacı olduğunda yanında bulunmak ve genelde koruyucusu olmak için onunla beraberdi. Ancak bu defa Bergman, otel müdüriyetine, gelen telefonları kendisine bağlamasını söyledi ve sık sık Steele'e nereye gittiğini söylemeden çıkmaya başladı. Steele çok geçmeden bunun sebebini öğrendi: Capa da kentteydi ve Bergman hemen hemen her gece onunla çıkıyordu. Bir arkadaşı Steele'e ikisini "sabahın saat dördünde Village barlarından birinin loş bir köşesinde çok dostça" gördüğünü söyledi. Dedikodu sütunlarında böyle bir haber çıktığı takdirde -ki daha sonra kadın İtalyan yönetmen Roberto Rosselini'yle ilişkiye girdiğinde öyle olacaktı- sadece Lindstrom değil, Bergman'a saflık ve sadakat sembolü olarak tapan ve sadece bir insan olduğu ortaya çıkınca kendilerini ihanete uğramış sanan hayranları da kıyameti koparacaklardı.

Bergman iki kişi birbirini sevdiklerinde yasadışı bir ilişki yaşamak değil, evlenmeleri gerektiğini düşündüğü için, bu durumdan büyük huzursuzluk duyuyordu. Otobiyografisinde, "O kadar ahlâklıydım ki, hatta iffetli bile diyebilirsiniz," diye yazıyordu. Ancak Capa, Berg-

*) Sonunda haberi *Life*'a sattıysa da asla yayınlanmamıştır.

man'dan çok hoşlanmasına rağmen hâlâ evlenmeye hazır değildi. Hollywood'un kendisine göre olmadığını ve fotoğrafçı-gazeteciliğe döneceğini anlamıştı; eğer evlenirlerse ve çocukları olursa, geleceğini yeniden görmeye başladığı tehlikeli görevleri kabul edemeyecekti. Bergman'a, "Ben evlenen tiplerden değilim," dedi. Ama onu kaybetmek de istemiyordu. Kadını daha bağımsız davranmaya teşvik etmek için elinden geleni yaptı; ne kocasının ne de Joe Steele'in ya da bir başkasının kendisine yeniyetme bir öğrenci kız gibi davranmasına izin vermesini söyledi. Hatta Steele'le yüzleşerek, "Yetişkin bir kadın, o kadar saf ki, insanın içi burkuluyor... Kendini salamıyor. Güvenlik ve güvende olmak –onu motive eden bu. Dünyanın nasıl bir yer olduğu hakkında en ufak bir fikri yok. Çok ama çok yazık," dedi. Bergman'a da kocasının ve film şirketlerinin kendisini çok çalıştırmalarına izin verdiğini anlattı. "Çalışmak, çalışmak, çalışmak," dedi. "Hayattan alman gereken şeyleri alamıyordun, çünkü yaşamaya vaktin yok. Üç tekerlek üstünde giden bir araba gibisin; dördüncü tekerleği kaybettiğinin farkında değilsin ama her an devrilmek üzeresin."

Bergman, Capa'nın öğütlerini kabul ediyor, ama o kadar sevdiği erkeği elinde tutmak için bile olsa bir gece içinde değişemiyordu. Capa farkında olmadan Bergman'ın üç yıl sonra Rosselini için kocasından ve Hollywood'dan ayrılmasının tohumlarını atmaktaydı. (Bergman'ı Rossellini'nin *Açık Şehir* filmini görmeye ikna edenlerden biri de Capa'ydı; Bergman o zamana kadar yönetmenin adını bile duymamıştı. Filmden o kadar etkilendi ki, hemen Rossellini'ye bir mektup yazıp onunla çalışmak istediğini bildirdi.)

Capa, New York'a sadece Bergman'la beraber olmaya gelmemişti. 27 Mayıs sabahı yurttaş olarak yemin etmenin ilk adımı olan sözlü sınavı için Göçmen ve Yurttaşlık Dairesi'ne gitti.* Gece geç yattığı için uykusunu alamamıştı ve '21'in barında otururken *World Almanac*'taki anayasaya şöyle bir göz atma dışında bir hazırlığı olmadığından çok da sinirliydi. Sıra kendisine geldiğinde yetkili (kendisini önerenlerden Charles Collingwood konuşmayı hatırlamaktadır), "Bay Capa, hiç kuşkusuz ABD anayasasını biliyorsunuz?" dedi.

"Evet, efendim."

*) Capa'nın Amerikan Ordusu'na akredite muhabir olduğu süre ABD'de ikamet süresine sayılmıştır.

"Öyleyse bir iki soru sorayım sizi. İlk on değişiklik maddesine ne ad verilir?"

"İnsan Hakları."

"İnsan Hakları hangi özgürlükleri garanti altına alır?"

"Toplantı özgürlüğü."

"Evet..."

"Şey... inanç özgürlüğü"

"Doğru. Başka, Bay Capa?"

Capa başını kaşıdı ve sonra, "Silah taşıma özgürlüğü," dedi.

"Evet. Başka."

Capa çaresizce çevresine bakındı.

"Birincisi nedir? Ne özgürlüğüdür?"

Capa hâlâ cevap veremiyordu.

Capa'dan hoşlanan yetkili ona yardıma hazırdı. "Bay Capa, siz savaş muhabiriydiniz. Bu aklınıza ne özgürlüğünü getiriyor?"

Capa'dan hâlâ bir cevap yoktu.

Yetkili son olarak, "Bay Capa, ya basın özgürlüğü?" dedi.

"Ben fotoğrafçıydım, efendim."

Yetkili güldü ve Capa'nın yemin etmeye ehil olduğunu onayladı.

Capa on beş yıldır ilk kez artık vatanı olan bir insandı. Ama kalben hâlâ Avrupalıydı ve şimdi yasal olarak yurttaşı olduğu ülkeden çok Avrupa'da yaşayacaktı. Yurttaşlığa kabulü sırasında adını Robert Capa'ya çevirirken sadece bir gerçeği doğrulamaktaydı: çünkü zaten artık Robert Capa *olmuştu*.

Capa, Bergman'la durumun düzelmesi konusunda giderek karamsar olmasına rağmen son bir çaba daha göstermeye karar verdi. Ne de olsa insan Ingrid Bergman'dan öyle kolay vazgeçemezdi. Savaş anıları için yayıncı Henry Holt'la sözleşme imzaladıktan sonra Haziran'da kadının ardından Hollywood'a döndü. Artık International Pictures adına çalışmadığına göre kendini yazmaya verecekti. Ama Capa onun yerine her gün Bergman'ın yeni filmi *Arch of Triumph*'un setine gitmeye başladı. Gününü o gün filme çekilen sahneleri görüntülemekle geçirdikten sonra hemen her akşam yönetmen Lewis Milestone'un bürosunda verilen partiye katılıyordu.

Capa etrafını saran bütün dostlarına rağmen Los Angeles'ta sudan çıkmış balık gibiydi. Bir yere gitmek istediğinde taksi bulama-

dığı için araba sürmek zorunda kalmıştı. Aralık ayında California'ya geldiğinde ilk işi geçici sürücü ehliyeti almak olmuşsa da, bunu mümkün olduğu kadar az kullanıyor, onun yerine arkadaşlarına güveniyor ve cephede cip istediği kadar rahatlıkla stüdyonun limuzinlerini istiyordu. Ancak Haziran'da New York'tan döndüğünde bir araba alma zamanının geldiğine karar vererek siyah bir 1941 model spor Lincoln aldı. Temmuz sonunda başka bir arabaya çarptı ve elektrik direğine bindirdi. Kimse yaralanmamıştı gerçi, ama Belediye Sokak Aydınlatma dairesi 101,18 dolar masrafı ondan tahsil etti.

Capa o yaz vaktini sadece *Arch of Triumph*'la geçirmemişti. Arkadaşı Charles Korvin'in *Temptation*'daki rolü için prova yapmasını izlerken, onun Mısırlı uşağı Hazma rolünü, rolün verildiği Mısırlıdan daha iyi oynayacağını söyledi. Capa kamera önünde olmanın nasıl bir şey olduğunu merak ediyordu. Rol çok küçüktü; yüzü başlığıyla büyük ölçüde gizlenen adam kısa görüntülerinde çoğunlukla eğilerek selam verip geri geri yürüyerek setten çıkıyor ve bir-iki kelime söylüyordu. Yönetmen Irving Pichel, Capa'nın aksanının Korvin ve Arnold Roos'un aksanlarına uygun düştüğünü görünce gerçek Mısırlıyı kovdu.

Ekim ayı başlarında bir gün Kahire tren istasyonunun, bagajları ve lokomotiften çıkan dumanlarıyla peronunun kurulduğu sette çekim yapılana kadar her şey iyi gitti. Günlük çekimin sonunda Capa, Korvin'in soyunma odasına giderek biraz sonra New York'a gideceğini bildirdi. O bavulları orada görmenin seyahat aşkını canlandırdığını iddia ettiyse de, bunun daha akla yatkın açıklaması, Ingrid Bergman'ın Maxwell Anderson'un *Joanne of Lorraine* oyunu için provalara katılmak üzere New York'a gitmiş olmasıydı. Capa kadından uzak kalamıyor diye bir şey yoktu; sadece Hollywood'da bu kadar uzun süre sadece kadın için kalmıştı ve o gittikten sonra orada onu tutacak hiçbir bağ yoktu.

Oyun ay sonunda Washington'da sergilendiğinde Bergman'a hâlâ tek bir beyaz gül gönderecek kadar kadına yakındı (kendisi oyunu görmeye birkaç gün sonra gitmişti); Bergman'ın da, "Beyaz gülüm benim çok yakınımda," diye telgraf çekecek kadar yakınlık duymasına rağmen artık birbirlerinden kopmaya başlamışlardı. Bir defa Capa'nın kendisine heyecan veren bir işe dönmesi gerekiyordu ve bu da seyahat etmesi demekti. Bir Hollywood kariyerinden

vazgeçmişse de, film yapımcılığını hâlâ hayal ediyordu. Ağustos'tan bu yana Richard de Rochemonte'la bir psikiyatri merkezi olarak Viyana üstüne bir *March of Time* filmi yapmak için ilişkideydi. Ancak o proje ertelenmişti ve Capa şimdi Türkiye hakkında bir belgesel yapacaktı.

Capa, Türkiye'de çekeceği fotoğraflar için *Illustrated*'la bir anlaşma yapmak üzere Londra'ya uğradığında, Bergman'ı çok özlediğini ama ABD'den uzaklaştığına memnun olduğunu fark etti. Bergman'a, "Londra çok sakin ve boş ama Avrupa yine de Amerika'dan sonra çok daha gerçek ve heyecanlandırıcı," diye yazıyordu. "Bir bara, bir tiyatroya, sisli sokaklarda dolaşmaya çıktığımda hep seni yanımda istiyorum." Birbirlerini istiyorlardı ama ikisi de diğerinin kabul edemeyeceği koşullar ileri sürmekten vazgeçmiyordu.

Capa Türkiye'ye pek de isteyerek gitmedi; daha önce hiç film yönetmediği için boyundan büyük bir işe girişiyordu. Daha sonra şöyle yazacaktı: "Konudan nefret ettim ve New York'un tek bir fikrinin, hatta bir taslağının olmadığı bir konuda film yapmak istemiyordum; hazırlanacak vaktim olmadığı gibi oraya kameramanla aynı günde varmıştım." New York bürosunun film kavramı gerçekten pek belirsizdi. Sovyetler Birliği 1945'ten beri Boğazlar'ı Türkiye'nin elinden almaya çalışıyordu; Türkiye, Sovyet isteklerine direnerek yardım için ABD'ye başvurmuştu; ancak Amerikan hükümeti, devlet kapitalizmi sistemi uygulayan ve muhalefet partilerini yasaklayan bir ülkeye büyük miktarlarda yardım yapmak istemiyordu. Türkler 1946'da, büyük ölçüde Amerikan yardımına hak kazanmak için serbest girişim sistemine geçtiler ve bir muhalefet partisi kurdular. *The March of Time* yapımcıları şimdi Türkiye'yi Amerikan desteğini hak eden ve hızla Batılılaşan bir ülke olarak göstermek istiyorlardı.

Capa pek mutlu bir deneyim yaşayamadı. De Rochemont'a şöyle yazıyordu: "Türkiye'de ilk günümden son günüme kadar her şey bana karşıydı. Ama aynı zamanda araştırmamı yapmam, gayet bürokratik ve faşist bir hükümetten izinler almam, korkak bir devlet casusu, çok heyecanlı bir kameraman ve kameradan çekinen insanlar arasında eşgüdüm sağlamam gerekiyordu. Ve bütün bunları New York'unki kadar sert kış koşullarında yapmak zorundaydım." Capa'nın sözünü ettiği devlet casusu, Capa ile Fransız kameramanı Paul Martelliére'in ulusal imaja ters düşecek bir şey çekmemelerinden

emin olmak üzere yanlarına verilen Türk sinema servisinin temsilcisiydi. Bu, Çin'de o kadar düş kırıklığı yaratan durumun aynısıydı ama aradaki fark, şimdi yönetmen olan Capa'nın bunları kendisinin çözme sorumluluğunda olmasıydı. Yine de Martelliére film çekerken kendisi de fotoğraf çeken Capa, Bergman'a, "Yine gazeteciyim," diye yazabiliyordu. "Yabancı otellerde yatıyorum, geceleri okuyorum ve ülkenin sorunlarını kısa zamanda anlamaya çalışıyorum. Çalışmak, düşünmek ve yalnız olmak iyi bir şey."

Capa ve Martelliére bütün sıkıntılarına rağmen Türkiye'yi İstanbul'un saray ve camilerinden Ankara'nın modern binalarına, Çanakkale Boğazı'nı koruyan bir garnizondan sınır devriyeleri için bir hava üssüne, Boğaziçi'ndeki balıkçılardan ilkel köylerdeki tütün yetiştiricilerine ve Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den muhalefetteki Demokrat Parti'nin bir toplantısına kadar taradılar. Capa sonucu şöyle özetliyordu: "Altı kar fırtınası arasında senaryosuz, hazırlıksız ve acemi bir yönetmenle iki ayda elde edilebilecek en iyi filmi çektik... Filmimizdeki heyecan ve insani duygu eksikliği ağır sansürden kaynaklanmaktadır ve kış koşullarında hareketsiz kalmış bir ülkede sahne çalabilmek çok güçtür." Martelliére de şöyle hatırlıyor: "Capa'yla çalışmak hem güç hem de hoştu: fikir çoktu ama yılın o mevsiminde kısıtlı ışık saatleri nedeniyle çalışmak çok zordu... Capa hoş bir adam olsa da çalışma saatleri epey egzantrikti, ancak ekibin iyiliği için her zaman sorumluluğu üstüne almaya da hazırdı."

Capa'nın sabahları geç kalkmasının bir sebebi de geceleri kitabını bitirmeye çalışmasıydı. Kitap daha şimdiden dört ay gecikmişti ve yayıncı öfkeden küplere biniyordu. Capa Ankara'da ABD Enformasyon Servisi aracılığıyla İngilizce bilen bir son sınıf öğrencisi olan Rosette Avigdor'u, kendisi dikte ettirirken yazması için tutmuştu ki, bu da kitabın âdeta sohbet biçimindeki üslûbunun bir açıklamasıdır. Son bölümü Holt'a 1946 Noel'inden önce gönderdi. Capa ile Avigdor öylesine dost oldular ki, kız Ocak'ta Columbia Üniversitesi'ne devam etmek için New York'a gideceğini söylediğinde Capa, Cornell ile karısı Edie'nin yakında *Life* adına uzun süreli bir görevle Texas'a gidecekleri için yalnız kalacak annesiyle birlikte oturmasını önerdi ve Avigdor, Capa'nın 'Türk kız kardeşi' oldu.

Capa, Bergman'a Ocak ayı sonlarında iki haftalığına New York'a dönmeyi umduğunu söylemişti ve ay sonuna doğru film projesinin

tamamlandığına karar verip artık bıktığı Türkiye'den ayrıldı. Ancak New York yerine Paris'e ve oradan da birkaç hafta kaymak için Megève'e gitti. New York seyahati böylece Mart ortalarına ertelenince Bergman da Hollywood'a dönmüştü. Ancak Paskalya'dan önce Bergman'ın kocasıyla kaymaya gideceği Sun Valley'de buluşmayı kararlaştırdılar. Ingrid'in Capa'ya âşık olduğunun orada farkına varan Lindstrom, karısıyla yüzleşince Bergman aralarında bir şeyler olduğunu itiraf etti. Ancak bu ilişkinin de daha uzun süre devam edemeyeceğine karar vermişti. Eğer evlenmeyeceklerse birbirlerinden tam olarak kopmalıydılar. Bir arkadaşına şöyle yazıyordu:

> Macar etkisini biliyorum ve bunun için hep minnettar kalacağım. Bunun içimde pek çok şeyi değiştirdiğini hissediyorum... Ama o da bu olayı artık kapattığımızı biliyor. Çevresinde her şey kötüye giderken bunun da olması çok kötü. Ama zamanını seçmek insanın elinde değil. Son şampanya şişelerimizi içiyoruz. Hayatımdan çok sevdiğim bir parçayı kopartsam da, ikimiz de bir şeyler öğreniyoruz ve her iki tarafın da bundan sonra mutlu yaşaması için temiz bir operasyon yapıyoruz.

Herhangi bir burukluk olmadan ayrıldılar. Her ikisi de güç günlerden geçerken -Bergman Lindstrom'la, Capa mesleğiyle- birbirlerinin gülmelerine yardımcı olmuşlardı. Ancak hayatlarını nasıl yaşamak istedikleri konusunda farklı fikirleri olduğu için ayrılacaklardı. Yine de arkadaş kaldılar, ayrıldıktan sonra yazıştılar (Bergman 1948'de Reims'a gittiğinde devasa bir şampanya şişesiyle çekilmiş fotoğrafını Capa'ya göndermişti) ve daha sonra Avrupa'da zaman zaman görüştüler (bir arkadaşı 1950'lerde Capa, Bergman ve Rossellini'yle Paris'te yemek yediğini hatırlamaktadır).

Bergman'ın Capa'nın etkisine tam tepkisi, herhalde hayatının en büyük aşkı olan Rossellini'yle karşılaşmasına kadar ertelenmişti; Bergman, ilişkisinin başında Capa'nın kendisini değiştirdiğini anladı ve bunun için ona minnettar kaldı. Capa'daysa hiçbir değişiklik olmamıştı; hayatına ondan sonra bir tek önemli kadın girecek ve onunla aşkı Bergman'la ilişkisinden farksız olacaktı.

33

Bergman, Capa'yla ayrılmalarının erkek açısından güç olduğunu, çünkü "onun çevresindeki her şeyin kötü gittiğini" söylerken, hiç kuşkusuz ayrıldıklarında Capa'nın aslında biraz düzelmeye başlayan işlerinden söz ediyordu. Capa, Sun Valley'de bir gece bütün birikimi olan 2 bin doları kaybedene dek kumar masasında kalmıştı. Ertesi sabah Bergman'a, "Ne fark eder ki, böylesi daha iyi. Şimdi daha çok çalışırım," demişti. Sonunda çok çalışabileceği ve heyecan duyabileceği bir-iki işi vardı. Aslında çok eskiden beri istediği emellerinden ikisini gerçekleştirmek üzereydi: Sovyetler Birliği'ne gitmek ve bir fotoğrafçılar ajansı kurmak.

Capa 1947 Mart ayında Hotel Bedford'un barında John Steinbeck'le karşılaşmış ve savaşta başlayan aşinalık gerçek bir dostluğa

dönüşmeye başlamıştı. Capa için olduğu kadar Steinbeck için de güç bir zamandı. Büyük yazarın *The Wayward Bus* romanı Şubat'ta yayınlanmış ve iyi eleştiriler almamıştı, o da yeni bir fikir peşindeydi. Ocak'tan beri çağdaş bir Jan D'ark hakkında bir oyun üzerinde çalışıyor ama o da iyi gitmiyordu. Evliliği ciddi bir sıkıntı içindeydi. Ve çok içiyordu. Capa'nın mizah duygusu ve eğlence tutkusu tam da onun aradığı şeylerdi. (Steinbeck yıllar sonra Capa için, "O kadar komik, o kadar hayat dolu ki," diyecekti.) Bu iki kayıp ve mutsuz adam, birbirlerini çok iyi anlayarak birlikte içmeye, savaşı hatırlamaya, birbirlerine komik hikâyeler anlatmaya, birbirlerini güldürüp planlar kurmaya başladılar.

Steinbeck bir gün Capa'ya bir süre uzaklaşmak istediğini, belki de son ziyaret ettiği 1936'dan bu yana nelerin değiştiğini görmek amacıyla Sovyetler Birliği'ne gideceğini söyledi. Capa da tam böyle bir fırsat kolluyordu ve ikisinin birlikte gitmesini, fotoğraflı bir kitapta işbirliği yapmalarını önerince Steinbeck teklifi hemen kabul etti. Sıradan Rusların hayatları, fikirleri ve umutları üzerinde mümkün olduğunca tarafsız bir rapor hazırlamaya karar verdiler. Steinbeck, "Politikalara ve büyük konulara girmeyecektik," diye yazar. "Kremlin'den, askerlerden ve askeri planlardan uzak duracaktık. İmkân olduğu takdirde Rus insanına erişmek istiyorduk."

Capa heyecanlanmıştı; Steinbeck'le birlikte bir yolculuk yapmak kendi başına olmasından daha fazla dikkat çekeceği gibi, Steinbeck'in eserlerinin epey popüler olduğu Sovyetler Birliği'ndeki etkisi, belki de yetkilileri kendisine geçmişte vermekten kaçındıkları vizeyi vermelerini sağlardı. Ancak işler hiç de öyle kolay olmayacaktı. New York *Herald Tribune* fikri hemen kabul etmekle birlikte, Rus hükümeti onlar kadar hevesli değildi. Steinbeck'in vizesi kolaylıkla çıkarken, yazar New York'taki Rus konsolosunu fotoğrafçı olmadan gitmeyeceğine inandırmasına rağmen Capa'nın talebi reddedildi. Mayıs ortalarında tam yola çıkmaya hazırlanırlarken Steinbeck düşüp dizkapağını kırdı. Gidişleri en az altı hafta ertelenecekti.

Capa vizesini beklerken 1938'den beri sözünü ettiği ajansı kurmaya çalıştı. Eğer fotoğrafçı olarak kalacaksa bunu kendi koşullarıyla yapmaya kararlıydı. Bundan sonra yapacağı işleri kendisi seçmek istediğinden *Life*'a dönmeye niyeti yoktu ve zaten *Life*'ın kadrolu fotoğrafçıların bütün negatifleriyle telif haklarını elinde tutmasından hiç hoşlanmıyordu. Kendisi fotoğraflarının nasıl kullanıldı-

ğı üzerinde kontrol hakkının olmasını istiyordu ve bu tür bir bağımsızlığı elde etmenin tek yolu da, kendisi gibi düşünen ve istedikleri koşulları ileri sürebilecek yetenekte olan fotoğrafçılardan oluşan bir grup kurmaktı. Böylece yüksek ücret isteyebilirler ve ajansın masrafları için bir yüzde ayırdıktan sonra bile eskisinden daha iyi para kazanabilirlerdi.

Cartier-Bresson Amerika'ya gitmeden önce Capa bir ajansla konuşmuştu ve o da (Avrupa'daki Chim ve o sırada Ortadoğu'da bulunan George Rodger gibi) böyle bir ajans kurulursa kendisinin de onlara katılacağına söz vermişti. O sırada New York'ta olan Bill Vandivert işi iyi olduğu için katılmaya pek hevesli değilse de, dostluk ve sadakat duygusuyla o da katılmayı kabul etti.* Bir ziyaret için New York'ta bulunan Len Spooner, böyle bir ajansım müthiş imkânları olacağını düşünüyordu ve Capa'nın 1941'de *Life*'la yapmak istediği türden özel bir anlaşmayı *Illustrated*'le yapmanın her iki taraf açısından da yararlı olacağını söyledi. Capa grubun fotoğrafçılarının bütün haber ve tekliflerini görecek ilk editörün Spooner olacağına söz verdi; karşılığında Spooner da onların haberlerine öncelik tanıyacağına, normal ücretten fazlasını tahsis edeceğine ve masraflarını karşılamak için mümkün olduğu kadar fazla avans çıkaracağına söz verdi. Bir yıl sonra, ya kişi olarak Spooner ya da şirket olarak *Illustrated,* hisse satın alıp ajansa ortak olma seçeneğine sahip olacaktı.

Son konuşma Museum of Modern Art'ın çatı katındaki yemekte yapıldı. Kocasının sözleşmelerini yürüten ve işi iyi bilen Rita Vandivert, ajansın başkanlığına ve New York bürosu şefliğine getirildi. Büro, Vandivert'lerin Batı 8. Sokak'ta küçük bir dairede kendileri için kurdukları büro ve karanlık oda olacaktı. Toplantıda New York'a bir ziyaret için gelmiş olan ve Capa'yla Gerda'nın 1930'ların ortalarında yanında çalıştıkları Maria Eisner de hazır bulunmaktaydı. Eisner, sekreter ve Paris bürosu şefi seçildi. Yedi kurucu ortağın her biri (beş fotoğrafçı ve Rita Vandivert ile Maria Esner) 400'er dolar koyacaklar ve ajansın, fotoğrafçıların hak edecekleri paranın yüzde 40'ını almasını kabul edeceklerdi.** Bu para büronun kirasına, personel

*) Kadrolu *Life* fotoğrafçısı olarak durumundan memnun olan Cornell, ajansa ancak kardeşinin ölümünden sonra, 1954'te katılmıştır.

**) Ajans fotoğrafçıların kendi buldukları işlerden yüzde 30, tekrar basım ücretlerinden yüzde 50 alıyordu.

aylıklarına ve diğer masraflara gidebileceği gibi fotoğrafçılar da gerektiği zaman buradan borç alabileceklerdi. Ajans kâr amaçlı olmaktan çok, üyelerine kendilerini ilgilendiren haberler yapma özgürlüğünü tanımanın bir yoluydu.

Bu uluslararası grup -bir Macar, bir Polonyalı, bir Fransız, bir İngiliz ve bir Amerikalı- dünyaya yayılmak ve ilgilendikleri kıtaları almak konusunda anlaşmışlardı. Chim Avrupa'yı, Cartier-Bresson Hindistan ve Uzak Doğu'yu, Rodger Afrika'yı ve Vandivert ABD'yi alacaktı. Capa'ysa her tarafı dolaşacaktı. Böyle bir bölünmenin hem fotoğrafçılar hem de ajans için avantajları vardı: Fotoğrafçılar gerektiği ya da istedikleri kadar bölgelerinde kalacaklar, ajansın fotoğraflarını satacaklarından, yeni görevler bulacağından ve kendilerine para göndereceğinden emin olacaklar; ajans da belirli bir bölgede olan fotoğrafçıyı görevlendirerek seyahat masraflarından kurtulacaktı.

'Magnum' adını Capa'nın mı, yoksa Rita Vandivert'in mi bulduğu konusu tartışmalıdır. Her ne olursa olsun, böyle uluslararası bir grup için gayet isabetli bir seçimdi. 'Capa' gibi, hangi dilde olursa olsun akılda kalması kolaydı. Şampanya şişesi imasıyla gösteriş, keyif ve başarı çağrışımı yaratıyor ve üyelere her toplantıda koca bir şişe şampanya devirmek için iyi bir mazeret oluşturuyordu. Bir tabanca türüyle ilişkisi akla belirli bir sertliği ve Latince anlamı -pek alçakgönüllülükle olmasa da gayet doğru olarak- büyüklüğü getirmekteydi.

Capa'nın Sovyetler Birliği'ne gidişinin ertelenmesi, ona ve yakın zamanda *Life*'dan ayrılıp *The Ladies Home Journal*'ın fotoğraf editörü olan John Morris'e, Magnum'un eşgüdümlü uluslararası haber üretme avantajından yararlanarak ilk projelerini ortaya koymalarına imkân verdi. Morris birkaç ay önce *The New York Times*'ın on sekiz ülkedeki muhabirlerinin lokomotif makinistlerinin ekonomik sorunları hakkında yaptıkları haberle çok ilgilenmişti. Bu kavram çok hoşuna gitmişti ve böyle bir uluslararası araştırmanın fotoğraflı olarak yapıldığı takdirde çok daha etkili olacağına inanıyordu. *Journal* editörleri fikri benimsediler ve onunla ve Capa'yla birlikte çalışarak bunu 'dünyanın her yerinde insanın insan olduğu'nu gösterme projesine dönüştürdüler. Haberin her bölümünde belirli bir faaliyette bulunan tüm ailelerin fotoğrafları yer alacaktı –bir hafta tarlada çalışanlar, bir hafta ev işi yapanlar, sonra ibadet edenler ve böylece devam edilecekti.

Ancak *Journal* editörleri onaylarını vermeden örnek bir fotoğraf dizisini görmek istediler ve Capa'yla Morris'ten Iowa'ya gidip bir aile bulmasını istediler. İki adam Des Moines'a gittiler. (New York'tan müthiş bir alkol başağrısıyla ayrılan Capa uçakta oksijen istedi ve Morris'e bunun en iyi tedavi yöntemi olduğunu söyledi.) Geldiklerinin ertesi günü klasik bir çiftlik bulmak amacıyla kuzeye, Ames'e gittiler. Dört saat kadar dolaştıktan sonra küçük Glidden kasabası dışında tam aradıkları gibi bir aile buldular. Çiftlikte yaşayan Don Pratt, karısı ve üç çocuğu haber için mükemmel insanlar çıktı ve fotoğraflarının çekilmesine seve seve razı oldular. *Journal* resimleri beğendi ve projeyi onayladı.* 1948'in Mayıs ayından Aralık ayına kadar aylık olarak devam eden dizi büyük başarı kazandı ve Capa'nın ilerideki pek çok Magnum projesi için kullanacağı bir formül yarattı. 'İnsan İnsandır'ın en önemli dalı, ajansın katkıda bulunmasına rağmen Magnum tarafından üstlenilmemişti. Edward Steichen diziden çok etkilenmişti; hatta 1955'te Museum of Modern Art'ta dünyanın çeşitleri yerlerindeki insanların temelde aynı şeyleri yaptıklarını gösteren fotoğraflardan oluşan 'İnsanlık Ailesi' sergisinin esin kaynaklarından biri de buydu. Bu sergi dünyada en çok insan tarafından gezilmiş fotoğraf sergisidir.

Steinbeck 1947 Haziran ayında artık bastonla yürüyebilecek duruma gelmişti, ama uzun bir yolculuğa çıkacak durumda olmadığından Sovyetler Birliği'ne gitmeden Capa'yla birkaç hafta Paris'te kalmaya karar verdiler. Moskova'ya Temmuz'un sonunda, ayın 31'inde uçakla vardılar (*Herald Tribune* muhabiri telgraflarını almadığı ve bir haftalık kent dışına çıktığı için kendilerini karşılayan olmamıştı). Rus paraları yoktu ve Rusça konuşmuyorlardı; yağmur yağıyordu; taksi yoktu ve otobüsler bagajlarıyla iki yolcuyu alamayacak kadar kalabalıktı. Sonunda bir Fransız diplomatik kuryesi kendilerini arabasıyla kent merkezine götürdü. Ancak Metropol Oteli'ne geldiklerinde rezervasyonları olmadığını ve ne orada ne de yabancıların kalabileceği diğer otel olan Savoy'da yer olduğunu öğrendiler. En ni-

*) Pratts'lardan başka Capa bir de Sovyetler Birliği'nden dönüşünde bir Çek ailesini görüntüleyecekti. Chim bir Fransız ve Alman ailesini, George Rodger de Mısır, Fransız Ekvator Afrikası ve Pakistan'da birer aile görüntüleyecekti. Magnum, Phil Schutz'un Meksika'da, Horace Bristol'ın Japonya ve Çin'de, Larry Burrows'un İngiltere'de ve Marie Hansen'in İtalya'da çalışmalarını ayarlamıştı.

hayet *Herald Tribune* muhabirinin odasında kalma iznini koparabildiler ve Moskova'da görevli diğer Amerikalılar onlara bir yemek ısmarladılar, ancak bu hiç de hayırlı bir başlangıç olmamıştı.

Yine de durumları kısa zamanda düzeldi. Ziyaretlerinin sponsoru olan kültürel ilişkiler kuruluşu VOKS, onlara Savoy'da özel banyolu (büyük bir lükstü bu) geniş bir oda ve Moskova'yı gezdirecek bir çevirmen buldu. Capa buna rağmen fotoğraf çekme izni alabilmek için beş-altı gün bekledi ve belgeleri aldıktan sonra bile onları tekrar tekrar kontrol etmek isteyen polisler tarafından sık sık durduruldu.

Seyahat belgeleri gelen Capa ve Steinbeck uçakla Ukrayna'ya gittiler (o dönemde Rus uçakları çok kalabalık, havalandırmasız, sadece gündüzün çok alçak irtifalarda uçan ABD askeri nakliye uçaklarıydı) ve on gün sonra Stalingrad'a döndüler. Harabeye dönmüş kentin ne fotoğrafları ne de kuşatma hakkında duydukları onları gördükleri manzaraya tam olarak hazırlamıştı. Kent merkezinde içinde oturulacak tek bina kalmamıştı ve kentin eski sakinlerinden çoğu hâlâ yıkıntılar altında, eski binalarının bodrumlarında yaşıyorlardı. Kentin millerce çevresi savaşın kalıntılarıyla doluydu.

Capa savaşta tank üretimine dönüştürülen ve işçileri tarafından kahramanca savunulan eski traktör fabrikasını görüntülemek istiyordu. Fabrika şimdi yeniden traktör üretiyor, hammadde için Alman tank ve toplarını eritiyordu ki, ateist Sovyet yetkilileri bile bunu, Kutsal Kitap'taki 'kılıçlarını pulluklarına döndürecekler' kehanetinin gerçekleşmesi olarak kabul etmekteydiler. Ancak Capa fabrikaya varınca, fotoğraf çekmeyi yasaklayan çok katı bir kural olduğunu öğrendi. Makinelerden ziyade işçilerin resimlerini çekmeyi arzuluyorsa da kuralın istisnası yoktu.

'Aşırı yemek, içmek ve görmek'ten bitkin düştükleri on günlük bir Gürcistan seferinden sonra, kentin sekiz yüzüncü kuruluş kutlamalarına katılmak üzere Moskova'ya döndüler. Bir hafta sonra, ülkeden ayrılmalarından iki gece önce Capa'ya, daha önce vaat edilenin aksine, negatiflerinin ülke dışına çıkarılmadan kontrol edilmesi gerekeceği bildirildi. Capa zaten yüzlerce rulo filminin banyo edilip sansürden geçirilmeden çıkarılacağına ihtimal vermeden banyo kalitesi hakkında kaygılı olmasına rağmen, en son çektiklerini düzenli olarak banyo edilmek üzere Moskova'ya göndermişti. Ertesi sabah bir kurye negatifleri almaya geldi; Capa gününü ve gecesini ıstırap

içinde geçirdi. Steinbeck şöyle yazıyordu: "Civcivlerini kaybetmiş bir tavuk gibi odanın içinde dolanıp duruyordu. Durmadan yeni planlar kuruyordu... Filmleri olmadan ülkeden ayrılmayacaktı... Eğer filmlerine bir şey olursa bir yandan karşı-devrim yapmayı, bir yandan da intihar etmeyi düşünüyordu."

Negatiflerle dolu kutu uçağa binmeden kendisine teslim edildi ama Sovyetler Birliği'nin son durağı olan Kiev'den havalanmadan mühürleri açmaması yönünde uyarıldı. Kiev'e olan dört saat boyunca Capa, ağırlığından kutudan ne kadar negatif alındığını hesaplamaya çalıştıysa da sonunda bakmasına izin verilince önemli bir kayıp olmadığını gördü. (Sonradan olaya bakılınca zaten alacak önemli bir şey olmadığı belliydi; resimlerin çoğu gerçekten çok sıkıcıydı, ancak o zaman savaş sonrası Rusya'daki hayatın çok az görüntüleri olduğu için ilgi uyandırmıştı.)

Prag'da geçirilen birkaç günden sonra Capa, Steinbeck'i bırakıp Karpat dağlarındaki Slovakya'nın Furolac köyüne gitti ve orada 'İnsanlar İnsandır' serisi için bir aileyi görüntüledi. Sonra Eylül sonunda Budapeşte'ye ağabeyi Laszlo'nun dul eşi Angela'yla on üç yaşındaki kızı Eva'yı görmeye gitti. Ana kız savaşta çok güç günler geçirmişlerdi ve hâlâ sıkıntı içindeydiler. (Julia onlara elinden geldiğince yardım ediyor, sık sık yiyecek ve giyecek paketleri gönderiyordu.) Capa gecesini onlarla geçirdi, ertesi sabah Amerikan konsolosluğuna gidip onları Macaristan'dan çıkarma konusunu konuştu. Ancak başvurunun işleme konmasının çok uzun süreceğini ve kendisinin yapacağı bir şey olmadığını öğrenince New York'a döndü.

1933'ten bu yana Budapeşte'ye ilk gidişiydi, ancak kentte sadece yirmi dört saat kaldığından duygusallığa kapılacak vakit bulamamıştı. Aslında istediği de buydu. Macar Yahudilerinin kaderleri akıl almayacak kadar dehşetliydi. (Capa, ailesi ve yakın akrabalarından çoğu Holokost'tan kurtulmuş olsalar da Adolf amcası, yengesi ve iki çocuğundan biri çalışma kamplarında ölmüştü, dostlarından ve okul arkadaşlarından çoğu da hayatlarını kaybetmişlerdi.) Sağ kalan akrabalarının sefaletini ve harabeye dönmüş Budapeşte'yi de görmeye dayanamıyordu. (Tuna köprülerinin hepsi yıkılmıştı, bir zamanların zarif Corso'su harabeydi ve Buda'daki binaların yüzde yetmişi ağır hasarlıydı. Capa kentin "dişleri dökülmüş güzel bir kadına benzediği"ni yazıyordu.) Kenti bir daha ancak bir yıl sonra ziyaret etme cesaretini bulabilmişti ve o zaman da

komünistlerin el koymasıyla her şey o kadar köklü bir değişime uğramıştı ki, buna hem şaşırmış hem de ortaya çıkan manzara hoşuna gitmişti. Hâlâ Angela ve Eva'yı ülkeden çıkartmaya çalışıyordu, ama yine başarılı olamadı. (Ana kız 1956'ya kadar da çıkamayacaklardı.) Bu ikinci ziyaretinde yeğenini lüks lokantalara götürmüş ve armağan yağmuruna tutmuştu; ancak sıra kızın çok ihtiyacı olan kışlık mantoyu almaya geldiğinde, mantonun parasını at yarışında kaybettiğini itiraf etmek zorunda kalmıştı. Yine de bunun hiç önemi yoktu; amcasının anıları Eva'nın gözünde, sahip olacağı bütün mantolardan değerliydi.

Capa 1947 Ekim ayında New York'a döndüğünde *Slightly Out of Focus* yayınlanmıştı ve yapılan eleştiriler en iyi, *Time* eleştirmeninin saptamalarıyla özetlenebilirdi: Eleştirmen fotoğraflara hayran kaldığını belirtmiş ve "metnin fotoğrafların etkisini pek fazla bozamayacağı"nı yazmıştı. Amerikan Ordusu'nun "Avrupa'da düşmana karşı yürütülen savaşta ABD'ye yardımda başarıları için" Özgürlük Madalyası verdiği yirmi muhabirden biri olarak seçilmesi de Capa açısından pek tatmin edici bir durum sayılmazdı.

Bundan sonraki aylar Capa için genelde gayet sıkıcı bir dönem olmuştu. Sovyetler Birliği'ni ziyareti ve hem kitap olarak hem de gazetelerde dizi olarak yayınlanan *A Russian Journal* çok ilgi çekmişse de, Soğuk Savaş'ın sinema sanayiinde komünist etkisini araştırmak üzere Senato Amerikan Aleyhtarı Faaliyetler Komisyonu'nun harekete geçmiş olması, bu ilginin Capa ve Steinbeck'in umduğu düzeye gelmemesine yol açmıştı. (Capa Ekim'de *Herald Tribune*'un forumunda, Ruslar kendilerine Amerika'da liberallere yapılan eziyeti sorduklarında Steinbeck'le kendilerinin bildikleri kadarıyla ABD'de henüz siyasal tutuklu olmadığını söylediklerini anlatmıştı.) Rus basını Steinbeck'in Sovyet bürokrasisinin beceriksizliğini eleştirdiği ve Sovyet teknolojisinin ilkelliğini vurguladığı *A Russian Journal*'ı kınamışsa da, FBI seyahati ve kitabı kuşkulu bulmuş, 1940'lı yılların başında meçhul bir muhbirin Capa'yı İspanya İç Savaşı'nda Komünist Parti'ye girmekle suçlamasından beri Capa için tuttuğu dosyaya bu konuda bir rapor da eklemişti.

O sonbahar Capa'nın talihi pokerde de iyi gitmemişti. Her zamanki gibi Bedford'da kalıyor ve her Cuma gecesi büyük paraların döndüğü oyunlara katılıyordu. Oynadığı kişilerin ikisinin profesyonel hilekârlar olduğunu öğrendiğinde artık bütün parasını kaybetmiş durumdaydı.

Bu yetmezmiş gibi Chicago'daki yaşantıyı tahammül edilemez derecede sıkıcı bulan Pinky, New York'a gelmiş ve Chuck Romine'den boşanıp Capa'yla evlenmeyi teklif etmişti. Capa bunalımı atlatması için kadına yardım etmişse de, ondan çok hoşlanmasına rağmen evlenmeye hiç niyeti yoktu. Sonunda kadın birkaç yıl daha kocasının yanına dönmüştü, ama Capa'ya yazmaya devam ettiği mektuplarında özlemlerini de dile getirmekten hiç vazgeçmemişti.

Sonra Steinbeck'le yaşadığı sorunlar vardı. İki adam seyahatteyken gayet iyi anlaşmışlardı (Steinbeck işbirliklerinin sonuna doğru bir mektubunda, "Capa, birlikte çalışılacak ideal bir insan. Herkesle çok iyi geçiniyor, sanki hiç çaba harcamıyormuş gibi görünüyor ama çok iş çıkarıyor..." diye yazmıştı), ne var ki seyahatten sonra arkadaşlıkları epey gerginleşmişti. Moskova'dan ayrılmadan hemen önce ikisi de giysilerinin büyük bölümünü dağıtmışlardı ve Capa fazla kamera malzemesiyle kullanmadığı filmleri de vermişti. Ancak Moskova'nın sekiz yüzüncü yıldönümü kutlamalarına izlemelerine yardımcı olan Tass fotoğrafçısına bir kamera ve pek çok kimseye de fotoğraf vermek için verdiği sözü tutmadığından yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmemişti. New York'a döndükten sonra hâlâ sözünü tutmayınca Steinbeck çok kızmıştı. Capa kamerayı ancak *Herald Tribune*'un Moskova muhabiri Tass'ın adamının kendisini rahat bırakmadığını yazmasından sonra gönderdi.

Steinbeck *The Ladies Home Journal*'ın Capa'ya Rusya fotoğrafları için ikinci bir diziye karşılık 12,500 dolar teklif ettiklerini öğrenince daha da çok kızmıştı; kendisine kısa bir metin ve fotoğraf altları yazıları için önerdikleriyse sadece 3 bin dolardı. Yazar bunu istemeyerek kabul etmiş ve sonraki aylarda Capa'ya sık sık hatırlattığı gibi bunu sadece dostluklarının hatırına yapmıştı. Oysa Capa, gazetelerde yayın hakkı için Steinbeck'in kendisinden dört kat fazla para almasını gayet adilane görüyordu.

İki adam arasında daha ciddi anlaşmazlıklar da, eski United Artists radyo müdürü Henry S. White'la televizyon şirketlerine program yapmak üzere kurdukları World Video şirketi üzerinde çıktı. Üç adam televizyonun çok yakında sadece radyoyu değil, sinemacılığı dergileri ve hatta kitapları da vuracağına, bu işte kazanılacak büyük paralar olduğuna inanarak paraları ve zamanlarını yüksek kaliteli programlara üretmeye yatırmaya karar vermişlerdi. Şirketin başkanı White işin ticari yönüyle ilgilenecek; başkan yardımcısı Ste-

inbeck 'danışman-rehber, senaryo denetleyicisi, fikir yaratıcısı ve bütünlük-hatırlatıcısı' olacak; başkan yardımcısının yardımcısı Capa da maliyetin ABD'de ucuz olduğu Paris'te film yapımcılığı ve yönetmenliğini üstlenecekti. Capa ilk başta 2 bin dolar koymuş, Paris'in büyük moda evleri hakkında bir dizi yapmayı önermişti. Ancak bir terzihanede yetişmiş olmasına rağmen zarif giysiler içindeki güzel kadınları seyretmek dışında hiçbir şey bilmeyen Capa, diziyi sadece yönetmekle kalmayıp bir de çalışma senaryosu yazmakla sorumlu olacağını anlayınca ortaya attığı fikirden hemen pişman oldu. Türkiye'de başından büyük işler yaptığını hatırlayınca, White ve Steinbeck'e işleri ağırdan almak istediğini söyledi; ancak onlar altı haftada sekiz program teslim etmesinde ısrarcı davrandılar ki, bu, düşük üretim bütçesiyle hiç de gerçekçi olmayan bir talepti.

Capa 1948 Ocak ayı ortalarında *Queen Elizabeth*'le New York'tan çok kötü bir durumda' ayrıldı. Yolculuk sırasında, *Harper's Bazaar* editörü Carmel Snow'la Paris'e koleksiyonlarının ikinci serisinin fotoğraflarını çekmeye giden yirmi üç yaşındaki Richard Avedon'dan işine yarayacak birkaç püf noktası öğrendiyse de, bunlar bile Capa'nın projesini, kaderi olan sıradanlıktan kurtaramadı.

Yine de Capa kötü durumdan iyi şeyler çıkarmaya kararlıydı. Paul Martelliére Türkiye'de gayet güç koşullarda bile çok iyi iş çıkardığından Capa da şimdi moda serisi için onu tuttu. Martelliére altı hafta Dior, Balmain, Schiaparelli ve diğer büyük terzihanelerin sunularını filme alırken Capa da fotoğraf çekti. Ne paraları ne de ilginç fikirler geliştirecek paraları olduğundan yaklaşımlarının basit olması gerekiyordu. Yeterli ama pek de özel olmayan programlar o yıl NBC'de gösterildi.

Capa imkânsız koşullarda çok çalışıp gayet iyi iş çıkardığını düşünüyorsa da, White ve Steinbeck aynı fikirde değillerdi. Onlar süreyi ve bütçeyi mantıklı görüyorlar, ayrıca eğer bir başarı elde edilecekse herkesin fedakârlık yapması gerektiğine inanıyorlardı. Hem programların kalitesizliği hem de Capa'nın masrafları iki adamı çok kızdırmıştı. Capa'nın masraf listesinde, biri Avedon ve Snow'a, biri Pamela Churchill ile Doris Bowling'e ve çeşitli modaevlerinden modellere ve reklam müdürlerine sayısız yemek, 'özel bir gösteriden sonra Lelong'un yedi modelini dışarı çıkarmak', seyahat istihkakı ile *Queen Elizabeth* arasındaki 170 dolarlık fark ve haftada 300 dolarlık geçim masrafı vardı. İki adam o kadar kızmışlardı ki, bir daha Ca-

pa'nın World Video adına hiçbir şekilde yapımcılık ve yönetmenlik yapmayacağına yemin ettiler ve hatta ondan hissesini satmasını istediler. Capa bunu reddedince masraflarını ödememeye karar verdiler. Capa, arkadaşlarının 'Capaca' adını verdikleri kısıtlı İngilizcesi'yle ailesine bir şikayet mektubu yazdı: "Elimden geleni yaptığım halde New York'ta her şeyi berbat ettiler. Altı hafta kendi cebimden yaşadım ve şirkete koyduğum 2 bin dolar da gitti. Böylece, kapitalist olma zevki bana toplam 3,500 dolara patladı." Bu yetmezmiş gibi *The Ladies Home Journal,* ülkede süren Kızıl Korkusu sebebiyle onun Slovakya düğünü haberini basmamaya karar verdi (Rusya haberini basmışlardı) ve *Holiday* ile *This Week* de Rusya fotoğraflarını yayınlamaktan vazgeçti. Bu yüzden de 4 bin dolardan yoksun kaldı. Capa artık meteliksizdi.

Hisselerini satma baskısı artınca yazın pes etti ama Aralık ayına kadar yönetim kurulunda kaldı. Aralık ayında Steinbeck de artık bu işten bıktığından istifasını verince iki adam barışarak dostluklarını sürdürdüler.

Steinbeck'in biyograficisi Jackson J. Benson, "Steinbeck birini bir kere sevdi mi kusurlarına ve kabahatlerine aldırış etmezdi," diye yazıyor. Capa da aynı derecede bağışlayıcıydı. Böylece, geçmişteki ciddi anlaşmazlıklarına rağmen iki adam New York'ta ya da Paris'te buluştuklarında (bu genelde yılda iki-üç haftayı geçmezdi) mümkün olduğunca birlikte olurlar, içerler, eski günleri hatırlar ve gülerlerdi. 1954 Mayıs ayında Capa Hindiçini'deyken Steinbeck Paris'teydi ve o zaman sekreteri olan kadın onun sürekli Capa'dan söz ettiğini, dönüşüne kalan günleri saydığını hatırlamaktadır. Steinbeck, Capa'nın öldüğünü duyunca o kadar sarsılmıştı ki, kendini sokağa atmış ve tam on dört saat sokakları arşınlamıştı. Daha sonra Capa hakkında şöyle yazmıştır: "Benden daha yakın arkadaşları olmuş olabilir, ama onun benden fazla seveni yoktu."

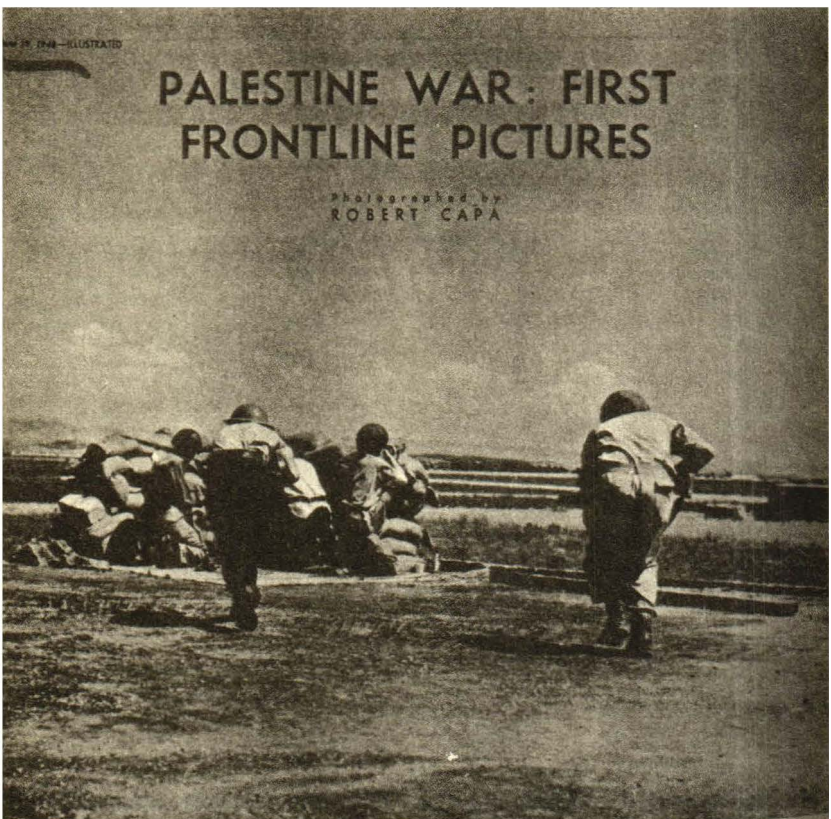
34

İngilizlerin 1948 Mayıs ayında Filistin'i terk edecekleri ilan edilince, Capa *Life*'dan İsrail devletinin doğuşunu haber yapmak üzere bir görev istedi, fakat kendisine daha önce üç fotoğrafçının o iş için görevlendirildiği söylendi. *Life* Capa'nın komünist gerillalar hakkında haber yapmak için kuzey Yunanistan'a gitmesini istiyordu ve o da bu görevi kabul etmeyi ciddi olarak düşünmekteydi, ancak sonuçta İsrail'e gitmek kendisi açısından öylesine anlamlıydı ki, sadece *Illustrated*'den aldığı avansla bile olsa oraya gitmeye karar verdi.

8 Mayıs'ta uçakla Tel Aviv'e gidip, kıyıdaki Armon Oteli'nde *Illustrated*'in yardımcı editörü Jack Winocour ve *Life*'dan Frank Scherschel'le aynı odayı paylaştı. Capa, Yahudi devletinin kurulması heyecanı ve savaş hazırlıklarıyla kaynayan kozmopolit Tel Aviv'de

PALESTINE WAR: FIRST FRONTLINE PICTURES

Photographed by
ROBERT CAPA

Rooftop Outpost has been set up in captured Arab village. Jewish troops are hurrying into position as enemy movements are spotted at two thousand yards. The next village, two miles away, is occupied by Arab Legion. Fighting in this area is mostly confined to night skirmishes: during day there is sporadic machine-gunning and rifle fire.

Once again the violence of war has caught up with Robert Capa. Spain, North Africa, France, Germany, and then his words: "I hope to stay unemployed as a war photographer till the end of my life." He must have remembered this as he crouched in a hurriedly dug slit-trench on the Central Front in Palestine when the battle got a little too near, or stood, unprotected, in No-Man's-Land to get the first frontline pictures to come out of this stricken country. These pictures tell the story of the Jewish settlers' Kibbutzim dotted between the Arab villages and under constant rifle and machine-gun fire from the ground and bombs from the air. It was to these battlegrounds that "new soldiers" of Tel Aviv took buses and trucks. The new soldiers varied from born Palestinians (Sabras—fruit of the Cactus) to immigrants who, after years in Europe's concentration camps at last reached Israel and enlisted in the ranks of Haganah. They mingled well with the old defenders of the Kibbutzim, teaching them what they themselves had learned, and learning much about this strange warfare. Capa and his cameras have captured the atmosphere of the Holy Land War, the misery of death, the peril that comes from a sniper's bullet. Robert Capa had found another war.

aradığını bulmuştu. Çatışmalar başlayınca kent kuşatma altındaki Madrid'i ya da Blitz sırasındaki Londra'yı hatırlatmıştı. Capa'nın gözünde Londra benzerliği, *Colliers* adına orada bulunan Quentin Reynolds'un varlığıyla da pekişmekteydi. Uluslararası basının büyük kısmı Tel Aviv'deydi; ateş altında poker oyunları ve hararetli tartışmalarla heyecan verici bir dostluk atmosferi vardı. Gıda maddesi kıtlığı çekilmesine rağmen Tel Aviv'de büyük bir Macar topluluğu yaşamaktaydı ve çok geçmeden Capa hepsiyle tanışmıştı. Onlar aracılığıyla kendisine ve arkadaşlarına bol miktarda karaborsa gıda maddesi ve içki bulmaktaydı. Sistemi her yerde olduğu gibi çalıştırıyor ve her zamanki gibi arkadaşlarına aşırı eliaçık davranıyordu. Winocour, "Capa beş parasızdı ama hep verirdi," diye hatırlıyor.

Capa 14 Mayıs'ta Tel Aviv Müzesi'nde yapılan İsrail devletinin kuruluşunun resmen ilanını izledikten sonra, Scherschel ve Macar doğumlu fotoğrafçı Paul Goldman'la, daha sonra 'tüm savaşın en acı ve en romantik çatışması' diye niteleyeceği olayı izlemek üzere Negev çölünün kuzeyine gitti. Kahramanca direnişiyle güneyden ilerleyen Mısırlıları etkili bir şekilde durdurmayı başaran Negba kibbutzunu ziyaretleri konusunda Goldman daha sonra şöyle demiştir:

> Negba o sırada tamamen Mısırlılar tarafından sarılmıştı. Sürekli top atışı yüzünden içeri âdeta sürünerek girdik. İki saat kadar yerde kıpırdamadan yattık ve o zaman dilimi içinde üç yüz kadar mermi saydık. Capa birden o kendine özgü tavrıyla ayağa fırlayıp, "Bir savaş devam ederken kim yerde yatar?" diye bağırarak yerleşim birimine koştu. Ölümüne korkan Scherschel, "Eğil, Bob! Vurulacaksın!" diye seslendi. Bunun üzerine Capa, "O lanet mermilerin üstünde benim adresim yazılı değil!" diye bağırarak, arkasında Goldman olduğu halde koşmaya devam etti. Yerleşim birimine sağ salim vardık ve bizi hemen sığınağa aldılar. Capa herkesi Macar aksanı Şalomuyla selamladı... Hepsini neşelendirdi ve bütün öğleden sonra boyunca eğlendirdi. Doğal olarak çok geçmeden çevresi kızlar ve kadınlarla sarılmıştı, istediği haberi âdeta hiç çaba göstermeden elde etmişti. İnsanlar ona istediklerini gönüllerince ve isteye isteye veriyorlardı.

Yeni devletin en acil ve önemli işi -ve Capa'nın gözünde savaşın en büyük hikâyesi- Kudüs'ün kurtarılmasıydı; Kudüs'ün tek yaşam yolu olan Tel Aviv'le bağı Araplar tarafından kesilmiş, kentte yiye-

cek ve diğer malzemeler tükenmişti. Capa Mayıs ayında iki kere askerlerle Tel Aviv'den on iki mil güneydoğuda Ramle cephesine gitmiş, bir keresinde de Haganah'ın henüz ele geçirdiği Yasur köyüne girmişti. İki mil ötedeki bir sonraki köy hâlâ Arapların elinde olmasına rağmen çatışmalar geceleri gerçekleştiğinden fotoğraf çekemiyordu. Gündüzleri uzun saatler boyunca yapılan gözetlemeler ancak iki köy arasındaki askersiz bölgeden gelen bir iki el makineli tüfek ateşiyle kesilmekteydi.

Birlikler Tel Aviv'den Ramle cephesine otobüslerle giderlerken Capa Madrid'den cepheye giden tramvayları hatırlıyordu. İsrail gerçekten de İspanya hatıralarını canlandırmıştı. "Bu Yahudi ordusunun başlangıcı, insana İspanya Cumhuriyetçi Ordusu'nu hatırlatıyor," diye yazıyordu. "Aynı heyecan, politika ve meslek ve yaşlarda aynı farklılık." Arazi bile aynıydı: küçük köyler, toprak yollar ve zeytin ağaçları. Ve İspanya'da olduğu gibi burada da demokratik ve eşitlikçi bir ordu mu, yoksa disiplinli ve hiyerarşik bir ordu mu kurulması gerektiği konusunda hararetli tartışmalar yapılmaktaydı. Haganah'da, POUM ve CNT milislerinin karakteristiği olan gayriresmilik hüküm sürmekteydi. Yine İspanya'da olduğu gibi burada da askeri disiplin eksikliği ve eğitimsizlik çok pahalı yenilgilere sebep oluyordu. Capa 23 Mayıs'ta bunlardan en kötüsüne tanık olmuştu: sıcak ve yakıcı bir rüzgârın estiği Latrun'da karaya ayak basalı henüz bir hafta olmamış bir tabur Macar göçmeni, eğitimsiz, matarasız ve başlarında Macarca bilen subay olmadan savaşa sokulmuştu. Onların uğradığı yenilgi, Capa'yı İsrail'in de İspanya Cumhuriyeti'nin akıbetine uğrayacağı korkusuyla titretmişti.

İsrail ile İspanya arasındaki benzerliklerin bazıları gerçekten cesaret kırıcıysa da, Capa başka noktalardan -özellikle orduda kadınların oynadığı önemli rolden- pek hoşnut kalmıştı. Pek çok kadın askeri görüntülemişse de, bunlardan birine duyduğu ilgi hiç de mesleki değildi. Bir gece aniden bir çatışma başladığında işaret fişekleri ortalığı aydınlatınca Capa'yla güzel bir Sabra'nın bir tepenin eteğinde sevişikleri görülmüştü. İlişki Capa'nın İsrail'de kaldığı sürece devam etmiş, genç kadın daha sonra Capa'nın ardından Paris'e gitmişse de bir sonuç çıkmamıştı.

Capa burada, Uluslararası Tugaylar ruhuna benzer bir şey bulduğuna da çok sevinmişti. Bunu özellikle West Point mezunu ve eski New York City Islahevleri Müdürü olup, Tel Aviv ile Kudüs arasın-

daki güçlerin komutanlığına getirilen, gayet yakalamıştı ve teklifsiz bir insan olan David Michael Marcus'da bulmuştu. Marcus'un işi hızla Kudüs'e malzeme sokmanın alternatif bir yolunu bulmaktı; çünkü 11 Haziran'da bir ateşkes yürürlüğe girecekti ve kente o zamana kadar ikmal malzemesi yetiştirilemezse daha sonra hiçbir şey yapılamazdı. Marcus, Mayıs sonlarında geldiğinde dağlar arasında genişletilebilecek ve kestirme olarak kullanılabilecek bir patika bulunduğunu öğrendi. Hükümet planı hemen onaylayıp yüzlerce işçi, temin edebildiği kadar mühendis ve buldozer gönderdi. Çalışmalar günde yirmi dört saat, çoğunlukla da Arap topçu ve keskin nişancı ateşi altında sürdürülüyordu. En dramatik fotoğrafında ateş başladığında buldozerinden atlayan bir adamı gösteren Capa, yol inşaatını başından sonuna dek izlemişti. Devlet Basın Bürosu Fotoğraf Dairesi başkanı David Eldans şöyle diyor:

> Marcus, Capa'ya belirli bir bölgeye gitmemesini söylediğinde onun kesinlikle tam da oraya gideceğinden emin olabilirdiniz. Böylece bir oyun başlamıştı: Marcus, Capa'yı gerçek tehlikeden korumak için başka bir yerin tehlikeli olduğunu söylüyordu. Ama sonunda Capa oyunu anlayınca Marcus başka yollara başvurmak zorunda kaldı. Çok sıkı güvenlik kuralları vardı; komandolar ve devriyeler fotoğrafçıyı aşırı sıcak olan yerlerden geri çevirmek için emir almışlardı. Ama Marcus, Capa'nın zekâsıyla kişisel cazibesini hesaba katmamıştı. Capa hikâyeleri ve arka cebinde taşıdığı brendi dolu matarasıyla bütün askerlerle dost olur, istediği yere giderdi.

Capa askeri disiplinin böylece hakkından gelmiş olsa da, Marcus çok hoşlandığı ve hayran kaldığı Capa'ya karşı öfke duyamıyordu. 8 Haziran'da, inşaatın başlamasından sadece bir hafta sonra, geçilebilir ama çok tehlikeli yoldan birlikte geçtiler. Capa birkaç kere sarsıntıdan cipten uçacak hale geldiyse de, çoğunlukla uyudu. Kudüs'ün yedi mil batısındaki Ebu Ghosh'taki askeri karargâha vardıklarında iyi bir gece uykusu çekmiş her insan kadar dinlenmiş görünüyordu.

Capa ertesi sabah Kudüs'e geçip Arapların elindeki Eski Kenti çevreleyen yıkılmış binalardaki Haganah askerlerini görüntüledi. (Resimleri Madrid'in Üniversite Kenti'nde çektiklerine çok benziyordu ve bunlar da onlar gibi *Regards*'da yayınlanmışlardı.) Ertesi gün

10 Haziran'da yine Ebu Ghosh'a döndü ve Monastere de la Nouvelle Alliance'da bulduğu Marcus'a, Kudüs'teki Eden Oteli'nin "bir Amerikan komutanı için en şerefli şeyi olan sıcak bir banyo hazırladığı"nı söyledi. Fakat o gece manastır dışında dolaşmaktan dönen Marcus, parolayı söyleyemedi ve kendi nöbetçilerinden biri tarafından vurulup öldürüldü. En yakın dostunun ölümü üzerine mahvolan Capa, ertesi sabah Marcus'un cesediyle birlikte Kudüs'e gitti ve o öğleden sonra cesedi Tel Aviv'e götüren konvoya katıldı. Orada çok daha ciddi ve kendisini çok sarsacak bir olay daha gerçekleşecekti.

22 Haziran sabahı ateşkes hâlâ yürürlükteyken, bir grup aşırı sağcı Irgunist askerlik yaşında beş yüz kadın ve erkek, binlerce tüfek ve milyonlarca mermi taşıyan *Altelana* adlı gemiyi Tel Aviv'in hemen dışına demirlediler ve hoparlörlerle gemiyi boşaltacaklarını ilan ettiler. Ülkeye silah sokmak ateşkesin ihlali anlamına geleceğinden ve böylece Araplara İsrail'in ilk saldırıdan kendisini toplayamadan savaşa devam etme fırsatı vereceğinden, hükümet İrgun'a gemiyi boşaltma girişimini durdurmak için gerekirse kuvvet kullanacağını bildirmişti. Uluslararası basının gözleri önünde hükümetin askerlere Yahudilere ateş etme emrini vermeye cesaret edemeyeceğine inanan İrgun, gemiyi Kamu Enformasyon Dairesi ve Birleşmiş Milletler karargâhı önünde bilerek demirlemişti.

İrgunistlerin ilk grubu kıyıya çıkıp sonraki dalgayı korumak üzere makineli tüfek yuvaları kurarken, Haganah askerleri de acil toplantıya girmiş olan hükümetin kararını bekliyordu. İkinci İrgunist dalgası karaya çıktığında emir gelmişti ve daha önce evlerin yıkıntıları arasında mevzilenmiş olan Haganah ateş açtı. Çok geçmeden kıyıda tam bir savaş başlamıştı ve Haganah topçusu *Altalena*'yı vuruyordu.

Capa yanan gemiden atlayıp kıyıya yüzmeye çalışanları görüntülemeye çalışırken başının üstünden kurşunlar vızıldayarak geçiyordu. (New York *Herald Tribune* muhabiri Kenneth Bilby, daha sonra fotoğrafçıdan bir metre ötede birinin vurulduğunu gördüğünü hatırlayacaktı.) Capa resim çekecek kadar yaklaşınca bacaklarını iki yana açıp hafifçe çömeldi. Birden bir kurşun bacağının iç kısmını yalayarak geçti. Bir an korkuya kapılıp kurşunun kendisini hadım ettiğini sandı. Daha sonra olayı anlatırken çevresindeki tehlikeye ve boynuna asılı kameralara rağmen kemerini çözüp pantolonunu indirdiğini ve bu arada korku ve acıdan derviş gibi döndüğünü anlata-

caktı. Ancak fazla zarar olmamış, kurşun derisine bile sürtünmeden geçip gitmişti. Arkadaşlarına bunu bir uyarı olarak kabul ettiği, hemen oteline koşup eşyalarını topladığını ve Paris'e kalkan ilk uçakla İsrail'den ayrıldığını söyledi.

Bu uyarıyı o kadar ciddiye almıştı ki, bir daha savaş alanında asla fotoğraf çekmeyeceğine yemin etti. Paris'teki arkadaşlarına, "Bu defa çok ileri gittiler, ya da daha doğrusu çok yakına geldiler," dedi. "Bu küçük oyunu oynayan insanları görüntüleyerek ölümsüzleştirmeye hiç niyetim yok... Yahudiler tarafından öldürülmekten büyük bir hakaret olamaz."

Yine de, ertesi Ocak ayında ateşkes imzalandığında Capa İsrail'e dönmeye hevesliydi. Savaş zamanındaki dostluğunu devam ettirdiği Irwin Shaw'un, *The New Yorker*'a bağımsızlığın birinci yıldönümündeki koşullar hakkında üç yazılık bir dizi için Mayıs'ta İsrail'e gideceğini öğrenince onunla bir işbirliği anlaşması yaptı. Metin ve fotoğrafları birleştirerek Shaw'un makalelerini bir kitaba dönüştürebileceğini söyledi.* Ancak işbirliği Steinbeck'le kurduğundan daha gevşek olacak, iki adam sadece Tel Aviv ve Kudüs'te birlikte çalışacaklar, onun dışında serbest kalacaklardı.

Capa ikinci İsrail ziyaretinde bir önceki yıl bulunduğu yerlere yeniden gitti; ilk çektiği fotoğraflardan biri de, kıyıdan az ileride karaya oturmuş olan *Altalena*'nın çürümekte olan gövdesi oldu. Ölüme o kadar yaklaştığı kumsal şimdi güneşten yananlarla ve deniz de serinlemek isteyenlerle dolup taşıyordu. Bir yıl önce yolcular ve mürettebat havaya uçmak üzere olan yanan gemiden panik içinde suya atlarlarken, şimdi serüven meraklıları merdivenle çıktıkları güverteden aşağı neşeyle atlamaktaydılar.

Capa ve Shaw, Tel Aviv'in gelişen orta sınıfının yaşantısını geniş bir şekilde incelediler ve Cumhurbaşkanı Hayim Weizmann'ı kurduğu araştırma enstitüsünde ziyaret ettiler; yeni senfoni orkestrasının konserine, yeni tiyatrolara gittiler ve Knesset'in bir oturumuna katıldılar. Sonra gittikleri Kudüs'te Capa'nın tatlı dili Ortodoks Yahudileri görüntülemesine imkân verdi (bunlar dinleri gereği fotoğrafçılara düşmandılar) ve Capa, genelde erkek gözlerine yasak olan

*) *The New Yorker*'ın fotoğraf yayınlamaması nedeniyle bu işbirliği bir derece karışıktı. Capa'yla Shaw *Holiday* ve *Illustrated* adına birlikte bir haber yaptılar ama Capa diğer resimleri kendi yazdığı metinle birlikte *Look* ve *Illustrated*'de yayınladı. Shaw'un yazıları ve Capa'nın fotoğrafları *Report on Israel*'de toplanmıştır. (New York, 1950).

Buharalı bir Yahudi gelinin hazırlanışının resimlerini çekti. Ancak sıra, hâlâ Arapların elinde olan Eski Kent'i görüntüleme izni almaya geldiğinde kişisel cazibesi yeterli olmadı. Shaw daha sonraları şöyle yazacaktı:

> Bizi önleyen kişi, askeri komutan Binbaşı Tal'dan başkası değildi. Capa'nın çalışmalarını bilen ve onaylayan Tal, bizi bölgesine sokamayacağını, Yahudi olduğumuz için bölge sakinlerinin bizi parçalayacaklarını söyledi. Ben onun sözünü dinlemeye hazırsam da, Capa konsolos yardımcımıza başvurarak istediği pozları çekmek için Bedevi bir deveci kılığına girmek istedi. Neyse ki istediğini elde edemedi ve Amerika'ya götürdüğümüz resimleri bir Arap fotoğrafçısı çekti.

Capa daha sonra Negba'ya gidip, duvarları bir yıl önce izlediği çatışmadan hâlâ delik deşik olan bir odada yemek yiyen insanları çekti. Oradan kuzeye Hayfa'ya geçip, her gün Tunus, Türkiye ve doğu Avrupa'dan gemiyle gelen binlerce insanı görüntüledi. Ancak pek çoğu Nazi toplama kampları dehşetini yaşamış ve sonra yersiz yurtsuzlar kamplarında kalmış olan bu insanlar, sonunda atalarının topraklarına vardıklarında kamyonlara dolduruluyor ve kendilerine iş ve barınak bulunana kadar kalacakları dikenli tellerle çevrili kamplara götürülüyorlardı. Capa, "Bu tür hayat konusunda uzman olan bu insanlar kamp rutinine kolaylıkla alışıyorlar," diye yazıyordu.

Kendisi de aslında bir yurtsuz ve mesleği gereği sürekli göçmen olan Capa, bu kamp sakinlerinin kaderlerine üzülüyorsa da, kalabalık kentlerinde onlara ne iş, ne de barınak olan yeni milletin hayatına onları da asimile etme sürecine hayranlık duymaktaydı. Ertesi yıl dünyanın herhangi bir yerinden gelen her Yahudinin İsrail'e alınmasını ve yurttaş yapılmasını emreden Dönüş Yasası'nın çıkmasıyla durum daha da karışmıştı. Bu yüzden United Jewish Appeal kuruluşu, 1950 sonbaharında kendisinden İsrail'de yardım toplama amaçlı bir film yapmasını isteyince, göçmenlerin gelişlerine, kamplara ve sonra da yerleşim birimlerine yerleştirilmesine, odaklanacak bir film yapmayı arzulayan Capa, Türkiye ve Paris moda fiyaskolarına rağmen teklifi kabul etti.

Capa 30 Eylül'de, Almanya'da bir görevden Paris'e döndüğünde, hazırlanmak için önünde sadece dört günü vardı. Film ekibinde daha önce İsrail'e gitmiş olan bir tek kendisi bulunuyordu ve çok hevesliydi; ancak durumu yapımcı John Fernhout ve yazar Millard Lampell'la tartışmaya oturduğunda, sadece karaborsada nasıl iyi yi-

yecek ve içki bulunabileceğinden söz etti. Üstelik, somut bir hazırlık olmamasından hiç de kaygılanıyor gibi görünmüyordu.

Ekip İsrail'e ayak basar basmaz sorunlar başladı. UJA koordinatörü duygusal bir film isterken, onlar sert, somut bir yapım istiyorlardı. Capa'nın 'çevreye para saçması' kurumla aralarında bir sürtüşme başlatmıştı. Sonra başka sorunlar çıkıyordu. Film çekmeye başladıklarında Lampell, Capa'nın gerçekte hiçbir şey bilmediğini gördü. "Pek bir yönetmenliği yoktu," diye o günleri hatırlıyor. "Bağırıyordu, heyecanlıydı ve çevresinde hep bir karışıklık havası vardı." Seslendiği zaman herkes dönüp ona bakıyor ve çekim bozuluyordu. Judean Hills'de sponsorluğunu yaptığı bir yerleşim birimini ziyaret eden eski ABD Maliye Bakanı Henry Morgenthau Jr.'u çekerlerken, "kaskatı Morgenthau, Capa'nın çılgın anlaşılmaz emirleriyle ışıklandırmaya yağdırdığı küfürlerden rahatsız olmuştu". Aynı zamanda *Life* adına da bir iş almış olan Capa, boynundan hiç eksik etmediği fotoğraf makineleriyle çat çat resim çekmeye başladığında film çekimi hemen yarıda kesiliyordu. Lampell şöyle diyor: "Hareketin tam ortasında olmaya o kadar alışkın bir insan olarak Capa, ne gariptir ki bir film sekansının nasıl gerçekleştiğini hiç anlamamıştı."

Kameraman Jacques Letellier, Hayfa içinde ve dışında film çekerken, Capa da bir yıl önceki gibi gelen göçmenleri ve kamplara yerleştirilmelerini tekrar çekti; ancak bu defa göçmenlerin yüzleri üzerinde yoğunlaşmıştı. Shaar Aliyah'taki Rosh Hay'n kampında kadınların dikenli tel örgüde açtıkları deliklerden arkadaşlarını ve akrabalarını ziyarete gitmeleri gibi kamp hayatının bazı garipliklerini de yakalama fırsatı buldu. Capa ile Lampell geceleri bir kamyonun -ki aslında tekerlekli bir genelevdi- aynı gediklere yanaştığını keşfedince durumu çok komik bulmuşlardı.

Filmin konsepti sürekli değiştikçe zaman da boşuna harcanıyordu; sonunda istenildiği yere gidecek ve istenilen her şeyi yapacak bir çocuk buldular; onunla, doktor olmak isteyen ama üniversiteye gitmeden önce bir kibbutza gidip İbranice öğrenmesi gerektiği söylenen bir çocuğun düş kırıklığı arasındaki çelişki üzerine bir film yapmaya karar verdiler. Çocuğun kaderini öğrendiği sahnede Capa'nın yeni kız arkadaşı, güzel ve çok zeki ve ciddi olduğu aşikâr olan Pita Wolff da rol almıştı.

İşin gerektirdiği disipline ve Pita Wolff'un varlığına rağmen Capa sıkılıyordu; bütün bunları daha önce yaşamıştı. Aldığı işleri bitir-

mek için elinden geleni yapardı ama canı sıkıldığında dikkati hemen dağılırdı. Lampell şöyle hatırlıyor: "Capa film çekimi ve esrarengiz gidiş gelişler arasında dolanıp duruyordu, kimi zaman hurda arabamıza bir bidon benzin, ya da bir şişe Polonya votkasıyla dönerdi." Paris'teki konuşmalarından da ortaya çıktığı gibi Capa'nın İsrail'de en çok hoşuna giden şey, sıkıntılar içindeki bir ülkede iyi yaşamayı başarmaktı. Ve bu hükümetin son zamanlarda karaborsayla sıkı mücadelesiyle daha da ilginç oluyordu. Capa yiyecek ve içki karşılığı vermek üzere bol miktarda film ve kamera malzemesi getirmişti ve gayet işlek bir tayın kuponu ticareti vardı. Hayfa'da pek çok Macar arkadaşı ve bağlantıları bulunuyordu. Filmi çekilen iki çocuğun gönderildiği Galilee Gölü'nün güneyindeki kibbutza giderlerken, Capa'nın ticaret yaptığı İsrailli ve Arap fotoğrafçılar, "esrarengiz bir şekilde ortaya çıkarlar ve bizi ara sokaklarda kalabalık odalara götürürlerdi, orada tavuklu pilav yer, Fransız konyağı içerdik," diyor Lampell. Ancak Capa hâlâ sıkılıyordu ve sınırdaki bir tepede bir sahne çekmeye gittiklerinde sanki ilginç bir şeyin olup olmayacağını beklermiş gibi, vadinin karşısındaki Suriye topçusunun dikkatini çekercesine birbiri ardından sigara yakmıştı.

Kasım ayı ortalarında çekim tamamlandığında Capa, Maria Eisner'e, filmin 'iyiden de öte' olacağını düşündüğünü yazdı. Gerçekten de yapımındaki bütün sorunlara rağmen film, yeni bir devlete gelmenin ve ıssız bir yerleşim birimine gönderilmenin nasıl duygular uyandırdığını güçlü bir dille iletmektedir.

Capa'nın bir düşüncesi de İsrail'e yerleşmekti. Ülkenin giderek bürokratik bir devlete dönüş belirtileri gösterdiğini düşünüyorsa da, sabit bir yurdu olma özlemi çektiği o kısa anlarda Tel Aviv'de bir yer bulma fikrine sarılmıştı ve annesini de aynı şeyi düşünmeye teşvik ediyordu. Ancak onun zihnindeki bütün süreklilik fikirleri gibi bu da çok çabuk unutulacaktı.

35

Capa, 1949 Şubat ayında New York'ta Greenwich Village'deki Café Society gece kulübünün sahibi Barney Josephson'ın verdiği partide, caz plağı yapımcısı John Hammond'dan bir süre önce boşanmış güzel bir kadın olan Jemison McBride Hammond'la tanıştı. Otuz iki yaşındaki kadına hemen âşık olan Capa, kadını partiden sonra yemeğe davet etti. Birlikte çok iyi vakit geçirdilerse de, Capa ertesi gün Paris'e gidecekti. Kadına havaalanından telefon edip veda edince Jemi bunun ilişkinin sonu olduğunu düşündü; daha sonra aylarca süren sessizlik de bu fikrini doğruluyordu. Ancak Capa Eylül'de döner dönmez kadını aradı. Jemi onun sesini duyduğuna sevinmişti ve Capa da kadının kendisini görmekten gerçekten memnun olmasından çok hoşlandı.

Capa Aralık sonunda New York'tan ayrıldığında birbirlerini çok seviyorlardı. Sorun Capa'nın yerleşme konusunda her zamandan daha belirsizlik içinde olmasıydı. Devamlı hareket halinde olmak, hep otellerde yaşamak, hep bağlanmaktan kaçmanın yorucu olması yüzünden bir yandan bir tür süreklilik -hatta bir aile- istediğini fark ediyordu. Ama diğer yandan, eğer yerleşmeye kalkışırsa kısa zamanda sıkılacağından ve huzursuzluk duyacağından korkuyordu. Ayrıca, artık savaş fotoğrafçılığı yapmamaya yemin etmişse de, evlilik konusunda Ingrid Bergman'a söyledikleri hâlâ geçerliydi: Karısı ve çocukları olduğu takdirde karşısına çıkabilecek ilginç ve tehlikeli işleri kabul edemeyecekti. Bu ikilemin basit bir çözümü bulunmadığı gibi, Jemi'nin önceki evliliğinden bakmak zorunda olduğu iki oğlu olması durumu iyice karıştırıyordu. Kadın boşanma anlaşmasına göre New York'ta yaşamalıydı ve oğullarını alıp Capa'nın yaşamak istediği Paris'e gidemezdi. Sadece yazları eski kocası oğlanları aldığında seyahat edebilirdi. Bu yüzden Capa'yla çok az görüşebiliyorlardı. Capa kışları bir-iki ayını New York'ta, kadın da yazları bir-iki ayını Paris'te geçiriyordu. Birbirlerini görmedikleri aylarda Jemy pek seyrek olarak erkekten bir mektup alıyor, Capa genellikle nerede olduğunu ve planlarını kısa telgraflarla bildiriyordu: "Salı Londra'ya, oradan doğru Klosters'e gidiyorum. Sevgiler. Capa."

Capa bazen Jemi'yle evlenmeyi ciddi olarak düşünüyor ama sonra evlenmemek için hemen kendine bir gerekçe uyduruyordu: Annesi bir Vanderbilt olan eski kocasından çok büyük bir nafaka aldığından Jemi'nin kendisiyle evlenmesi çılgınlık olurdu. İşin garip yanı, Capa savaştan önce *Life* adına, nafakasını kaybedeceği için bir daha evlenemeyen boşanmış bir Amerikalı kadın hakkında bir haber yapmak istemişti. O zaman bu durumu ilginç ve komik buluyordu ama şimdi hiç de o kadar komik gelmiyordu: Jemi, Capa'yı çok seviyor ve evlenmek istiyordu, Capa da onu kendine göre sevmekteydi. Böylece Capa dünyayı dolaşıp başka kadınları kovalarken ve hayatının geri kalanını nasıl geçireceğini düşünmeye çalışırken Jemi de onu -kâh sabırla, kâh o kadar fazla sabredemeden- beklemekteydi.

Capa'nın 1940'ların sonunda ve 1950'lerin başında hayatının her alanına hâkim olan bu yoğun belirsizlik en çok da mesleğinde görülüyordu: kendini giderek bir fotoğrafçıdan ziyade bir işadamı gibi görmekteydi ve bu halinden de hiç mutlu değildi. Kendi başlarına kaldıkları takdirde daha iyi çalışacaklarını düşünen Vandiverts,

1948 Temmuz ayında Magnum'dan ayrılınca Maria Eisner ajansın başkanı oldu, ama büyük anlaşmaları yapan ve büyük projeleri ayarlayan hep Capa'ydı. Örneğin 1948'de Marshall Planı'nın kârlı potansiyelini ilk o görmüş ve Magnum fotoğrafçılarının eserlerini Plan'ın sponsorluğunda Avrupa'da yayınlanan dergilere çok yüksek ücretler karşılığında pazarlamaları için iyi bir satış anlaşması yapmıştı. Inge Morath şöyle yazıyordu: "Capa patrondu. Bir kere bütün Magnum fotoğrafçılarının haberlerini satmaya çalışırdı. Ancak aynı derecede önemli olan bir şey de deneyimi, eliaçıklığı, ilişkileri, saldırganlığı ve Magnum için sahip olduğu vizyondu."

Tıpkı Dephot'ta Guttmann'ın olduğu gibi Capa aynı zamanda ajansın fikir adamıydı, sadece grup projeleri için değil, tek tek üyelerin haberleri için de fikir üretirdi. Biri Capa'ya bu kadar fikirle milyonlar kazanacağını söyleyince şu karşılığı vermişti: "Ben asla milyonlar kazanmayacağım. İyi fikri olan bir insan milyonlar kazanır. Fakat günde yirmi fikrin olursa onları bedavaya vermek zorundasın."

Capa'nın en iddialı projelerinden biri de "İnsanlar İnsandır" serisinin başarısından esinlenerek, 1950'de yirmi yaşına basan kuşak arasında bir araştırma yapmaktı. Bu savaş sonrası gençliğin davranış, girişim ve emelleri üzerindeki bu araştırma için Magnum fotoğrafçıları, on dört ülkenin her birini temsil edecek bir kız ve erkek bulacaklardı. Herkese seyahat avansları verilecek, bu arada çalıştıkları başka işlerden masraflarını aldıklarından proje yüzde yüz kârla satılacaktı.

Capa çok kurnaz bir işadamıydı ve sistemi alt etmek için meydan okumaktan büyük keyif alırdı. (Kurnazlığının Macarlığından geldiğini iddia eder, eski Hollywood söylemi olan 'yetenek yetmez, aynı zamanda Macar olman gerek' deyişini tersine çevirerek dalga geçerdi.) Anlaşmalarının tipik bir yanı da Avrupa'nın sürekli değişen döviz kurlarından yararlanmaktı; örneğin, avansın bir ülkenin parasıyla ödenmesinde ısrar eder, sonra bunu daha uygun paraya çevirerek uçak biletini onunla alırdı. Ajansın fotoğrafçılarının çıkarları için büyük pazarlıklara girer, imkân buldukça en çok avansı almalarını sağlardı.

Bunca işe rağmen Capa, Magnum bürosunda çok az vakit geçirirdi. Maria Eisner evlenip de 1949'da New York'a taşınınca Capa büroyu onun Rue du Faubourg St. Honoré 25 numaradaki dördüncü kat dairesine taşımıştı ki, burası da kendisinin kaldığı Lancaster'den

sadece bir iki blok ilerideydi. (Eisner ajansın başkanı olarak kalmıştı ve New York bürosunu yönetiyordu.) Capa günde birkaç kere büroya uğrar, telefon eder, resim altlarını ve haberleri dikte eder, büroyu doldurduğu genç ve güzel kadınların kalçalarını okşar (bunların arasında *Life*'dan ayarttığı Crocky de vardı) ve çıkıp giderdi. İşlerini daha çok aşağıdaki kafeden yürütür, orada en ciddi konuları tartışırken bile büyük bir heves ve enerjiyle tilt makinesinde oynardı.* Herhangi bir konuda beş-on dakikadan fazla konuşmaktan hoşlanmaz, biri uzun uzun konuşmaya başladı mı sabırsızlanırdı. Günlük işlerden sıkılır, ancak bir sorun kendisine özetlendiğinde genellikle -pek de isabetli olmasa bile- bir çözüm bulurdu.

Capa'nın iş yapma tarzı alışılmışın çok dışında, hayata kumarbaz bakışına ve Magnum'u yönetimi kooperatif kapitalizmden çok doğrudan doğruya anarşizm görüşüne uygundu. Cartier-Bresson'un kendi özel geliri olduğu ve kendisi de Uzak Doğu'da bulunduğu için onun satışlarından gelen paranın hepsini -anlaştıkları yüzde kırkı değilkendisi ya da masrafları için ihtiyaç duyan diğer fotoğrafçılara ödünç almakta bir sakınca görmezdi. Maria Eisner, Cartier-Bresson parasını aniden istediği takdirde ne olacağı konusunda endişelenirse de, Capa'nın bu tür kaygıları yoktu. Öyle bir durum çıkmış olsa hiç kuşkusuz, Magnum'un bütün fotoğraf işleme işlerini Paris'te yapan Pierre Gassmann alacağı olan 400 yüz doları çok acele istediği zamanki gibi davranacaktı. Magnum beş parasızdı ama Capa'nın aklına bir fikir gelmişti. Gassmann'ın 70 dolar nakit parası olduğunu öğrenince bir at için esaslı bir tüyo aldığını ve bütün parayı ona yatırmasını söyledi, böylece kazancıyla borcunu ödeyebilecekti. Gassmann'ın istememesine rağmen Capa bahsi oynadı ve Gassmann'a bütün borcu ödedi. Capa'nın kazançları ve onun tüyolarıyla oynayan diğer Magnum personelinin kazançları ajansı defalarca krizden kurtarmıştı.

Kumar kısa vadeli bir krizi çözebilirdi, ama uzun vadede Bill Vandivert'in istifasından sonra Magnum'un karşısına çıkan en acil sorun, sürekli gelir elde edebilmek için yeni yeteneklerin bulunmasıydı. Büyük rakamlı grup projeleri alabilmek için ajansın elit ve özel bir kulüp olarak kalması gerekiyordu. Ayrıca, kurucu üye-

*) Köşe yazarı Leonard Lyons'a göre, Sam Wanamaker *Goodbye, My Fancy* adlı Broadway komedisindeki liberal *Life* fotoğrafçısı karakterini Capa'dan almıştı. 1948 Aralık ayında oyunu gören Capa eleştirisini esirgemedi: "Benim ağzımın kenarından sürekli bir sigara sarkar." Wanamaker'a göre bu tepki, Capa'nın ağzından çıkmayacak derecede teatraldi.

ler, aralarına mesleki olduğu kadar kişisel olarak da uymayacak kişileri almamaya karar vermişlerdi. Capa'nın buna çözümü, Magnum'un çalışmalarını bir yüzde karşılığı ödeyeceği serbest çalışanlar oldu. Bunlar resimleri için prestijli 'Magnum' adını kullanacaklar ve ajansın dağıtım operasyonlarından yararlanacaklar ama şirkete ortak olmayacaklar ve işlerin yürütülmesine karışamayacaklardı. Bu kategoriye ilk girenler arasında Gisele Freund, Fenno Jacobs, Herbert List, Homer Page ve Carl Perutz vardı; Capa tanıştığı ve hoşlandığı fotoğrafçıları davet etmekte gayet eliaçık olduğundan bu liste zamanla uzayacaktı.

Capa bir fotoğrafçılar örgütünden ilk söz etmeye başladığından beri, bunu sadece başarılı olanların bir ajansı değil, aynı zamanda daha genç olanların yetiştirilmesi için bir yer olarak düşünmüştü. Ama ajans sadece bir okul ya da bir çıraklık programı olmayacaktı. Genç bir fotoğrafçı almak, onu evlat edinmek ya da aileye bir üye almak gibiydi ve bu büyük bir ciddiyetle yapılacaktı. Magnum'un yüksek standartlarını korumak için genç adayın tam üyeliğe uygun olağanüstü yeteneğini baştan kanıtlamış olması gerekecekti.

1948 Temmuz ayında, Vandivert'in istifası sırasında çoğunluğun üzerinde anlaşabildiği tek aday, 1944'te soyut natürmort fotoğrafçılığından fotoğrafçı gazeteciliğe dönen otuz iki yaşındaki İsviçreli Werner Bischof'tu. Seçkin İsviçre dergisi *Du*, 1945'te onun Avrupalı mülteciler fotoğraflarına özel bir sayı ayırmıştı ve çalışmaları hâlâ dikkat çekmekteydi. Bischof, Eylül'de kendisini hissedar olmaya çağıran mektubu aldı. Fakat böylesine büyük bir kararı uzun boylu düşünmeden verecek biri olmadığından kabul etmek için ertesi yılın başını bekledi. (Karısına, "Benim için önemli olan, hepsinin sağlam ve sosyalist görüşlü insanlar olmalarıdır," diye yazıyordu.) 1950 yılı geldiğinde Capa, sadece Bischof'un kariyerinin gelişmesiyle ilgilenmekle kalmıyordu; aralarında sadece üç yaş olmasına rağmen ikisi bir baba-oğul ilişkisi yaşamaktaydılar. Bischof'un deneyim eksikliği yüzünden Capa onu kendisinden çok küçük görmekteydi.

Capa'nın çok yakın ilişki kurduğu 'ikinci kuşak' Magnum üyesi, Bischof gibi soyutlamadan gelen Ernst Haas'tı. 1921 Viyana doğumlu olan Haas, Münih'te 1946'da Amerikan sponsorluğunda olan *Heute* dergisinde işe başlamış, araştırmacı Inge Morath'la (ki o da sonunda fotoğrafçılığa dönüp Magnum'a katılmıştır) Avrupa'yı dolaşmıştı. Haas 1947'de Viyana'da bir moda çekimindeyken Rusya'dan

Avusturya savaş tutsaklarının trenlerle memleketlerine döndüğünü duymuştu. Elindeki her şeyi bırakarak o haberin peşinde koştu; çektiği fotoğraflar Avrupa'nın bütün dergilerinde yayınlanınca Capa'nın da ilgisini çekti. Haas 1948 Temmuz ayında, o sırada Magnum araştırmacısı olan Morath'la Paris'e döndüğünde ajansta 1,200 dolarlık kredisi birikmişti. Gelişinin ertesi günü Capa kendisini yemeğe çıkararak hissedarlığını kutladı.

"Bu ne demektir?" diye sordu Haas.

"Paranın Magnum'da olduğu demektir," dedi Capa. "Magnum da kâr amacı gütmeyen bir şirket olduğundan paranı bir daha görmeyeceğin anlamına gelir."

Ancak Capa Haas'ın parasız kalmaması için elinden geleni yapacaktı, ona iş bulacak, hatta Haas'ın çalışmaları onaylamadığı yöne gitmeye başladığında bile gencin yanında olacaktı. Capa 1953'te Londra'dayken Haas'ın orada çektiği yarı soyut renkli resimleri görünce çok başarılı olduklarını söyledi; oysa Haas'ın giderek fazla 'sanatçı' olduğundan ve Magnum'un genç fotoğrafçılarını fotoğrafçı gazetecilikten uzaklaştıracağından kaygılanmaktaydı. Yine de Haas, parasızlıktan şikayet edip yakında başka bir yerden iş almak zorunda kalacağını söyleyince Capa elinden geleni yapacağını söyledi. O gece sabaha karşı pokerde kazandıktan sonra otele gidip Haas'ı uyandırdı ve havaya bir tomar sterlin fırlatarak, "Artık kalabilirsin," dedi.

Magnum 1949 ile 1953 yılları arasında çoğu yirmili yaşlarında olan sekiz hissedarı daha bünyesine aldı: Eve Arnold, Elliott Erwitt, Burt Glinn, Erich Hartmann, Erich Lessing, Inge Morath, Marc Riboud ve Denis Stock. O zaman çok başarılı bir serbest fotoğrafçı olup Magnum'un kasasına çok para getirecek olan Robert Frank da üyeliğe düşünülmüştü, fakat Capa onun çok karmaşık ve mizah anlayışından yoksun biri olduğunu söyleyerek, "Grupla iyi çalışmaz, o tek başına ilerlesin," demişti.

Bazıları Magnum'un genç fotoğrafçılarını Capa'nın çocukları, bazılarıysa onun yarış atları olarak görmüşlerdir. Her iki görüş de bir dereceye kadar doğruydu. Capa Magnum'un genç üyelerini teşvik ediyor, onları yönlendiriyor, yarışlarda tüyo veriyor, Paris, Londra ve New York'ta partilere götürüyor, yemeğe çıkarıyordu. Bu insanlardan çoğu hâlâ onun hayatlarında ve işlerinde en etkili kişilerden biri olduğunu düşünmektedirler.

Magnum Capa'nın zamanını büyük ölçüde alıyorsa da, o hâlâ fotoğrafçılık mesleğini sürdürmeye çalışıyordu. (1950 yazında bir iş üzerindeyken Maria Eisner'e, "Yeniden fotoğrafçı olmaktan öyle keyif alıyorum ki, sanırım bunu bir alışkanlık haline getireceğim," diye yazmıştı.) Ancak fotoğrafçılıktan iş için vazgeçmeye hazır olmadığı gibi, işi için de tek bir yön bulmakta güçlük çekiyordu.

İsrail'e üç kere gidişi dışında 1948'den sonra pek fazla siyasal fotoğrafçı gazeteciliği yapmış değildi. O yılın Mart ayında Charles Wertenbaker'la komünistlerin büyük bir zafer kazanma şanslarının olduğu İtalya seçimlerini izlemişlerdi (Capa, "Tek heyecan, isterik New York basınındaydı," diye yazmıştı) ve o sonbahar Overseas News Agency'nin baş muhabiri Theodore H. White'la yeni düzenin hayatı nasıl değiştirdiğini araştırmak için doğu Avrupa'yı dolaşmıştı. (Komünistler 1948 başında Macar ve Çek hükümetlerini ele geçirmişlerdi ve Polonya'nın Sovyetleştirilmesi devam ediyordu.) Ancak Capa'nın Macaristan ve Polonya resimleri Rusya'da çektikleri kadar ruhsuzdu ve gelişinden hemen sonra kameralarına el konduğundan Çekoslovakya'da neredeyse hiç resim çekememişti. O yılın sonunda ve 1949'da Harry S. Truman'ın günlük yürüyüşlerinde muhabirlerle konuşmaları ve Fas'ın siyasal ve ekonomik sorunları da aynı derecede heyecandan uzaktı. Capa 1951 başlarında *Life*'daki Ed Thompson'a, "Bu yıl bütün Avrupa'da seçim yılı olacak ve ben de eski uzmanlığım olan siyasal haberciliğe dönmek istiyorum," diye yazdı; ancak Thompson, Capa'nın İsrail hakkındaki haberini iletmesindeki sorumsuzluğa (resim altları kabul edilmeyecek kadar geç gelmişti) sinirlendiğinden kendisine herhangi bir görev vermedi.

Dönemin en büyük olayı Kore Savaşı için Capa'nın herhangi bir girişimde bulunmadığı anlaşılıyor. İsrail'de canını ucuz kurtardıktan sonra bir daha savaş görüntülememeye yemin etmişse de, bu yemin, mesleği içinde bulunduğu sıkıntıdan Kore'yle kurtulabilecek bir insanın neden gitmediğini açıklamaya yeterli değildir. (Ne de olsa bu evlilik bağlarından kendisine özgürlüğü sağlayan türden bir görevdi.) Belki de bunun cevabı Capa'nın bir zamanlar Martha Gellhorn'a söylediklerinde aranmalıdır: "Savaşta bir taraftan nefret etmeli ya da bir tarafı sevmelisin, bir tavrın olmalı, yoksa olup bitenlere tahammül edemezsin." Capa Kore'deki komünistlere sempatiyle bakmıyorsa da, Amerika'nın savaşı, McCarthycilik ve Kızıl Korkusu'yla lekelenmişti. Güçlü bir McCarthy aleyhtarı çevrenin insanı olan Capa,

herhalde oradaki savaşı ahlâken belirsizliklerle dolu ve bu yüzden uzak durulması gereken bir savaş olarak görmekteydi. (Yakın arkadaşlarından John Morris özellikle savaşa karşıydı.) Bir başka unsur da Capa'nın Kore'ye gitmesini mali açıdan yararlı kılabilecek tek dergi olan *Life*'la arasının açık olması olabilir. (Üstelik derginin zaten savaşı izleyen fotoğrafçıları vardı.) Sebebi ne olursa olsun, hatta eski dostu General Matthew Ridger Kore komutanlığına getirildikten sonra bile, Capa savaştan uzak durdu. Kimse onun bu konuda konuştuğunu hatırlamadığı için gerekçeleri konusunda ancak tahmin yürütebiliriz. Jemy Hammond'un hatırladığı kadarıyla: "Bu konular hiç tartışılmamıştı. Capa'nın neden gitmediğini açıklaması, karakterine uymayan bir davranış olurdu."

Savaşa gitmemeyi seçerek, barışın sıkıntısıyla yaşamak zorundaydı; ancak ille de sıkılacaksa hiç olmazsa bunun bedelini tam almak isterdi. O yüzden tekrar sinemaya dönmüş, bu defa Avrupa ve Kuzey Afrika'daki mekânlarda çekilen filmler için reklam fotoğrafları çekmek üzere kârlı anlaşmalar yapmıştı. Bu tür çalışmaya 1948'de İtalya'da Giuseppe de Santis'in *Acı Pirinç* filmini izlediği zaman başlamıştı. (Capa o sırada filmin yardımcı artisti Doris Dowling'le çok uzun zamandır ertelenmiş aşkını yaşamaktaydı.) Bu işin büyük paralar getireceğini ancak 1950'den sonra anlamış ve sadece kendisi fotoğraf çekmenin yanı sıra, John Huston ve Howard Hawks gibi yönetmenlerle yapımlarının sadece Magnum tarafından izlenmesi için anlaşmalar da yapmıştı.

Hem Capa hem de fotoğraflarını izleyenler için çok daha ilginç olan, Pablo Picasso ve Henri Matisse resimleridir. 1948 Ağustos ayında Riviera'da tatilde olan Capa bir hafta süreyle her sabah Picasso, Françoise Gilot ve bir yaşlarındaki oğulları Claude'la Golfe-Juan'daki plaja gitmiş ve orada aileyi görüntülemiştir. Ertesi Ağustos ayında ressamı havada el feneriyle resim çizerken görüntülemek isteyen Gjon Mili'yle, Picasso'nun Antibes yakınlarında Vallauris'deki villasına gitti. Mili, karanlık odada açık objektifle havadaki resimleri kaydedebilecekti. Picasso fikirle ilgilenmiş, sonuçlardan çok memnun kalmıştı. Bu arada Capa, Nice'in sayfiyesi olan Cimiez'e gidip, yetmiş dokuz yaşındaki Matisse'i Hotel Regina'daki dairesinde görüntülemeye gitti. Matisse Vence'deki Dominiken manastırının şapeli için süslemeler üzerinde çalışıyordu. Capa ressamı, çevresi resimler, kitaplar ve kedilerle çevrili bir halde yatağında oturmuş çalı-

şırken görüntüledi. Matisse yatalak değildi; Capa'nın en unutulmaz fotoğraflarından birinde ressam, iki metre uzunluğunda bir bambu sırığın ucuna bağladığı kömür kalemiyle duvara raptedilmiş çok büyük bir kâğıda çizim yapmaktadır ki, bu yöntemin büyük bir gücü ve olağanüstü bir kontrolü gerektirdiği kuşkusuzdur.

Capa ve Mili Riviera'dayken, Irwin Shaw ile karısının yaz için Antibes'de kiraladıkları evde kaldılar, ama pek ideal konuklar olduklarını söylenemezdi. Shaw'lar fotoğrafçıların yemeğe gelip gelmeyeceklerini ya da ne zaman yanlarında kimi getireceklerini asla bilemediler. Çünkü ikisi de çoğunlukla plajda tanıştıkları kızları gece yatısına eve getirirlerdi. Shaw sabahları yerel bir skandal yaratılmaması için karısının dolabından kızların giymesi için elbise çalmak zorunda kalırdı. Bu davranışlarına itiraz geldiğinde Capa hemen Macar cazibesini devreye sokar ve Shaw'un daha sonra yazdığı gibi, "sadece bağışlamakla kalmayıp, bir gece önce ödünç alıp kumarda kaybettiği 200 dolar yerine yeni bir 200 dolar daha verirdi". Sonunda Marion Shaw kocasına sert bir ültimatom çekti: Capa hoş insandı, ama ikisi de evinden çekip gitmeliydiler.

1940'ların sonunda hiçbir Amerikan dergisi Capa'nın fotoğraflarını İngiltere'deki *Illustrated* kadar düzenli basmamıştı. *Life* pek seyrek olarak ondan bir şeyler satın alıyordu (Moskóva'nın sekiz yüzüncü kuruluş resimlerini 1947'de ve *Altalena* olayını 1948'de almış, sonra 1951'de İsrail haberi çıkana kadar başka bir şey almamıştı)*, o nedenle Capa da *Look, Collier's* ve New York *Herald Tribune*'un Pazar eki olan *This Week*'le çalışıyordu. Ancak 1950 yılına gelindiğinde seyahat ve lüks hayat dergisi *Holiday*, bütün zevkli ve kârlı işleri ona vermeye başlamıştı; çok geçmeden Magnum, dergiyle *Illustrated*'le olan anlaşmasının bir benzerini imzaladı.**

1946'da kurulan *Holiday*, savaş sonrası turizm patlamasından yararlanıyor ve Amerikan üst orta sınıfına en azından bir kozmopolit-

*) *Life* 1949 sonbaharında Capa'yı ressam Ludwig Bemelmans ve onun White Turkey Inn'i üzerinde bir röportaj yapması için Connecticut'ta Danbury'ye gönderdi. Parisli Capa'nın, Paris sahneleri ressamıyla iyi uyum sağlayacağı düşünülüyordu, ancak röportaj berbattı ve yayınlanmadı.

**) Capa, Theodore White ve Irwin Shaw'la birlikte dergide 1948-1949'da çalışmaya başlamıştı; ancak nasıl bir katkıda bulunacağı Budapeşte yazısının 1949 Kasım'ında yayınlanmasıyla belirlenmiştir.

lik ve zevklilik cilası sunuyordu. Görmüş geçirmiş bir insan olan Capa, her yerde lüks mekânların rahat insanı olduğundan editörler kendisine sadece fotoğraf çekme değil, makale yazma işleri de verdiler. (Geleceğini yine fotoğrafçılıktan ziyade yazıda gören Capa, "Robert Capa tarafından, yazarın fotoğraflarıyla" başlığına bayılmaktaydı.)

Capa için bundan daha konforlu bir durum düşünülemezdi; dergi kışın Alplere, yazın Deauville ve Biarritz'e, arada Roma, Norveç ya da Hollanda'ya tatile gitmesi için kendisine para veriyordu. Doğru, arada bir resim çekmesi de gerekiyordu* ama çoğunlukla Paris ya da New York'a döndüğünde Magnum sekreterlerinden birine dikte edeceği eğlenceli serüvenler de yaşıyordu. Bu zahmeti karşılığında çok iyi para kazanıyordu ve elde ettiği haberleri *Illustrated* ve diğer Avrupa dergilerine gayet iyi ilave ücretlerle satabilmekteydi.

Capa biraz çarpıtılmış bir mantıkla kendini bütün bunların önem taşıdığına ve daha önceki kariyerinin mantıklı bir uzantısı olduğuna inandırmaya bile çalışmıştı. *Holiday* makalelerinden birinde, "En profesyonel Amerikan turistleri kendilerine yabancı muhabirler derler," diye yazıyordu. "Yıllardır krallar, köylüler ve komiserlerle konuşup resimlerini çekmişimdir ve sonunda merakın, artı, seyahat özgürlüğünün ve ucuz ulaşım fiyatlarının zamanımızda demokrasiye en yakın şey olduğuna inanmışımdır. O yüzden belki de, demokrasi turizmdir."

Ancak 1950'li yılların başlarında Capa'nın *Holiday* için yaptığı projelerin sadece biri -dünya çapında savaş sonrası gençliği ('X Kuşağı') araştırması- uluslararası anlayışa gerçek bir katkıda bulunma çabasıdır ve o da özgün haliyle dergi için planlanmış değildi. *McCall's*'un araştırmayı değersiz kılmasından korktuğu 'saçma' talimatlarından sonra *Holiday* editörlerini satın almaya ikna edebilmişti. "Biz esas sorunu 'savaşa gidip gitmemek' olan bir kuşağın sorununu sunmaya çalıştık," diye şikayet ediyordu Capa. "Ve günümüz eğilimlerini temsil eden bir tek asker, hatta bir tek militan kişi yok: komünistler, varoluşçular, Katolikler, milliyetçiler, emperyalistler, vb." Capa kişisel sebeplerle bir Alman çocuğunun prototip hikâyesini kendisi üstlenmişti. "Yirminci yaşımı 1933'te Almanya'da yaşadım," diye yazıyordu. "Yirmi yaşındaki Almanlar cilalı çizmeleriyle

*) Capa bulunduğu yerlerden, mümkün oldukça başka yayınlar için de ek haberler çıkarırdı.

dolaşıp gamalı haçlar altında sokaklarda dövüşürlerken. Genç Almanları ondan sonra Tunus'ta Afrika Korps'un tesliminde gördüm, çizmeleri tozlu ve yüzleri asıktı. Üçüncü karşılaşmamı bir zevkle beklediğim söylenemez, ancak merakım, hoşlanmamamdan daha büyüktü." Seçtiği Essen kömür madenlerinde çalışan genç, tümüyle düş kırıklığına uğramış eski bir Nazi Gençlik üyesi ve askerdi. Capa'nın gözlemlerine dayanan metinde *Holiday* şöyle soruyordu: "Nazilik saçmalığına ve 'politika benden uzak olsun'a inanmaya devam edecek mi? Yoksa o ölümcül kasvetli hayatı, yenilgisi ve güdük kalmış romantikliği yeni bir şiddetli milliyetçilik patlamasının beslenme alanı mı olacaktır?"

Bu dönemde Capa'nın her şeyi gibi projeye katkısı da derin bir belirsizlikle nitelenebilir. Dört makalesinden Norveç'e ilişkin ikisi doğru olamayacak kadar çok mutluluk ve iyimserlik doluyken, Alman genci ve Fransız kızı hakkında olanları karanlık, sıkıntılı ve karamsardı. "Esas sorunu 'savaşmak veya savaşmamak' olan bir kuşağın" deneyimleri ve umutları hakkında bir araştırmanın kendisini nereden geldiği, ne olduğu ve nereye gideceği konularında ciddi bir düşünceye sevk etmesi belki de kaçınılmazdı. Bu sorunun cevapları 1953 yılındaki şahsi bunalımının temelini oluşturacaktı.

36

1948 sonbaharında Budapeşte'de kaldığı altı hafta sırasında Capa, arkadaşlarına yoksul bir kontesle bir aşk yaşadığını söyleyerek övünmüştü. Ancak belki de buradaki ironi, kontesin yoksullaşmasından ziyade, genç devrimcinin yıllar içinde eski aristokrasinin huylarından çoğunu benimsemiş olmasıydı. Birkaç yıl sonra Ernst Haas'ın kendisi de bir Macar kontesi olan karısı Capa'nın, tıpkı kontesin babası gibi hayatta beş şeyle ilgilendiğini söyleyerek şaka edecekti: Kadınlar, kumar, atlar, yemek ve içmek. Sonra da, "Bizimle neden savaşıyordun?" diye soracaktı ona. "Bu kadar dolambaçlı yoldan geleceğine doğrudan bize katılabilirdin?"

Peşte'li çocuk en azından dış görünüşüyle Budalı bir erkek olmuştu. Ama 1935'te kendisinin aslında 'sahte bir küçük burjuva' ol-

duğunda ısrar etmesi gibi şimdi de sahte bir aristokrattı. Arkadaşları arasında film yıldızları ve yönetmenler, ünlü yazarlar ve başarılı işadamları vardı; güzel kadınlarla dostluk kuruyor, en iyi lokantalarda yiyor, en iyi şampanyayı içiyor, en iyi otellerde kalıyor, ısmarlama giysiler giyiyor, kumar masasında ve at yarışlarında büyük paralarla oynuyordu ama böyle bir hayatı sürdürecek mali gücü yoktu. Hiç kuşkusuz para konusunda büyük bir umursamazlık sergiliyor, paranın kendisine ve başkalarına zevk yaratmaktan başka bir şeye yaramadığını ima ediyordu. Sanki elinde tükenmez bir kuyu varmış gibi ortalığa para saçıyordu. Ama en yakın arkadaşlarından bazıları, onun zamanının büyük kısmını parası için kaygılanmakla geçirdiğini hatırlamaktadırlar.

Dostu Mösyö Wolf, Lancaster'de kendisinden normal fiyattan azını aldığı için geliriyle gayet iyi geçinebilirdi; otel kalabalıklaştığı zaman Capa personele ayrılmış bir odaya geçerdi. Lancaster'de müşteri değil, aileden biriydi. Bir yolculuktan döndüğünde bütün oda hizmetçilerine armağanlar getirirdi, onlar da elbiselerini temizlerler, çamaşırlarını yıkarlardı. Erkek personelle şakalaşır, yarışlarda tüyolar verir, birlikte yarışa gidip içerlerdi. Onlar da onun adına bahis oynamaktan, Yale Joel Paris'ten ayrıldığında Capa'ya kalan 1948 Ford'un bakımına kadar çeşitli işlerini yaparlardı. (Capa arabayı sürmekte ısrar ediyordu ve kaçınılmaz olarak da her seferinde küçük bir felaketle karşılaşıyordu. Bir keresinde yarışlardan dönerken araba bozulunca yol kenarında bırakmış, otostop yaparak Lancaster'e dönünce personelden birine arabayı alıp tamire götürmesini söylemişti. Sonunda arabanın benzininin bittiği anlaşılmıştı.) Capa'nın Magnum bürosuna aldığı personelden biri daha sonraları, "O benim için patron değil, bir dosttu," demiştir. Gerçekten de, Cartier-Bresson, Capa'nın hayatta konumları ne olursa olsun herkese aynı şekilde davranmakla tam bir anarşist olduğunu söylemiştir.

Paris, Capa'nın memleketiydi; kentte olduğu zamanlarda rahat bir rutini vardı. Güne banyo küvetinde başlar, günün yarış gazetelerini ciddi bir incelemeden geçirinceye kadar suyun içinde beş-altı gazete bitirirdi. Banyodan önce ve sonra çoğu Macar pek çok ziyaretçisi olur ve bunların çoğu da ondan yardım isterlerdi. Birine bir pantolon, diğerine bir ceket, üçüncüsüne para verirdi. Onlar da bunun karşılığında yarışlarda onun adına oynarlardı; daha sonra Mag-

num bürosuna geldiklerinde Capa'nın kazanıp kazanmadığını herkes onların yüzlerine bakarak anlardı.

Özellikle yazları Jemi ortaklardayken Capa onunla ve John Huston, Howard Hawks, Anatole Litvak, John Steinbeck, Irwin Shaw, Gene Kelly ve Ali Han gibi dostlarıyla yarışlara giderdi. 1950'lerin başında Fransa'da jokeylik yapan Billy Pearson aracılığıyla pek çok jokeyle tanışmıştı ve onlardan tüyolar alırdı. Bahsini en son anda sık sık değiştirdiği için yine de çoğunlukla kaybederdi. Kimi zaman bir at üzerinde karar veremez, birkaç ata birden oynar, her birinin kuponlarını ayrı ayrı ceplerine koyardı. Yarış sonunda uygun cebinden kazanan kuponu çıkarırdı.

Çoğu günler arkadaşlarıyla Fouquet'de veya Au Vert Bocage'da yer, öğleden sonra Crillon'da toplanan gazetecilerle içer ya da Time bürosunun fotoğrafçılar odasında kâğıt oynar ve akşamları Chez Anna, Maxim's ya da büyük bir gurme olan Chim'in keşfettiği küçük bir restoranda yerdi. Jemi kentte değilse mutlaka Hedy Lamar veya Dior'da çalışan Doğulu model Ala gibi güzel bir kadınla randevusu olurdu. Sonra Huston'la Lancaster'de poker oynarlar ya da Monseigneur, Jimmy's, Alexandre's veya Novy gibi gece kulüplerini dolaşırlardı. Capa'nın gözde mekânı Champs-Elysées'de Chez Carrére'di ve orada Charlie'nin oğlu Sydney Chaplin'e ve eski bir Özgür Fransa gece pilotu olup Howard Hawks ve Gene Kelly ile film yapımında çalışan Noel Howard'la buluşurdu. Paris'teki bir yemek davetinde tanıştıklarında Capa onun ateşini istemiş ve Howard da kolunu Capa'ya uzatırken karısının kendisi için özel yaptırttığı kol düğmesini ortaya çıkarmıştı; ateşe uzanan Capa'nın kolunda da aynı kol düğmesi vardı. Capa savaşın başlarında New York'ta kadınla kısa bir aşk yaşamıştı. Bu çok şaşırtıcı bir rastlantıydı ve çok komikti; iki adam bu çok eskilere dayanan ve istemeyerek oluşan üçgen yüzünden iyi arkadaş olmuşlar ve birlikte kafeleri, barları, gece kulüplerini dolaşmaya ve sürekli kadınlardan söz etmeye başlamışlardı.

Capa her yıl Aralık ayının başında Jemi'yi görmeye, Magnum'un işlerini kovalamaya ve ailesiyle dostlarını ziyarete New York'a giderdi. Paris'e döndükten sonra genellikle o zaman pek tanınmamış İsviçre kayak köyü Klosters'de bir-iki hafta geçirirdi. (Kasabanın kayak hattı 1949'da açılmadan, insanlar Klosters'de ucuza kalırlar ve kaymak için trenle yarım saat uzaktaki Davos'a giderlerdi.) Aralarında Howard, Chaplin, Litvak, Peter Viertel ve Irwin Shaw'un bulun-

duğu grup Chesa Grischuna'nın (konforlu bir oda ve tam pansiyon günde 6 dolardı) bodrum barında sabaha kadar eğlenir, geç saatlere kadar uyur, sonra akşama kadar kayarlardı.

Mesleği, aşk hayatı ve geleceği konusunda kaygılı olsa bile Capa, 1940'ların sonunda ve 1950'lerin başında mutlu ve özgüvenli bir insan izlenimi vermekteydi. Örneğin, Eve Arnold onu şöyle hatırlıyor: "Başka hiç kimsede görmediğim bir cazibesi, zarafeti ve benlik duygusu vardı. Bir odaya girdiğinde hemen bir enerji patlaması yaşanır, oda birden aydınlanırdı. Onun yanında olmak, o coşkuyu, o hayat sevgisini paylaşmak isterdiniz." Ancak aynı zamanda sakin ve öne çıkarılmayan bir havası da vardı. Komik hikâyeleri hiç eğlendirici değildi. Dansöz Sono Osato'ya göre partilerde çevresine insan toplamaz, genellikle bir kenarda herkesten uzak durur, sadece bir-iki arkadaşıyla konuşurdu. Kahkahası bile sessizdi. Noel Howard'ın yazdığına göre, "Bob neşesini çok özel biçimde gösterirdi: gözleri yarı kapalı, ağzı kulaklarına kadar yayılmış ve sigarasıyla kapalı, kıs kıs gülerdi. Kahkaha atmasını beklerdin ama asla öyle gülmezdi. Bu mırıltıdan büyük bir iç neşe sezerdin. Bob'un gözünden hiçbir şey kaçmazdı."

Onun ruh halinin, bu neşe izleniminin ötesine geçtiğini pek az kişi görmüştü. Bunlardan biri olan Irwin Shaw, daha 1947 sonbaharında şöyle yazıyordu:

> Capa yaşadığı trajedi ve kederin kendisinde bıraktığı izleri, sadece sabah yataktan kalkarken gösterir. Yüzü kül rengidir, gözleri gecenin karanlık düşleriyle donuktur; sonunda karşınızda, kamerasının o kadar kötülük ve ölüm gördüğü, umutsuz ve acılar içinde, pişman bir insan durmaktadır. Capa ondan sonra sert bir kahve içer, kendini toparlar, öğleden sonrası gülümsemesini yüzüne yerleştirmeyi dener, bunda başarılı olduğunu görür, artık günün parıltılı yokuşunu tırmanacak gücü olduğuna bir daha kanaat getirince giyinir ve umursamaz tavrını takınarak 21'in barına, veya Scribe'e ya da Dorchester'e, bu yurtsuz insanın kendini rahat hissedeceği, arkadaşlarını bulup eğlendireceği ve arkadaşlarının kendisine arkasındaki ve önündeki gecenin acı, yalnız, dostsuz saatlerini unutmasına yardımcı olacakları mekânlara gider.

1951 yılı başlarında Magnum'un sorunları başgösterince bu umursamaz dış görünüşte çatlaklar görünmeye başlamıştı. Capa Şubat'ta Maria Eisner'e, "New York'ta durumun bu kadar karanlık ol-

masına üzgünüm," diye yazıyordu. "Şirketin iflasın eşiğine gelmesi ve senin de hamile olman, radikal düşünce ve hareketi çok gerekli kılıyor." Bu dönemde Capa'nın mide ülseri olması hiç de şaşırtıcı değildir. Doktoru ona tatile çıkmasını tavsiye etmiş, bir süre alkolden uzak durup süt içmesini söylemişti. Capa da Gene Kelly ve Noel Howard'la bir aylığına Klosters'e gitti. İkinci tavsiyeye gelince, arkadaşlarına Pierre Mendes-France'ın bütün Fransızlara daha az şarap, daha çok süt içmeleri uyarısını uyguladığını söyleyerek şaka ediyordu.

Marie Eisner Mayıs'ta doğum yapmak üzere Magnum'dan ayrıldı. Capa o sonbahar New York'a geldiğinde *Life*'dan henüz ayrılmış olan Elmer Lower'ı Magnum'a başkan olmaya davet ettiyse de, Lower'ın başka planları olduğundan işi Capa üstlendi. Bir süredir zaten -resmen değilse de- başkanlık etmekteydi. Sözde yeni sorumluluklarını ilan etmek ama aslında batmak üzere olan ajansın her zamanki gibi başarılı olduğunu göstermek için Magnum'un Fawcett Binası'ndaki yeni bürosuna yakın olan Algonquin Oteli'nde büyük bir kokteyl parti düzenledi. 900 dolarlık fatura çok büyük yük olsa da, Capa hâlâ başarı görüntüsü kadar hiçbir şeyin başarılı olamayacağına inanıyordu ve inancında haklı çıktı: Stratejisi, ajansın toplanmasına yardımcı oldu. Ondan sonra da pek çok kriz yaşanacak ama Magnum bir daha hiç o kadar kötü duruma düşmeyecekti.

Capa o sonbahar hem kendisinin hem de Magnum'un mali durumu için kaygılanırken yine de şaka edebiliyordu. Bir gece bir partide kendisi ve arkadaşları için yeni bir ülke kuracağını ilan etti. Dudaklarından sarkan sigarasıyla duvara yaslanıp, "Benim maliye bakanı olacağım Parayok ülkesinde hiç para olmayacak," dedi.

Capa sürekli başarı görüntüsü vermeye çalışmaktan hızla yorulmaya başladığından, bu esprilerin altında bir bıkkınlık yatıyordu. Tatminsizliğini açıkça ifade edemediğinden ya da ifade etmek istemediğinden bunu 1952'de 'X Kuşağı' projesinde olduğu gibi bir hikâyeyle dolambaçlı yoldan dile getirdi. Modaevlerinde mankenlik ve arada sırada artistlik yapan yirmi iki yaşındaki güzel Fransız kızı Colette Laurent, Rue du Faubourg St.-Honoré'de bir otelde yaşıyordu; Capa kızla Magnum bürosunun altındaki kafede tanışmıştı. Bir zarafet, mutluluk ve refah imajı yaratmasına, lüks partilerde aranmasına, kendisini pahalı restoranlara ve gece kulüplerine götüren erkeklerin peşini bırakmamasına rağmen Colette yalnız, karamsar, mutsuz bir insandı ve servetle uzaktan yakından alakası yoktu. Ailesinden çok-

tan uzaklaşmıştı, pek az yakın dostu vardı, gerçek bir evi ve düzenli bir işi yoktu. Çok zeki, okumuş ve kültürlüydü, ama onun için, "Hayatı yüzeysel," diye yazıyordu Capa. "Dışarıdan yapay ve maddi şeyler dışında hiçbir iyi şeye sahip değil."

Colette Laurent gibi Capa'nın da düzensiz ve hiç de fena olmayan bir geliri vardı ve başkalarına aşırı şatafatlı görünen hayatı bununla sürdürüyordu. Yine kız gibi o da otel odalarında yaşıyordu ve şık elbiseler dışında malı mülkü yoktu. Yine onun gibi çoğunlukla yalnızlık ve sıkıntısını, genellikle bir neşe ve zarafet görüntüsünün altına saklardı. Kızın hikâyesi herhalde bir itiraf olarak sunulmuştu.

Ernst Haas da Capa'nın başarının peşinde koşma görüşünü yansıtan bir hikâyesini hatırlamaktadır. Capa savaş sırasında Pinky'nin kent kurtulduktan sonra Paris'ten tek istediğinin bir şişe Arpege olduğunu söylemiş; Capa da kente girince bir mağazanın kırık vitrini ardında kocaman bir şişe Arpege görüp almış. Gün boyunca Kurtuluş'u görüntülerken ve keskin nişancılardan sakınmaya çalışırken şişeyi kırmamaya çok uğraşmış. Londra'ya döndüğünde parfümü, sevinçten çılgına dönmüş Pinky'ye vermiş. Bu Pinky'nin aldığı en aşırı armağanmış ve onunla hayal edebileceği en aşırı şeyi yapmak istemiş: kendisi küvette dururken Capa parfümü başından ayağına kadar dökecekmiş. Kadın soyunup küvete girmiş ve Capa da parfümü boşaltmaya başlamış. Ama parfümün kokusu yokmuş! Şişe vitrinde sergilenmek için suyla doldurulmuşmuş!

1952 sonu geldiğinde Capa artık Magnum'un başkanlığından ve sürekli olarak başkalarının sorunlarıyla uğraşmaktan bıkmıştı. Ajansın kendisine hiç vakit bırakmadığı işlerine dönmek istiyordu; Magnum'u bir kolaylık olması için yaratmış ama şirket devasa bir yük olmuştu. 1953 Ocak ayında John Morris'i *The Ladies' Home Journal*'dan ayrılıp Magnum'un başına geçmeye ikna etti. Büyük bir parti sırasında yeni atamayı bildirmek için bir iskemlenin üstüne çıkarak, komik etkisi olması için abartılmış bir iç çekişiyle, "Eh, çocuklar, bundan sonra sorunlarınızı *ona* götüreceksiniz!" dedi.

Çok geçmeden acil sorunları Morris'e taşıyan Capa oldu. 24 Ocak'ta Paris'e döndüğünde, Amerikan büyükelçiliğinden pasaportuyla birlikte gelmesini isteyen bir mektup buldu. Başına gelecekle-rin en kötüsünden korkarak 2 Şubat'a kadar bekledi ve gittiği zaman

kendisine Dışişleri Bakanlığı'ndan pasaportuna el konması talimatının geldiği bildirildi. Açıklama isteyince komünistlikle suçlandığını ve yeni bir yasaya göre Komünist Parti üyeleriyle sempatizanlarının pasaportlarının geri alınacağı söylendi.

Capa kendisini kimin suçladığını ve aleyhine ne kanıt bulunduğunu hiç öğrenemedi. Noel Howard, sosyete köşe yazarı Cholly Knickerbocker'in Paris'te yaşayan Amerikalıları -sadece Amerika dışında yaşadıkları için- 'Amerikan olmamak'la suçladığı bir yazısında Capa'nın da adının geçtiğini hatırlıyor. Ancak Capa 1952 Ekim'inde pasaportunu yenilemek üzere başvurduğunda, neden yurtdışında uzun süreler kaldığını belirten bir belge doldurmuştu. FBI, *The March of Time, The Ladies' Home Journal, Holiday* World Video ve Magnum'la (Capa Avrupa'da bunlar hesabına çalışmıştı veya halen çalışıyordu) geçmiş ve şimdiki ilişkilerini inceledikten sonra pasaportu yenilenmişti.

FBI ve Dışişleri Bakanlığı'nın Capa dosyası yüz sayfadan fazlaysa da, bunlar (çoğu rutin bürokratik yazışmalardır) incelendiği zaman pasaportunun geri alınmasını gerektiren bir kanıt olmadığı görülmektedir. FBI'ı dosyayı açmaya yönelten yalan suçlama dışında 1948 Mart ayında dosyada bulunan kanıtlar hep önemsiz ve yüzeyseldi: İspanya İç Savaşı sırasında *Regards*'a fotoğraf satmış; resimlerinden bazıları Abraham Lincoln Tugayı Dostları'nın yayınladığı bir dergide basılmıştı; 'radikal anti faşist' Photo League'in üyesi ya da şeref üyesi olmuştu; Steinbeck'le Sovyetler Birliği'ne gitmişti; *Herald Tribune* Forumu'ndaki konuşması *Daily Worker* gazetesinde takdir edilmişti. 1950'de dosyaya, Hollywood Onlusu'nun hapsedilmesi aleyhine konuştuğu eklenmişti. Bayan Ruth Shipley'in başında bulunduğu Pasaport Dairesi 1940'ların sonundan itibaren komünist olduklarından kuşkulanılan kişilere pasaport vermemişse de, Capa'nınki 1950'de ve sonra 1952'de yenilenmiş bulunuyordu.

Dosya'da karartılmış olanlara bakınca (bazı sayfaların kopyaları verilmeden önce tümüyle karalanmıştı) Capa'nın 1950-1952 döneminde hükümet incelemesine tabi tutulan iki gruba üyeliğinin zikredildiğini tahmin edebiliriz: Hankou 'Artçılar'ı ve Jack Goodman Grubu. Artçılardan biri olan Freda Utley, 1950'de Senatör Joseph McCarthy'ye muhbirlik yapmış ve Çin komünistlerini destekleyen Amerikalılarla ilgili soruşturmalarda ifade vermiştir. Ancak Utley daha çok Amerikan kamuoyunu Çin konusunda yanılttıklarını dü-

şündüğü Jack Belden, Edgar Snow ve Theodore H. White gibi -hepsi de Capa'nın arkadaşlarıydı- yazarlar ve editörler üzerinde durmaktaydı. 1951'de çıkardığı *The China Story* adlı kitabından bunlara ve Tümgeneral Evans Carlson, Agnes Smedley ve diğer 'Artçılar'a saldırmasına rağmen Capa'dan bir kere olsun söz etmiş değildi. 1951 Ağustos ayındaki soruşturmanın yoğunlaştırılması kadının kendisi hakkında gizlice yapmış olabileceği suçlamalardan kaynaklanabilirse de, bunlar pasaportunun 1952'de yenilenmesini önleyecek kadar önemli olmamıştır.*

Utley'in suçladığı Çin uzmanlarından bazıları Jack Goodman Grubu'ndandılar ve Grup 1952 bahar ve yazında Senato'nun İç Güvenlik alt komisyonu tarafından 'radyo, televizyon ve eğlence sanayilerine yıkıcı sızmalar' soruşturması kapsamına alınmıştı. Capa 1951-1952 kışında New York'ta kaldığı iki ay boyunca, Simon and Schuster'in şef editörü Jack Goodman'in Greenwich Village'deki evinde, anti-komünist isteri dalgasının yarattığı kara listeye nasıl karşı konulacağı konusunda haftada bir yazarlar, gazeteciler ve editörlerle yapılan toplantılara katılmıştı. Kendisini grupla o ya Millard Lampell, ya Jack Belden veya o sırada Simon and Schuster'de çalışan eski *Herald Tribune* editörü Joseph Barnes tanıştırmıştı. Capa'nın gruba getirdiği John Morris, toplantılara gelen yazarlar arasında John Hersey, Arthur Miller, William L. Shirer ve Edgar Snow'un bulunduğunu hatırlamaktadır.

Senato alt komisyonu, grubu 'yayıncılık alanında komünist veya komünist yanlısı davalar için senkronize ve güçlü bir etki yaratacak durumda olmak'la suçlamışsa da, aslında böyle bir durum yoktu. Üyeler bir cadı avcısı broşür olan *Counterattack*'ı araştırmak üzere aralarında para toplamışlar ve *The New York Times*'a kara listeyi protesto eden tam sayfa bir ilan vermişlerdi. (İlan imzalandığında Capa oradaydı ama pasaport sorunlarından korktuğu için imzalamamıştı.) Grup çoğunlukla Jack Goodman'in viskisini içip sohbet eder, ara sıra da politikadan söz ederdi. Lampell, Capa'nın fazla toplantıya katılmadığını ama katıldığı zaman da gayet tutkulu konuştuğunu hatırlıyor: "Capa odanın içinde dolanıp bağırırken insan elinde olmadan başını sallayarak onu onaylardı ama daha

*) Capa'nın FBI dosyası böyle bir soruşturmanıun yer aldığını kanıtlamakta, ama bunu neyin başlattığını belirtmemektedir.

sonra Capa bile gerçekten ne söylediğini pek merak ederdi." Gerçekten de Capa grubun o kadar marjinal kişisiydi ki, komisyonun yayınlanan tutanaklarında adı hiç geçmemişti ve kendisine gizlice yöneltilen suçlamalar da 1952'de pasaportunun yenilenmesini önleyecek derecede ciddi değildi.

John Morris, Capa'nın elçilikte başına gelenleri anlattığı telgrafını alır almaz Amerikan İnsan Hakları Birliği danışmanı ve prestijli bir New York hukuk şirketinin kıdemli ortağı olan Morris Ernst'i tuttu.* Ernst'in tavsiyesi üzerine, Capa aklına gelebilecek tüm muhtemel suçlamalara cevap vermek üzere hazırlandı. Dahası, Komünist Parti'ye üyeliğini inkâr etmekle kalmayıp (Pasaport Temyiz Kurulu sadece bu iddialarda bulunanların dosyalarına bakıyordu), İkinci Dünya Savaşı'nı *Life, Collier's* ve *The Saturday Evening Post* gibi Amerikan dergileri adına izlediğini, Matthew Ridgway, James Gavin ve Manton Eddy gibi saygın Amerikalı generalleriyle de dost olduğunu vurguladı. Sonra Amerika'nın Sesi radyosu ile Dışişleri Bakanlığı'nın broşür dairesinin Magnum'dan 'X Kuşağı' projesini üretmek ve dağıtmak için izin istediğini söyledi.

Capa ifadesinin sonunu şöyle getirdi: "Şu anda *Holiday* dergisi için Cortina d'Ampezzo kayak merkezine ve ondan sonra güney İtalya'da Amalfi'de çekilecek bir Amerikan filmini haber yapmak üzere gitmek gerektiğinden mesleki varlığım ve geçimim ciddi bir tehdit altındadır." Sonra beklemekten başka yapacak şeyi olmadığından ve Fransa'dan da ayrılamadığından Val d'Isere'de kaymaya gitti. İki hafta sonra Mart ayı başlarında John Morris'e, "Artık döndüm, piyasaya çıktım," diye yazdı. Paris'teki Amerikan büyükelçiliği kendisine temyiz kararını beklerken İtalya'ya gitmesini sağlayacak 'derme çatma bir belge' vermişti. Ay ortalarında Amalfi ve Ravello'ya gidip üç hafta boyunca *Picture Post* için John Huston'un *Beat the Devil* filminin yapımını görüntüledi. Huston ve Truman Capote'un senaryoyu film devam ederken büyük baskı altında yazmalarına ve Capa da herhalde pasaportu konusunda hâlâ endişe duymasına rağmen, kamera dışında hayat neşeli bir dostluk ve sabaha kadar süren poker oyunlarıyla devam ediyordu. Huston'la filmin baş rol oyuncusu Humphrey Bogart çoğunlukla kazanıyorlar,

*) Ernst 1951'de komünist olmakla suçlanan Margaret Bourke-White'ı başarıyla savunmuştu.

Capa ile Capote kaybediyorlardı. Huston, "Film için çalışmaları doğrusu bize pek ucuza geldi, onlara ödediğimiz parayı hemen geri alıyorduk," diye yazacaktı.

Capa Mayıs ayı ortalarında Morris Ernst'ten gelen 5,400 dolarlık faturayı görünce bu tür kayıplarla işinin güç olduğunu anladı. Ay başında pasaportunu alırken bu kadar pahalıya mal olacağını düşünmemişti. John Morris Ernst'in Capa'nın davası konusunda 'çok soğuk ve ketum' olduğunu, ama Capa'yı suçlayanın 'Danimarka'da biri ya da Hollandalı bir kadın' olduğunu ima ettiğini hatırlamaktadır. Hatırladığı kadarıyla kriz olayın bir yanlış teşhis olduğu anlaşılınca çözümlenmişti.*

Pasaportunun elinden alınması, Capa'nın bir yıl önce Colette Laurent hikâyesiyle dolaylı olarak ifade etmeye başladığı tatminsizliğinin sonunda patlamasını sağlayan katalizör oldu. Yüzeysel bir hayatın 'maddi olanlar dışında hiçbir iyi yanına' sahip olmamasından bıkmış, önemsiz ve anlamsız işinden sıkılmış, Jemy'yle ilişkisinde düş kırıklığına uğramış ve gırtlağına kadar borca batmış bir halde kırkıncı doğum gününe yaklaşırken, Jemi'ye aylardır ilk kez yazdığı mektupta şöyle diyordu:

> Son dört ayın pasaport krizi bende genel bir bunalıma dönüştü ve pasaportu elinde olmasına rağmen onun sahibi ne yapacağını, nereye gideceğini bilemiyor. Yazılarım berbat, resimler iyi değil ve Magnum alt tarafı bir büro; ben sadece geçimimi sağlamak için değil, aynı zamanda tekrar yaşamak için de bir şeyler yapmalıyım. Bunların hepsi çok zalimce şeyler ve yazmamak daha da zalim, keza yalan söylemek ve kendimizi kandırmak da zulüm olacaktır ve bunun hiçbir yerde çözümü yok. Seni seviyorum ama son yılların rutin yaşantısı imkânsız oldu ve onu değiştirip yerleşmeye çalışmak her açıdan daha da imkânsız; ben ne diyeceğimi ve ne teklif edebileceğimi bilemiyorum.

Capa'nın kafası Jemi konusunda epey karışık olsa da, hiç olmazsa mesleği konusunda kesin bir karara varmıştı. John Morris'e, "Ar-

*) Peter Viertel, Ernst'in Capa'ya fazla bir şey yapamadığını hatırlamaktadır. Capa sonunda Viertel'den yardım istemiş, o da Washington'da önemli bağları olan avukat Henry B. Hyde'dan aracı olmasını rica etmişti. Viertel, Hyde'ın Pasaport Dairesi'nde Bayan Shipley'le konuşup işi hallettiğini iddia ediyorsa da, Hyde, Bayan Shipley'le Capa hakkında konuştuğunu hatırlamamaktadır.

tık, hem de çok yakında, gerçek çalışmaya dönmeye kararlıyım. Nerede ne yapacağımı bilmiyorum ama Deauville ve Biarritz ve sinema dönemi kapandı," diye yazıyordu. Ne yapmamak istediğini biliyordu, ama ne *yapmak* istediği konusunda hâlâ bir karara varamamıştı. Bir yandan Jules Verne'in ünlü hikâyesini güncelleştirmek için *Holiday* adına dünyayı dolaşma fikrini düşünüyordu. (Projeyi editörlerle konuşmuştu ve onlar da heyecanla karşılamışlardı.) Diğer yandan, Fransız Hindiçini Savaşı'nı izlemeyi ya da "beni alıştığım alana götürecek herhangi bir teklifi" kabul etmeyi de ciddi olarak düşünmekteydi. Temmuz sonunda ateşkes imzalanana kadar devam eden Kore Savaşı'ndan hâlâ söz etmiyordu. Oysa o savaş ahlâki bakış açısından Hindiçini'ndekinden çok daha az belirsiz görünmekteydi. Ancak Capa en iyi yaptığı işe dönmekte o kadar çaresizdi ki, kılı kırk yaracak durumda değildi. Mümkün olursa Haziran ayı başında 'nereye olursa olsun' gitmek için sabırsızlanıyordu.

Ancak Mayıs ayı sonunda büyük planlarının hiçbirini yürürlüğe koyamadan siyatik sinirine baskı yapan bir disk kayması sebebiyle şiddetli sancılar çekmeye başladı. John Morris'e, "Bana acele bir cevap gerek," diye yazıyordu. "Sigorta belgelerimi bana en uygun gelecek şekilde nasıl doldurabilirim? Kaza kayak yapmaktan mı gelmeli, yoksa kameraları taşımaktan mı? Disk kaymasının tarihi tam olarak tespit edilemezse de, bu ilkbaharda yaptığım sert bir hareketten kaynaklanmış olmalı." Sigortası sadece işiyle ilişkili kazaları kapsadığından, sancılarının 26 Mayıs'ta omzundaki ağır kamera çantasının aniden kaymasıyla başladığını iddia etti.

Sancı başladıktan birkaç gün sonra bir uzmana görünmek için Londra'ya gitti ve rahatsızlığına rağmen Kraliçe II. Elizabeth'in taç giyme törenini izleyen Bischof ve Haas'a yardım etti. (Yolu dolduran ıslak ve üşümüş kalabalığın bir-iki poz resmini çektikten sonra Huston ve Bogart'la, tören alayını Les Ambassadeurs'ün balkonundan seyretti.) Kendisine iki hafta güneşli bir yerde dinlenmesi gerektiği söylenince Venedik'te Lido'ya gitti ama sancıları geçeceğine iyice artınca ortopedik tedavi için Paris'e döndü. İlk seanstan sonra ağrıları o kadar arttı ki, kodein de yarar sağlamadı. Capa artık Magnum bürosunda yerde yatıyor ve ağlıyordu. Ay sonunda Morris'e, "Bu kesinlikle benim en kötü yılım," diye yazıyordu. "Bu da iyi bir şey aslında, çünkü bunca felaketten sonra her şeyi o kadar kolay yapacağım ki."

Günlük ışın tedavisi de ağrılarını geçirmeyince Capa 7 Temmuz'da Londra'ya gidip Harley Street Kliniği'ne yattı. Burada bir hafta traksiyona konulup 'faradik ve galvanik tedavi uygulaması' sonunda kendini daha iyi hissetti. Hatta o kadar iyi hissetti ki, gündüzleri traksiyon yapılırken geceleri hemşirelerden biriyle dansa gidiyordu. Tabii bu da hastalığının tekrarlamasına yol açmış olabilir.

Ağustos başında hâlâ siyatikten âdeta kötürüm halde taburcu olunca gece gündüz korse takması söylendi. Capa, Jemi'yle Biarritz yakınlarında St. Jean de Luz'a, John Huston'un karısı Ricki'yle kalmaya gitti. Sid Chaplin, senarist Harry Kurnitz ve söz yazarı Adolph Green de orada kalıyorlardı, Peter Viertel ile Irwin Shaw da yakında ev kiralamışlardı. Çevresi dostlarıyla sarılı olmasına rağmen Capa keyifsizdi. Bu sancı devam ettikçe çalışamayacaktı ve çalışmadığı takdirde borçlarından nasıl kurtulacaktı? (Morris Ernst'in parasını hâlâ ödememişti ve şimdi üstüne bir de tedavi faturaları eklenmişti. Sonuçta çoğunu sigortası ödediyse de, sigorta çalışmamazlıktan doğan kaybı karşılamıyordu ve o da Magnum'la arkadaşlarından binlerce dolar borç almak zorunda kalmıştı.) Şişmanlamıştı, yüzü bembeyazdı, çok içiyor ve alkol, sancısını fazla azaltmıyordu. Çaresizlikten yüzüstü yere yatıyor ve masaj olarak Ricki Houston'u sırtında yürütüyordu. Hatta akupunkturu da denemiş ancak bir yarar sağlayamamıştı.

Eylül başlarında henüz iyileşmemişse de yeniden işe başlayacak gücü bulmuş gibiydi. İlk iş Magnum ortaklar toplantısıydı; orada da mali durumun kötülüğü, 'Dünya Trenleri' ve 'Yedinci Gün' gibi projeler konuşuldu. World Video'yla kötü deneyimine rağmen Capa, Magnum'un televizyon projelerine girmesini istiyordu. "Geleceğim için bir karar vermediğim halde bu alana kaymayı düşünüyorum," diye yazıyordu John Morris'e. Magnum fotoğrafçılarının gittikleri her yere fotoğraf makinesinin yanı sıra film kamerası da taşımalarını istiyordu. "İki işi aynı zamanda yapamazsın," diye yazıyordu. "Ama bir yerde fotoğrafçı olarak kendini tüketirsin ve sonra fotoğrafları araştırma için kullanıp konunun tümünü film ortamında farklı ele alırsın."

Ancak Capa'nın sinemayla ilgisi bir Hollywood yapımını yönetmeyi isteyecek kadar büyük değildi; 1946'daki deneyimleri o hevesini tatmin etmişti. Howard Hawks Eylül'de, 1954 baharında Mısır'da çekilecek olan *Land of the Pharaohs* filmini birlikte yönetmeleri için Capa'ya 'esaslı bir para' teklif etti. Capa beş parasız ve ağır borç yükü altında ol-

masına rağmen teklifi geri çevirdi; pasaportu İsrail damgalarıyla dolu olduğundan asla Mısır vizesi alamayacağını söyledi.

Sırtı epey düzelince sonbaharın büyük kısmını Londra ile Paris arasında gidip gelerek geçirdi. 1941'de kısa süre kaldığı Pastoria Oteli'ne yerleşti. Len Spooner'i *Picture Post*'a fotoğraf editörü yaptırtmak, kendini kadrolu danışman olarak aldırmak, dergiyi genişletmek ve onu Magnum'un İngiltere müşterisi olarak *Illustrated*'in yerine geçirtmek için birtakım gizli ve açık pazarlıklara girdi. Bütün bu işlerde de başarılı oldu.

Aralık ortalarında iki buçuk aylık nekahet tatili için Klosters'e gitmeden, *Holiday* adına Ağa Han'ın fotoğraflarını çekmek üzere Cannes'ın yolunu tuttu. Yaşlı adamı fotoğraf çektirmeye razı etmenin güçlüğünü bildiğinden Ali Han'dan kendisine aracılık etmesini istedi. Ali Han'ın cevabı, "Benden at iste, kadın iste, ama bunu isteme," oldu. Ağa Han gerçekten güç bir insandı ve rızasını verene kadar Capa'yı on gün bekletti.

Capa 1954 başlarında hâlâ Klosters'deyken kendisini gerçekten iyileştirmek için ihtiyaç, duyduğu bir teklifle karşılaştı. 1935-1936'da Paris'te serbest fotoğrafçı olarak çalıştığı Mainichi Press, Nisan'da *Camera Mainichi* diye yeni bir dergi çıkarmayı düşünüyordu ve Capa'yı derginin reklamı için altı haftalığına Japonya'ya çağırmaktaydı. İstediği resmi çekebilirdi ve Mainichi bütün masraflarını karşılamanın yanı sıra yayınladığı resimlerin parasını da ödeyecekti. Tek koşul, Mainichi'nin bedava olarak vereceği Japon malı fotoğraf makinelerini, objektifleri ve filmi kullanmasıydı; işi bitince hepsi Capa'nın olacaktı. Ayrıca, bu arada Avrupa ve Amerikan dergilerinden alacağı işler üzerinde çalışabilecekti; bunda da tek koşul, bu haberleri Japonya'da basma hakkının Mainichi'de olmasıydı.

Seyahate çıkma ihtimaliyle heyecanlanan Capa, Mart ortalarına kadar Klosters'de kaldı, sırtını güçlendirmek için kaydı (hâlâ korse takıyordu) ve bir önceki yıl aldığı kilolardan kurtulmaya çalıştı. Bir gün dağdan aşağı hızla inerken dar bir sırtta kaydığı sırada dönemediğini fark etti; skileri kontrolden çıkmıştı ve uçuruma doğru gidiyordu. Yapabileceği tek şey, kendini yere atmak ve kenardan aşağı uçmayacağını ummaktı. Uçuruma o kadar yaklaşmıştı ki, yanındaki kayak hocası Flury Clavadetcher onu ancak ayaklarından tutarak çekebildi ve ölümcül bir tehlikeden kurtardı.

Körinançlı biri olmasına rağmen Capa bu 'uyarı'yı göz ardı etmeyi seçti ve tam hızla çalışmaya koyuldu. Klosters'den Roma'ya gitti, Joseph L. Mankiewicz'in başrollerini Humphrey Bogart ile Ava Gardner'ın oynadıkları *Çıplak Ayaklı Kontes* filminin fotoğraflarını çekti. Sonra, Magnum'a bir-iki iş ayarlamak amacıyla kısa süreliğine Londra'ya gitti ve orada sadece Chuck Romine'den boşanıp Reading yakınlarında Miles'ların evinde yaşayan Pinky'yi gördü. Londra'dan John Huston'la görüşmek için İrlanda'ya gitti, Japonya'dan dönüşünde fotoğraflarını çekeceği *Moby Dick* filmi için bir görüşme yaptı.

Life'ın Capa'ya en son iş verdiğinden bu yana iki yıl geçmişse de, Paris'e döndüğünde dergiden acil bir telgraf aldı: bilyeli rulman ve jelatin patlayıcı fabrikaları nedeniyle savaşta Müttefiklerin önde gelen hedeflerinden olan, kuzey Bavyera'daki Schweinfurt kenti hakkında bir haber yapması isteniyordu. Editörler Almanya'nın yeniden doğuşu hakkında özel bir sayı çıkaracaklardı ve Schweinfurt'un geniş yıkıntı alanlarının hâlâ görülebildiği, yıkım ile yeniden inşa çelişkisini dramatize eden bir kent olduğunu öğrenmişlerdi. Savaşın sonunda yıkıntılar arasındaki Almanların o unutulmaz fotoğraflarını çekmiş olan Capa, bu iş için ideal insan olmalıydı. Japonya'ya gitmeden iki hafta boşluğu olduğundan işi kabul etti.

Capa, Time muhabiri Simon Bourgin'le Schweinfurt'ta birkaç gün dolaştı, insanlarla konuştu, konu alacağı kişileri tanıdı, ama pek az resim çekti. Bourgin kaygılanmaya başlayınca Capa araştırma yapmakta olduğunu söyledi.

Sonunda çalışmaya başlayınca yeniden inşa edilen rulman fabrikasını ve hâlâ yıkıntı halinde olan patlayıcı tesisini görüntüledi, ama daha çok insanlar üzerinde durdu. ABD 16. Piyade Alayı'nın (El Guettar, Troina ve Çıkartma Günü görüntülediği birlik) Schweinfurt'ta görevli olduğunu öğrenince çok sevindi. Bütün o savaşları yaşamış olan sadece tek subay kalmıştı. Capa en büyük savaş haberlerinden birine bir dipnot ekleyerek, o subayı Troina'da çarpışmış eski bir Alman subayıyla görüntüledi: İki adam artık çok iyi arkadaştılar.

Capa Paris'e döndüğünde Japonya'ya gidişine dört-beş gün kalmıştı. Heyecanlıydı ama hayatının geri kalanıyla ne yapmak istediği konusunda bir karar veremediğinden, bu seyahatin fotoğraf çekme kariyeri açısından bir başlangıç mı, yoksa son mu olduğunu kestiremiyordu. 'Karanlık yılı'ndan sonra hiç olmazsa çalışmaya başlamıştı. (Annesine, "Yetişmem gereken bir yıl var," diye yazıyordu.) Japonya'dan dönüşü

için de birkaç iş ayarlamıştı. Ancak son dokuz yıldır fotoğrafçılık ona tatminden ziyade düş kırıklığı getirmişti ve artık kırk yaşına geldiğinden belki de gerçekten hayatına başka bir yön verme zamanı gelmişti. Mart'ta Pinky'ye, "Kameranın deklanşörüne basmak yetişkin bir erkeğin işi değil," demişti. Japonya'ya gitmeden hemen önce eski Arap sevgilisine, fotoğrafçılıktan ve muhabirlikten bıktığını; döndüğünde mesleğinin sonunu kutlamak için bir parti vereceğini söylemişti. "Paris'te güzel bir daire bulurum, sen de orasını benim için dekore edersin. Ben o işlerle uğraşamam. Hatta belki de evlenirim," demişti. Japonya'ya hareket edeceği 11 Nisan günü Bourgin'e fotoğrafçılığın çocuk işi olduğunu düşündüğünü söylemişti. Bıkmıştı ama kendi yarattığı efsanenin tutsağıydı. Aslında istediğinin bir roman yazmak ya da büyük ve heyecan verici bir ticari işe atılmak olduğunu söylüyordu.

37

Capa çalışmalarının çok saygı görmesi sayesinde bir kahraman gibi karşılandığı Japonya'da üç muhteşem hafta geçirdi. Werner Bischof'a, "Doğu'da çok mutluyum," derken, savaştan bu yana görmediği arkadaşı Hiroshi Kawazoe'ye de Japonya'nın 'bir fotoğrafçı cenneti' olduğunu yazıyordu. Kyoto, Nara, Osaka, Kobe ve Amagasaki'ye gitmiş, gittiği her yerde özellikle çocuklara odaklanmıştı. Japon kentlerindeki Doğu/Batı zıtlığına hayran kalmış ve Amerikan filmlerinin gösterildiği, slot makinelerinde oynanabildiği Batı stili eğlence parklarının bir sürü resmini çekmişti.

1954 Nisan ayı sonunda birkaç aydır *Life* adına Fransız Hindiçini'sindeki savaşı izleyen Howard Sochurek, annesinin kalp krizi geçirdiğini ve birkaç günlük ömrü kaldığını öğrendi. New York büro-

suna otuz günlük evine dönme izni almak için telgraf çekince, editörler onun yerine başka birini bulmak için bir gün süre istediler. *Life* editörlerinden Ray Mackland, o gün New York'ta John Morris'le yemek yiyordu ve Capa'nın Japonya'da olduğunu bildiğinden bu konuyla ilgilenip ilgilenmeyeceğini sordu. Morris, Capa'nın bu görevi kabul etmeyeceğinden emindi, ama bir kere sorulmasında sakınca görmedi. *Life* bunun üzerine Capa'ya telgraf çekerek otuz gün için 2 bin dolar, Tokyo'dan yol masrafı ve 25 bin dolarlık Lloyds sigorta poliçesi teklif etti. Editörler Capa'nın cevabını beklemeden Sochurek'e geri dönebileceğini bildirdiler, ama gelirken Tokyo'ya uğrayıp Capa'yla konuşmasını da istediler.

İki adam 29 Nisan günü saat 18:30'da Tokyo Basın Kulübü'nün barında buluşmak üzere randevulaştılar. Capa saat 8'de geldiğinde bir buçuk saat geç kaldığı için özür bile dilemedi, ancak o kadar nazikti ki, Sochurek kızgınlığını çabuk unuttu. Yemekte durumu, *Life* adına o güne kadar yaptıklarını ve derginin savaşa bakışını anlattı. David Douglas Duncan 1953'te iki ay Hindiçini'de görev yapmıştı ve geçtiği haberde Fransızların çok kötü savaştıklarını, ülkeden atılmalarının sadece zaman meselesi olduğunu bildirmişti. Haber geçildiği zaman Ed Thompson tatilde olduğundan ve Hindiçini'de Fransızları desteklemenin Amerika'nın çıkarına olduğuna inanan Henry Luce da o sırada New York'ta bulunmadığı için haber yayınlanmış ve bir tür uluslararası diplomatik olay yaratmıştı. Luce öfkelenmiş ve *Life*'ın Hindiçini'ye başka bir fotoğrafçı göndererek Duncan'ınkinin etkisini azaltacak bir haber yapılmasını istemişti. Bunun üzerine Thompson, Sochurek'i göndererek Fransızlar adına savaşın iyi gittiği yerleri bulmaya çalışmasını söylemiş, ancak sadece Duncan'ın görüşünü doğrulayacak şeyler görürse durumu önceden bildirmesini tembihlemişti.

Duncan, Hindiçini'de epey sakin bir dönemde bulunmuşken, Sochurek oraya ayak bastığında kıyamet kopmaya başlamıştı. 1953 Kasım ayında gittiğinde Dienbienphu'ya ilk Fransız paraşütçüleri iniyordu ve daha sonra Kızıl Nehir deltasındaki çarpışmaları izlemişti. 1954 Mart'ında 50 bin Vietminh askeri Dienbienphu'yu kuşatmıştı ve 13 Nisan'da orada sıkışmış 13 bin kişilik Fransız garnizonu umutsuz bir duruma düşmüşse de, bölgeye hiçbir gazeteci yaklaşamıyordu.

Sochurek, Capa'ya karşı rekabeti olduğundan ve bu ünlü fotoğrafçının kendi alanına girmesini istemediğinden, ona gerilla saldırılarıyla bubi tuzaklarından söz ettiğini ve insanın kendisini koruma-

sının imkânsız olduğunu söylediğini hatırlamaktadır. Birlikte geceyarısını geçene kadar konuştukları halde, Capa sanki özel düşüncelere dalmış gibi oradan çok uzak görünüyordu ve Sochurek adama erişemediğini hissetmekteydi. Capa birkaç kere Hindiçini'ye gitmesinin değerini sorgulamış ve görevi kabul etmekteki isteksizliğini belirtmişti. Ayrıldıklarında hâlâ kararını vermiş değildi.

Belki de kolayca ikna edilebileceğini göstermek istemiyordu; ne de olsa en az bir yıldır Hindiçini'ye gitmeyi düşünmekteydi. Fotoğrafçılıktan vazgeçmeden söz etmişse de Japonya'daki çalışmasından çok memnun kalmıştı. Eğer fotoğrafçı olarak kalacaksa, pasaport krizinde karar verdiği gibi 'kendi alanına dönecekti'. Bir diğer deyişle, siyaseti ve savaşı izleyecekti. Fotoğrafçı Evelyn Hofer, Capa'yı Japonya'ya gitmeden hemen önce Paris'te gördüğünü ve onun yaşayan en büyük savaş fotoğrafçısı ününü gölgeler gibi görünen David Douglas Duncan'dan rahatsız olduğu izlenimini edindiğini hatırlamaktadır. Capa, Hindiçini'nin kendisine yeniden ortaya çıkma fırsatını vereceğini düşünmüş olmalıdır.

Bunun dışında, Capa'nın paraya ihtiyacı vardı. *Life*'ın teklifi pek aşırı olmasa da, bir yıldır biriken borçlarının bir kısmını ödemesine yardımcı olacaktı.* Capa bunun karşılığında Hanoi'de 'kıçının üstünde oturmak'tan başka bir şey yapmayacaktı. Eğer durum kızışır da savaşı izlemek zorunda kalırsa daha fazla para alacaktı; ayrıca kendisine, *Life*'ın yayınlayacağı fotoğraflar için de ödeme yapılacağı bildirilmişti.** Mainichi kontratı, Japonya dışında bir iş aldığı takdirde dönüşünde altı haftalık yükümlülüğüne devam ettiği sürece kendisini serbest bırakıyordu.

Capa işi kabul etmeye karar verdi ve 30 Nisan'da bunu bir telgrafla Morris'e bildirdi. Morris o gece telefon ederek, "Kendini gitmek *zorunda* hissetme," dedi. Capa istediği için gideceğini söyledi ve ertesi gün şunları yazdı:

> Telefonuna teşekkür ederim ama şuna inan ki, bu işi bir görev duygusuyla değil, zevkle kabul ettim. Şu anda fotoğraf çekmek benim açımdan büyük zevk ve kendi alanımda olması daha da keyif verici. Hindiçini'nin sadece düş kırıklığı olabileceğini biliyorum, ama nasılsa tek bir iş olacak.

---

*) Bu rakam derginin o sırada Sochurek'e ödediği 1,000 doların iki katıydı.

**) John Morris'in 30 Nisan 1954'te Capa'ya telgrafı: "Durum tehlikeli olduğu takdirde miktarda önemli artış olabilir."

Belki de kendi adına aşırı iyimser davranıyordu. Yıllar önce Ernst Haas, Magnum adına Kore Savaşı'nı izlemek istediğinde Capa onu Yunanistan'a göndermişti. Daha sonra Haas bunun sebebini sorduğunda, "Ernst, savaşa gitmeye çok hevesliydin. İnsan bu hevesle çok kolaylıkla ölebilir," karşılığını vermişti.

Capa, Mainichi'ye 1 Mayıs'ta Tokyo'daki büyük gösterileri görüntüleyeceğine söz verdiği için, gidişini 2 Mayıs'a kadar erteledi. Sonra Pazar günü Bangkok'a gidip orada birkaç gün vize bekledi. Sonunda 9 Mayıs'ta Dienbienphu'nun Vietminhlerin eline düşmesinden hemen sonra Hanoi'ye vardı. Magnum'un Paris bürosuna, "İşte, Hanoi'deyim ve olay ben daha kameralarımı açmadan sona erdi," diye yazdı. Ancak Viethminler, esir aldıkları binlerce kişi arasından Fransızların 750 yaralı askeri çıkartmalarına izin vereceklerini ilan ettiklerinden, Dienbienphu olayını tam olarak kaçırmış sayılmazdı. Capa ve *Life* muhabiri Don Wilson olayı izlemek üzere hemen kuzey Laos'daki Luang Prabang'a gittiler.

Capa, helikopterlerden alınıp Hanoi'de tedavi için uçaklara yüklenen ağır yaralıları görüntüledi; ancak Dienbienphu'dan çekilerek uzun bir yürüyüş yapan ve sıkıntıyla nakledilmelerini bekleyen askerlerin kaldıkları çadırkentle daha çok ilgilenmiş gibiydi. Özellikle çıplak ayaklı bir Fransız askerinin çadırında otururken bir fotoğrafını çekmişti ki, bu bitkin, tıraşı uzamış, ayağı şişmiş asker, kendisine Fransızların Hindiçini'de çektiklerinin sembolü olarak görünmüş olmalıydı.

Capa kent hayatını da geniş bir şekilde görüntülediği Luang Prabang'dan Hanoi'ye 17 Mayıs'ta döndü. 21 Mayıs Cuma günü bir günlüğüne kırk beş mil güneydoğudaki Namdinh'e, Kızıl Nehir deltasındaki askeri durum için bir ön keşif yapmaya gitti. O gece Hanoi'ye döndüğünde, Wilson'a günün en iyi görüntüsünün, askeri bir mezarlıkta kocasının mezarı başında ağlayan yaşlı bir genç Vietnamlı kadın olduğunu söyledi.

Capa hafta sonunda Hanoi sokaklarında dolaşarak, bir Katolik çocuklar yürüyüşünden lüks Cercle Sportif'te yüzenlere kadar kentin çeşitli fotoğraflarını çekti. Pazartesi günü *Time* muhabiri John Mecklin'le Namdinh'e gitti. Yanlarında Fransız Lejyonu askerlerini teftişe ve Dienbienphu'da bozulan moralleri düzeltmek için madalya vermeye giden kuzey Vietnam'daki Fransız kara kuvvetlerinin yakışıklı komutanı General René Cogny vardı. Capa ile Mecklin ye-

mek sırasında, sektör komutanı Yarbay Jean Lacapelle'in iki küçük kale olan Doaithan ve Thahneyi boşaltma ve yıkma görevine eşlik etme teklifini kabul ettiler. Deltada pirinç harmanı başladığından Fransızlar, Vietminhlerin ülkenin yiyecek stokunun mümkün olduğu kadar fazlasını ele geçirmek için büyük bir saldırı başlatacaklarından korkuyorlar ve yeni bir Dienbienphu tipi felaket istemiyorlardı. Kırsal kesimden çekilecekler ve güçlerini Namdinh gibi büyük merkezlerde toplayacaklardı.

İki gazeteci o öğleden sonra Viethminh'in büyük bir kilise ve Yabancı Lejyonu kalesi dışında Fransız etkisinin bütün izlerini yerle bir ettikleri Phuly kasabasını görmeye gittiler. O gece Namdinh'e dönünce Modern Hotel (hem de İngilizce) diye berbat ve tahtakurusu dolu bir otelde, Capa'nın Hanoi'de tanıştığı Scripps-Howard muhabiriyle karşılaştılar. Üç adam sıcak sodalı konyaklarını içerken Capa, "Bu son iyi savaş," dedi. "Fransız halkla ilişkilerinden yakınan sizlerin sorunu, bunun bir muhabir savaşı olduğunu anlamamanızdır. Kimse hiçbir şey bilmiyor ve kimse size bir şey söylemiyor; bu da iyi bir muhabirin her gün gidip bir haber bulmakta özgür olması demektir."

Ertesi 25 Mayıs sabahı saat yedide Capa, Mecklin ve Lucas'ı almak üzere otelin önünde bir cip durdu. Namdinh eteklerinde 2 bin kişi ve 200 araçtan oluşan birliğin nehri geçişini beklerken, yanına siyah beyaz filmli bir Contax ve renkli filmli bir Nikon dışında bir matara konyak ve bir termos buzlu çay almış olan Capa, arkadaşlarına bunun 'güzel bir haber olacağı'nı söyledi ve "Bugün çok iyi olacağım. Meslektaşlarına hakaret etmeyeceğim ve bir kere olsun fotoğraflarımın mükemmelliğini dile getirmeyeceğim," sözünü verdi.

Birlik nehri aşınca günün ilk hedefi olan Doaithan'a doğru yürümeye başladı; ancak fazla ilerlemeden saat 8:40'ta keskin nişancılar öndeki kamyonları hedef aldılar. Konvoy durdu, Fransız tankları ateş açtılar, fakat yol kenarındaki pirinç tarlalarında çalışan ya da Namdinh pazarına pirinç sepetleri taşıyan ya da kaz sürüleri güden köylüler hiçbir şey olmamış gibi işlerine ve yollarına devam ediyorlardı. Ateş altında insanın onurunu koruma gerekliliğine inanan Capa, onların bu soğukkanlılıklarına hayran kalarak köylülerle Fransız konvoyunu aynı kareye almak için pirinç tarlasına girdi. (Bir Fransız motosikletçisi yol kenarına yakın gidip köylüleri tarlaya atlamaya zorlayınca Capa, Mecklin'e, "Şu orospu çocuğuna bak, yeni

Vietminhler yaratıyor," demişti.) Çektiği fotoğraflardan o kadar memnundu ki, adını Giuseppe de Santis'in kendisinin de fotoğraflarını çektiği filminden alarak 'Acı Pirinç' vermeyi planladığı Kızıl Nehir haberinin teması yapmaya karar verdi.

Konvoy birkaç dakika sonra hareket ettiyse de, bir kamyon mayına çarpıp da dört kişi ölüp sekiz kişi yaralanınca, az sonra bir kere daha durdu.

> Vietminh havanları konvoyumuzun üzerine yağıyordu (diye yazıyor Lucas), Vietminh keskin nişancıları arada sırada birini avlıyorlardı, bizim topçumuz onlara gürlemelerle karşılık veriyordu. Yol boyundaki köyler tank mermileriyle yanmaya başlamıştı. Keskin nişancıların bulunduğu terk edilmiş bir kilise isabet alıp yıkıldı. Vietminh ölüleri düştükleri yerlerde kalıyorlardı. Biz kendi ölülerimizi topluyorduk.
>
> Capa her yerdeydi. Bir keresinde havan ateşi altında yaralı bir Vietnam askerini cipe yükleyip, gerideki bir sıhhiye noktasına götürdü.

Konvoy öğleye doğru Dongquithon kalesine vardığında ilerdeki yol onarılana kadar birkaç saat bekleneceği bildirildi. Gerillalar pek sevdikleri bir tekniği kullanarak yolda birkaç tane geniş ve derin hendek açmışlar ve iki köprüye ulaşmayı imkânsızlaştırmışlardı. Capa böyle bir ihtimal düşünülerek getirilen 200 Vietminh esiriyle buldozerleri görüntülemek için konvoyun başına yürüdü.

Bir subay üç gazeteciyi kalede yemeğe davet etmişti, ama Capa gitmemişti. Onun yerine bir süre çalıştıktan sonra öğle güneşinden kurtulmak için bir kamyonun gölgesine yatıp uyumuştu. Mecklin ve Lucas saat ikiden sonra onu orada buldular. Birkaç dakika sonra öncü birliklerin Doiathan'a vardıkları haberi gelince onlar da ciplerine atladılar, konvoydaki diğer araçların önüne geçtiler ve saat 14:25'te dikenli tel ve sarmaşıklarla çevrili küçük harap kaleye vardılar. Fransız ve Vietnam bayrakları daha önce indirilmişti ve Capa kaleyi boşaltan -kapkacağıyla mobilyalarını taşıyan- askerlerin birkaç resmini çekebildi. Yıkım uzmanları binanın çevresine patlatıcı yerleştiriyorlardı ve konvoy geçtikten sonra havaya uçuracaklardı. Capa o patlamanın resmini çekmeyi çok istiyordu. Mecklin şöyle yazıyor:

> Doai Than'ın birkaç yüz metre ilerisinde konvoy, yine bir Viet Minh pususuyla durdu. Tarlaya girip bölge komutanı Yarbay Jean La-

capelle'le konuştuk. Capa, "Ne var?" diye sordu. Yarbayın cevabını artık kanıksamıştık: *"Viets partout!"* ("Her taraf Viet Minh dolu!").

Konvoy tekrar yürümeye başlayınca Capa resim çekmek için cipin kaputuna çıktı. Arkamızdaki piyade dolu kamyon korna çalıyor ama Capa aldırış etmiyordu. Kaputun üstünden inerken, "Esaslı bir resim oldu," dedi.

Ancak konvoy neredeyse hemen tekrar durdu. Burası son hedefimiz Thanh Ne'ye üç kilometre mesafede ve Doai Than'ın bir kilometre dışında bir noktaydı. Yol pirinç tarlalarından bir metre kadar yüksekti ve sağ kenarında küçük bir dere akıyordu...

Güneş kavurucuydu. Her yandan ateş sesleri geliyordu: Fransız topçusu, arkamızda tanklar ve havanlar, 500 metre solumuzdaki bir köyü çevreleyen koruluktan tüfek sesleri, sağımızda yine 500 metre ileride bir başka köyde patlayan Fransız bombaları ve yine tüfek sesleri, mayınların ve düşman havanlarının gürültüleri.

Genç bir Vietnamlı teğmen yanımıza gelip sadece 'Nasılsınız, efendim? Ben iyiyim'den ibaret olan İngilizce'sini üzerimizde denemeye başladı. Canı çok sıkılan Capa yola inerek, "Ben biraz ileri gideceğim. Hareket edince beni alırsınız," dedi. Saat 14:50 falandı.

Mecklin ile Lucas durumun çevrede dolaşmayacak kadar tehlikeli olduğunu görüyorlardı, ama Capa tehlikenin kendisini engellemesini kabul etmiyordu; ne de olsa o bir kumarbazdı. "Uzun bir an, kararsızlıkla cipimin arkasında bekledi," diye yazıyor. "Sanki Viet Minh ateşinin şiddetini deniyormuş ve her an cipe atlayacak gibi. Sonra bu riske girmeye karar verdi." Mecklin daha önce Capa için şöyle bir not düşmüştü: "Beşinci savaşını yaşayan bir insanın risk hesaplama ustalığı var kendisinde. Açık alanlardan geçmekte çok dikkatli davranıyor, ama ancak riske atılarak yakalanacak iyi bir poz görünce o riski de alıyor."

Capa, Mecklin'le Lucas'tan ayrılınca yolun sola döndüğü yere kadar yürüdü, sonra yol ile sağda derenin aktığı arasındaki V biçimli korunmalı yere girdi. Yüksek otlar arasından yaklaşan bir mangayı görüntüledikten sonra tekrar yola çıktı, cipleriyle kamyonlarının yanında vakit geçiren askerleri görüntüledi. Sonra tekrar tarlaya indi, gelen birliğin bir siyah beyaz, bir renkli resmini çekti. Bu ikincisi Capa'nın çekeceği en son resimdi. Belki de saat 2:55'teki Doaithan patlamasını görüntülemek için yola çıkmaya çalışırken, bir Vietminh mayınına basmıştı.

Mecklin ile Lucas, Capa'nın öldüğünü ya da ağır yaralandığını duyunca hemen o tarafa koştular. Ona saat 15:10'da eriştiklerinde sol bacağı kopmuştu ve göğsünde açık bir yara olmasına rağmen hâlâ soluk alıyordu. Contax'ı sol elindeydi ama Nikon'u patlamayla birkaç metre ileri fırlamıştı.* Mecklin, Capa'ya birkaç kere hafifçe seslendi, ikinci ya da üçüncü seferinde sanki uykusunda rahatsız edilmiş gibi Capa'nın dudakları aralandı ama hiç ses çıkmadı. Yakınlarda bir-iki mayının daha patlamasıyla oraya gelen Yarbay Lacapelle, hemen bir ambulans çağırıp onu beş kilometre berideki Dongquithon'a gönderdi. Orada Vietnamlı bir doktor Capa'nın ölmüş olduğunu bildirdi.

Capa'nın ölüm haberi birkaç saat içinde Paris ve New York'a ulaşmıştı. Haberi duyanlardan çoğu önceleri korkunç bir yanlışlık olduğunu düşündüler. O gün Werner Bischof'un, And dağlarında arabasının yoldan çıkması sonunda Peru'da 16 Mayıs'ta öldüğü haberi geldiğinden telgraflarda bir karışıklık olduğunu sandılar. Oysa, yanlışlık yoktu.

Capa'nın cenazesi New York'a gönderilmek üzere bir düzenleme yapılana kadar Hanoi'de gömüldü. (Öfkesi ve yası dinecek gibi olmayan Julia Friedmann'ın isteği üzerine, bir Quaker olan John Morris, New York'un otuz mil kuzeyinde Amawalk'taki kendi toplantı evinin mezarlığına gömülmesini ayarlamıştı. Julia oğlunun asker değil, bir barış adamı olduğunu söyleyerek Ordu'nun Arlington Milli Mezarlığı'nda bir yer verilmesi teklifini geri çevirmişti.) Hanoi'deki törende General Cogny bir şeref kıtası çıkardı ve Capa'nın tabutunu örten Amerikan bayrağı üzerine Fransa'nın en büyük nişanlarından olan Savaş Haçı'nı taktı. Ancak Capa askeri nişanlara pek itibar eden bir insan değildi. Çok daha uygun ve dokunaklı bir anı, La Bone Casserole personelinin yolladığı çelenkti. Mecklin'in yazdığına göre, Capa restoranın "garsonlarını ürkütmüş, hostesini büyülemiş ve barmenine Amerikan martinisi yapmayı öğretmişti". Çelengin üzerinde tek bir şey yazıyordu: "*A notre ami*" ("dostumuza").

*) Capa, makinesini tekrar siyah-beyaza ayarlamıştı, fakat onu kullanma fırsatını bulamadan mayına bastı. O sırada Nikon muhtemelen bir boynuna asılıydı.

38

Capa öldüğünde geriye birkaç ödenmemiş otel faturası, bir-iki fotoğraf makinesi, bir dolap dolusu şık elbise (hiç mobilyası olmamıştı ve maddi eşyası çok azdı), yaslı bir aile, onunla evlenmeyi umut etmiş bir kadın ve kendini arkadaş olarak kabul eden birkaç yüz insan bıraktı. Ancak hepsinden çok, geriye savaşın daha önce hiç bilinmeyen yüzünü ve savaştan ziyade her koşul altındaki insanlara müthiş bir sempati gösteren, uzun süre başka fotoğrafçılara esin kaynağı olup dostlarını sevindirecek ve hüzne boğacak olağanüstü çalışmalar bırakmıştır.

Annesi oğlunun ölümünü asla hazmedemedi ve ondan yedi yıl sonra öldü. Cornell'e gelince, ağabeyinin ölümü onun hayatında köklü bir değişiklik yaratmıştı. Duyduğu yasın ötesinde Capa'nın

çalışmalarının ne olacağı sorunuyla boğuşmaktaydı. Büyük etkisine rağmen fotoğrafçı-gazetecilik havada kalan bir işti; o sırada pek az müze böylesine eserleri topluyor ya da sergiliyordu; özgün baskılara uygun bir pazar yoktu ve fotoğraflı monografiler çok küçük bir kitleye erişebiliyordu (1955'te 'İnsanlık Ailesi' sergisi ve kitabının başarısıyla potansiyel ilgili sayısı önemli ölçüde artmasına rağmen).

Cornell Capa'nın 1956-1967 arasındaki dönemde üç işi vardı: kendi fotoğrafçı gazeteciliği, Magnum başkanlığı ve ağabeyi ile ölmüş olan meslektaşlarına duyduğu yükümlülüğün yerine getirilmesi çabası. (1956'da Süveyş Ateşkesi'nden dört gün sonra Chim'in bir Mısır makineli tüfekçisi tarafından öldürülmesiyle sorumluluğu daha da artmıştı.) Bischof'un dul eşi ve Chim'in kız kardeşiyle birlikte üç fotoğrafçının anısına bir vakıf kurdu ve onların eserlerinin monografilerini hazırladı; ancak bir süre sonra eserleri, er geç aynı duruma düşecek diğer insansever fotoğrafçı gazetecilerden ayırmanın doğru olmadığına karar verdi. 1966'da özgün vakıf Uluslararası Fotoğraf Vakfı'na dönüştü; aralarında Robert Capa, Bischof ve Chim'in de yer aldığı iki çok başarılı serginin sponsorluğunu üstlendi. Cornell Capa 1967'den sonra kendi fotoğrafçı gazeteciliğine devam ederken, vakıf faaliyetlerine daha çok zaman ayırmaya başladı; 1974'te New York City'de 5. Cadde ile 94. Sokak arasında küçük bir konağı işgal eden, çoğu fotoğrafçı gazeteciliğe ait olmak üzere sergiler ve eğitim programları düzenleyen Uluslararası Fotoğraf Merkezi'ni (UFM) kurdu ve müdürü oldu.

1955'te *Life* ve Amerika Denizaşırı Basın Kulübü 'denizaşırı ülkelerde olağanüstü cesaret ve girişim gerektiren fotoğraflar için' yıllık bir Robert Capa Ödülü koydu. Bu ödülü alanlar arasında Howard Sochurek, Larry Burrows, David Douglas Duncan, Horst Faas, Henri Huet, W. Eugene Smith ve Susan Meiselas sayılabilir.

Capa kendisini izleyen bütün savaş fotoğrafçıları için bir cesaret ve merhamet standardı getirmiştir. Amerikan Dergi Fotoğrafçıları Derneği'nin onun ölümü üzerine yaptığı açıklamada söylendiği gibi, "o kendi icat ettiği gelenekle yaşamıştır ve bu geleneğinin onunkinden başka bir adı olamaz".

g

CAPA'NIN KİTAPLARI

Death in the Making, Robert Capa ve Gerda Taro [ve Chim]'in fotoğrafları. Resim yazıları: Robert Capa, çev. Jay Allen. Önsöz: Jay Allen. Düzenleme [mizanpaj]: Andre Kertész. New York: Covici, Friede, 1938.

The Battle of Waterloo Road, Diana Forbes-Robertson [metin] ve Robert Capa [fotoğraflar]. New York: Random House, 1941.

Slightly Out of Focus, Robert Capa [metin ve fotoğraflar]. New York: Henry Holt, 1947.

A Russian Journal, John Steinbeck (Robert Capa'nın resimleriyle). New York: Viking, 1948.

Report on Israel, Irwin Shaw [metin] ve Robert Capa [fotoğraflar]. New York: Simon and Schuster, 1950.

TEK KİŞİLİK SERGİLERİN MONOGRAFLARI VE KATALOGLARI

Images of War, Robert Capa'nın fotoğrafları (kendi yazılarından metinlerle). New York: Grossman, 1964.

Robert Capa, ed. Anna Farova. New York: Grossman, 1969.

Robert Capa, ed. Cornell Capa ve Bhupendra Karia. (ICP Library of Photographers.) New York: Grossman, 1974.

Robert Capa, ed. Romeo Martinez. Milano: Mondadori, 1979.

Robert Capa, [Cornell Capa'nın küratörlüğünü yaptığı bir sergi katalogu], Tokyo: Pacific Press Service, 1980.

Robert Capa, [Cornell Capa, Hiroji Kubota ve Richard Whelan'ın küratörlüğünü yaptıkları bir sergi katalogu], Tokyo: Pacific Press Service, 1984.

KAYNAKÇA*

Air Historical Group, United States Air Force. *The Army Air Forces in World War II.* Wesley Frank Craven ve James Lea Cate'nin editörlüğünde hazırlanmıştır. Chicago: University of Chicago Press, 1948-1958.

Allan, Ted. *This Time a Better Earth.* New York: Morrow, 1939.

Aragon, Louis. "Adieu Capa," *Les Lettres Françaises* içinde, 27 Mayıs- 3 Haziran 1954.

Arnold, Eve. *The Unretouched Woman.* New York: Alfred A. Knopf, 1976.

"At Chartres." *Time,* 11 Eylül 1944.

Baker, Carlos. *Ernest Hemingway: A Life Story.* New York: Charles Scribner's Sons, 1969.

Barea, Arturo. *The Forging of a Rebel.* New York: Reynal and Hitchcock, 1946.

Barnouw, Erik. *Documentary: A History of the Non-Fiction Film.* New York: Oxford University Press, 1974.

* Barr, Alfred H., Jr. *Matisse: His Art and His Public.* New York: Museum of Modern Art, 1951.

*) Yıldızla işaretli olanlar Capa'nın resimlerinin yer verildiği kitaplardır.

* ———. *Picasso: Fifty Years of His Art.* New York: Museum of Modern Art, 1946.
Baumgartner, Lt. John W. v.d. *The 16th Infantry, 1798-1946.* Sayfası belli değil, tarihsiz.
* Beaton, Cecil ve Gail Buckland. *The Magic Image.* Boston: Little, Brown, 1975.
Belden, Jack. "The Fall of Troina." *Time,* 23 Ağustos 1943.
Benson, Jackson J. *The True Adventures of John Steinbeck, Writer.* New York: Viking, 1984.
Bergman, Ingrid ve Alan Burgess. *My Story.* New York: Delacorte, 1980.
Berkman, Ted. *Cast a Giant Shadow: The Story of Mickey Marcus.* New York: Doubleday, 1962.
Besnyö, Eva. *'N Halve Eeuw Werk.* Amsterdam: Feministische Uitgeverij Sara, 1982.
Bilby, Kenneth. *New Star in the East.* Garden City, New York: Doubleday, 1950.
Blumenson, Martin. *The Duel for France, 1944.* Boston: Houghton Miffiin, 1963.
———. *Salerno to Cassino.* (The U.S. Army in World War II. The Mediterranean Theater of Operations.) Washington, D.C.: Office of the Chief of Military History, 1969.
———. ve Time-Life Books editörleri. *Liberation.* Alexandria, Virginia: Time-Life Books, 1978.
* "Bob Capa Inedito." *Fotografia Italiana,* Haziran 1972.
Borkenau, Franz. *The Spanish Cockpit.* Londra: Faber and Faber, 1937.
* Botting, Douglas ve Time-Life Books editörleri. *The Second Front.* Alexandria Virginia: Time-Life Books, 1978.
Bradley, Gen. Omar N. ve Clay Blair. *A General's Life.* New York: Simon and Schuster, 1983.
Braham, Randolph L. *The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary.* New York: Columbia University Press, 1981.
Brinnin, John Malcolm. *Sextet.* New York: Delacorte, 1981.
Brook-Shepherd, Gordon. *Dollfuss.* Londra: Macmillan; New York: St. Martin's Press, 1961.
Burhans, Robert D. *The First Special Service Force.* Washington, D.C.: Infantry Journal Press, 1947.
———. *History and Heraldry of the 80th Division.* Richmond, Virginia: 80th Division Headquarters, 1960.
Burri, Rossellina Bischof ve René Burri (ed.). *Werner Bischof, 1916-1954.* (ICP Library of Photographers.) New York: Grossman, 1974.
* Capa, Cornell (ed.). *The Concerned Photographer,* New York: Grossman, 1968.
———. ve Bhupendra Karia (ed.). *David Seymour – "Chim."* (ICP Library of Photographers.) New York: Grossman, 1974.
* "Capa's Camera." *Time,* 28 Şubat 1938.
Carlson, Evans Fordyce. *Twin Stars of China.* New York Dodd, Mead, 1940.
* "Coal Mine Characters by Capa." *U.S. Camera,* Haziran 1943.

Coke, Van Deren. *Avant-Garde Photography in Germany, 1919-1939.* San Francisco: Museum of Modern Art, 1980.
Cole, Hugh M. *The Ardennes: Battle of the Bulge.* (The U.S. Army in World War II. The Mediterranean Theater of Operations.) Washington, D.C.: Office of the Chief of Military History, 1965.
Colodny, Robert. *The Struggle for Madrid.* New York: Paine-Whitman, 1958.
Cox, Geoffrey. *Defence of Madrid.* Londra: Victor Gollancz, 1937.
* Davis, Franklin M., Jr. ve Time-Life Books editörleri. *Across the Rhine.* Alexandria, Virginia: Time-Life Books, 1980.
Deak, Istvan. *Weimar Germany's Left-Wing Intellectuals.* Berkeley: University of California Press, 1968.
* "Death Stops the Shutter." *Time,* 7 Haziran 1954.
D'Este, Carlo. *Decision in Normandy.* New York: E. P. Dutton, 1983.
Deutscher, Isaac. *The Prophet Outcast, Trotsky: 1929-1940.* Londra ve New York: Oxford University Press, 1963.
Devillers, Philippe ve Jean Lacouture. *End of a War: Indochina, 1954.* New York: Praeger, 1969.
Dos Passos, John. *1919.* New York: Harcourt, Brace, 1932.
* "Eloquent Album." *Time,* 22 Eylül 1947.
Elson, Robert T. *Time Inc.: The Intimate History of a Publishing Enterprise, 1923-1941.* New York: Atheneum, 1968.
———. The World of Time Inc.: The Intimate History of a Publishing Enterprise, 1941-1960. New York: Atheneum, 1973.
Eyck, Erich. *A History of the Weimar Republic.* Cilt 2: *From the Locarno Conference to Hitler's Seizure of Power.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1963.
Fielding, Raymond. *The March of Time, 1935-1951.* New York: Oxford University Press, 1978.
* Fondiller, Harvey V. "Magnum: Image and Reality." *35-mm Photography,* Kış 1976.
Fraser, Ronald. Blood of Spain: An Oral History of the Spanish Civil War. New York: Pantheon, 1979.
Freund, Gisèle. *Photography and Society.* Boston: David R. Godine, 1980.
———. *The World in My Camera.* New York: Dial, 1974.
* *Front Populaire.* Fotoğraflar: Robert Capa ve David Seymour ("Chim"). Metin: Georgette Elgey. Paris: Châne-Magnum, 1976.
Gavin, Gen. James M. Editöre mektup, *"47": The Magazine of the Year,* Ekim 1947.
———. *On to Berlin.* New York: Viking, 1978.
Gay, Peter. *Weimar Culture: The Outsider as Insider,* New York: Harper & Row, 1968.
Gellhorn, Martha. *Two By Two.* ('Till Death Us Do Part.") New York: Simon and Schuster, 1958.
George Rodger. Inge Bondi'nin "Giriş"i. Londra: Gordon Fraser, 1975.
Gidal, Tim N. *Modern Photojournalism: Origin and Evolution, 1910-1933.* New York: Macmillan, 1973.

* Goldsmith, Arthur. "Moment of Truth." *Camera Arts,* Mart/Nisan 1981.
* Goolrick, William K., Ogden Tanner ve Time-Life Books editörleri. *The Battle of the Bulge.* Alexandria, Virginia: Time-Life Books, 1979.
Graffis, Bill. Editöre mektup, *"47": The Magazine of the Year,* Ekim 1947.
* *Les Grandes Photos de la Guerre d'Espagne.* Fotoğraflar: Robert Capa ve David Seymour ("Chim"). Metin: Georges Soria. Paris: Jannink, 1980.
György Kepes: The MIT Years, 1945-1977 [biyografik denemeyle sergi katalogu]. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1978.
Hall, James Baker. "The Last Happy Band of Brothers." *Esquire,* Nisan 1974.
Hammond, John (Irving Townsend'la beraber). *On Record.* New York: Ridge Press/Summit, 1977.
Haulisch, Lenke. "Kassak es a foto." *Fotomüveszet* (Budapeşte), No. 3, 1967.
Hegedus, Adam de. *Hungarian Background,* Londra: Hamish Hamilton, 1937.
Hemingway, Ernest. *For Whom the Bell Tolls.* New York: Charles Scribner's Sons, 1940.
———. *Selected Letters,* 1917-1961. Ed. Carlos Baker. New York: Charles Scribner's Sons, 1981.
Hemingvvay, Mary Welsh. *How it Was.* New York: Alfred A. Knopf, 1976.
* Hersey, John. "The Man Who Invented Himself." *"47": The Magazine of the Year,* Eylül 1947.
Herzog, Chaim. *The Arab-Israeli Wars.* New York: Arms & Armour Press, 1982.
Hili, Paul ve Thomas Cooper. *Dialogue with Photography.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1979.
Hofmann, George F. *The Super Sixth.* Louisville, Kentucky; 6th Armored Division, 1975.
Hood, Robert E. *Twelve at War.* New York: G. P. Putnam's Sons, 1967.
Howard, Noel. *Hollywood sur Nil.* Paris: Fayard, 1978.
Howe, George F. *Northwest Africa: Seizing the initiative in the West.* (The U. S. Army in World War II. The Mediterranean Theater of Operations.) Washington, D. C.: Office of the Chief of Military History, 1957.
Huston, John. *An Open Book.* New York: Alfred A. Knopf, 1980.
Ignotus, Paul. *Hungary.* Londra: Benn, 1972.
Isherwood, Christopher. *Christopher and His Kind, 1929-1939.* New York: Farrar, Straus & Giroux, 1976.
———. *Journey to a 'War.* W. H. Auden'in şiirleri ve fotoğraflarıyla. Londra: Faber and Faber; New York: Random House, 1939; New York: Octagon, 1972.
* *Israel/The Reality.* Ed. Cornell Capa. New York ve Cleveland: World Publishing, 1969.
Ivens, Joris. *The Camera and I.* New York: International, 1969.
Jäckh, Ernst (ed.). *Politik als Wissenschaft: Zehn Jahre Deutsche Hochschule für Politik.* Berlin: Hermann Reckendorf, 1931.
Jackson, Gabriel. *A Concise History of the Spanish Civil War.* Londra: Thames & Hudson, 1974.

Janos, Andrew C. *The Politics of Backwardness in Hungary, 1825-1945.* Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1982.
Kantorowicz, Alfred. *Politik und Literatur im Exil.* Hamburg: Christians, 1978.
———. *Spanisches Tagebuch.* Berlin: Aufbau-Verlag, 1949.
———. *Tschapaiew, das Bataillon der 21 Nationen.* Madrid: Torrent, 1938.
Keegan, John. *Six Armies in Normandy: From D-Day to the Liberation of Paris.* Londra: Jonathan Cape; New York: Viking, 1982.
Kellner, Dougias. *Karl Korsch: Revolutionary Theory.* Austin: University of Texas Press, 1977.
Kerbs, Diethart, Walter Uka ve Brigitte Walz-Richter (ed.). *Die Gleichschaltung der Bilder: Zur Geschichte der Presse fotografie,* 1930-1936. Berlin: Frölich & Kaufmann, 1983.
Knightley, Phillip. *The First Casualty.* New York: Harcourt, Brace, 1975.
Knox, Bernard. "Remembering Madrid." *The New York Review of Books,* 6 Kasım 1980.
Koestler, Arthur. *Arrow in the Blue.* Londra: Collins, 1952.
———. *The Invisible Writing.* New York: Macmillan, 1954.
Kovrig, Bennett. *Communism in Hungary from Kun to Kadar.* Stanford, California: Hoover Press, 1979.
Koyen, Kenneth A. *The 4th Armored Division: From the Beach to Bavaria.* Münih: 4th Armored Division, 1946.
Lang, Will. "Doughboys' Beachhead." *Time,* 7 Şubat 1944.
———. "The Story of Fort Schuster." *Life,* 25 Ekim 1943.
Laqueur, Walter. *Weimar: A Cultural History, 1918-1933.* New York: G. P. Putnam's Sons, 1974.
Larmour, Peter J. *The French Radical Party in the 1930s.* Stanford, California: Stanford University Press, 1964.
Lechenperg, Harald. "Hochzeit beim Maharadscha." *Die Dame,* Ağustos 1932 (Sonderheft).
* Lewinski, Jorge. *The Camera at War: A History of War Photography from 1848 to the Present Day.* New York: Simon and Schuster, 1978.
Liddell Hart, B. H. *History of the Second World War.* New York: G. P. Putnam's Sons, 1970.
Liebling, A. J. *The Road Back to Paris.* Garden City, New York: Doubleday, 1944.
LIFE: The First Decade, 1936-1945. Boston: New York Graphic Society, 1979.
Lottman, Herbert R. *The Left Bank: Writers, Artists, and Politics from the Popular Front to the Cold War.* Boston: Houghton Mifflin, 1982.
Lucas, Jim. "Bob Capa Planned to Leave Indo-China by Sea." Washington Daily News, 27 Mayıs 1954.
Mallinson, Vernon. *Belgium.* Londra: Benn, 1970.
Man, Felix H. *Man with Camera: Photographs from Seven Decades.* New York: Schocken, 1984.
Markos, György. "My Friend Capa." *The New Hungarian Quarterly,* Kış 1976.
Matthews, Herbert L. *The Education of a Correspondent.* New York: Harcourt, Brace, 1946.

———. *Two Wars and More to Come.* New York: Carrick & Evans, 1938.
[Mecklin, John.] "Forward Lies the Delta." *Time,* 7 Haziran 1954.
———. "He Said: 'This Is Going to Be a Beautiful Story.'" *Life,* 7 Haziran 1954.
Miravitlles, Jaume. *Notes dels meus arxius: Episodis de la Guerra Civil Espanyola.* Barcelona: Collecio Portic, 1972.
Mora, Constancia de la. *In Place of Splendor.* New York: Harcourt, Brace, 1939.
* Morris, John. "Magnum Photos: An international Cooperative." *U.S. Camera Annual,* 1954.
* ———. "This We Remember." *Harper's,* Eylül 1972.
Newhall, Beaumont. *The History of Photography from 1839 to the Present.* New York-Museum of Modern Art, 1982.
Orwell, George. *Down and Out in Paris and London.* New York ve Londra: Harper & Bros., 1933.
———. *Homage to Catalonia.* Londra: Seeker & Warburg, 1938.
* *Paris/Magnum; Photographs, 1935-1981.* Sunuş: Inge Morath, Metin: Irwin Shaw. Millerton, New York: Aperture, 1981.
Parks, Gordon. *A Choice of Weapons.* New York: Harper & Row, 1966.
Payne, Robert. *The Life and Death of Trotsky.* New York: McGraw-Hill, 1977.
* Penrose, Roland. *Portrait of Picasso.* New York: Museum of Modern Art, 1971.
Petofi Irodalmi Muzeum. *Kortarsak Kassak Lajosrol.* Budapeşte, tarihsiz.
* *Photography: Venezia '79.* Milano: Electra, 1979.
* *Photojournalism.* (The LIFE Library of Photography.) New York: Time-Life Books, 1971.
* Pollack, Peter. *The Picture History of Photography.* New York; Abrams, 1969.
Pyle, Ernie. *Brave Men.* New York: Henry Holt, 1944.
———. *Here Is Your War.* New York: Henry Holt, 1943.
Quirk, Lawrence J. *The Films of Ingrid Bergman.* New York: Citadel, 1970.
Regler, Gustav. The Owl of Minerva. Londra: R. Hart-Davis, 1959.
Renaud, Alexandra. *Utah Beach à Cherbourg.* Coutances: Editions Notre-Dame, 1968.
Renn, Ludwig. *Der Spanische Krieg.* Berlin: Aufbau-Verlag, 1955.
Reynolds, Quentin. *By Quentin Reynolds.* Londra ve New York: McGraw-Hill, 1963.
Richter, Hans. *Dada Profile.* Zürih: Verlag Die Arche, 1961.
Rim, Carlo. "Le Grandeur et le Servitude du Reporter-Photographe." Marianne, 21 Şubat 1934.
———. *Le Grenier d'Arlequin: Journal, 1916-1940.* Paris: Denoël, 1981.
* Riss, Françoise. "Robert Capa: Les Photos Retrouvées du Tour 1939." *Photo Revue* (Paris), Eylül 1982.
* "Robert Capa." *Camera* (Lucerne), Mart 1961.
* "Robert Capa; 124 Photos Retrouvées." *Photo* (Paris), Haziran 1983.
* "Robert Capa Tells You His Favorite Tricks for Shooting Striking Snow Scenes." *Holiday,* Ocak 1952.
* [Robert Capa's photographs of the Sicilian and Italian campaigns of World War II.] *L'Europeo,* 10, 17 ve 24 Aralık 1961.

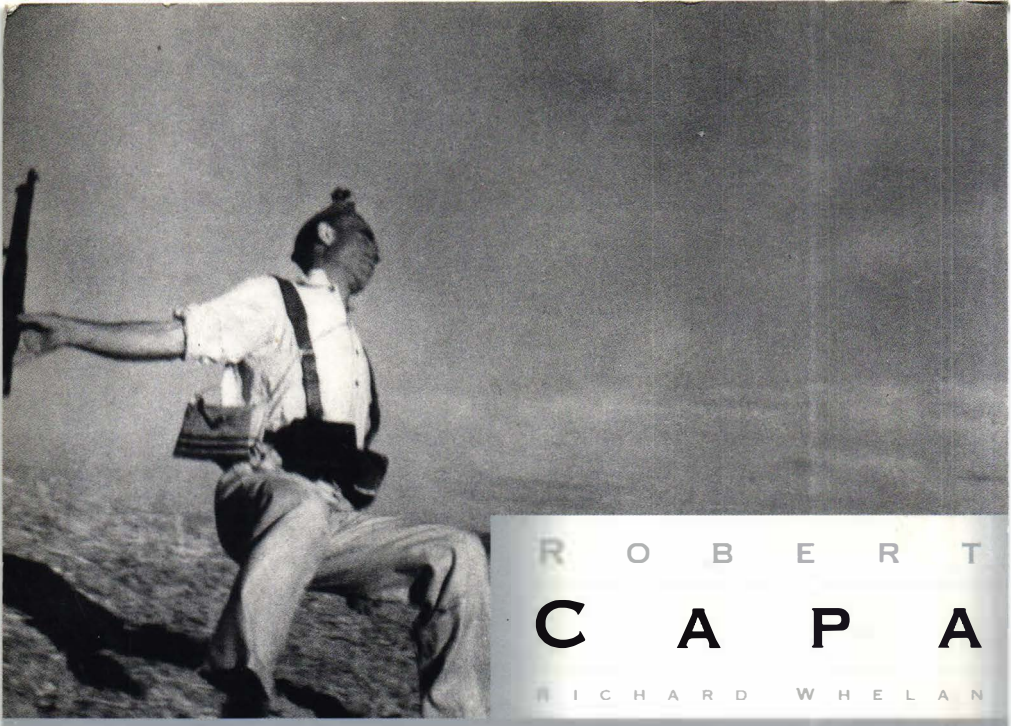
Rolfe, Edwin. *The Lincoln Battalion.* New York: Random House, 1939.
Romilly, Esmond. *Boadilla.* Londra: Macdonald, 1971.
Roy, Claude. *Moi Je.* Paris: Gallimard, 1969.
"Russian Journal." *Time,* 26 Ocak 1947.
Saroyan, William. Editöre mektuplar, *"47": The Magazine of the Year,* Ekim 1947.
* Scherman, David E. (ed.). *LIFE Goes to War: A Picture History of World War II.* Boston: Little, Brown, 1977.
Shaw, Irwin. Editöre mektup, *"47": The Magazine of the Year,* October 1947.
———. "Retreat in Indo-China." *Picture Post,* 12 Haziran 1954.
———. *The Young Lions.* New York: Random House, 1948.
——— ve Ronald Searle. *Paris! Paris!* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1977.
Sheean, Vincent. Editöre mektup, *"47": The Magazine of the Year,* Ekim 1947.
———. *Not Peace But a Sword.* New York: Doubleday, Doran, 1939.
Shirer, William L. *The Collapse of the Third Republic.* New York: Simon and Schuster, 1969.
Sloan, Pat (ed.). *John Cornford: A Memoir.* Londra: Jonathan Cape, 1938.
Smedley, Agnes. *Battle Hymn of China.* New York: Alfred A. Knopf, 1943.
Snow, Edgar. *Red Star Over China.* New York: Random House, 1938.
Sommerfield, John. *Volunteer in Spain,* Londra: Lawrence & Wishart, 1937.
Steele, Joseph H. *Ingrid Bergman: An Intimate Portrait.* New York: McKay, 1959.
* Steichen, Edward (ed.). *The Family of Man.* New York: Museum of Modern Art, 1955.
Stein, Louis. *Beyond Death and Exile: The Spanish Republicans in France, 1939-1955.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1979.
Steinbeck, John. *Once There Was a War.* New York: Viking, 1958.
* ———. "Robert Capa: A Memorial Portfolio." *Popular Photography,* Eylül 1954.
* Stone, I. F. *This Is Israel.* Fotoğraflar: Robert Capa, Jerry Cooke ve Tim Gidal. New York: Boni and Gaer, 1948.
Straus, Tomas. *Kassak: Ein Ungarischer Beitrag zum Konstruktivismus.* Köln: Galerie Gmurzynska, 1975.
* Szarkowski, John. *Looking at Photographs,* New York: Museum of Modem Art, 1973.
Taggart, Donald G. (ed.). *History of the 3rd Infantry Division in World War II.* Washington, D.C.: Infantry Journal Press, 1947.
Thomas, Hugh. *The Spanish Civil War.* New York: Harper & Row, 1977.
Tregaskis, Richard. *Invasion Journal.* New York: Random House, 1944.
Tuchman, Barbara W. *Stilwell and the American Experience in China, 1911-1945.* New York: Macmillan, 1971.
"23 Kids and Us." *Holiday,* Ocak 1953.
Ullstein, Hermann. *The Rise and Fall of the House of Ullstein.* New York: Simon and Schuster, 1943.
U.S. Army. 1st Armored Division. *The Story of the 1st Armored Division.* Sayfa sayısı yok, 1945(?).

U.S. Army. 1st Infantry Division. *Danger Forward: The Story of the First Division in World War II.* Washington, D.C.: Society of the 1st Division, 1947.
U.S. Army, 2nd Armored Division. *A History of the 2nd U.S. Armored Division, 1940-1946.* Atlanta: Albert Love, 1946.
U.S. Army. Third Army. *After-action Report, 1 August 1944-9 May 1945.* Sayfa sayısı yok, 1945.
U.S. Army. Fifth Army. *Fifth Army History.* Floransa, İtalya: L'Impronta Press, 1945-1947.
U.S. Army. 34th Infantry Division. *The Story of the 34th Division.* Sayfa sayısı yok, 1945.
U.S. Army. 45th Infantry Division. *The Fighting 45th.* Baton Rouge, Louisiana, 1946.
U.S. Army. 47th Infantry Regiment. *History of the 47th Infantry Regiment.* Sayfa sayısı yok, 1946.
U.S. Army. 82nd Airborne Division. *Report on Operations, 1943-45.* Sayfa sayısı yok, 1945.
U.S. Army. 83rd Infantry Division. *Thunderbolt Across Europe.* Münih, 1946.
Utley, Freda. *The China Story.* Chicago: Henry Regnery, 1951.
———. *China at War.* Londra: Faber and Faber, 1939.
Wallace, Robert ve Time-Life Books editörleri. *The Italian Campaign.* Alexandria, Virginia: Time-Life Books, 1978.
Walter Bosshard: Ein Schweizer Pioneer des Photojournaiismus. Photographien, 1927-1939. Zürih: Stiftung für Photographie im Kunsthaus, 1977.
Wertenbaker, Charles C. *The Death of Kings.* New York: Random House, 1954.
* ———. *Invasion!* Fotoğraflar: Robert Capa. New York: Appleton, Century, 1944.
———. "Paris Is Free!" *Time,* 4 Eylül 1944.
Werth, Alexander. *Which Way France?* New York: Harper & Bros., 1937.
Willett, John. *The New Sobriety: Art and Politics in the Weimar Period, 1917-1933.* Londra: Thames & Hudson, 1978.
Wyden, Peter. *The Passionate War. The Narrative History of the Spanish Civil War, 1936-1939.* New York: Simon and Schuster, 1983.

g

"Savaş, iç deşer; savaş, bağırsakları boşaltır. Savaş, teni yakıp kavurur. Savaş, organları bedenden koparır. Savaş, yıkıp yok eder. Ve savaş, insan türünün doğasından gelir." Böyle diyor Susan Sontag, 'tefekkür nesneleri olarak' savaş ve dehşet fotoğraflarından hareketle kaleme aldığı bu sarsıcı kitabında. Daha sonra da Goya'nın "Savaşın Felaketleri" serisinden Amerikan İç Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Nazi ölüm kamplarının fotoğrafik belgelerine ve daha yakın tarihimizde Bosna, Sierra Leone, Ruanda, İsrail, Filistin ve 11 Eylül 2001 New York City trajedilerine, zaman içinde bir gezintiye çıkıp, asıl olarak şu soruyu yöneltiyor bizlere: "Savaşın ve dehşetin yüzünü sergileyen fotoğraflara bakmaya ne kadar dayanabilirsiniz?" Başkalarının Acısına Bakmak, kesintisiz görüntü bombardımanının tüm hayatımızı kuşattığı bir çağda, Susan Sontag'ın savaş fotoğrafçılığının misyonu ve başkalarının acılarıyla ıstıraplarına duyarlı olmak üzere bir insanlık dersi verdiği son başyapıtı.

ROBERT CAPA

RICHARD WHELAN

Robert Capa, asıl adıyla Andre Friedmann, 20. yüzyılın en ünlü fotoğrafçıları ve fotoğrafçı-gazetecilerinden biri. Aklı ve gönlü Cumhuriyet'in kazanmasından yana olarak katıldığı İspanya İç Savaşı'nda çektiği "Vurulup Düşen Asker" fotoğrafıyla bütün dünyada ün kazanan, Almanya'dan Kuzey Afrika'ya, ABD'den Çin'e dünyanın neresinde çatışmalar, kitle eylemleri ve savaşlar varsa serüvenci ruhuyla ve barışçı tutumuyla kendini oraya atan, "Teknik olarak kötü ama güçlü bir görüntüyü, tekniği iyi ama zayıf bir görüntüye her zaman tercih ederim," düsturuyla mesleğini yürüten ve hem meslektaşlarının haklarını koruması hem de hevesli gençlerin bu meslekte ilerlemelerine yardımcı olmak amacıyla dört arkadaşıyla Magnum'u kuran fotoğrafçı.

Richard Whelan'ın kaleme aldığı bu kitap, onunla tanışıp âşık olunca 'bizi ancak kazma-kürek ayırabilir' dediği ve İspanya İç Savaşı'nda ölünce ikisini gerçekten de kazma küreğin ayırdığı Gerda'yla büyük aşkı, Hemingway'den Steinbeck'e, Gary Cooper'dan Picasso'ya ve Ingrid Bergman'a kadar kolayca kurduğu arkadaşlıkları ve ömrü boyunca kendini göçmen sayıp eline geçen her kuruşu çevresindekilerle harcamaya ayırtan gönlübol tutumuyla Robert Capa'nın en kapsamlı ve doğru biyografisi olarak kabul edilmektedir.

ISBN 9944-916-14-5

9 789944 916141 17 YTL

www.agorakitapligi.com